

MUSICALIA DANUBIANA

MTA Zenetudományi
Intézet

GRADUALE RÁDAY

saeculi XVII

MUSICALIA DANUBIANA

REDIGUNT

FERENCZI ILONA

SAS ÁGNES

SZENDREI JANKA

CURIS

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ZENETUDOMÁNYI INTÉZET

DOBSZAY LÁSZLÓ

FALVY ZOLTÁN

MUSICALIA DANUBIANA

16.

GRADUALE RÁDAY

saeculi XVII

EDITED AND INTRODUCED BY

ILONA FERENCZI

BUDAPEST • 1997

Felelős kiadó: FALVY ZOLTÁN
Lektorálta: KECSKÉS ANDRÁS és PAPP GÉZA
Fordította: MÉSZÁROS ERZSÉBET
Címlapterv: P. HORVÁTH ÉVA
Kottagrafika: BÓLYA JÓZSEF

Készült az MTA Zenetudományi Intézetben, a Magyar Könyv Alapítvány és a Nemzeti Kulturális Alap Zenei Kollégiuma támogatásával

ISBN 963 7074 63 5
ISSN 0230-8223

© Ferenczi Ilona 1997

INDEX

Kutatástörténet	5
A Ráday graduál keletkezésének előzményei, a kézirat helye a graduálirodalomban. A graduál, mint könyvműfaj	9
A Ráday graduál leírása, beosztása	16
A graduál tartalma, liturgikus műfajai	20
A Ráday graduál testvérei: a Batthyány és az Óvári graduál. A testvérgraduálok provenienciája	27
A Ráday, Batthyány és az Óvári graduál zenei helyesírása	31
A Ráday graduál tételei a Batthyány és az Óvári graduálban, valamint Huszár Gál 1574-ben megjelent énekeskönyvében	34
A Batthyány és az Óvári graduál felhasználása a Ráday graduál kiadásához és a függelékben	40
Irodalom	42
History of Research	51
The Antecedents of the Genesis of the Ráday Gradual, the Place of the Manuscript in the Gradual Literature. The Gradual as a Book Genre	56
The Description and Arrangement of the Ráday Gradual	62
The Contents and Liturgical Genres of the Gradual	67
Sisters of the Ráday Gradual: the Batthyány and Óvár Graduals. The Provenance of the Sister Graduals	74
The Musical Orthography of the Ráday, Batthyány and Óvár Graduals	78
Items of the Ráday Gradual in the Batthyány and Óvár Graduals as well as Gál Huszár's Songbook of 1574	81
The Use of the Batthyány and Óvár Graduals for the Edition of the Ráday Gradual and in the Appendix	81
Bibliography	83
FACSIMILES	93
GRADUALE RÁDAY saeculi XVII.	113
APPENDIX	247
ÁLTALÁNOS KÖZREADÓI MEGJEGYZÉSEK	321
JEGYZETEK	323
GENERAL EDITORIAL REMARKS	333
NOTES	335
ALFABETIKUS INDEX / ALPHABETICAL INDEX	345
INDEX MŰFAJOK SZERINT / INDEX ACCORDING TO GENRES	351
Hymnus	351
Antiphona	355
Psalmus	359
Sequentia (prosa)	360
Responsorium	360
Versiculus	360
Benedicamus	361
Varia	361

Kutatástörténet

A reformkor nyelvújító törekvéseivel egy időben a régi magyar nyelvű emlékek iránt is megnőtt az érdeklődés. A Bach-korszak ugyan visszavetette ezt a folyamatot, a 19. század utolsó évtizedeiben azonban újabb lendületet vett a múlt értékeinek feltárása. A részint nemzeti buzgalomból eredő figyelem szerencsésen találkozott össze a kutató és elemző szenvedéllyel. Sorra jelentek meg az ismertetések és tanulmányok a fennmaradt magyar nyelvemlékekről, s az egykori (1838 és 1846 között kiadott) *Régi Magyar Nyelvemlékek* utódjaként megindult *Nyelvemléktár* sorozat méltóképpen igazolta a maga korában rendkívül jelentős vállalkozás komoly voltát.¹ Az ismertetett és közreadott kéziratok között igen rangos helyet foglalt el és nagy érdeklődést keltett a *Batthyány kódex* (kiadványunknak a liturgikus könyvműfajt meghatározó szóhasználatában: *Batthyány graduál*),² elsősorban viszonylag korainak vélt keletkezése (1563!), valamint liturgikus szövegei, verses énekei miatt.³ Jelentőségét növelte, hogy a kutatók külön-külön három felekezeti, a római katolikus, a református és az unitárius egyház reprezentáns kéziratoként tárgyalták. A felekezeti elfogultság néhány évtizedig megnehezítette a tisztánlátást a Batthyány graduál értékelésénél.

A múlt századi legelső leírások a kódex katolikus jellegét emelik ki. Horvát Istvánnak a *Tudományos Gyűjtemény*-ben megjelent első közlése⁴ után a magyar irodalomtörténet korabeli elismert személyisége, Toldy Ferenc a Batthyány kódexet katolikus *hymnarium*-nak véli, olyan katolikus karkönyvnek (*chorale*), mely a breviáriumon alapul.⁵ Bogisich szerint a Batthyány graduált követő Öreg graduált a katolikus szertartásos énekek (himnusz, antifona, lamentáció, litánia) miatt első ránézésre katolikus énekeskönyvnek lehetne tekinteni.⁶ Volf György óvatosabban fogalmaz, bár Toldy tekintélye őt is sokáig befolyásolta. 1882-ben az Iparművészeti Múzeumban rendezett könyvkiállítás⁷ nyomtatott katalógusában a graduál mint *Batthyányi-féle Hymnarium, másképpen Batthyányi-codex, a XVI. sz. végéről* jelenik meg, mely irodalomtörténeti becsénél fogva került a nyelvemlék-sorozatba: *Magyar katolikus énekeket tartalmaz, melyek a magyar zene történetéhez érdekes adalékokat szolgáltathatnak.*⁸ Volf a Batthyány graduált a *Nyelvemléktár*-hoz készített előszavában (1890) református rituális énekeskönyvnek, református graduálnak tartja,⁹ mégis úgy véli,

¹ A Magyar Tudományos Akadémia 1916-ban *Új Nyelvemléktár* címmel újraindította a sorozatot, de csak egy kötetre futotta. A *Codices Hungarici* sorozatban 1942–1944-ig három kötet, a háború után 1960–1988-ig újabb hat kötet jelent meg. 1985 óta a *Régi Magyar Kódexek* sorozatban tizenkilenc kötet látott napvilágot.

² *Nyelvemléktár* 14. előszó: XVIII–XLII. közlés: 125–298. – A Batthyány graduált a 19. században fontos nyelvemléknek tartották, az 1850-es években valaki az írást is utánozva betűhíven lemásolta az eredeti kéziratot az MTA Könyvtára számára, erről ld. később.

³ Mivel a kiadványsorozat elsősorban nyelvtudományi célból készült, a Batthyány graduál is kották nélkül, kizárólag szöveggel jelent meg. – Mindamelllett a Batthyány kódex még vélt korábbi keletkezését tekintve sem tartozik a *Nyelvemléktár* sorozatba.

⁴ Horvát István utazási jegyzeteket tett közzé, mely megalapozta a Batthyány graduálról hosszú időre kialakult irreális képet: „*Magyar Egyházi Énekek a XV-dik század közepe felé folyt időkből.* – Följegyezte utazási Jegyzeteiben a' munkás Kovachich Márton a' Károly Fehérvári (=Gyulafehérvári) Püspöki Könyvtárról, hogy abban ime régi Kézirat is találatik: *Incipiunt Hymni de Adventu Domini. – Sunt Hymni, Psalmi et alia Similia pro toto anno cum Cottis, omnia Hungarice. Codex Chartaceus in folio, vetustus et pretiosus.* Nem tudván többet e' kézitratról, se többet róla ki nem találhatván, a *Vetustus Codex* elnevezésnél fogva e' betses Egyházi Régiséget ide helyeztettem addig is, míg azt akárki fontos tartalmához képest bővebben megismerheti. Úgy látszik, foglalata, minthogy az egész évet illeti, igen nagy kiterjedésű. Mi szép lészén látni és olvasni a' régi Kornak templomi Magyar Énekeit!”

Ezt a följegyzést Horvát I. az 5. szám alatt közli; 4. sz. alatt *Neves (?) Magyar Kalendárium* 1462-ből, 6. sz. alatt *Müncheni Magyar Evangéliumok* 1466-ből. Megjegyzendő, hogy a kézirat címében nem szerepel a *Batthyány* elnevezés.

⁵ Toldy 1862, 99, 196, 198; Toldy 1867, 179.

⁶ Bogisich 1882, 5–6.

⁷ Ezen a könyvkiállításon a Batthyány graduállal együtt az Eperjesi graduál is „részt vett”.

⁸ Könyvkiállítási Kalauz 1882. Nr. 101.

⁹ *Nyelvemléktár* 14, XXXI. XL.

tartalma szerint az inkább katolikus, mint protestáns, mivel *csak igen csekély részben mutat nyilvánvaló protestáns szerzeményt és fordítást, hanem leginkább már készen talált katolikus szerzeményekből és fordításokból van szerkesztve.*¹⁰

Ezzel szemben Bartalus már 1869-ben a Kecskeméti,¹¹ valamint az akkor még Sárospatakon őrzött Patai és Csáti graduállal¹² együtt a Batthyány graduált is a protestáns szertartású könyvek közé sorolja.¹³ A dallamtörténeti adatok gyűjtésével különösen az 1880-as években szorgalmasan foglalkozó Kálmán Farkas 1883-ban ugyan református írott graduálként említi a Batthyány és a sárospataki graduálokat, de keletkezésüket – tévesen – az Öreg graduál megjelenése (1636) utáni időre helyezi.¹⁴ Bár Kálmán Farkas érvelései sok esetben nélkülözik a megalapozottságot,¹⁵ a felekezeti eredetet illetően jó helyen tapogatózott. Szathmáry József 1892-ben a református templomi énekeskönyv történetébe illeszti a Batthyányi (!) kódexet.¹⁶ Erdélyi Pál a *Batthyányi-hymnariumot* – a fenti három kézirattal együtt – református írott graduálként említi.¹⁷ Véleményéhez csatlakozik a század elején Horváth Cyrill¹⁸ és Seprődi is. Ez utóbbi inkább a protestáns, mint a református jelleget emeli ki.¹⁹

E század elején a kódex unitárius rendeltetésére nézve is többen kifejtették véleményüket. Kanyaró Ferenc állítja, hogy a Batthyány kódex nem katolikusok számára készült és nem katolikusok szerkesztették, de az énekek többsége katolikus eredetű.²⁰ A szövegek egy részét az új, mégpedig az unitárius hitelvek szerint átalakították és számukat gyarapították. Kanyaró leginkább abban látja bizonyítottnak az unitárius származást, hogy a Batthyány graduált rokonságba állítja egy 1630-ban megjelent unitárius énekeskönyvvel.²¹ Kardos cáfolja az unitárius eredetet, bár indoklása ugyancsak nem helytálló: szerinte a Batthyány kódex előbb megvolt, mintsem az első unitárius egyház 1567 körül megalakult volna.²² Borbély szerint tévedés a Batthyány kódexet *in specie* unitárius graduálként feltüntetni. A 16. század második felében alakult unitárius egyház liturgiája – akárcsak az evangélikusé és a reformátusé – ugyanis némely dologban egyezett a római katolikus egyház szertartásával, hiszen abból fejlődött ki. Az unitárius énekeskönyvekbe több éneket átvettek a Batthyány graduálból, de ez a hasonlóság nem igazolja a graduál unitárius voltát.²³

¹⁰ Ibid. XL. valamint Volf 1890, 192. Mint később látni fogjuk, Volfnak a fordításokra vonatkozó megállapításai részint tévesek. – A katolikus eredetet hangsúlyozva érdekes módon egy kutató sem hivatkozott a passió első hat oldalára beírt szövegvariánusra, mely az 1626-ban Bécsben kiadott katolikus Káldi-féle bibliafordítást (RMK I, Nr. 551; RMNy 1983. Nr. 1352) veszi alapul. Természetesen ezt az érvelést sem lehetett volna elfogadni, hiszen az eperjesi evangélikus egyház és iskola számára 1635-ban lejegyzett graduálban is nagymértékben felhasználták a Károliénál modernebb nyelvvezetű Káldi-féle fordítást.

¹¹ A graduálok jegyzékét ld. a 84. jegyzetben.

¹² A két sárospataki graduál a második világháborúban eltűnt. Valószínűleg a közeljövőben kerülnek vissza Oroszországból eredeti őrzési helyükre. Másolatban mindkettő tanulmányozható az MTA Könyvtára Kézirattárában.

¹³ Bartalus 1869, 15. stb.

¹⁴ Kálmán 1883. 996. 1003. A keletkezés időpontjára vonatkozó megállapítására még visszatérünk.

¹⁵ Kálmán elhamarkodott és szakszerűtlen állításai gyakran felháborították az irodalomtörténészeket. Pl. a Batthyány graduálról írottakat (Kálmán 1883) Volf 1890 a konfesszionális eredetől eltekintve pontról pontra cáfolta meg, odáig menően, hogy Kálmán Farkas nem is látta a graduált, valószínűleg még a másolatát sem.

¹⁶ Szathmáry 1892, 327–331, 339–344.

¹⁷ Erdélyi 1899, 60.

¹⁸ Horváth C. 1905, 140–141.

¹⁹ Seprődi 1913, 136: *A Batthyány-kódexet a XVI. század közepén protestáns egyházi célra, protestánsok állították össze... 130. o.: A Batthyány-kódex forrását tehát nem valamely feltételezett magyar nyelvű katolikus gyűjteményben kell keresnünk, hanem elsősorban abban a középkori latin nyelvű egyházi énekkészletben, mely a világ összes protestáns gyűjteményei számára a legtermészetesebben kínálkozott forrásul, s amelyből annál kevésbé vonakodtak meríteni, mivel ahhoz maguk is jogot formáltak.*

²⁰ Kanyaró 1907, 897.

²¹ Ibid., 903–906.

²² Kardos 1908.

²³ Borbély 1913, 175.

A felekezeti hovatartozást illetően tehát több cikk és tanulmány rossz irányba vezetett. A katolikus eredeztetés azért is megalapozatlan, mivel a 16., de még a 17. században sem fordították le a latin nyelvű gregorián tételeket magyar nyelvre a római egyház hivatalos liturgiája számára. (Bár az 1651-ben kiadott *Cantus Catholici*²⁴ tartalmaz néhány újabb himnuszfordítást, a teljes liturgia anyanyelvű kialakítására még több, mint három évszázadot kellett várni.) Ezek alapján a Batthyány graduál nem katolikus és nem is unitárius, hanem református szertartáskönyv, s tartalmilag nem a középkori katolikus egyház költői termékeinek a gyűjteménye.

Toldyt a kézirat keletkezési idejének meghatározásánál ismételtelen a *Tudományos Gyűjtemény*-ben közölt téves adat befolyásolta,²⁵ amit annyiban módosított, hogy a lejegyzés idejét egy századdal későbbre, a 16. század közepére tolta. A továbbiakban a *terminus a quo* és a *terminus ad quem* megállapításához részint nem helytálló, részint nem a kézirat tartalmával kapcsolatos érveket használtak fel.²⁶ Kálmán Farkas például – elsősorban a *Conditor alme siderum* himnusz *csillag* szavának fordítására hivatkozva²⁷ – a Batthyány graduált a 17. század közepére datálta és az Öreg graduál egyik másolatának tartotta azt.²⁸ Majd egy, a Batthyány graduál 273. oldalán található bejegyzés,²⁹ egy valójában százhetven évvel későbbi (1733), de 1563-nak félreolvasott dátum³⁰ vezette (s a 20. század második felében is vezeti) rossz irányba a kutatókat és az énekeskönyv-szerkesztőket. Ennek következtében Volf György,³¹ később Erdélyi is, a 16. század közepére (az 1541 és 1563 közötti évekre) helyezte a graduált, mely *ezidőszerint nemcsak a legrégebb református graduál, hanem egyáltalában a legrégebb magyar protestáns énekeskönyv*.³² Horváth Cyrill szintén e megállapításhoz csatlakozott, s véleménye szerint a Batthyány graduál *a maga fajtájában legrégebb mindazok között, amelyeket irodalomtörténetünk ismer*. Egyúttal azonban tisztázta Kardosnak és Kanyarónak az unitárius eredetre vonatkozó vitájából származó félreértéseket és a graduál keletkezésének lehetséges időhatárait az 1560 és 1563 közötti évekre szűkítette.³³

Szabó T. Attila 1934-ben kiadott bibliográfiájában a keletkezés és a tartalom meghatározásánál nem hozott újat, hanem összefoglalta az eddigieket: *A Batthyány-kódex az első, csaknem teljes egészében megmaradt protestáns szertartáskönyv, mely fenntartotta a XVI. század közepén (sic!) kialakulóban levő protestáns graduál legrégebb alakját, de mutatja egyben azokat a szálakat is, melyek e kódexet a katolikus egyházi liturgiához még ezután is sokáig kötik*.³⁴ Horváth János (Horváth Cyrillre hivatkozva) a kéziratot a 16. század közepéről egyetlen ránkmaradt kéziratost protestáns graduálnak tartotta.³⁵ – Mint látható, a Batthyány graduál keletkezésének meghatározása a többi graduál hiányos ismeretében, azok írásmódjának és tartalmának összehasonlítása nélkül történt.

Azóta bebizonyosodott, hogy nemcsak a többféle felekezeti megközelítés, de a korai datálás sem tartható. Bibliográfiájában Stoll Béla óvatosan a 16. század végére helyezi a kéziratot.³⁶ Egyúttal arra is rámutat, hogy *efféle „rideg újjót” betűkkel a 17. században is másoltak graduálokat*.³⁷

²⁴ RMK I. Nr. 658: dallamok közlése RMDT 17. század.

²⁵ Ld. a 4. jegyzetet.

²⁶ Mint láttuk, a katolikus eredeztetés és a korai keletkezés meghatározása természetesen kezdeti fogva több kutatónál együtt jelentkezett.

²⁷ Kálmán 1883. 999. Szerinte a 16. századi fordításban *Hugyak felséges szerzője* lenne az első sor.

²⁸ Ibid., 1003. Valójában pont fordítva történt: a Batthyány graduált az Öreg graduál egyik előzményének tartjuk.

²⁹ Szöveget és magyarázatot ld. később.

³⁰ Erről legelőször Nyelveléktár 14, XXXI; korrigálta Seprődi 1913.

³¹ Nyelveléktár 14, XXXII, XL: Volf véleményéhez csatlakozik Szathmáry is, ld. Szathmáry 1892, 34.

³² Erdélyi 1899, 15.

³³ Horváth C. 1905, 140; Horváth C. 1908, a 91/90. zsolttárról kifejti, hogy az nem lehetett kora-reformációs szándék: a *délbeli ördög* nem Rómát és papjait testesíti meg, hanem a nappali támadást. Hasonlóképpen Kanyarót korrigálja, aki a Heltai zsolttárfordításokat átstilizált Batthyány-féle zsolttárokknak tartja. Horváth C. szerint a zsolttárok 1560 után kerültek a Batthyány graduálba.

³⁴ Szabó T. 1934, 16.

³⁵ Horváth J. 1957, 251.

³⁶ Stoll 1963, Nr. 6: ezt követi Bárdos–Csomasz Tóth 1977, 140 is (16. század utolsó negyede).

³⁷ Stoll 1963, Nr. 6 bibliográfiai leírásában.

Bár Czeglédy Sándor még 1957-ben a Batthyány graduált (s vele együtt az Óvári graduált) a legrégibb protestáns „ének-kódexnek” tartja, mely a 16. század közepéről származik,³⁸ az 1960-as évek elején megjelent cikkei azonban minden kétséget kizáróan a 16. század utolsó évtizedeit (az 1578 utáni éveket) és a 17. század első éveit jelölik ki a kézirat keletkezésére.³⁹ Sőt, vizsgálataival azt is kimutatta, hogy a fennmaradt protestáns graduálok sora egy nyomtatott művel, Huszár Gál 1574-ben megjelent énekeskönyvével kezdődik.⁴⁰ Czeglédy nyomán Varjas Béla a Batthyány graduál keletkezését szintén a Huszár Gál énekeskönyvének megjelenése utáni évekre, 1580 körülre teszi.⁴¹ Ennek ellenére az 1970-es években a Batthyány graduált több kutató mint első graduálforrást használta fel,⁴² holott az 1574-ben Komjátiban nyomtatott Huszár Gál énekeskönyv tartalmát tekintve mindenképpen a Batthyány graduál előzményének tekinthető.

Czeglédy kutatási eredményeit a jelen kiadásban is hasznosítottuk. Megállapítása, mely szerint a Batthyány graduál lejegyzése után ugyanattól a kéztől még további graduálok kerültek ki, a Batthyány graduál keletkezési dátumáról alkotott véleményünket is módosíthatja. Czeglédy ugyan nem tartja elképzelhetőnek, hogy a Batthyány graduált követően évtizedekkel (35-40 évvel) később is készültek graduálok hasonló írásképpel.⁴³ Mi azonban inkább azt feltételezzük, hogy az ebbe a vonalba tartozó graduálok, a Batthyány, az Óvári és a Ráday graduál lejegyzése együttesen legfeljebb tíz-tizenöt évet vett igénybe. Mivel Czeglédy a Ráday graduál keletkezését legkorábban 1613-ra teszi, így feltételezésünk szerint a Batthyány graduál lejegyzését az eddiginél még későbbre, a 17. század első éveire kell helyeznünk.

A Ráday graduál kutatástörténete helyett mindeztől eddig elsősorban a Batthyány graduálról esett szó. Az elmúlt évszázadban ugyanis a Batthyány graduál különlegesnek vélt helyzete folytán a hasonlóan jelentős kéziratoknak megközelítően sem szenteltek ugyanolyan figyelmet. Így az egyidőben, sőt, az azonos kéztől eredő ún. *testvérgraduálok*,⁴⁴ a Ráday és Óvári graduál irodalma sokkal gyérebbe.⁴⁵ A három kézirat hasonlóságát viszonylag korán megállapították⁴⁶ (s ezt anélkül, hogy a kéziratokat a mikrofilmek segítségével egyidejűleg tanulmányozták volna), ami a későbbiekben az egy korból, sőt egy kéztől vagy írásműhelyből való származás tényének megállapítását

³⁸ Czeglédy 1957, 195; az összefoglaló magyar zenetörténeti írásokban is ez a vélemény alakult ki. Szabolcsi 1979, 31 (1570-?); Dobszay 1984, 152, a graduálokról szólva nem határozza meg a Batthyány graduál keletkezési időpontját, de szerinte a fő hagyományvonalat képviselő anyagot kéziratok szép sora őrzi a 16. század második fele és a 17. század közepe közti időből. Többségük magyar notációs, legjobb példányai a Batthyány, Óvári és Ráday graduál. – Mint arról a későbbiekben szó lesz, a 16. század második feléből nem maradt fenn egy kéziratot graduál sem.

³⁹ Czeglédy 1961, 262; Czeglédy 1963a, 29.

⁴⁰ Czeglédy 1961.

⁴¹ Varjas 1964, 340, 341: *A legkorábbi fennmaradt graduál Huszár Gál 1574-ben kiadott énekeskönyvének első része, valószínű azonban, hogy az ebben olvasható himnuszfordítások Székely vagy Kálmáncsehi kiadására mennek vissza. Ugyanúgy a 16. század végéről, illetve a 17. század elejéről fennmaradt számos kéziratot graduál-másolat is az első két nyomtatott graduál leszármazottainak tekinthető. E másolatok, melyek közül a legnevezetesebb a Batthyány-kódex (1580 k.), szoros rokonságban vannak ugyanis egymással és a Huszár Gál féle graduállal... A magyar protestáns énekköltészet a graduálba felvett himnuszok fordításával kezdődött.* – Megjegyezzük, hogy a graduálok kutatása a magyar irodalomtörténészek körében néhány évtizedig a perifériára szorult.

⁴² Bárdos–Csomasz Tóth 1977. a graduálhymnuszok közléséhez; Szendrei 1977, 111–112, a Batthyány graduál fordítását az „egyik első” fordításnak tartja a Peer kódex-beli Te Deum-nak a magyar nyelvű graduálokkal való összevetésekor. – Szendrei *ibid.*, 114, a Batthyány graduált és az 1574-es Huszár Gál énekeskönyvet különböző környezetből származtatja.

⁴³ Czeglédy 1963a, 29.

⁴⁴ A három graduált Czeglédy 1963a címe (*A Batthyány-kódex kisebb testvére: a Ráday graduál*) nyomán nevezzük így. Czeglédy megállapította: *ugyanaz a szerkesztő-leíró először készítette el a Batthyány-kódexet, azután az Óvári graduált, mégpedig mindkettőt ív alakban, majd pedig ezek után negyedrét alakban a Ráday graduált.* *Ibid.*, 24. Részletebben ld. később.

⁴⁵ Ld. Kálmán 1882, 63–64, Harsányi 1926; Tóth 1926; Czeglédy 1957, Czeglédy 1961; Czeglédy 1963a. A Ráday graduál valószínűleg csak 1914 után vált hozzáférhetővé a kutatók számára.

⁴⁶ Tóth 1926, 107; Harsányi 1926, 229.

kétségkívül megkönnyítette.⁴⁷ Ennek ellenére a Batthyány graduál nimbuszát már nem lehetett lerombolni, sem értékelését a tudományos érvek alapján helyesebb mederbe terelni.

A fentiekből látható, hogy a protestáns graduálok, s köztük a Ráday graduál helyzete nem egyértelmű. A sokféle megközelítésből kialakult összekuszált és bonyolult helyzet az elmúlt években további kutatásra adott ösztönzést, s így döntöttünk a jelen kiadás mellett. Nem mintha a Ráday vagy a Batthyány graduál a legjelentősebb, a legérdekesebb vagy a leggazdagabb graduálforrásunk lenne. Ezeket a jelzőket jogosabban alkalmazzuk mindenképp előtt két nyomtatvány, az 1574-ben kiadott Huszár Gál énekeskönyv és az 1636-ban megjelent Öreg graduál, vagy három kézirat, a *Musicalia Danubiana* sorozatban már közreadott Eperjesi graduál,⁴⁸ továbbá a Spáczai és az Ajaki graduál⁴⁹ esetében. A Ráday graduált más jellegzetessége avatja kiadásra méltóvá: 16–17. századi irodalmunkban nem ismerünk hasonló példát, melynek alapján három, fő vonásaiban egyező kéziratot egyszerre tudnánk tanulmányozni. A Ráday, a Batthyány és az Óvári graduál esetében éppen erről van szó. Ezért adjuk ki most a Budapesten őrzött Ráday graduált, melynek anyagát a Batthyány és az Óvári graduál kottás tétéleivel is kiegészítjük.

A Ráday graduál és a testvérgraduálok anyagának megjelentetésével egyházi énekköltészetünk-ről is teljesebb képet kaphatunk. Arról a költészetről, melynek értéséhez – mint ahogyan Seprődi írja⁵⁰ – nemcsak általános irodalomtörténeti és esztétikai tájékozottságra van szükség, hanem könyvészeti, paleográfiai, ortográfiai, nyelvészeti, verstani, zenetörténeti, egyháztörténeti, dogmatikus és liturgikus szempontok figyelembe vételére is. A közreadó, bár ilyen széles körű ismereteket nem tudhat magáénak, a graduálok anyagának kiadásával számíthat arra, hogy az érdeklődők köre annál nagyobb lesz.

A Ráday graduál keletkezésének előzményei, a kézirat helye a graduálirodalomban. A graduál, mint könyvműfaj

Bár az anyanyelvű liturgia bevezetését mindenképpen a reformáció térhódításával lehet összefüggésbe hozni, magyar nyelvű liturgikus tételek már az azt megelőző évtizedekből ismeretesek. A protestáns graduálokban is fellelhető tételek egy részét, a zsoltárokat, himnuszokat, antifonákat, passiókat, litániákat, a Te Deumot a 15–16. század fordulóján lefordították, és különböző breviárium-jellegű kódexekben lejegyezték.⁵¹ Mint ahogyan majd a Ráday graduál himnuszaival kapcsolatban a jelenségre részletesebben utalunk, a fordításokat nem közösségi, hanem magánjátogatás céljaira készítették, s ezért nem ügyeltek túlzottan a verstani követelményekre.⁵² Ez a kolostori irodalom a reformáció által nőtte ki magát nemzeti irodalommá. A reformáció tanításában fontosságot tulajdonítottak annak, hogy az énekeket „épületesen”, vagyis értelmesen, a nép számára is érthető anyanyelven énekeljék.⁵³ Ezáltal a liturgiában a latin nyelvet mellőzhették,⁵⁴ s helyette a nemzeti nyelv tört utat: így vált az egyház feladatává a nemzeti nyelv művelése. A reformációval megindult folyamatnak a könyvnyomtatás elterjedése még nagyobb lendületet adott.⁵⁵

⁴⁷ Czeglédy 1961; Czeglédy 1963a. 29; Varjas 1964. 340 (rokonságot állapít meg).

⁴⁸ Ld. az Irodalomban Grad. Eccl. Hung. Epper.

⁴⁹ Az Ajaki graduál csak 1990 végén került az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárába. Értékelése és feldolgozása jelenleg is tart.

⁵⁰ Seprődi 1913, 132.

⁵¹ Ld. Horváth C. 1905; Rajeczky 1953; Horváth J. 1957, 251–252; V. Kovács 1964, 165–166; Bárdos 1975; Szendrei 1977. A fordítások nagy része megtalálható a *Nyelvemléktár* sorozat kötetiben.

⁵² Ez sok esetben a protestáns fordításokra is illik.

⁵³ Az 1567-es debreceni zsinat végzését közli Kiss 1881, 574.

⁵⁴ Elsősorban a liturgikus tételekben, hiszen a feliratokban és utasításokban általában megmaradt a latin nyelv.

⁵⁵ Részletesen ld. Klaniczay 1976.

Az új liturgia első terjesztői azok a papok és diákok, akik a wittenbergi egyetemről hazatérve⁵⁶ az általuk ismert, sőt gyakorolt liturgiát az új hitelveknek megfelelően átalakították.⁵⁷ Megtartották mindazt, amit a reformáció egyháza is elfogadott, de megváltoztatták vagy elhagyták, amivel nem értettek egyet. Az első lépésben, hogy az istentiszteleti élet folytonosságát biztosítsák, így maradt meg a mise- és a zsolozsmaliturgia legtöbb zenés tétele és hagyományozódott át az újonnan alakult egyház liturgiájába.⁵⁸ A reformáció követői először nem az újítások bevezetésén fáradoztak, hanem a régi megújítására törekedtek.⁵⁹

A magyarországi reformáció korai szakaszából is fennmaradtak olyan dokumentumok, sőt liturgikus kéziratok és nyomtatványok is, melyek az anyanyelvű liturgia használatára utalnak. Tudjuk, hogy 1542 vagy 1543 pünkösdjén Szegedi Lajos scholasticus (vagy – ahogy Payr említi: – *Ludovicus scholasticus*), a székesfehérvári káptalani iskola vezetője a misét magyarul mondta.⁶⁰ Szegedi később az 51. zsolnárt is lefordította,⁶¹ s valószínűleg tőle származik az az antifonászorozat, mely az 1619-ben lejegyzett Spáczai graduálból mint *Antiphonae Ludovicanae* vált ismertté.⁶² Egy miskolci töredékből áll rendelkezésünkre az a karácsonyi zenés liturgia, mely szintén a 16. század első felében készült.⁶³ 1538-ban jelent meg egy gyűjtemény Benczédi Székely Istvántól, aki *magyarra fordította az Ekklesiának régi Deák Hymnus nevezettel való Énekeit*. Bár ezt az elvesztett énekeskönyvet csak Bod Péter leírásából ismerjük,⁶⁴ létében nemigen kételkedhetünk, mivel ez vagy egy másik hasonló gyűjtemény közvetíthette a viszonylag egységes himnuszfordításokat a magyar nyelvű graduálok számára.⁶⁵ Benczédi Székely később zsolnárkönyvet is megjelentetett,⁶⁶ s ez a kiadvány a továbbiakban alapul szolgálhatott a zsolnáréneklésnek. Sőt, a zsolnároskönyv egyik példányának margójára a zsolnárokhoz tartozó antifonákat kottáztak le, ami a zsolnár és antifonája együttes használatát bizonyítja.⁶⁷ Ugyancsak a praxisra utal az a kéziratot függelék is, mely az 1569-ben Debrecenben nyomtatott énekeskönyv Boroszlóban őrzött példányában maradt fenn.⁶⁸

Az egykori gyulafehérvári kanonok, Kálmáncsehi Sánta Márton zsolnárfordításai abban a reggeli istentiszteleti (prima-) rendben foglalnak helyet, melyet az első ismert óvári pap, Huszár Gál adott ki énekeskönyvének második részében, 1561-ben.⁶⁹ Az énekeskönyvre (helyesebben: énekeskönyv-függelékre) vonatkozó irodalomban az is felmerül, hogy a teljes primarend Kálmáncsehi

⁵⁶ Révész 1895. A 16. században kb. 1200 magyarországi diák fordult meg a wittenbergi egyetemen. Melanchthon haláláig (1560) kb. 500. ld. Borzsák 1965, 445. Wittenbergben a 16. század folyamán száznál több magyar nyomtatott ki tudományos művet, beszédet, latin és görög verseket. ld. Fraknoi 1873, 289.

⁵⁷ Jánossy 1932.

⁵⁸ A mintául szolgáló német reformációs liturgia is így alakult ki; ld. Graff 1921, Altargesang, Brodde 1961, Jánossy 1932, Ferenczi 1984.

⁵⁹ Seprődi 1913, 137. igen sajátosan magyarázza ezt az első időszakot: *Átvették tehát az anyaszentegyháznak századok alatt kialakult rendjét, de nem szükségéből, amint ma közönségesen hirdetni szokták, hanem azért, mert ezt a kultuszt egészében a magukénak tudták és ahhoz jogot tartottak ...*

⁶⁰ Payr 1924, 512. Az „esetet” a Szegedi Lajos elleni feljelentésből ismerjük: *proxime in die Pentecostes missam vernaculo idiomate, hoc est Hungarico, in templo decantasse*. Közli Czeglédy 1967, 360–361.

⁶¹ Ld. Huszár 1560/61. f. T6, a versfők *Ludovicus* nevet tesznek ki.

⁶² Czeglédy 1961, 252; Czeglédy 1967, 361–362.

⁶³ Ismerteti Dobszay 1982.

⁶⁴ Bod 1766. 424; RMK I. Nr. 13. RMNy 1971, Nr. 26.

⁶⁵ RMDT 16. század. 73.

⁶⁶ Krakó 1548. ld. RMK I. Nr. 19. RMNy 1971, Nr. 74; facsimile kiadását ld. Székely 1548.

⁶⁷ Ezek az antifonák a Magyarországról Krakóba visszakerült példányban maradtak fenn. Ld. Székely 1548, kíséző tanulmány 49–50.

⁶⁸ Stoll 1963, Nr. 7. Az 50 főlíót kitevő boroszlói függelék tételei: zsolnárok, himnuszok, antifonák, benedictiók, énekek, litánia.

⁶⁹ Címe: *A Keresztyéni gyülekezetben való reggeli éneklések, melyeket Primáknak hívnak, a Kálmáncsehi Márton Mestertől Magyarra fordítottat Psalmusokkal egyetembe*. Bors 1995, RMNy S 143A. Facsimile kiadása Huszár Gál 1560/61.

Sánta Mártontól ered és korábban önállóan is megjelent,⁷⁰ s ezt a feltevést némileg Szilvás Ujfalvi Imre is alátámasztja 1602-ben kiadott énekeskönyvének bibliográfiai előszavával, melyben nem Huszár Gál, hanem Kálmáncsehi Sánta Márton neve alatt szerepel az énekeskönyv.⁷¹ Huszár Gál számára mindenesetre fontos lehetett ez a függelék, mert az abban megjelent primaliturgia szerkezetét és annak legtöbb tételét Komjátiban nyomtatott énekeskönyvébe is átvette.⁷²

A 16. század elszigetelt próbálkozásai, kísérletei (Szegedi Lajos pünkösdi miséje, vagy a miskolci töredék néhány karácsonyi tétele), Székely István zsoltár- és himnuszfordításai, valamint Kálmáncsehi zsoltárfordításai külön-külön egy-egy műfajt öleltek át. Huszár Gál 1560/1561-es énekeskönyvének liturgikus része, majd az 1574-es énekeskönyv a következő két jelentősebb állomás, melyek közül tulajdonképpen az utóbbit nevezhetjük az első *igazi* protestáns graduálnak. Az 1574-es második Huszár Gál énekeskönyv ugrásszerű fejlődést jelez: reggeli, délelőtti (úrvacsorai) és esti (vespera) szertartásokat tartalmaz szöveggel és kottával, valamint olyan agendaszzerű előírásokat, melyek a lelkész, a *minister* számára határozzák meg a teendőket.⁷³ A gazdag tartalmú énekeskönyv nem a graduál könyvműfaj prototípusát adja; ezt a fajta sokszínűséget és sokrétűséget a 17. században egyik graduálunk sem tudhatja magáénak.⁷⁴

A graduálok összeírása feltevéseink szerint csak Huszár Gál második énekeskönyve után kezdődött meg,⁷⁵ vagyis a megrendelő egyházközségek számára valószínűleg az 1580-as, 1590-es években készítették az első kéziratos graduálokat.⁷⁶ Ezeknek a graduáloknak tartalma az első időszakban a nagyobb ünnepi vesperások (ádvent, karácsony, vízkereszt, böjt, nagyhét, húsvét, mennybemenetel, pünkösöd, Szentháromság ünnepére) és a mindennapi reggeli istentiszteletek (a „primák”) liturgiájára szorítkozott, alkalmanként kiegészítve más liturgiába tartozó tételekkel (pl. invitorium, introitus, sequentia). Ilyen módon állították össze a Ráday, a Batthyány és az Óvári graduált is. Ezt a tartalmat kétféleképpen csoportosították: vagy liturgikus műfajok, vagy pedig az egyházi esztendő ünnepei szerint, sőt olykor ez a kétféle csoportosítás keveredett is. Néhány 17. századi graduálban jelentősen bővítették az alaprepertoárt: nemcsak a nagyobb ünnepekre, de minden vasárnapra fordítottak vagy újonnan készítettek elsősorban antifonákat, versiculusokat és responsorium-verzusokat. Igen jelentős része volt a graduáloknak a Jeremiás siralmait és a passiót is tartalmazó nagyheti liturgia. Amikor a graduálok használatát lassanként kiszorították a gyüleke-

⁷⁰ A nyomtatvány megtalálása előtt a keletkezés körüli hipotézisekről ld. Schulek 1970; a felfedezés után Czeglédy 1976. 174; Borsa 1977. Huszár Gál énekeskönyvének facsimile kiadásakor végül is – Szilvás Ujfalvi nyomán – a teljes primarend Kálmáncsehi nevével jelent meg (ld. Irodalom). Feltételezésünk szerint is létezett egy korábbi nyomtatott vagy kéziratos primarend, hiszen az 1561-es megjelenéskor Kálmáncsehi már nem működhetett közre (†1557).

⁷¹ *Kálmáncsehi Márton mester (ítélem, hogy azt hívják vulgo Sánta Mártonnak) a keresztyéni gyülekezetben való reggeli énekléseket, melyeket primának hívnak, magyarra fordította a psalmusokkal egyetemben. Vannak ebben himnuszok, antifonák, psalmusok, responsoriumok, versiculi, praecationes seu collectae & benedicamus in octavo.* Mindamellert a függelék címe alapján biztosan csak a zsoltárfordításokat tulajdoníthatjuk Kálmáncsehinek. Elképzelhető az is (bár talán először merészségnek tűnik), hogy Szilvás Ujfalvi olyan példányból/példányokból ismerte Huszár Gál énekeskönyvét és a primarendet, melyek vagy fordított sorrendben voltak bekötve (a primaliturgiának ugyanis csak az utolsó oldalán található évszám), vagy külön-külön álltak rendelkezésére.

⁷² Huszár Gál majdnem a teljes 1561-es reggeli liturgiát közli a bevezető fohász (adjutorium) után: f. 5a–61a. Czeglédy 1976. 174. az 1574-es változtatásokat Huszár Gál „zsolozsma-reviziójának” nevezi.

⁷³ Az énekeskönyv második része gyülekezeti használatra készült.

⁷⁴ Pirnát az 1636-ban megjelent Öreg graduállal kapcsolatban úgy ír, mintha a 16. században több graduált nyomtatott volna, s ezek széles körben elterjedtek volna: *A református liturgikus éneklés ekkorra már sokat veszített jelentőségéből; a 16. századi nyomtatott graduálok már rég elhasználódtak, s a reformáció első éveiből való szertartási énekszövegeket már csak kéziratos másolatok őrizték.* (Pirnát 1964. 65–66.) Nem tudjuk hogy Huszár Gál második énekeskönyvén kívül mely nyomtatott graduálra gondolt; talán Székely István elveszett himnuszgyűjteményére, vagy Kálmáncsehi Sánta Márton primáira.

⁷⁵ Természetesen ennek a nyomtatványnak is kellett, hogy legyen kéziratos mintája.

⁷⁶ Dobszay 1982. 111. szerint a graduálok törzsanyagát az 1540-es és az 1550-es években, sőt inkább a 40-es évek közepén gyors munkában készítették: fordították, lejegyezték, stb. Megállapítását mindaddig hipotézisként kezeljük, amíg ebből az időből nem kerül elő legalább egy kéziratos graduál.

zeti énekeskönyvek, ezek a nagyheti tételek tovább éltek a passionálékban. (Ezekon kívül leginkább a temetési énekek gyűjteménye és a zsoltároskönyv maradt gyakorlatban.)

A protestáns graduálok szerkesztéséhez, összeírásához természetesen a meglévő latin nyelvű kéziratokat és nyomtatványokat használták fel. 1602-ben megjelent énekeskönyvének előszavában Szilvás Ujfalvi két liturgikus könyvműfajt jelöl meg a graduálénekek forrásaként: *ezféle Énekek kiváltképpen az Introitusokkal, Hymnusokkal, Antiphonakkal, Responsoriumokkal, és ezekhez hasonlatosokkal az Missalébül, és az Breviariumbül, kezdettének akkoron szöröztetni, és Magyarul fordíttatni ...*⁷⁷ Énekeskönyveket felsorakoztató bibliográfiájában Szilvás Ujfalvi elsőként említi az egyetlen latin nyelvű „énekeskönyvet”, az esztergomi Psalteriumot.⁷⁸ Ez a Psalterium, mely a magyar hagyományt legjobban megőrző esztergomi rítus szerint készült, elsősorban a zsolozsmaanyagot tartalmazó graduálok összeállítására és szerkesztésére lehetett hatással, s elképzelhető, hogy etalonként használták.⁷⁹ De a sokféle kézirat és nyomtatott Breviarium, Ordinarius, Graduale, Antiphonarium és egyéb szertartáskönyv is forrásul szolgálhatott.⁸⁰ A 16. századból fennmaradt leltárok azt bizonyítják, hogy a protestáns graduálok szerkesztői, vagy egyes tételek fordítói gyakorlatilag bármelyik plébániához vagy szerzetesrendhez folyamodtak, találtak valamilyen latin nyelvű mintát.⁸¹ Bár kimutatható hasonlóság, sőt azonosság is, ennek ellenére a graduálok tételeit konkrétan egy középkori forráshoz sem tudjuk kapcsolni.

Mint említettük, Huszár Gál 1574-ben kiadott énekeskönyve jelen ismeretünk szerint az első igazi protestáns graduál, bár címében nem jelenik meg a liturgikus könyvműfaj neve, csak az általánosabb, a gyülekezeti használatra vonatkozó énekeskönyv megjelölés. Ebben az időben a középkori *graduale* szó jelentésváltozáson ment át. A protestáns szóhasználatban nem a liturgikus műfajt és nem a mise változó tételeit tartalmazó liturgikus könyvműfajt jelölték ezzel a szóval. A 17. század eleji debreceni énekeskönyvek előszavából vagy címéből tudjuk, hogy a *graduál* elnevezést már a 16–17. század fordulóján alkalmazták a protestáns egyházak liturgikus énekeskönyveire.⁸² Az 1602-ben Debrecenben nyomtatott énekeskönyv előszavában így határozták meg: *Ez ideiglen csak ez it valo Typographiában-is egy nehányszor nyomtattat ki ez Enekes könyv, mely az Graduallal az Templomban szokot vitettetni.*⁸³ Valójában tehát azt a protestáns (református, evangélikus, sőt unitárius) liturgikus könyvet nevezzük graduálnak, amely elsősorban a gyülekezet kórusának használatára szánt liturgikus tételeket őrizte meg, nagyrészt a zsolozsma (elsősorban a vespera, kisebb részt a laudes és a completorium) tételeiből, szórványosan pedig a mise tételeiből. Graduáljegyzékünkben graduálként vagy graduál jellegű énekeskönyvként tüntetjük fel mindazon 16–17. századi kéziratokat és nyomtatványokat, melyek teljes vagy részliturgiát vagy töredékes mivoltukban is a graduál anyagához tartozó tételeket tartalmaznak.⁸⁴

⁷⁷ Közli Klaniczay 1961, 177.

⁷⁸ *Psalterium Secundum ritum alme ecclesie Strigoniensis*, Velence 1515, RMK III/I Nr. 207. Colophon: *Psalterium cum antiphonis simul et letania ac hymnis de tempore et sanctis per anni circulum cum vesperis et vigiliis mortuorum secundum ritum et consuetudinem alme Strigoniensis ...* 2. kiadása: *Psalterium Chorale ...*, Velence 1523, RMK III/I, Nr. 259.

⁷⁹ Jelentőségéről ld. Ferenczi 1992.

⁸⁰ A magyarországi középkori kottás liturgikus könyvekről ld. Szendrei 1981, Szendrei 1988.

⁸¹ Pl. a kőszegi plébánián 1535-ben a következő liturgikus könyveket leltározták: 2 graduale, 2 antiphonale, 1 psalterium, ordinarius, misekönyv, nyomtatott antiphonale, psalterium; a leleszi konventben: 2 graduale, 2 antiphonale, „unum parvum psalterium”. Kőszeghy, 1894. További inventáriumokról ld. Szigeti 1963, 162–165.

⁸² A magyar nyelvű graduálokról összefoglalást ld. Ferenczi 1985.

⁸³ A debreceni énekeskönyvek graduál szó magyarázatáról ld. Schulek 1957, 372; Klaniczay 1961, 155. Geleji Katona 1636-ban, az Öreg graduál előszavában – számunkra nem meggyőző módon – így magyarázza a graduált: *az, mint a nőtáknak grádusikért híják.*

⁸⁴ **Graduálok és graduál jellegű énekeskönyvek:**

(rövidítéseket ld. az Irodalomban: Stoll 1963, RMK I, RMNy 1971, 1983)

Fennmaradt kéziratok (teljes és töredékes):

- 1) Miskolci töredék, 1540-es évek
- 2) Boroszlói kézirat, 16. sz. vége, Stoll Nr. 7
- 3) Csáti graduál, 1602, Stoll Nr. 155
- 4) Batthyány graduál, 17. sz. eleje, Stoll Nr. 6

A graduál tehát nem a gyülekezet számára készült, hanem az istentiszteleti liturgiát vezető lelkész, kántor, énekkar használatára. Amint az Szilvás Ujfalvi előszavából a továbbiakban kiderül, hatrészes és csak részben megvalósult kiadványterve első kötetéül egy graduált, az 1602-es énekeskönyvet és halottas énekeket szeretett volna megjelentetni.⁸⁵ 1635-ben Lőcsén nagyterjedelmű énekeskönyvet nyomtattak,⁸⁶ melynek harmadik részében *Isteni hymnusok* jelentek meg, *mellyekkel a magyar reformáltatott ecclesiákban élnek, mostan az együgyűbb (=egyszerűbb) ecclesiák kedvéért, amelyekben a Graduálnak szerit nem tehetik, a debreceni Psalterium mellé rövideden adattattak...*⁸⁷ A graduál-tartalmú kéziratok liturgikus könyvek egy része ennek ellenére megtartotta a régi *graduale* címet. Így a Ráday graduálon kívül például az Eperjesi graduál (1635) barokkos címdalán is ez a liturgikus könyvműfaj olvasható,⁸⁸ sőt unitárius énekeskönyv is viseli ezt a címet.⁸⁹

Az Öreg graduál címlapján nem a *graduale*, hanem a *graduál* alak jelenik meg, s mint említettük, így használja Szilvás Ujfalvi énekeskönyvének előszavában, a lőcsei énekeskönyv szerkesztője pedig a harmadik rész címében is. Ezért, hogy a protestáns könyvműfajt fedő *graduál* meghatá-

-
- 5) Óvári graduál, 17. sz. eleje, Stoll Nr. 10
 - 6) Ráday graduál, 17. sz. eleje, Stoll Nr. 11
 - 7) Apostagi graduál, 17. sz. eleje, Stoll Nr. 8
 - 8) Sárospataki Patay graduál, 17. sz. eleje, Stoll Nr. 12
 - 9) Nagydobszai graduál, 17. sz. eleje–1696, Stoll Nr. 9
 - 10) Spáczai graduál, 1619, Stoll Nr. 38
 - 11) Kálmáncsai graduál, 1623–1628, Stoll Nr. 41
 - 12) Eperjesi graduál, 1635, Stoll Nr. 57
 - 13) Curgai graduál, 1630-as évek, Stoll Nr. 62
 - 14) Kecskeméti graduál, 1637–1681, Stoll Nr. 58
 - 15) Bélyei graduál, 1642–1653, Stoll Nr. 64
 - 16) Ajaki graduál, 17. sz. közepe
 - 17) Balogi Cancionale, 1659, Stoll Nr. 82
 - 18) Simontornyai graduál, 17. sz. második fele
 - 19) Csonka Antiphonale, 17. sz., Stoll Nr. 143
 - 20) Komjátszegi graduál, 1697 után, Stoll Nr. 137
 - 21) Unitárius graduál, 1697 után, Stoll Nr. 138
 - 22) *Graduale Sacrum*, 1699–1702, Stoll Nr. 140
 - 23) Erdélyi graduál-töredék, 17. sz., Stoll Nr. 144
 - 24) Firtosváraljai graduál, 1744–1745, Stoll Nr. 208

Fennmaradt nyomtatványok:

- 25) Huszár Gál énekeskönyve 1560/61, RMNy Nr. 160, valamint Borsa 1995, RMNy S 143A
- 26) Huszár Gál énekeskönyve 1574, RMNy Nr. 353
- 27) Unitárius énekeskönyv 1602–1615, RMNy Nr. 983
- 28) Lőcsei énekeskönyv 1635, RMNy Nr. 1628
- 29) Öreg graduál 1636, RMK I, Nr. 658
- 30) Lőcsei énekeskönyv, 1654, RMK I, Nr. 890
- 31) Unitárius énekeskönyv, 1697, RMK I, Nr. 1503

Elveszett graduálok: a nyomtatott Csepregi graduál, készült 1621 és 1643 között (ld. Harsányi 1912), továbbá kéziratok graduálok (Stoll 1963, 18. alapján): Bethlen Gábor graduálja, Bod Péter graduálja, Bodoli graduál, Csíkszentmártoni graduál, Dániel deák graduálja, Hegedűs Anna graduálja, Káli „éneklő graduál”, Kolozsvári graduál, Magyar graduál, Magyarosi István graduálja, Sámsondi graduál, Szentgericei graduál, Thoroczka Máté graduálja; a nagyenyedi Bethlen könyvtárban több kéziratok graduált őriztek, melyek az 1849. januári tűzvész során megsemmisültek.

Sok a rendkívül hibás, értelmezhetetlen kézirat: Bélyei, Kecskeméti, unitáriusok (Komjátszegi, Felvinczy, *Graduale Sacrum*, Csonka Antiphonale, ez utóbbi megbízhatóbb a többinél); a Komjátszegi graduálban 16 antifona, mind hibás lejegyzéssel (teljes írásromlás).

⁸⁵ Klaniczay 1961, 168.

⁸⁶ Lőcse 1635, RMK I, 648. RMNy 1983, 1628.

⁸⁷ Ugyanebben a részben a himnuszokon kívül néhány egyszerű liturgikus műfaj is megjelenik: adjutorium, responsum, versiculus, benedicamus, Athanasius hitvallása.

⁸⁸ Ld. Grad. Eccl. Hung. Epper.

⁸⁹ Pl. *Graduale Sacrum*.

rozás ne keveredjen a kezdettől fogva más jelentésű *graduale* szóval, a latin címükben *graduale* megjelölést hordozó kéziratokat (így a Ráday graduált) is magyarul *graduálnak* nevezzük.

A *graduale* szó a 18. század első felében (immár a különböző protestáns egyházakon belül) másodszer is jelentésváltozáson ment keresztül. Amikor 1743-ban az *Uj zengedező mennyei kar* c. evangélikus énekeskönyv Győrben megjelenik,⁹⁰ az a graduálokból átörökölt, de már gyülekezeti énekként használt himnuszokon kívül szinte egyetlen ún. liturgikus éneket nem tartalmaz.⁹¹ Csúpan arra gondolhatunk, hogy a *graduál* szó (tartalmi megkötöttség nélkül) annyira kedvelt és veretes csengésű lehetett az evangélikus egyházban, hogy egy új énekeskönyv címében szívesen utaltak rá.⁹²

* * *

A reformáció első hitvallása, az Ágostai Hitvallás alapján nem veti el a tradíciót,⁹³ kizárólag azt, amely a Szentírással ellentétben áll. Ennek megfelelően a magyar nyelvű protestáns graduálokban a hagyomány is megjelenik, mivel a graduálok szerkesztői a középkor liturgiájából indulnak ki. S amikor a középkori liturgiából merítenek, azt nem változtatás nélkül teszik, hanem megszűrve, a reformáció egyháza számára elfogadhatatlan dogmáktól megtisztítva adják tovább. Legszívesebben azonban az ógyházi gyökerekhez nyúlnak vissza: az apostoli időkhöz, ahhoz a korhoz, melyet a Biblia is megőrzött. Ismét az énekelte szentkönyv („Szent könyv”), a Biblia lett az alap, hiszen a reformáció egyúttal a Biblia reneszánsza is volt.

Ha a protestáns graduálok liturgikus tételeinek szövegeit megvizsgáljuk, ezt igazolva is látjuk. A liturgikus tételek vagy teljes egészében a Biblia szövegéből merítenek (zsoltár, antifona, Magnificat, Nunc dimittis, Benedictus, invitatorium, introitus, passio, Jeremiás siralmi), vagy biblikus háttérrel rendelkeznek (hymnuszok – a későbbi gyülekezeti énekek –, responsoriumok, az ünnepi versiculusok, és a záró imádságok, a benedicamusok). Ezzel egyrészt Luther igen fontosnak tartott hitelve, a *sola scriptura*-tan is érvényesül, ugyanakkor az 1567-es Debreceni Hitvallás tanításának is eleget tesznek, mely a gyülekezeti énekről vallja: *Cantilenas et cantiones spirituales, Psalmos, Hymnos compositos ex sacris scripturis ... approbamus, tanquam partem divini cultus.*⁹⁴ A régi műfaji gazdagsággal szemben azonban most csak néhány liturgikus műfaj válik fontossá, s közülük is azok, amelyek a szöveget jobban hangsúlyozzák.⁹⁵

Így is sok hagyományos szertartási ének maradt meg a 16. század második felére.⁹⁶ A reformáció ugyan alapvető változásokat eredményezett a teológiai gondolkozásmódban, de sokkal türelmesebbek, visszafogottabbnak bizonyult a régi istentiszteleti formákat illetően. Az 1545. évi

⁹⁰ *Új zengedező mennyei kar, Az-az Régi és ujonnan szerzetelt, válogatott, Isteni dicséreteket, és lelki Énekeket magában foglaló, szép rendbe vételet GRADUÁL, Melly Az Istennek dicséretire, az Híveknek serkentésekre, és vigasztalásokra, egynehány imádságokkal együtt kibotsátatott.*

⁹¹ Az énekeskönyv élére három *adjutoriumot* nyomtattak, melyek közül kettő az Öreg graduál elején is megtalálható, ott még kottával.

⁹² 1730-ban a Felvidéken tevékenykedő M. Sartorius János énekeskönyvet adott ki *Lelki óra* címmel, s a címlapon énekeskönyve tartalmát és forrásait is megnevezi: ... *nemcsak a Gradualisból, Arany-láncból, Halotti Könyvecskéből és Psalmusokból sok fogyatkozásuktól megtisztított és jó rendbe szedett énekek mind egy summában befoglaltatnak, de sok német, cseh és deák nyelvekből is, ennek előtt nyomtatásban nem láttatott, buzgósággal teljes új isteni dicséretetek is feltaláltatnak.* Ismerteti Szelestei N. 1996, 61.

⁹³ Confessio Augustana 1530, XV/1: *Az egyházi szokásokról azt tanítják, hogy meg kell őrizni mindazokat, amelyek bűn nélkül megtarthatók és az egyház békességét, jó rendjét szolgálják, – mint bizonyos szent napok, ünnepek és hasonlók.* Evang. hitvallás, 28.

⁹⁴ Kiss 1881, 152–153; Czeglédy 1967, 365–366. Lényegében már az 1562-es debreceni zsinati határozatok között is olvasható. Természetesen a reformáció liturgusai sem kerülték el, hogy a bibliai idézeteket saját tanuknak megfelelő kommentárral egészítsék ki vagy helyettesítsék.

⁹⁵ A melizmatikus *alleluia* tételek sehol nem jelennek meg a protestáns repertoárban. Ezzel szemben a drámai erejű, de szintén melizmatikus lamentációk úgyszólván minden graduálban helyet kaptak, sőt a passionálékba is bekerültek.

⁹⁶ Méliusz név szerint felsorolja ezeket: Czeglédy 1967, 366. Mivel az éneklést a tanítás egyik lehetséges módjának tekintették, funkciójában hasonlatosnak tartották az igehirdető prédikációjához. (Méliusz idézi Czeglédy: *idem*, 367.)

medgyesi zsinaton azt a lutheri liturgiát ajánlották, melyben a középkori liturgia keretét is nyomon lehet követni. Bár Méliusz és Kálmáncsehi a gyökeres liturgiai reform híve volt, a szertartási éneklés dolgában konzervatívnak mutatkozott és kíméletesen bánt a régi istentiszteleti formák jelentős részével.⁹⁷ Átvették ugyan Zwingli és Kálvin orgonaellenességét, de nem vették át Zwingli énekellenességét.⁹⁸

A protestáns egyházakban, elsősorban a református, de az evangélikus liturgiában is a 17. század második feléig megmaradtak a középkorból örökölt magyar nyelvű gregorián énekek.⁹⁹ Ezzel párhuzamosan jelentkezett a liturgia egyszerűsödése, mely részint a kántorok képzetlenségéből, másrészt az evangélikus és elsősorban a református egyház életét meghatározó személyek értetlenségéből eredt.¹⁰⁰ A 17. század második felében megerősödő ellenreformáció döntései nyomán aztán megpecsételődött a protestáns liturgikus éneklés sorsa. A protestáns egyházak működése háttérbe szorult, s az amúgy is hányatott sorsú gyülekezetek számára nem lehetett fontos a magyar nyelvű gregorián ápolása. Lassanként – érthető okokból – ellenszenvvel viseltettek mindaz iránt, ami a római katolikus egyházra s ezen belül a középkori liturgiára emlékeztette őket. A protestáns graduálok használata így teljesen kiszorult a gyakorlatból. A 18–19. század folyamán az érdeklődők és a szakemberek foglalkoztak ugyan a fennmaradt kéziratokkal és nyomtatványokkal, a puritán irányzat képviselői azonban megelégedettségüket fejezték ki amiatt, hogy a templomokban már nem hallható a graduális éneklés.¹⁰¹ Magyarországon századunkban elsősorban a liturgiai megújulást igénylő német és svéd mintára megkísérelték visszahozni a 16. századi istentiszteleti formákat,¹⁰² sőt a legutóbbi praktikus kiadvány emellett magyar zenetörténeti ismeretek terjesztését és oktatási feladatokat is célul tűz ki.¹⁰³

⁹⁷ Tették ezt részint a nép iránti kíméletből is. Horváth C. szerint a szertartási énekek évszázadok alatt úgy a nép szívéhez forrottak, hogy nem lett volna könnyű azokat onnan elszakítani. A nép ugyanis keveset törődött a ránézve nagyon is elvont és nehéz dogmatikus fogalmakkal. Horváth C. 1905, 142.

⁹⁸ Mint említettük, az 1562-es debreceni zsinat elvileg elvetette a pápista énekeket, az 1567-es pedig száműzte a mise, mint emberi szerzés maradványait (ld. Kiss 1881, 574; Horváth J. 1957, 252), a zsinati határozatok között azonban a megfelelő szövegű gregorián tételek továbbélésére is lehetőség mutatkozott.

⁹⁹ A protestáns graduálok katolikusok is használták. Erről panaszkodik az 1693-ban kiadott *Sóltári Énekek* előszavában Illyés István, közli RMDT 17. század, 45–46: ... *Azokáért, amely énekeket és zsoltárokat tíz esztendeig való plébánusságomban nem kevés fáradsággal összeszerzettem ... im most nem mind ugyanazokat ..., hanem amelyeket leg-szükségesebbnek ítéltem, úgy mint némely zsoltárokat és halottak temetésére szerzett énekeket ... nyomtatásban kiadom: ... hogy eziránt az eretnokséggel bőves idegen graduálékat és funebrálisokat is, melyek a katolikus oskolamesterek kezében is, látom forognak és templomainkban helyesleg [= helyenként] énekeltetnek ..., kezeiből a szinodális konstitúciók szerint amennyire lehet, kivehessem.* (Mai olvasat szerint.)

¹⁰⁰ Pl. Martonfalvi György 1663-as debreceni prédikációjában azok ellen szól (közli Debreceni Ember Pál, Kolozsvár 1700), akik az *innepeken ama régi maradványú, s idegen kovászból való hahogató énekekkel, minéműek a Passió, a Lamentatiok, Litaniak, Antiphonák, s több alkalmatlan énekkel tölték bé a templomot.* Idézi Czeglédy 1978, 74.

¹⁰¹ Nem feladatunk a graduálok elmarasztaló írások ismertetése és értékelése, ízelítőül azonban hadd álljon itt egy-egy 18. és 19. századi vélemény. 1758-ban Bod Péter ezt jegyezte föl az azóta elveszett Bodoli graduál hátsó táblájára: *Láthatjuk ezen énekeskönyvből, hogy a reformáció az éneklésben is lassan-lassan ment elő, mert ennek előtte még száz esztendővel megvoltanak az istentiszteletben az antifonák, responsoriák (sic!) és egyéb ceremóniás szokások, amelyek már most Isten kegyelméből elhallgattak.* Közli Erdélyi 1891, 323. Kálmán Farkas a graduál-istentiszteletet az eredeti, tiszta reformátori egyszerűség megromlásának tekinti. A reformációt követő időszakot így jellemzi: *Mennyi sallang, külső ceremónia, lelketlen és haszontalan kántállásból állott még akkor az isteni tisztelet.* (Kálmán 1879, 573.) E sorok írójának szakmai érdeklősége és nyilvánvaló elfogultsága miatt nem szabad elhallgatnunk a gyakorlati felhasználás területén napjainkban is megnyilvánuló nagyfokú értetlenséget és ellenállást.

¹⁰² Jánossy 1932, Járossy 1932, valamint az 1940-es és 50-es évek gyakorlati kezdeményezései.

¹⁰³ Ld. Protestáns graduál 1996.

A Ráday graduál leírása, beosztása

A Ráday graduál keletkezési körülményeinek és tartalmának tárgyalásához szükséges megismerni a kézirat legfontosabb adatait.

A Ráday graduál lelőhelye: *A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye*, Budapest, jelzete: K-1.480. Szabó T. 1934: I. 143. sz. Stoll 1963: 11. sz., L. Kozma–Ladányi 1982: 640. sz.¹⁰⁴ Mérete: 19 × 14,5 cm, álló formátumú. L. Kozma–Ladányi katalógusa szerint: *Ráday graduál*¹⁰⁵ (17. sz. eleje). *Egykorú másolat. 440 pp. 1–174. pp. kottás.*¹⁰⁶

Kötése a 18. században készült, gerincén olvasható: *GRADUALE MANUSCRIPTUM*. A 18. században élt Ráday Gedeon több könyvét borítja hasonló arany liliomos bőrkötés, s valószínűleg az ő könyvtárából származik a graduál is. Ráday Gedeon könyvtára a 19. században hányódott, ezért a graduál további útját nem tudjuk pontosan nyomon követni. A könyvtár 1861-ben vásárlás útján a péceli kastélyból a budapesti teológiai főiskola tulajdonába került, majd 1912-ben a Ráday utca 28. számú épületbe.¹⁰⁷ A graduál előzéklapján olvasható ceruzával írt 850/1914 szám valószínűleg a Ráday Könyvtár gyarapítási naplójának bejegyzési száma.

Harsányi szerint a kéziratot I. Ráday Gedeonról nevezték el, akinek családneve és monogramja a graduálban több helyen olvasható. (Ezekről az utólagos bejegyzésekről ld. később.) Czeglédy az évszámmal (1633) is társított monogramot nem Ráday Gedeonnal, hanem annak ükapjával, Ráday Gáspárral hozza összefüggésbe.¹⁰⁸ A kéziratban előforduló másik név viselője, Paný János egykori debreceni kollégiumi diák, majd iskolamester, kántor vagy lelkész a graduál korábbi tulajdonosa lehetett.¹⁰⁹

A kézirat 205 levelet tartalmaz, eredeti fólió- vagy paginajelzés nélkül. Az oldalak szélső sarkain található paginaszámolás nem egyidős a kézirattal. A tintával írt pagina-számolást a 19. oldaltól a későbbiekben ceruzával átjavították, s végig kettővel – olykor többel – magasabb számot írtak, sőt néhol egy másik paginaszámolást is bevezettek néhány fólió terjedelemben.¹¹⁰ A graduál címlapja megsérült, s a restaurálásakor egy új lapra ragasztották a megmaradt csonka címet. A címszöveg utolsó, hiányosan fennmaradt sora után feltételezhetően még egy sor következett. A *graduale* szó alá a későbbiek során, valószínűleg a tulajdonos Ráday Gáspár vagy Gedeon írta vagy íratta be a *RADAI* nevet.¹¹¹

LIBER CANTICORUM

QVI

GRADVALE

RADAI

Communi nomine vocatur.

CONTINENS

Psalmos et hymnos

et ea

Quorum p[...]

¹⁰⁴ Ld. a vonatkozó irodalmat, valamint Tóth 1926; Harsányi 1926. A Ráday graduál nem szerepel Erdélyi katalógusában. Erdélyi a magánkönyvtárak anyagát valószínűleg nem tudta áttekinteni teljes mértékben, vagy talán a Ráday graduál a 19. század második felében nem volt hozzáférhető.

¹⁰⁵ Stoll bibliográfiájában *Rádai* graduál alakkal, mi a legújabb katalógus szerint használt névalakot vettük át.

¹⁰⁶ L. Kozma–Ladányi 1982 leírása a paginaszámokat és a kottás oldalakat tekintve nem felel meg a valóságnak.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 13-14. Az épület ma többek között a református lelkészképzésnek és a Ráday Gyűjteménynek ad otthont.

¹⁰⁸ Nagy 1862. 548–552; Négyesy 1889, 13; Czeglédy 1963a, 29. A családfa alapján Ráday Gedeon nagyapja Ráday Gáspár volt, kinek nagyapja az említett Ráday Gáspár.

¹⁰⁹ Harsányi 1926, 228; Czeglédy 1963, 28. Ha elfogadjuk, hogy Paný János írta be utólag a p. 236-on található *Ne szállj perbe énvelem* éneket (Harsányi 1926, 226.), akkor a bejegyző nemcsak tulajdonosa, de használója is volt a graduálnak.

¹¹⁰ Kiadványunkban minden esetben a legelső paginaszámolást vesszük figyelembe.

¹¹¹ A címdalt ld. az 1. facsimilén.

A Ráday graduál néhány tétele (himnuszok, zsoltárok, Jeremiás siralmi, Jeremiás imádsága, Athanasius hitvallása) megcsonkult, így valószínű, hogy terjedelme a mainál jóval nagyobb lehetett. A graduált – rögtön a lejegyzés után vagy a későbbiek során, esetleg az újrakötéskor vagy a restauráláskor – egyes részekben belül nem a megfelelő sorrendben állították össze. Effajta hibás bekötésből származó rossz sorrend három helyen figyelhető meg, s ezek közül az elsónél (p. 232 után) a paginaszámzás még segít rekonstruálni az eredeti sorrendet, mert az érintett három fóliót a helyes paginaszámzás után illesztették vissza rossz sorrendben. A másik két helynél viszont megállapítható, hogy a paginaszámzást a rossz bekötés után végezték el (p. 300 után rossz kötés, de rossz sorrendet is számoznak; a 384–385. oldalt rossz helyre kötötték s a lapot fordítva helyezték a többi közé: p. 392 tartalmilag előbb következik, mint p. 385). Ennek alapján valószínűsíthető, hogy az említett első hely rossz sorrendje egy másodszeri összeillesztés vagy bekötés eredményeképpen keletkezett.

A tartalmi és a helyesírási jellegzetességeket, valamint a felhasznált papír különbözőségét is figyelembe véve Czeglédy megállapította, hogy a Ráday graduált három füzetből kötötték össze.¹¹² Először készült a p. 265–408, közvetlen utána p. 239–263, majd legvégül p. 1–238. A beosztásnak megfelelően a graduál első ismertetője, Tóth János két lejegyzőt említ, majd Harsányi hármát.¹¹³ Czeglédy szerint – s véleményéhez mi is csatlakozunk – a graduál egy leírótól származik, aki különböző időben készítette az egyes részeket.¹¹⁴ A graduál törzsanyagát, a 231 tételből 227 tételt tehát egy kéz jegyezte le. A további négy tétel a következő:

p. 100: *Cantio pulchra* (Nr. 32; Stoll szerint Ráday Gedeon kezevonását viseli¹¹⁵)

p. 130: *Invocatio* (Nr. 43; Harsányi a tételt Ráday Gedeon saját szerzeményének, saját beírásának tartja, Czeglédy cáfolja¹¹⁶)

p. 238: *Jgen Szep Enek* (Nr. 174; Harsányi szerint Paný János kézírása,¹¹⁷ ld. p. 29 beírását)

p. 263 alján tételcím: *Sequitur Kyrie puerorum* + p. 264: maga a tétel.

A graduálban található későbbi, nem a graduál tartalmára vonatkozó beírások:

p. 29, *Litania Maior* kezdőbetűjében: *Az kgl d szolgaja Paný Janos 1633*.¹¹⁸

p. 57, himnusz *O*-iniciáléjában: *Rádai, alatta: 1633*

p. 100, *Cantio pulchra* szövege mellett: *Radai* (ez és a p. 57 *Radai* beírása feltétlen azonos kéztől ered)

p. 135, *A*-iniciáléban: *R.G.*

p. 189, *R*-hez: *Az én Betüm*.¹¹⁹

p. 343, *U* betűben: *ako* (?=szlovákul: mint?) *Radai G.*

Valószínű, hogy a 358. oldalon kezdődő *Canticum Zachariae* tétel címe alá is utólag jegyezték be azt a szöveget, aminek semmi köze Zakariás énekéhez: *aldot az Ur ki kezemet tanította*.

Az ismeretlen scriptor és notátor a graduál szövegét és zenéjét egyaránt gondosan, rendezetten jegyezte le. Volf szerint a szövegíráshoz *rideg újgót* betűket használt.¹²⁰ Szendrei Janka csak a Batthyány és az Óvári graduál hangjegyzírását határozza meg, de ennek alapján a Ráday graduál azonos lejegyzési módját is a metzigót-magyar keveréknotáció jellemzi.¹²¹

¹¹² Czeglédy 1963a, 27. Ezekre a jellegzetességekre a későbbiekben visszatérünk.

¹¹³ Tóth 1926, Harsányi 1926.

¹¹⁴ Czeglédy 1963, 27.

¹¹⁵ Stoll 1963, Nr. 11.

¹¹⁶ Harsányi 1926, 228; Czeglédy 1963a, 29. Ld. a 15. facsimile mellékletet.

¹¹⁷ Harsányi *idem*. Ld. a 16. facsimile mellékletet.

¹¹⁸ Ld. a 12. facsimile mellékletet.

¹¹⁹ Ld. a 7. facsimile mellékletet.

¹²⁰ Nyelvelméltár 14, XVIII. Mint már említettük, ezt a betűtípust a 17. században is használták, Stoll 1963, 27.

¹²¹ Szendrei egyik könyvében sem utal a Ráday graduálra. Mivel azonban a testvérgraduálok hangjegyzírása teljesen azonos vonásokat mutat, a Batthyány és az Óvári graduálról készült jellemzést a Ráday graduálra is alkalmazhatjuk. A két graduál forrás- és hangjegyzírás-jellemzését ld. Szendrei 1981, C 52, C 113; Szendrei 1983, 149, valamint 271 (33a példa), a Batthyány graduál 95. oldaláról hozott *Te Deum* idézettel; továbbá Szendrei 1981, 302, az Óvári graduálból az *Éli, Éli* dallam. – A forrásokról készült szemelvényekből kitűnik, hogy a Batthyány és az Óvári (s így a Ráday) graduál hangjegyzírása mennyire hasonlít a 15. század végén készült Budai Psalterium lejegyzéséhez, Szendrei 1981, 247.

A graduál egy-egy oldalára legfeljebb hat négysoros kottaszisztéma került, a négysoros stró-fákból pedig mindössze négy fért el. A négysoros kottaszisztémától csak néhány helyen tértek el (p. 60, 70, ugyanaz a himnusz kétszer, valamint a p. 121-en kezdődő *Te Deum* végén, a kvárttal feljebb került transzpozícionál). A kottasorok elejére csak három esetben illesztettek kulcsot: p. 121 – *Te Deum*, a kulcs nem értelmezhető; p. 130 – menzurális kottairással utólag bejegyzett *In-wocatio*, p. 131 – utólag: c-kulcs, két függőleges vonallal áthúзва.¹²² Néhány helyen a szöveget később átírták,¹²³ vagy a hangjegyeket javították: pl. a p. 150 második sorában javításra utaló jeleket találunk, mert a négysoros szisztéma hirtelen (és indokolatlanul) ötsorosra vált. (Ld. még p. 155.)

A graduál zenei lejegyzéséhez nemcsak hangjegyeket, hanem neumákat is használtak. (Ld. 6. facsimile.) Magyarországon a neumairást a peremvidékeken és a konzervatív központokban még a 13–14. század fordulójáig megtartották.¹²⁴ Úgy látszik azonban, hogy az emlékezetet támogató jelek használata újraéledt a protestáns graduálokban,¹²⁵ mivel nemcsak a Ráday, hanem több más graduálban – olykor a nyomtatott Öreg graduál példányaiban is – feltűnnek a hangcsoportokat jelző neumák.¹²⁶ A Ráday graduálban színes tintával írták be a himnuszok és a zsoltárok szövege fölé a neumajeleket. Effajta neumajelek a következő oldalakon segítik a himnuszok értelmezését: p. 4–7, 11, 20–22, 27–28, 57–58 (ez utóbbi oldalon, ugyanannál a himnusznál a neumák zöld színe feketére vált), 59, 60, 65–69, 92–94, 107 (ez utóbbtól ismét zöld), 108, 109, 172–174. A zsoltárok-nál csak egy-két hajlítást jelölnek neumával és azt is csak hét zsoltárnál (1., 2., 6., 8., 30., 49., 96. zsoltár).

A lejegyző általában fekete tintát használt a kotta- és a szövegíráshoz. Feltűnő azonban, hogy a 239. oldaltól, vagyis a korábban keletkezett részben egy-egy kezdőbetűt vagy fontosabb szót színes tintával emelt ki. A himnuszok és a zsoltárok kezdőbetűit sok esetben díszítette, általában fekete alapszínnel vagy zölddel, ritkábban pirossal vagy aranyozással. Díszített iniciálékat a következő paginákon találunk: 1, 19 (kettős kereszt az *A* betűben),¹²⁷ 29 (fejek), 53 (virág), 94 és 101 (mértani), 121 (virág), 161 (figura), 171 (virág), 175. Mint már említettük, a sriptor-notátor színes tintával jegyezte be a himnuszok szövegsora fölé a neumajeleket is.

A Ráday graduál Tóth János szerint 1607 és 1636 között keletkezett, Harsányi pedig 1596 és 1607 közé helyezte.¹²⁸ Harsányi, aki Tóth közleményének megjelenése után nem sokkal annak hiányosságait kiegészítette, tévedéseit javította vagy módosította,¹²⁹ megállapítását ezúttal elfogadhatatlan érvekkel próbálta alátámasztani. Szerinte az *Úristen, mely sokan vannak* tétel (Nr. 172) 35. zsoltárra utaló nótajelzése alapján a Szenci Molnár Albert zsoltárok megjelenési éve (1607) a graduál keletkezésére nézve *terminus ad quem* időpontként értelmezhető.¹³⁰ A tételnek azonban nemcsak a nótajelzése utal a francia zsoltárra, hanem szövegét is Clement Marot írta, Szenci Molnár fordította, s első ízben a zsoltárok 1607. évi első kiadásának függelékében jelent meg.¹³¹ Így az 1607-es év a 35. zsoltár dallamára készült éneket is tartalmazó graduál-rész keletkezésének *terminus a quo*-ja lesz. Ezt támasztja alá Czeglédynék a vízjelekkel kapcsolatban végzett nagy fontossá-

¹²² Az is előfordul, hogy tétel közben írták be főlegesen és helytelenül a c-kulcsot, mely a másolásnál alapul vett példányból származhat. Ld. p. 87 *Mostani ékes ünnep* himnusz végén.

¹²³ A kiadásban a legelső alakot vettük figyelembe.

¹²⁴ Ld. Szendrei 1988, 174.

¹²⁵ Vagy talán használatban maradt a latin kódexekben is?

¹²⁶ Ld. többek között az Eperjesi graduált vagy az Öreg graduál nagykőrösi, somorjai, valamint szerencsi példányaik kézíratos bejegyzéseit. Ferenczi 1993/1994, 28.

¹²⁷ Ld. az 5. facsimilét.

¹²⁸ Szabó T. 1934, 99 ez utóbbit tartotta elfogadhatóbbnak.

¹²⁹ Tóth 1926; Harsányi 1926

¹³⁰ Harsányi 1926, 225–226. Harsányi véleménye, mely szerint *ha a Ráday graduál szerkesztője a Szenci Molnár zsoltárait ismerte volna, bizonyosan több szép éneket átvett volna belőle ...*, nem vonatkozhat a graduálokra, melyek elsősorban liturgikus tételeket tartalmaznak.

¹³¹ RMKT XII/6, Nr. 153, felirata: *Mindennemű háborúság ellen*, valamint ld. a 425. o. jegyzetét. A másik Szenci Molnár fordítást (*Cantio pulchra*, Nr. 32) a graduál utólag beírt tételi között tartjuk számon.

gú kutatása is. Czeglédy keveset törődik Harsányi kérdéses megállapításával, aki a Ráday graduál 335. és 349. lapjain jól kivethető virágdísz, a stilizált háromszirmú liliomos vízjelnek egy 16. századi vízjellel való rokonságát s ezzel a graduál 16. századi eredetét mutatja ki.¹³² Sokkal inkább jelentőséget tulajdonít annak a vízjelnek, amelyik a zsoltáros, tehát a legkorábban lejegyzett rész néhány papírján tűnik fel. Ez a turbános, nagy bajuszú török fejet ábrázoló vízjel a Leesdorfban (Niederdonau) működött A. Deisinger papírmalmának volt vízjele.¹³³ Mivel az effajta Deisinger-papírok csak 1613 óta ismeretesek,¹³⁴ ezért a Ráday graduál *terminus a quo*-ját 1607-ről 1613-ra tolhatjuk előre. A *terminus ad quem* pedig a beírások alapján legkésőbb 1633-ra tehető.

A Ráday graduál keletkezési helyének meghatározásához a Batthyány és az Óvári graduál ismerete is szükséges, ezért ennek a problémának a tárgyalására a későbbiekben térünk rá.

* * *

A graduál tartalmilag két nagy részre osztható: az elsőben (p. 1–264) többnyire kottával ellátott liturgikus tételek (himnusz, responsorium breve, versiculus, benedictio, antiphona) található az egyházi esztendő rendjében, valamint terjedelmesebb önálló tételek (Litania Maior, Te Deum, Jeremiás siralmi, Jeremiás imádsága, Kyrie Puerorum, invitatorium) és kiegészítő tételek (kanciók); a másodikban (p. 265–408) prózai zsoltárok és a zsoltár stílusában írt canticumok, illetve hitvallás. A beosztás az eredeti fejezetcímek szerint a következő:

Incipiunt Hymni de Adventu Domini Nostri Jesu Christi

Hymni de Nativitate Domini Nostri Jesu Christi

Litania Maior

Hymni quadragesimales

In ramis palmarum (benne: *Hymnus pro pace dicendus*)

Hymni Resurrectionis

Hymnus in die Ascensionis

In die Pentecostes (végén: *Cantio pulchra* – Simeon éneke)

In festo Sanctae Trinitatis

Hymni de Creatione ad singulos dies hebdomadarum

Canticum Sanctorum Ambrosy et Augustini (*Te deum laudamus*)

(*Invocatio* – későbbi bejegyzés)

Hymni quotidiani ad matutinas preces

Hymni Dominicis diebus canendi (benne: *Commendatio amoris dei erga nos*)

Responsoria

Versiculi quotidiani, In adventu Domini, In die Nativitatis, In die Epiphaniarum,

In diebus quadragesimalis, In magnis ferys, In die paschatis,

In die Ascensionis, In die pentecostes, In die Trinitatis

Benedictiones seu Conclusiones concentuum, In Adventu Domini, In die Nativitatis,

In die Epiphaniarum, In die Paschatis, In die Ascensionis, In die Pentecostes,

Peracta caena

Antiphonae in Adventu

Antiphonae Nativitatis

Antiphonae Epiphaniarum

Antiphonae quadragesimales

Antiphonae in magnis ferys

Antiphonae Paschales

In die Ascensionis

¹³² Harsányi 1926, 226. A vízjelek lokalizálásához természetesen nem elegendő a hasonlóság, a rokonság megállapítása.

¹³³ Czeglédy 1963a, 27–28. Ez a vízjel egyezik az Óvári graduál egyik papírfajtájának vízjellel. Thiel, 1940, 16. a vízjel elnevezése: *der allernichtswürdigste Türke*.

¹³⁴ Czeglédy 1963a, 28.

Antiphonae in die Pentecostes
Antiphonae communes
négy cantio (*Psal. 51; Az XXXV. soltar notaira; Men'bol iövöc; Jgen Szep Enek*)
Lamentationes; Oratio Jeremiae
Invitatorium Natale
Kyrie puerorum
Psalmi Davidi selectiores (benne: *Canticum Zachariae; Canticum Mariae*)
Confessio Athanasy

A graduál tartalma, liturgikus műfajai

Mint ahogyan az a Ráday graduál egyik fejezetcímében, valamint néhány himnusznak a liturgikus időre vonatkozó feliratában olvasható,¹³⁵ a liturgikus műfajok a zsoltáros istentisztelet keretébe illeszkednek. A főistentisztelet, az úrvacsorai istentisztelet tételei közül egyetlen egy sem jelenik meg a graduálban.¹³⁶ A protestáns graduálokból egyébként is kimaradt a proprium tételek többsége; egy graduál sem tartalmaz graduale, alleluia vagy communio tételeket. A graduale helyén, mint ahogy a legtöbb esetben az introitus helyett is, gyülekezeti éneket javasolnak.¹³⁷ (Introitus és sequentia az egyik testvérgraduálba, a Batthyány graduálba került be.¹³⁸) Így a Ráday graduálban a zsoltáros istentisztelet három legfontosabb liturgikus műfaja, a himnusz, az antifona és a zsoltár képviselteti magát a legnagyobb számban:

hymnusz: 57 (27 himnusz kottával, 20-féle dallammal)

antifona: 62

zsoltár – prózai: 49, verses: 2 (+ 2 mint cantio)

responsorium (breve): 4

versiculus: 28

benedicamus: 15

invitatorium: 2 (közülük egyik csak invit. antifona)

canticum: 2 (+ 1 mint cantio)

Te Deum

Athanasius hitvallása

litánia

Kyrie puerorum

Jeremiás siralmi (8); *Jeremiás imádsága*

cantio: 4

A graduál első részét a testvérgraduálokhöz hasonlóan a himnuszszorozat tölti ki, melyet az egyházi esztendő ünnepei szerint állítottak össze. A sorozat élén talán reformációs jellege, de inkább ádventi tartalma miatt az *Új világosság jelenék* kezdetű himnusz foglal helyet.¹³⁹ A műfaji rend két helyen törik meg: először a nagyhétnél az akkor különösen aktuális *Litániával* (Nr. 12), majd a reggeli himnuszok előtt a *Te Deum* tétellel (Nr. 42).

A protestáns himnuszok többségét különböző breviárium jellegű kódexekben már a 15–16. század fordulóján lefordították. (Ilyenek pl. a Döbrentei, Apor, Kulcsár, Keszthelyi, Festetich és a

¹³⁵ Nr. 44: *Hymni quotidiani ad matutinas preces*; Nr. 22: *Alius (hymnus) ad vespas*; Nr. 52, 55: *ad primam*.

¹³⁶ Külön kategóriába sorolható a nagyheti liturgia, és természetesen bármelyik liturgiában alkalmazható néhány verses zsoltár és cantio.

¹³⁷ Huszár Gál 1574. f. 195a: introitus helyett zsoltárt énekelnek; f. 201b: graduale helyett gyülekezeti éneket.

¹³⁸ További misetételek (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus) pl. Huszár Gál 1574-es énekeskönyvében, a Spáczai, Öreg és Eperjesi graduálban találhatóak.

¹³⁹ Ld. a 2. facsimilét. A versfők alapján egy *Vekei* nevű szerző fordíthatta a tételt.

Czech kódex.) A középkori himnuszfordítások azonban nem gyülekezeti használatra, hanem a latinul nem vagy kevésbé értők számára okulás, illetve magánajtatosság céljából készültek és nem kerültek át közösségi gyakorlatba. Erre utal az is, hogy a fordítások szerzői valószínűleg nem tudtak egymásról, mert ahány fordítás, általában annyiféle (pl. *Conditor alme siderum, Veni redemptor gentium, Verbum supernum prodiens, Vexilla regis prodeunt*). Sokszor gyenge verselők fordítottak himnusokat, a verset prózává alakították, hiszen elsősorban imádságszöveget készítettek.¹⁴⁰ A Ráday (valamint a Batthyány és Óvári) graduálban található *A solis ortus cardine* himnuszfordítás előzményeként a következő szövegvariánsok ismeretesek a 16. század első évtizedeinek kódexei-ből (a Döbrentei kódex szerint: *Karácsony napján vecsernyére*):

Apor:	<i>Napkelet sarkalattatol es földnek mend vegeiglen</i>	Festetich:	<i>Nap thamadaasanak sarkaathul, mind eez vilaghnak vegeigh,</i>
Döbrentei:	<i>Nap keletnek kezdesetöl földnek ü veg hataraig</i>	Keszthelyi:	<i>Nap tamadattul fogvan napestig</i>
Batthyány, Óvári:	<i>Nap tamadastul fogua mind az földnek hataraiglan</i>	Ráday, Óvári, Batthyány:	<i>Tell'es ez szeles uilagon, mind az földnek hataraig¹⁴¹</i>

A Ráday graduál himnusainak szövege nagyjából a középkori latin himnusok fordítása.¹⁴² Ezek a fordítások azonban nem graduálunk számára készültek, hanem készen vették át, egy nyomtatványból vagy kéziratból másolták. A másolás tényét igazolja az első pünkösdi himnusz, *Jövel, vigasztaló Szentlélek Isten* (Nr. 28), melynek a másolásból eredő hibáját a Batthyány graduálból örökölte a Ráday graduál.¹⁴³ A himnuszfordítások nem egyetlen forrásból származnak, s valószínűleg nem egy ember munkája nyomán készültek.¹⁴⁴ Egy-egy himnuszt megpróbáltak többféleképpen is magyarra ültetni, a szövegű fordításoktól kezdve a parafrázisokon át az egészen új tartalmat hordozó fordításokig, sőt átértelmezésekig. A graduálok számára fordított szövegekben és a parafrázisokban az érzelem és érzés helyébe sokszor a protestáns ideológiának megfelelő magyarázó, tanító vagy éppen vitázó rész lép.¹⁴⁵ Ilyen protestáns átköltés keletkezett a *Verbum supernum*

¹⁴⁰ Szathmáry 1892, 339: *Költői becs tekintetében e fordítások messze elmaradnak az eredetiek szépségétől, tömörségétől, a nehezebben érthető dolgokat gyakran mellőzik*. Volf nyomán Horváth C. 1905, 131 a himnusok imádságjellegéről ír.

¹⁴¹ Nyelvelméltár 8, 232; Nyelvelméltár 12, 117; Nyelvelméltár 13, 88, 160; RMKT I, 180, 192 (Döbrentei és Festetics); Batthyány graduál, p. 26, Óvári graduál, p. 26; Ráday graduál, p. 25, Óvári graduál, p. 23, Batthyány graduál, p. 23. A 16. század eleji kódexek himnusait idézi Horváth C. 1905, 134.

¹⁴² Horváth C. 1905 huszonkilenc himnuszt közöl az eredetivel párhuzamba állítva. Bárdos–Csomasz Tóth 1977 a dal-lamok ismertetésével még tovább halad. Ma a magyar nyelvű verses énekek repertóriumának kiadása után (ld. az Irodalom-ban RPHA) negyven himnusz latin nyelvű előzményét tudjuk meghatározni, de csaknem mind az ötvenhét dallam mintája azonosítható. (A himnusokat ld. a műfaji mutatóban.)

¹⁴³ Volf fedezte fel (Nyelvelméltár 14, XXXIII; Volf 1890, 186) a 2. vsz. utolsó sorában az *et spiritualis unctio* helyte-len alkalmazását. fordítás helyett – másolását: *Fordítás révén nem juthatott „kenetünk” helyébe „ken'erünk”, mivel „unctio” nem nézhető „panis”-nak; ellenben „kenetünk” elég könnyen olvasható „ken'erünk”-nek. A hibás olvasást előmozdította az is, hogy az alapul szolgáló magyar szöveg talán egyáltalában nem különböztette meg az ny hangot, ami csak annál nagyobb régiségre mutatna*. A Keszthelyi kódex *lelky keneth*-nek fordítja.

¹⁴⁴ Bár, mint a második fejezetben említettük, Székely István elveszett, de feltételezett himnuszgyűjteménye (1538) a Ráday graduál számára is közvetítő lehetett.

¹⁴⁵ Erre a jelenségre világít rá Barla 1900, 328–329, majd Szabó T. 1934, 19: *A protestáns énekekben mindig van va-lami polémia, valami időszerűen a régi vallás ellen irányított tétel, ha e szövegek csak a bibliai helyek parafrázisát adják is. E jelenséget akkor, mikor a protestánsok és katolikusok egymást igyekeztek felülmúlni a „bálványozás” és „té-velygés” egymás szemére hányásában, igazán nem csodálható. Ezzel szemben a római egyház énekanyagából fordított darabokban nincs nyoma a hitvitának vagy térítő célzatnak; azok a vallásos szempontból egységes és viszonylagosan nyugodt középkori kegyességet a maga szenvedélytelen megállapodottságában tükröztetik. Igen találó Horváth János megjegyzése is: új, dogmatizálni szerető, a himnuszt az evangéliummal is ellenőrző fordítások születnek. (Horváth J. 1957, 251.)*

prodiens himnusz fordítása nyomán (Ráday graduál, Nr. 3, 1–3. versszak; Nr. 4, 1., 3., 5. versszak):

Nr. 3.

*Att 'a Jstennek Jgeie
örök Att 'atul ki iövel,
ki ez vilagra születel,
idő utolso reszeben.*

*Vilagosits meg szivünket,
es szent Lelekkal erössits
halvan az te szent igedet
tavul leg 'enek büneink.*

*Hog ' mikor el iösz itelni,
minden szü titkait ki venni,
advan minden iot az ioknac
az gonoszoknac g 'ötrelmet.*

Nr. 4.

*Men 'böl az Jge le iöve,
regen Att 'atul ki iöve,
születec idvessegünkre
es fogsaginkbol ki mente.*

*Boczasd meg azert bününket
vilagosicz meg szivünket
erössits bennünc hitedet
mutasd Att 'adnac keg 'elmet.*

*Hog ' mikor el iösz itelni
leg ' keg 'elmes fiaidhoz
es vig ' minket szent Att 'adhoz
eleteddel aiandekoz.*

A lejegyző alkalmanként maga utal a felhasznált latin himnusz címére, mely általában azonosítható az általunk ismert középkori alakokkal.¹⁴⁶ Egy esetben (*Üdvöz légy, örök Atya Isten*, Nr. 34) azonban a latin felirat ellenére sem találtuk meg a középkori előzményt, csak annak 16. század eleji magyar megfelelőjét. A magyar szöveg egy posztillás kötetben maradt fenn, melyet az 1475-ös augsburgi kiadás után 1512-ben Velencében újból kinyomatott a budai könyvtáros, Schaller Jakab.¹⁴⁷ A címlap elé kötött levélen és a címlapon vegyes tartalmú feljegyzések találhatók, köztük a *Salve Regina* protestáns travesztált változata, *Salve rex misericors* (vagy: *misericordiae*¹⁴⁸) tartalommal: *Üdvöz légy, mennyei Jézus Krisztus, irgalmasságnak királya*. Ezután következik az a három strófás „hymnus”, amely a Ráday graduálba is bekerült egy évszázad múlva, sőt azt megelőzően Huszár Gál 1574-es énekeskönyvébe és a Batthyány graduálba is.¹⁴⁹ (Az említett két tételt egy imádság zárja le.) Elképzelhető, hogy részint a *Salve Regina* protestáns alkalmazásából, a *Salve rex misericors* szabad szövegéből alkották, kompilálták a Szentháromság tiszteletére kiterjesztve azt az új tételt, melynek a Szentlélekről szóló harmadik strófájából a *Veni, Sancte Spiritus* antifona szövege is kihallatszik.¹⁵⁰ A himnusz dallama is különleges, dallamvonala nem a himnuszokra jellemző, hanem elüt minden más strófikus szerkezetű himnusz stílusától, és inkább a második tónusú antifona stílusához közelít.¹⁵¹ A tétel indításánál nyomon követhető az első tónusú *Salve Regina* antifona mélyjárású, a második tónusú antifona hangkészletével közös *Et Jesum, benedictum* szakasza.¹⁵²

Hasonlóképpen a középkor egyik legnemesebb dallamát, a Mária szövegen alapuló *Ave maris stella* dallamot a protestáns graduálokba, így a Ráday graduálba is átvették. Mint az előző *Salve Regina* tételnél, úgy itt is megfigyelhető, hogy az új hittételek alapján Mária imádatát felváltotta

¹⁴⁶ A német és cseh nyelvű kottás liturgikus énekeskönyvekben nemcsak a himnuszoknál, hanem az antifonáknál, zsol-tároknál vagy más liturgikus műfajoknál is megjelölték az eredeti latin címet. Ld. *Altargesang*; BFH 1954, Ferenczi 1990/91, valamint Grad. Eccl. Hung. Epper., mely német és cseh hatás alatt keletkezett.

¹⁴⁷ Ismertetése: Vegyes följegyzések, 124–125.

¹⁴⁸ A protestáns graduálokban ezzel a kétféle latin jelöléssel maradt fenn.

¹⁴⁹ Huszár Gál 1574, f. 329b: *A Magnificat helyébe való Dicséret a Szentháromságról*.

¹⁵⁰ Nr 34: *Gerjeszd fel lelkünkben buzgóságos szerelmednek tüzeit*;

Nr. 256: *és a te szerelmednek tüzeit öbennük felgerjeszd*.

¹⁵¹ Bárdos–Csomasz Tóth 1977 is felvette a himnuszok közé.

¹⁵² A *Salve Regina* antifonát a középkorban Szentháromság vasárnapjától ádventig, vagyis az egyházi év ünnepek nélküli felében énekelték a vesperán. Talán a gyakori használat ellensúlyozása érdekében is fontos lehetett a travesztáló számára, hogy a szöveget átírja.

Krisztus magasztalása s eszerint változtatták meg a szöveget is. Így lett a Mária-himnusból Krisztus-himnusz: *Jézus Krisztus, mi mennyei egy mesterünk* (Nr. 58). Az új szöveghez társult himnusz dallam nem tartotta meg a régi négysoros formát, hanem alakatlan, háromsoros himnusszá vált.¹⁵³ Bár két ünnepi himnusz, a *Jövel, vígasztaló Szentlélek Isten* és az *Ó, dicsőséges Szentháromság* (Nr. 28 és 33) négysoros maradt, eredeti sorhatárai eltolódtak, szerkezete deformálódott. A fordítás során még több klasszikus himnusz vesztette el jellegzetes szerkezetét azáltal, hogy a versek ritmikái egyenletessége megszűnt, a sorok tagolása, szótagszáma megváltozott.¹⁵⁴

Néhány himnuszt csak szöveggel jegyeztek le, s dallamuk sehol nem található a graduálban. Olykor azonban a dallam nélküli első strófa (esetleg a további is) neumákkal van kiegészítve, melyek alapján azonosítani lehet a dallamot. A teremtésről szóló himnusz sorozat (p. 105-től kezdődően, Nr. 35–41) ugyancsak dallam nélkül maradt. Bár a hét himnusz szövegének középkori előzménye egyértelműen megállapítható,¹⁵⁵ a 4 × 8 szótagos himnuszok formája az átültetés során a 16. században divatos sapphoi versszakokká alakult (s olykor tartalmilag is változott), így eredeti zenei mintájukat nem tudjuk e szöveghez kapcsolni. Más graduálból azonban ismerhető a *de creatione* himnusz sorozat középkori dallama (*Ut queant laxis*),¹⁵⁶ mely viszont a Ráday graduálban egy új reformációs szöveg fölött jelenik meg: *Sok nyavalyánkban Atyánkhoz kiáltunk* (Nr. 61).¹⁵⁷

Az antifonaszorozat szintén az egyházi esztendő beosztását követi ádventtől pünkösdig, Szentháromság ünnepét és az azt követő vasárnapokat viszont *Communes* felirattal jelölték. A sorozat első antifonája a magyar középkori gyakorlatból ismert *Régen elmúlt időkben* (*A diebus antiquis*), Nr. 109.¹⁵⁸ A legtöbb antifonának ismerjük a középkori gyökerét (ld. az antifonákat a műfaji mutatóban), azt azonban nem tudtuk megállapítani, hogy zeneileg melyik magyarországi hagyományt folytatják.¹⁵⁹

A középkori eredetű antifonák szövegét a fordítás során többféleképpen használták fel. Egyes fordítások hűen követik az eredetit, hangokban, formálásban, szövegben egyaránt (*Tudjátok, mert közel vagyon*, Nr. 110). Előfordul, hogy a latin minta bevezető szövege elmarad (*A mi bűneinkről tartsunk penitenciát*, Nr. 127), vagy épp ellenkezőleg, a meglevő latin antifona elé a fordítás során bevezető, értelmező szöveget illesztnek (*Feltámadván a Krisztus, megjelenék*, Nr. 138). A fordítás nyomán olykor megváltozik az antifona szerkezete, egy-egy kadenciája.¹⁶⁰

¹⁵³ Ennél sokkal jobb átalakítás történt a többi graduálból ismert és húsvéti szöveggel ellátott Mária-antifonával, a *Regina caeli* dallamára készült *Örülj és örvendezz* kezdetű tétellel, melyet primára, azonkívül introitus funkcióban (*introitus helyett*) is használtak; ld. HG 1574, f. 249b és f. 257a; valamint Grad. Eccl. Hung. Epper., Nr. 269.

¹⁵⁴ Így lett pl. az ambróziánus formából felező nyolcas. – A szótagszám ingadozásakor szótagtöbblet esetén egy-egy melizma felbontásával („virgulálással”), szótaghiány esetén az ellenkező folyamat (hangösszevonás) alkalmazásával kezelhető el az adott himnusz olykor versszakonként is változó éneklése.

¹⁵⁵ Ld. még a műfaji mutatót.

¹⁵⁶ Pl. Grad. Eccl. Hung. Epper., Nr. 403.

¹⁵⁷ Hangcsoportjai egy-két helyen több hangot tartalmaznak, mint a teremtésről szóló himnuszban ráutaló neumák.

¹⁵⁸ Ld. a 7. facsimilét. Középkori forrás pl.: Codex Albensis, f. 1r, a kódex első tétele.

¹⁵⁹ Ferenczi 1982 a pozsonyi és a zágrábi kódexek antifonáival egyaránt azonosságot mutat ki.

¹⁶⁰ Az antifonák (mint a himnuszok) sorhatárainak megváltoztatása eredményeképpen aránytalan sorok, a stílustól idegen kadenciák, ügyetlen hangközgrások jönnek létre (ld. pl. az említett *Régen elmúlt időkben*, Nr. 109 tételt). – Bár messzire vezet, de ideillik a következő gondolat. A gregorián dallamok szabad kezelése, a sorhatárok megváltoztatása az európai többszólamú zene gyorsan változó korszakában, a *quadrat* vagy modális notációval lejegyzett 13. századi művekben nem volt annyira feltűnő jelenség, mert a gregorián dallamokat a ritmusmodusoknak megfelelően szeleteire szabdalta. Itt a gregorián dallam szabad prédává vált a komponista keze alatt. Az egyik montpellier-i motetta *Iohanne* szövegű tenorszólamában az *Ave maris stella* dallam bukkan fel, mely az első ritmusmodus-szal, valamint hármanként tagolt hangcsoportjaival szinte félismerhetetlenné válik. Egy *Benedicamus domino* kétszólamú clausulában kétszer egymás után jelenik meg a tenordallam, melyben szinte minden frazirozás különbözőképpen alakul, s általában máshol található a tenor-ordók végei, mint azt az eredeti neumacsoportok kívánják. V.ö. Apel 1962, 325, 272. – A mi esetünkben természetesen a fordítás okozza az eltéréseket.

Az antifonák szövege elsősorban a zsolotároskönyvből vagy az Újszövetségből származik (ez utóbbiak az evangélium szövegén kívül olykor Pál levelein alapulnak¹⁶¹). A középkori előzmény nélküli új szövegekhez új dallamokat írtak, s így jöttek létre a 17. században az új gregorián stílusú kompozíciók (ld pl. *Ha embereknek és angyaloknak nyelveken szólnék*, Nr. 124). Az új kompozíciókban általában egy gyakran használt dallammintát lehet felismerni, ilyen pl. *A mi bűneinkről tart-sunk penitenciát* antifona (Nr. 127, latin minta: *Dicit Dominus: Paenitentiam agite*) dallama, mely a *Jobbítsátok meg életeteket* (Nr. 111) szöveghez is kapcsolódik.¹⁶²

Az antifonák után helyet hagytak a zsolotárdifferenciának, de ezt csak két helyen töltötték ki hangokkal.¹⁶³ Ellenben a zsolotár számát, illetve a zsolotár, a Magnificat, a Benedictus, esetleg a Nunc dimittis szövegkezdését gyakran beírták, egy kivételtől eltekintve (Nr. 154 után) mindig latinul. Az antifonák kétharmada a nyolcadik és az első tónusban készült, ez arányában megfelel a középkori antifonák tónuseloszlásának.

A Batthyány graduál – s így a Ráday graduál – zsolotárfordításait Volf katolikus eredetűnek tartotta,¹⁶⁴ Horváth Cyrill viszont cáfolta.¹⁶⁵ Inkább érvényes az, amit Huszár Gál 1574-es énekeskönyvének 347. fóliója utáni számozatlan levelére nyomtatott, mi szerint nem a „régí fordítást”, hanem a héber szöveget követték.¹⁶⁶ A zsolotárok élére általában nem a Vulgata szerinti szám került, hanem a protestáns fordítás szerinti, mely a héber számozást vette alapul.¹⁶⁷ Három zsolotárnál a Ráday graduál is a Vulgata számozását alkalmazza (31, 33, 43). Az is előfordul, hogy a Batthyány graduálban még megmarad a Vulgata számozása, de a Ráday már a héberre visszavezethető protestáns számozást hozza (pl. *Énekeljétek az Úrnak új énekét*, Batthyány: Psal. 95, Ráday: Psal. 96; *Az Úr uralkodik, örvendjen a föld*, Batthyány: Psal. 96, Ráday: Psal. 97). Hogy a fordítás vagy a másolás katolikus minta alapján készült, az is bizonyítja, hogy a 114. zsolotár (*Izraelnek Egyiptomból való kijövésében*, Nr. 220) 8. verse után a 115., vagyis külön zsolotárszámot kellett volna bevezetni a protestáns elosztás alapján és nem a Vulgata szerint összevonni. Mindamellelt valószínű, hogy csak a latin forrás volt katolikus eredetű (Psalterium vagy Breviarium) és nem maga a zsolotárfordítás. Ennek nem mond ellene a graduál antifonái után bejegyzett latin nyelvű zsolotárincipit, mely vagy a másolati példányra utal, vagy pedig arra, hogy amikor az antifonákat fordították, a differenciák alá latinul írták a zsolotárincipitét.

A graduál zsolotárait – a himnuszokhoz hasonlóan – nem lehet visszavezetni egyik ismert 15. századi magyar kódexre sem, mivel azokat különböző 16. századi forrásokból válogatták össze.¹⁶⁸ Így került be a Ráday graduálba (és a Batthyányba is) Kálmáncsehi Sánta Márton tíz zsolotárfordítása a prímáliturgiából.¹⁶⁹ (Huszár Gál ezek közül egyet sem vett át 1574-es énekeskönyvébe.) A

¹⁶¹ A középkori antifonákhoz ritkán használták fel Pál apostol szövegét, a protestáns graduálokban azonban – a szöveg moralizáló jellege miatt – gyakrabban vették alapul.

¹⁶² Hasonlóan a Nr. 239, tehát a Batthyány graduál antifonájának mintájára készült a *Téged az Atya Isten* (Nr. 117) és *Az Atya Isten e világra bocsáta* (Nr. 240) antifona; továbbá ld. az antifona műfaji mutatójának összevetéseiben.

¹⁶³ *Mint egy vőlegény*, Nr. 199 – 8. tónusú antifonához szekundálal lejjebb jegyzett 7. tónusú differencia, *Húsvét napján hajnalban*, Nr. 136.

¹⁶⁴ Volf 1890, 186; Nyelvemléktár 14, XXXV.

¹⁶⁵ Horváth C. 1905, 402.

¹⁶⁶ Itt a zsolotárfordításoknál említjük Bottyán János minden alapot nélkülöző és hevenyészett megjegyzését, mely a Batthyány graduálra, s így a Ráday graduálra is vonatkozik. Bottyán 1982, 49–50: *A Batthyány kódex bibliafordításai egyetlen más fordítással sem azonosak. S általában igen gördülékenyek s helyesírásuk a maihoz egészen közel álló.* (Csak zárójelben a kódex keletkezésére vonatkozó helytelen megállapítása: *Ez a könyv az első ránkmaradt református graduál.*)

¹⁶⁷ Ld. a 111/110. zsolotárt a 13. facsimile mellékleten.

¹⁶⁸ Csomasz Tóth 1960; az eredeti héber és görög szöveg alapján készült koraproteštáns fordításokról ld. Horváth J. 1957, 421.

¹⁶⁹ Huszár Gál 1560/61, Borsa kísérő tanulmányából 49–50, csak a Batthyány graduállal és négy fordítás esetében az Eperjesi graduállal mutatja ki az azonosságot; Czeglédy 1976, 174; továbbá ld. összehasonlító fejezetünk táblázatát. – A Kálmáncsehi zsolotárok nem változtatás nélkül, hanem olykor szócserevel, szómódosítással kerültek át a kézíratos graduálokba.

krisztocentrikus protestáns fordításokban az anakronizmus jellemzőjeként olykor újszövetségi kifejezések jelennek meg:

70. zsoltár (Nr. 208) 5. vers, Károli: *akik szeretik szabadításodat*

Ráday: *kik szeretik a te szent Fiadat*

80. zsoltár (Nr. 210) 1. vers, Károli: *Ó, Izraelnek pásztora*

Ráday: *Úristen, keresztyéneknek Pásztora*

110. zsoltár (Nr. 216) 6., 7, 9. vers: *Megesküvék ezen az Atya Isten és esküvését soha meg nem hánja: hogy te Úr Jézus Krisztus örökké való papságot viselsz Melkisédek papnak rendi szerint. Ó, Úr Jézus Krisztus, a te szent Atyád, kivel uralkodol egyenlő dicsőségben: az ő haragjának napján keresztyéniért megrontja e földnek királyit. Mert te Úr Jézus Krisztus, embereknek váltságáért igen megalázád magadat ...*

A zsoltárok éneklésére többek között az antifonák végén található latin nyelvű szövegincipitek utalnak.¹⁷⁰ Mivel az antifonák után egyébként szokásos differenciahangok a Ráday graduálból – a már említett két helytől eltekintve – hiányoznak,¹⁷¹ ezért a zsoltárok tónusát máshonnan kell kikeresni. Az antifonák után olyan zsoltár éneklését is javasolják, melynek szövege nem található meg a Ráday graduálban.

A graduál néhány responsoriuma nem nagyméretű,¹⁷² hanem ún. *responsorium breve*: rövid felelgetős ének.¹⁷³ Nem tartozik a responsoriumok közé, de ebben a stílusban készült a *Mutasd mi-hozzáánk, Úristen* (Nr. 169) kezdetű antifona.

A responsoriális formájú, recitatív stílusú kétsoros versiculusok szövege szintén az ünnepek tartalma szerint változik, alapjuk általában zsoltár, vagy költött szöveg.¹⁷⁴ Érdekes módon a protestáns gyakorlatban nem ritka, hogy a zsoltárszövegre épülő első verset nem annak folytatásával, hanem annak teológiai kommentárjával egészítik ki, pl.: *Áldott, aki jött az Úrnak nevében* – zsoltár, *Igaz Isten és igaz ember megszabadítani minket* – kommentár (Nr. 76).

A versiculus volt az egyik énekelt imádság a zsoltáros istentiszteleten. Egyszerű dallamát az összes graduál közül egyedül az Eperjesi graduálban jegyezték le.¹⁷⁵ Valószínű azonban, hogy általánosan ismerték az egyszerű formulát: a recitáló szakaszt és a dallamos zárómelizmát, így feltehetően ez a liturgikus műfaj is zenében szólalt meg.

Hasonló módon csak a szövegét találjuk a zsoltáros istentiszteletet lezáró benedicamusoknak is. A benedicamus, benedictio, *avagy az egész éneklést bérekesztő áldás*¹⁷⁶ a protestáns graduálok egyik legkedveltebb műfajává vált. Bár kezdetben a benedicamus is egyszerű recitáló formulára épült, a dallamosabb zárómelódiák alkalmazásával új szövegekkel látták el a tételt, vagyis tropizálták. Ezért érthetetlen, hogy a bibliográfiai leírásokban¹⁷⁷ általában a prózai részek közé került, holott verselése sok esetben egyenletesebb a himnuszokénál.

A benedicamusok négysorosak és általában a 8+8+8+7 szótagszámú keretbe illeszkednek. Ebből a szabályosságból könnyen lehet következtetni arra az alapdallamra, amely Huszár Gál 1574-es

¹⁷⁰ Ld. a 7–8. facsimile mellékletet.

¹⁷¹ Ez a hiány, vagy a zsoltárszöveg lejegyzéséből fakadóan a zsoltároknál közvetlenül nem található differencia téveszthette meg Horváth Jánost, aki azt írja a Batthyány graduálról: *a kódex zsoltárfordításai nem énekek, nincs is kottájuk*. (Horváth J. 1957. 252) – Hogy a 16. század végén a protestáns egyházakban mennyire természetes lehetett a prózai zsoltárok recitálása, mutatja, hogy az 1590-ben kiadott Károli fordítású Bibliának a Ráday Könyvtárban található példányába éneklésre utaló neumajeleket vezettek be (Csomasz Tóth 1960), pedig a Biblia nem volt liturgikus könyv.

¹⁷² A protestáns graduálokba egyetlen *responsorium prolixum* került be, a pütkösdí *Jelenének apostaloknak eloszlott nyelvek*, Öreg graduál, p. 143.

¹⁷³ Ld. a 9. facsimile mellékletet.

¹⁷⁴ A gazdagabb tartalmú graduálokban az ünnephez vagy vasárnaphoz kapcsolódó evangéliumi alapige.

¹⁷⁵ Grad. Eccl. Hung. Epper., Nr. 2.

¹⁷⁶ Geleji Katona nevezi így az Öreg graduál ajánló levelében.

¹⁷⁷ Még Stoll 1963 is.

énekeskönyvében is megjelent.¹⁷⁸ A Ráday graduálban tizenkét benedicamust – noha nincs külön jelölve, – minden bizonnyal erre a *Magne Deus* dallamra énekeltek.¹⁷⁹

A *litania*, mely kezdetül fogva fontos éneke volt a protestantizmusnak,¹⁸⁰ a könyörgő formulákkal és refrénszerű válaszokkal ebben a graduálban is megtartotta a középkori litánia lényegét.¹⁸¹ Bár Szathmáry szerint a formán kívül semmi egyéb nem emlékeztet a katolikus forrásra,¹⁸² Czeglédy kutatásai ennek ellentmondanak. Szerinte a három graduálban található *Litania maior* Luther 1529-ben készített *Latina litania correcta* művének fordításszerű átdolgozása. Luther a római katolikus litániából kihagyott részeket, de hozzá is tett az eredetihez. A némethez képest a magyar litániában egy többlet-könyörgés (*Hogy a mi nyomorult országunkat a pogány kéztől megszabadítsad*) található, és kihagytak egy, a császárra vonatkozó kérést.¹⁸³ – A litánia után szokás volt *Media vita* antifonát énekelni,¹⁸⁴ a Ráday graduálban csak utalás történik erre a szövegre (ld. Nr. 12 után). A másik litánia, az utólag lejegyzett *Kyrie puerorum* címe alapján a gyermekek is bekapcsolódtak a liturgia éneklésébe.¹⁸⁵ A gyermekek hívóversére a gyülekezet válaszolt, a változó verzusokat pedig az előénekesek énekeltek.

Amíg a litániát a reformációs gyakorlat szerint elsősorban a böjti időszakban énekeltek, a *Kyrie puerorum* – a középkori hagyományt követve – valószínűleg kizárólag a nagypénteki liturgiában hangzott el. A nagyhét három utolsó napján Jeremiás próféta siralmait adták elő három tónus szerint.¹⁸⁶ A Ráday graduál lamentációi hiányosan maradtak fenn: a negyedik lamentáció végétől Jeremiás imádsága néhány mondatáig eltávolították a lapokat, így csak az ötödik és a negyedik tónusú lamentáció ismeretes ebből a kéziratból.

A Ráday graduálban az invitatorium zsoltára, a 95. zsoltár két refrénantifonával jelenik meg, melyek közül a második, a karácsonyi *Krisztus születék nekünk* (Nr. 178) alkalmazható a megadott zsoltárdallamhoz.

Az egyik legősibb keresztyén ének, a *Te Deum* szinte minden magyar nyelvű graduálban, így a Rádayban is lejegyzésre került.¹⁸⁷ A Ráday graduál (valamint testvérei és az 1574-es Huszár Gál énekeskönyv) annyiban is a régi középkori hagyományt folytatja, hogy utolsó szakasza kvárttal magasabban helyezkedik el. A tétel fontosságát mutatja, hogy a katekizmusi és liturgikus énekek között a *Te Deum* is helyet kapott Szilvás Ujfalvi Imre iskolai énekeskönyvében.¹⁸⁸

A strófikus ének tulajdonképpen nem tartozik a zsoltáros istentiszteletek liturgiáját tartalmazó graduál anyagába, ennek ellenére több graduálunkban jelentős helyet foglal el. Már az 1574-es Huszár Gál énekeskönyvben is beépül a liturgiába, mint valamelyik középkori liturgikus műfaj helyettesítő tétel. A Kecskeméti graduálban, valamint a Bornemisza Péter posztillás kötetét és énekeskönyvét is hasznosító Eperjesi graduál liturgiájában fontos szerepet kapnak az énekek vagy az énekek alkalmazására összeállított *Cantiones* rubrikák.¹⁸⁹ A Ráday graduálban mindössze négy (+ két) éneket jegyeztek le, s ezek tematikailag, stílusban, korban eltérnek egymástól.¹⁹⁰

¹⁷⁸ Huszár Gál 1574, f. 14b; Grad. Eccl. Hung. Epper., Nr. 15; csak utalás a dallamra Huszár Gál 1560/61, f. a5v, d3.

¹⁷⁹ Az első három benedicamus (Nr. 94–96) a *Cunctipotens* és egy ismeretlen eredetű dallamon alapul. A két dallamot ld. Huszár Gál 1574, f. 60b, 30b, 40b.

¹⁸⁰ Kiss 1881, 237. az 1562-es debreceni zsinati határozatról: *Szertartásunk kevés van; szent énekeinket és a litániákat együtt énekeljük.*

¹⁸¹ A Ráday graduál litániáját ld. a 12. facsimilén.

¹⁸² Szathmáry 1892, 342.

¹⁸³ Czeglédy 1957, 267.

¹⁸⁴ Ld. pl. Grad. Eccl. Hung. Epper., Nr. 255, 256.

¹⁸⁵ Szintén erre utal a Huszár Gál 1574-es énekeskönyvében és az Eperjesi graduálban gyakorta megjelenő *Pueri-Chorus* felirat.

¹⁸⁶ A Ráday graduál lamentációinak kezdetét ld. a 11. facsimilén.

¹⁸⁷ Ld. a 10. facsimilét. A magyarországi forrásokat feldolgozta Szendrei 1977.

¹⁸⁸ Az énekeskönyv eredeti kiadása nem ismeretes, csak egy 1632 körül Debrecenben kiadott újabb kiadás, Klaniczay 1961, 170.

¹⁸⁹ Ld. Grad. Eccl. Hung. Epper.

¹⁹⁰ Három éneket ld. a 14–16. facsimile mellékleten.

Graduálunkban, mint általában a protestáns graduálokban, a középkori latin liturgikus könyvekhez képest kevés liturgikus műfaj jelenik meg. Ennek ellenére észlelhető az a gazdagság és sokszínűség, amivel a középkori liturgia kialakulásakor a különböző formák rendelkeztek. Egy-egy ünnep tartalmát ugyanis általában azonos szavakkal, de zeneileg más- és másképpen fejezték ki a különböző liturgikus műfajokban, pl. az antifonákban, zsoltárokból, versiculusokban, responsoriumokban. A műfajok közötti szövegbeli átfedés megmutatkozik graduálunkban is, így pl. az *Áldjuk mindnyájan az Úristent, minden időben* kezdetű responsorium (Nr. 67) a 34. zsoltárból származik: *Áldom az Úristent minden időben* (Nr. 196). Az *Úristennek Szent Lelke* szöveg antifonaként és versiculusként egyaránt előfordul (Nr. 150 és 91). A versiculus szövegét olykor a zsoltárból lehet eredeztetni: *Hallgasd meg, Úristen, az én imádságomat*, zsoltár, Nr. 204; *Hallgasd meg, Úristen, a mi könyörgésünket*, versiculus, Nr. 73. A zsoltár szövege egy-egy antifonában és versiculusban is nyomon követhető: *Könyörüljön mirajtunk az Úristen*, zsoltár, Nr. 206; *Könyörülj rajtunk, Úristen*, antifona, Nr. 125; *Könyörülj rajtunk, nagy Úristen*, antifona, Nr. 167; *Könyörülj mirajtunk, Úristen*, versiculus, Nr. 70. Előfordul, hogy a közös szövegeredet ellenére a különböző fordítás vagy értelmezés hatására a különböző műfajokba másként került a szöveg, pl.: *A te háznak szerelme emészte* (versiculus, Nr. 84), *A te híveidnek szerelme, Úristen* (antifona, Nr. 129). A kiadványunk végén található alfabetikus index még számos effajta összefüggést tár fel.

A Ráday graduálban az egyes fejezeteknek a liturgikus műfajok szerint történt összeállítása bizonyos mértékig már a hagyomány folytonosságának a megszakadását jelzi. A műfaji repertoriumok kialakításával az „összeválogatás”, az egyéni szempontokat jobban érvényesítő esetenkénti összeállítás válik gyakorlattá, így magának a liturgiának rendje egyre kevésbé szabályozott. Minden alkalommal külön kell meghatározni a műfaji sorozatból a himnuszt, versiculust, benedictumot, responsoriumot, antifonákat, valamint a zsoltárokat, és mindezeket ünnepi liturgiává összeállítani.

A Ráday graduál testvérei: a Batthyány és az Óvári graduál.

A testvérgraduálok provenienciája

A 17. század elején a Felvidéken, esetleg *egyazon* írásműhelyben, graduálokat írtak össze. A középkorban,¹⁹¹ majd hasonlóan a 16. század végén és a 17. században továbbra is hivatásszerűen foglalkoztak énekes és verses kéziratok készítésével. Annak ellenére, hogy a 16. század közepétől folyamatosan felszámolták a középkori zenekultúra intézményes kereteit, az, ami sokáig gyakorlatban volt, nem tűnhetett el egyik napról a másikra. Bár a nyomtatás lehetősége is visszaszorította a kézírásos terjesztést, a szervezett keretek felbomlása után – másfajta igényt kielégítve – továbbra is széles körben folyt a különböző jellegű gyűjtemények másolása. Erre utal a 17. század közepéről származó csepregi graduálmegrendelő levél, mely a graduál tartalmára és méretére vonatkozóan fontos adatokkal szolgál.¹⁹² Effajta kopista munkát végzett az 1670-es években Felvinczy György is, amikor Kövendi János kolozsvári unitárius polgár számára Thordai és Bogáti *Psaltériumait* lemásolta.¹⁹³

Ilyen hivatásos másolótól vagy másolóműhelyből származik a Ráday graduál is, sőt a számunkra ismeretlen lejegyző nem is egy, hanem legalább három liturgikus énekeskönyvet készített; ugyanis ennyi maradt fenn tőle századunkra.¹⁹⁴ A Ráday graduál tartalmának értékeléséhez, tételeinek helyes értelmezéséhez tehát elengedhetetlen a másik két kézirat, a Batthyány és az Óvári graduál vizsgálatának bevonása.

¹⁹¹ A káptalani, a kolostori és a világi írásműhelyekről ld. Szigeti 1963, 148–162.

¹⁹² Harsányi 1912, 111; Harsányi 1926, 231; Payr 1936, 414; Czeglédy 1957, 266. Voltak tehát olyan emberek, akik hivatásszerűen foglalkoztak „ének-kódexek” készítésével.

¹⁹³ RMKT XVII/13, 576.

¹⁹⁴ A három graduál első oldalát ld. a 2–4. facsimile mellékletben.

Batthyány graduál: 225 lev. 2r. Gyulafehérvár, Batthyány-Könyvtár I, 40. Erdélyi 1899: kézirat források, egyháziak, Nr. 1; Szabó T. 1934: I. 12. sz.: *Hymni et Psalmi cum notis cantus hungaricae. Ms. Sec. XVI. in 2.* Szentiványi 1958: Nr. 40; Stoll 1963: 6. sz.¹⁹⁵ A Batthyány graduál 1850-es években készült kézirat másolata az MTA Könyvtára Kézirattárában található, jelzete: Ms. 10 361. Tartalma: p. 1–156 himnuszok, közte Litanía maior, Te Deum; p. 157–450 invocatiók, responsoriumok, versiculusok, benedictiók, antifonák, zsoltárok, passió, lamentációk, néhány későbbi betoldás.

Óvári graduál: 123 lev. 2r. A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Debrecen, R 504; Erdélyi 1899: kézirat források, egyháziak, Nr. 14; Szabó T. 1934: I. 124. sz. (a 16–17. század fordulójára datálja); Stoll 1963: 10. sz.; Fekete–Szabó 1979: R 504.¹⁹⁶ Tartalma: p. 1–31 himnuszok; p. 33–46 Litanía maior; p. 49–168 antifonák, responsoriumok, benedictiók, versiculusok, passió, Jeremiás imádsága, későbbi betoldás: Jeremiás siralmai; p. 169–248 később beírt tételek: himnuszok, énekek.

Czeglédy, aki a három graduál írásképét egymás mellett vizsgálta, megállapította, hogy a lejegyző először a Batthyány és az Óvári graduált másolta le, majd a Ráday graduált,¹⁹⁷ a Batthyány és Óvári graduál kettedrét alakban készült, a harmadik negyedréte alakban. Ennek megfelelően az első két kézirat oldalbeosztása jobban hasonlít egymásra, paginálása majdnem azonos. A Ráday graduál kisméretű oldalaira kevesebb tétel fért: a három kézirat tételeinek paginálását összevetve azonnal szembetűnik, hogy a Ráday graduál több oldalt használ fel.¹⁹⁸ A három graduál között az első részben betűhű egyezés mutatható ki, a Batthyány és Óvári graduál esetében a tükörméret is azonos,¹⁹⁹ sőt bizonyos oldalaknál a szóelválasztás is egyformán történik (p. 43–44, 45–46).²⁰⁰

Az íráskép további részletei: a rajzolt nagy- és kisbetűk, továbbá a rövidített bejegyzések az antifonák után, valamint a liturgiai utasítások lényegileg megegyeznek. A Ráday graduál annyiban tér el a másik kettőtől, hogy a kisebb formátum miatt többször rövidít és a liturgiai utasítások általában rövidebbek. A leíró az Óvári, majd méginkább a Ráday graduálban javítani próbálja a zsoltárok számozásában ejtett hibákat, amelyek a Batthyány graduálban a Vulgata szerinti és a maszoretikus számozás összekeveréséből adódnak.

A három graduál szövegének helyesírása is ugyanazokat a jellegzetességeket mutatja. Sőt, bizonyos betűk alkalmazásában a három graduál elkészítésének sorrendjét is meg lehet állapítani. A Ráday és az Óvári graduálban a *v* betű használata következetesebb a szókezdő *v* hang jelölésére, mint a Batthyány graduálban, ahol gyakran *u* betűvel jelzik. Természetesen a *v* betű használata lehetett a modernebb, az újabb.²⁰¹ Ezért a lejegyző feltehetően a Batthyány graduálról másolta az Óvári és a Ráday graduált, vagy ugyanazt a típuszöveget tartotta maga előtt. Effajta helyesírási jellegzetességek megfigyeléséből származik Czeglédy azon észrevétele, hogy a másoló különböző időben különböző helyesírással, időben előrehaladva a hangalakhoz egyre jobban közelítő betűalakokkal jegyezte le a tételleket. Mivel ezekből a jellegzetességekből megállapítható, hogy a Ráday graduál zsoltáros része a többi résznél korábban készült, talán az Óvári graduállal egyidőben, így az is feltételezhető, hogy a zsoltárfüzetet eredetileg az Óvári graduálba szánták, s csak véletlen folytán kötötték a később készült füzetekhez.

A testvérgraduálok közül a Batthyány a legteljesebb. Mivel az Óvári graduál nagymértékben megcsonkult, esetleg a graduálkészítő műhelyéből már eredetileg is csonkán és befejezetlenül ke-

¹⁹⁵ Ld. a vonatkozó irodalmat, valamint többek között Nyelvméltár 14; Horváth C. 1905; Seprődi 1913; Czeglédy 1961; Czeglédy 1963a.

¹⁹⁶ Ld. a vonatkozó irodalmat, valamint Kálmán 1882; Czeglédy 1957; Czeglédy 1961.

¹⁹⁷ Czeglédy 1961; Czeglédy 1963a.

¹⁹⁸ Ld. *A Ráday graduál tételei a Batthyány és az Óvári graduálban, valamint Huszár Gál 1574-ben megjelent énekeskönyvében* c. fejezet táblázatát.

¹⁹⁹ Ld. Czeglédy 1961. 250–251. egy-egy azonosan szerkesztett oldal a két graduálból.

²⁰⁰ Ibid. 254–255.

²⁰¹ Ibid. 253. Czeglédy az archaikus *z*-t, de már a reformációban használt *sz*-t is kimutatja.

rült ki,²⁰² így a Batthyány és a Ráday graduál tartalmazza a közös anyag nagyobb részét: teljes felépítésüket tekintve közelebb állnak egymáshoz. A Ráday hiánya a Batthyány és az Óvári graduálhoz képest egyrészt azzal magyarázható, hogy eredetileg sem szándékoztak passionális részt hozzáfűzni, mivel a passiókat általában külön füzetekben írták.²⁰³ Másrészt – valószínűleg a megrendelő kívánságára – a Ráday graduált kisebb méretűre és terjedelműre tervezték, ezért a himnuszok és antifonák közül néhányat kihagytak.

Külsődleges egyezések, a tükörméret azonossága, valamint a helyesírási sajátosságok hasonlósága továbbvezet a belső, a tartalmi azonosságok felismeréséhez. Ezért mutatjuk be a későbbiekben párhuzamosan a három graduál tartalmát, mivel a műfaji sorozatokban nyomonkövethető azonos sorrend sokat árul el a három graduálnak egy írásműhelybe tartozásáról. A vonatkozó fejezet táblázataiban a Batthyány és az Óvári graduálban is megtalálható tételek paginajelzése mellett olykor + jelet találunk, ami arra utal, hogy ebben a két forrásban a Ráday graduálhoz viszonyítva az adott tétel után még további tételek (hymnuszok, de főképp antifonák) kerültek lejegyzésre. Ezekre a helyeken a Batthyány és az Óvári graduál összetartozása még nyilvánvalóbb, mivel a tételek sorrendje még jobban hasonlít egymásra.

* * *

A három graduál írásképeről megállapítható, hogy az a hangjegyzésben és a liturgiában egyaránt jártas személy kezétől származik. A lejegyző feltehetően három gyülekezet rendelésére másolta le a három hasonló tartalmú graduált. Ezekben a liturgikus kéziratokban elsősorban a zoltáros istentisztelet anyaga jelenik meg, főistentiszteleti részekkel és későbbi betoldásokkal kiegészítve. Elnevezésük minden bizonnyal későbbre tehető, hiszen – a fennmaradt címlapok tanúsága szerint – keletkezésükkor csak a könyvműfajt jelölték meg. Az egyik graduál, az Óvári, valószínűleg a felhasználó egyház helyéről, (Mosonmagyar-) Óvárról kapta a nevét. Amikor a 18. század végén a graduált a debreceni Nagykönyvtárnak ajándékozták, az előzéklapra ezt jegyezték be: *Pro amplianda Bibliotheca Debretzinensi, Antiquum hocce Manuscriptum Ecclesiae primum Ováriensis, tandem Jaurinensis, mittit Samuel Hevesy Ecclesiae Nagy Igmandiensi Verbi Divini Minister in Comitatu (?) Komáromiensi*. A Batthyány és a Ráday graduál egykori tulajdonosaik nevét viseli. A Batthyány graduált Batthyány Ignác (1741–1798) erdélyi püspök juttatta a gyulafehérvári könyvtárba. A három graduál jelenleg három városban található: az Óvári graduált Debrecenben, a Batthyány graduált Gyulafehérváron, a Ráday graduált Budapesten őrzik.

A Batthyány, Ráday és Óvári graduál keletkezési helyét nem ismerjük, a közös írásműhelyt lokalizálni nem tudjuk. Néhány adat azonban olyan sorozattá áll össze, melynek alapján első ízben kísérelhetjük meg közelebről meghatározni az eddig csak későbbi tulajdonosa nevével ismert Ráday és Batthyány graduált, valamint az óvári gyülekezetben használt graduált együttes provenienciáját.

Az 1550-es években Huszár Gál, az első ismert óvári prédikátor főképp Bécsből és Sárvárról vásárolt eszközökkel nyomdát hozott létre, s ezt a hordozható felszerelést magával vitte Kassára, majd Debrecenbe is. Ez utóbbi helyen az 1560-ban kiadott gyülekezeti énekeskönyve mellett az általa fontosnak tartott reggeli istentisztelet liturgiája is megjelent 1561-ben. Ezt a reggeli liturgiát 1574-ben is felhasználta, amikor a Nyitra megyei Komjátiban adott ki énekeskönyvet.

Mint már említettük, Huszár Gálnak valószínűleg ez a második énekeskönyve indította el a kéziratos graduált műfajt. A graduálösszeállítók az eddigi részpróbálkozások után teljes, az egész egyházi esztendő ünnepeit, majd később minden vasárnapját, sőt hétköznapját is „ékesítő” liturgiát állítottak össze egy könyvben.²⁰⁴ Ennek első állomásaként született meg a nagy ünnepek liturgiáját tartalmazó szertartáskönyv, mint például a Ráday, a Batthyány és az Óvári graduál is. Sőt: mint azt

²⁰² A himnuszok után közvetlenül a *communes* antifonák következnek, s csak később az egyházi esztendő szerinti sorozat. Valószínűleg a helytelen bekötés eredményeként változott meg egyes részek sorrendje.

²⁰³ Czeglédy 1963a, 24–25; Bárdos 1977.

²⁰⁴ Az Öreg graduál előszavából tudjuk, hogy responsorium-verzusokat, versiculusokat, benedictiókat Geleji Katona is szerzett. A Spáczai, az Öreg és az Eperjesi graduál az év minden vasárnapjára nyújt antifonákat.

majd a következő fejezetben kifejtjük, az írásmódjában, beosztásában hasonló vagy azonos Ráday, Batthyány és Óvári graduálokat a textológiában is egyértelműen a *közös* eredetre utaló *közös* (itt elsősorban zenei) íráshibák kapcsolják az 1574-ben megjelent Huszár Gál énekeskönyvhöz. Mint tudjuk, a három testvérgraduál közül az egyik az óvári gyülekezet használatában volt. A másik két graduált egy gyülekezethez sem tudjuk kapcsolni, csak későbbi tulajdonosaik nevéhez.

Ezeknek az adatoknak és az alábbi gondolatmenet birtokában feltételezzük, hogy a három graduál egy felvidéki, talán egy Nyitra, Hont vagy Nógrád megyei írásműhelyben készült, ott, ahol Huszár Gál 1574-es énekeskönyve vagy egy arról készült másolat, esetleg egy korábbi változat rendelkezésre állt. Az Óvári graduál útját (Óvár–Győr–Debrecen) a graduál ajándékozó szövegéből már ismertettük. A Ráday graduál a bejegyzések szerint már 1633-ban a Nógrád megyei Ráday család birtokában lehetett, valószínűleg Ráday Gáspárnál, akinek fia, Ráday András módszeresen kezdte gyűjteni a könyveket. Ráday Andrástól az ifjabb Ráday Gáspárhoz, majd feltehetően a költő, író és politikus Ráday Pálhoz²⁰⁵ került a graduál, s annak halála (1733!) után fiához, Ráday Gedeonhoz.²⁰⁶ A graduál ma is azt a lilios kötetet viseli, amely Ráday Gedeon könyvtárának²⁰⁷ többi kötetén is látható. – Ráday Gedeon húga, a költő Ráday Eszter,²⁰⁸ az erdélyi Teleki László gróf felesége szintén gyűjtött könyveket. Ennek alapján megkockáztathatjuk azt a merész feltevést, hogy a másik graduál, a később Batthyánynak nevezett graduál is valamikor a Ráday család birtokában volt. Ráday Pál halálának évszáma ugyanis ott található a Batthyány graduál 273. lapján a külső kettős határvonal között: *Os homini sublimē dedit coelum que tueri / O mihi praeteritos referat si Jupiter annos 1733*. Nemcsak az évszámot, hanem a két hexameter²⁰⁹ tartalmát is összefüggésbe lehet hozni Ráday Pál halálával. Ráday Pál halála után tehát az egyik graduál Ráday Gedeon birtokában maradt, a másik graduált Ráday Eszter vihette magával Erdélybe, ahol az a Teleki család könyvtárát gyarapította. A század vége felé Batthyány Ignác (1780–98-ig erdélyi katolikus püspök) könyvtára számára megszerezte ezt a graduált. Batthyány Ignác, aki az 1770-es években rangos egyházi tisztségeket viselt Észak-Magyarországon, és ily módon sokfelé utazott, természetesen közvetlenebbül is hozzájuthatott a később róla elnevezett graduálhoz. (Vagy erdélyi könyvszerző útjáról, vagy még korábban, a Felvidékről hozta magával.)

Ha a graduálok sorsára vonatkozó fenti gondolatmenetet figyelmen kívül is hagyjuk, Volf tetszetős magyarázata a Batthyány graduál gyulafehérvári provenienciáját illetően semmiképpen nem tartható.²¹⁰ Kézenfekvő lenne ugyan a Batthyány graduált összefüggésbe hozni azzal a várossal (a jelenlegi lelőhellyel), ahol az Öreg graduált szerkesztették, másolták, nyomtatták és kiadták. A fentiek alapján azonban igen valószínű, hogy a Ráday, a Batthyány és az Óvári graduált valamelyik észak-magyarországi megyében készítették.

²⁰⁵ Ráday Pál (1677–1733) II. Rákóczi Ferenc kancellárja volt. ld. Ladányi 1994, 1675–1676.

²⁰⁶ Ráday Gedeon, id. (1713–1792) költő, irodalomszervező, mecénás, ld. *ibid.*, 1673–1674.

²⁰⁷ A Ráday családban a könyvgyűjtés nemzedékről nemzedékre növekvő szenvedéllyé vált, s a 18. században Ráday Gedeon Magyarország egyik legnagyobb magánkönyvtárával rendelkezett, melyet az érdeklődők (így pl. Bod Péter és Kazinczy Ferenc) előtt is nyitva tartott. ld. *ibid.*, 1674.

²⁰⁸ Ráday Eszterről ld. *ibid.*, 1673.

²⁰⁹ A hexameter divatját élte ebben az időben. Ráday Gedeon tervbe vette, hogy Zrínyi *Szigeti veszedelem* eposzát hexameterekbe írja át, de csak az első résszel készült el. *Ibid.*, 1674.

²¹⁰ Volf 1890, 191; Nyelvméltár 14. XL.

A Ráday, Batthyány és az Óvári graduál zenei helyesírása

Mint az a facsimile mellékletekből is megállapítható, a három graduált gondosan, rendezett külalakkal jegyezték le. Összehasonlítva az Öreg graduállal vagy a már kiadott Eperjesi graduállal, a Batthyány–Ráday–Óvári graduálok olvasása – különösen a megfelelő középkori minta ismeretében – sokkal kevesebb nehézséget okoz és sokkal folyamatosabban értelmezhető. Amint az az egyes jegyzetekből és az incipithangok javításából világossá válik, a Ráday graduál közreadásakor a dallammal ellátott tételeknek körülbelül a felén kellett változtatni vagy javítani, sok esetben csak egy-egy hangot vagy dallamfordulatot.²¹¹

A gondos külalak mögött azonban alapvető zenei hiányosságokat fedezhetünk fel.²¹² A legelső, ami feltűnik, hogy hiányzik a tételek hangnemét legbiztosabban meghatározó kulcs.²¹³ Így aztán sorról sorra haladva mindig hibalehetőség adódik arra, hogy a tételek folytatása terccel feljebb vagy lejjebb kerüljön lejegyzésre. Kulcs hiányában az antifonáknál a tétel után megadott és pontosan lejegyzett differencia vagy legalább a tónus számának bejegyzése segíthetne a tónus meghatározásában, de ezek általában szintén hiányoznak a Ráday graduálból, s a Batthyány graduálban is csak néhány alkalommal tűnnek fel.

A középkori gregorián tételekhez *c*-kulcsot használtak, a 17. században nem ritka a lejegyzés *g*-kulcsban. Graduáljainkban a kétféle kulcsban való gondolkodásmód keveredik egymással. A többféle tónus használatával természetesen mindig más és más vonalra kerül a kulcs a többnyire négyvonalas szisztémában. Az önálló tételeknél, a strófákkal ellátott himnuszoknál egy tételt önmagában lehet és kell értelmezni. Érvényes ez az antifonaszorozatok egy-egy antifonájára is, azzal a különbséggel és nehézséggel, hogy az antifona vége sok esetben egy sorba került a más tónusban komponált másik antifona elejével. Ilyenkor az azonos sorokban fellépő esetleges tónusváltással együttjáró virtuális kulcsváltást semmi nem érzékelteti.²¹⁴ A kulcs hiánya következtében hangnemi-
leg meghatározatlan kottairás annak idején kevesebb támpontot nyújtott a pontos lejegyzésre, s könnyen lehetőséget adott a notátornak arra, hogy az alapul vett kéziratból vagy nyomtatványból történt másolásakor az eredeti vagy az éppen aktuális sorváltást másképp értelmezze, és terccel, sőt szekunddal elcsúsztassa a dallamot. (A mi átírásunkat természetesen megkönnyíti, ha nem helytelen kulccsal van lejegyezve a tétel, hanem eredetileg is kulcs nélkül; a kulcsban értelmezés mindig gyorsabb, mint a másik kulcsban történő átértelmezés.²¹⁵)

A kulcs nélküli lejegyzéssel kapcsolatban két ellentétes feltételezésünk alakult ki. A pozitív irányú megközelítés szerint azért nem volt szükség kulcsra, mert a tételeket anélkül is tudták értelmezni. A másik feltételezés sokkal valószínűbb: a lejegyző nem volt biztos a tétel hangnemében, tónusában, ezért hagyta el a kulcsokat.²¹⁶

A bizonytalanság egyik okát abban kereshetjük, hogy a 16–17. század fordulóján igen alacsony szintre süllyedt az énektanítás. Zenei írásbeliségünk a középkor végéig, a reformáció koráig még lépést tartott az európai színvonallal.²¹⁷ Ezt követően azonban fokozatosan kihalt az a literátus

²¹¹ Az átírásban a kottával ellátott tételek előtt megadtuk az eredeti tétel kezdetét, minden esetben az első három szótagra eső hangokat. Ha kizárólag ezeken a hangokon változtattunk, azt külön nem jegyezteltük, mert a javítás az átírásban összehasonlítható az eredetivel.

²¹² A magyar nyelvű graduálok helyesírási problémáiról ld. Ferenczi 1988a.

²¹³ Bartalus és Kálmán szerint ez okozza a legnagyobb nehézséget: *A kulcsok helytelen föltevése is sok zavarra adhatott alkalmat, s még többre az, ha egészen nélkülözték.* (Bartalus 1869, 15). Talán ennek eredménye a helytelen *Te Deum*-értelmezés a 16–21. oldalon. Kálmán 1879, 574: *Kulcs nincs, s emiatt a dalok vagy az egyes dallamok megfejtései is valódi sisyphusi munka.* Valószínűleg ez is hozzájárult ahhoz, hogy Kálmán a magyar nyelvű graduálok anyagáról olyan elítélőleg nyilatkozzon.

²¹⁴ Ld. a 8. facsimile mellékletet.

²¹⁵ Csomasz Tóth 1981a, 180 Huszár Gál 1574-es énekeskönyvéről: *Túlnyomó részben tenorkulcsot használ, de több ének jelzett dallamát csak altkulcs szerint lehet értelmezni.*

²¹⁶ Csak részben áll ez az Eperjesi graduálra. A kulcs nélkül lejegyzett tételeken kívül van benne olyan sorozat is, melyben tételről tételre haladva rossz vonalra került a kulcs. Ld. Grad. Eccl. Hung. Epper. incipiteket.

²¹⁷ Csomasz Tóth 1974, 350.

nemzedék, amelyik műveltségének alapjait, annak részeként a zenei ismereteket a monostori, káptalani vagy plébániai iskolákban szerezte.²¹⁸ A scriptoriumok feloszlása után az írástudás rohamosan hanyatlott, és gyenge, szakszerűtlen kéziratok kerültek ki az alkalmi notátorok kezei alól.²¹⁹ S amikor a 16. század végefelé hangjegyek nélkül adtak ki énekeskönyvet, azt elsősorban nem a sietőség okozta, hanem – mint ahogyan Szilvás Ujfalvi Imre írja – a zenéhez való hozzá nem értés, a muzsikában való járatlanság és gyakorlatlanság.²²⁰

* * *

Az egyfajta írással készült három graduál összetartozását az eddigieken túlmenően az a sajnálatos tény is igazolja, hogy néhány tétel egyformán hibásan került lejegyzésre.²²¹ Természetesen minden egyes esetet gondosan megvizsgáltunk, s a következőkben csak azokat a példákat soroljuk fel, amelyeknél – Csomasz Tóth Kálmán figyelmeztetésére hallgatva – könnyű eldönteni, hogy a dallamban *hol van a variációs szabadság és az elírás, sőt esetleg gyarló íráskészség közti határvonal, s a kérdéses hely ezek közül melyiknek tekintendő.*²²² A két himnusz és a tizenégy antifona közös hibái annyira jellegzetesek és oly mértékben azonosak, hogy véletlen egyezéstről szó sem lehet.²²³

- Nr. 18. *Ó, kegyelmes Jézus Krisztus*
- Nr. 58. *Jézus Krisztus, mi mennyei egy mesterünk*
- Nr. 111. *Jobbítások meg életeteket*
- Nr. 120. *Bölcsek, látván a csillagot*
- Nr. 133. *Az én testem feltámadásnak reményességében nyugszik*
- Nr. 136. *Húsvét napján hajnalban*
- Nr. 137. *Az Istennek angyala monda a Máriáknak*
- Nr. 139. *A mi Urunk, Jézus Krisztus meghala*
- Nr. 145. *Őláttokra mennybe felemelteték*
- Nr. 149. *Szólnak vala külömb, külömb nyelveken*
- Nr. 151. *Téged egynek állatban*
- Nr. 153. *Nagy dicséretes dicsőséget énekeljünk*
- Nr. 162. *Istennek szent fia*
- Nr. 165. *Áldott legyen mindeneknek teremtője*
- Nr. 167. *Könyörülj rajtunk, nagy Úristen*
- Nr. 170. *Ne emlékezzél, Úristen*

²¹⁸ Csomasz Tóth 1981b, 58; *idem*, 57: *A hazai művészet, különösen a zenei iskolázás és közműveltség, a nemzeti vagy nemzetivé asszimilálódó verses irodalom témakörét és formáit kivéve, a XVI. század második negyede óta úgyszólván minden téren rohamos és tartós hanyatlás képét mutatta. Ez a hanyatlás – a legjobb esetben is megfeneklés – érthető okokból szembetűnően jelentkezik a zenei írásbeliség s vele párhuzamos olvasáskészség elsorvadásában, éppen abban a reneszánsz stíluskorszakban, amikor az erőteljes fejlődésre ezen a területen is nagy szükség lett volna.*

²¹⁹ A szélsőséges végletet a Bélyei graduál jelenti, melyből alig lehet megfajteni egy-egy dallamot. Lejegyzési módjában annyi szerep jut a hangoknak, mint a középkori neumáknak: az irányt jelzik, de nem a konkrét hangmagasságot. Amíg azonban a neumáknak emlékeztető szerepük van, s ezt a feladatukat teljes mértékben betöltötték, a Bélyei graduál esetében a konkrét hangmagasság megadása nem útmutató, hanem zavaró és félrevezető. Ferenczi 1988a, 69.

²²⁰ Csomasz Tóth 1981b, 65.

²²¹ Az irodalomtörténet filológiai kutatásaiban hasznosított elvről, mely szerint a közös hibák a legjobban igazolják az összetartozást, ld. Stoll 1987.

²²² Csomasz Tóth 1960b, 2–3. A javítás nem mindig olyan egyértelmű, mint pl. a Nr. 165 antifona végén a hasonló típusú Nr. 166 antifona alapján.

²²³ A három graduál felsorolt tételeinek hibáit a Ráday graduál egyes jegyzeteiből, valamint a közreadás incipithangjainak javításából lehet nyomon követni.

A három kéziratot graduál a hibák egy része alapján is Huszár Gál 1574-ben kiadott énekeskönyvéhez kapcsolódik. (Bár szükséges referencia hiányában ezt az énekeskönyvet nem tekinthetjük a három kézirat közvetlen előzményének, annyit mindenképpen feltételezhetünk, hogy a Ráday, a Batthyány és az Óvári graduál a Huszár Gál énekeskönyvvel együtt közös forrásra vezethető vissza.²²⁴) A felsorolt hibás tételek közül a Huszár Gál énekeskönyvben is hibás alakban jelent meg pl. a *Nagy dicséretes dicsőséget énekeljünk* (Nr. 153) kezdetű antifona, melynek tizenegyedik hangja kvinttel (!) csúszott el: a Huszár Gál énekeskönyvben a negyedik vonalra helyezett hangot annak fordítottjaként, vagyis a második vonalra illesztették be.²²⁵ (Huszár Gál énekeskönyveiből látszik, hogy a nyomtatás előkészítése hangról hangra történt.) Ez az egyszerű nyomdahiba ugyanúgy jelentkezik a kéziratot Ráday, Batthyány és az Óvári graduálban.

A közös eredetre leginkább az *Ó, kegyelmes Jézus Krisztus* kezdetű himnusz (Nr. 18) példája utal.²²⁶ Ellentétben a Ráday–Batthyány–Óvári graduálokban szokásos négyvonalas szisztémával, a himnuszt ötvonalas szisztémára jegyezték le, s ezzel még inkább hasonlít a Huszár Gál énekeskönyvben nyomtatott alakra, mely azonos hibákkal jelent meg. A helyesen nyomtatott-lejegyzett első sor után hangonként-szeletenként-soronként mind a négy forrást egységesen másként kell értelmeznünk, hogy elfogadható dallamalakot kapjunk. A második sor vége, a harmadik sor eleje és a himnusz vége (utolsó három szótagra eső hangjai) terccel csúszott lejjebb, a harmadik és negyedik sor további része pedig kvárttal.²²⁷

A közös helyesírási hibák nemcsak a három graduál és a Huszár Gál 1574-es énekeskönyvének közös eredetire vezethetnek vissza, hanem egyúttal elhatárolódnak a többi graduálforrástól is. A *Tu mandasti, domine* antifonán alapuló magyar fordítás, a *Te parancsolád* (vagy: *parancsolad*), *Úristen* kezdetű antifona (Nr. 155) tizennégy magyarnyelvű forrásban maradt ránk, közülük kettő nyomtatott, az egyik pedig csak szöveggel került lejegyzésre.²²⁸ A 8. tónusú antifona legelőször a Huszár Gál énekeskönyvben jelenik meg, tenor kulcsban nyomtatva, de az elejét helyesen g-kulcs szerint kell értelmezni. Az első sor kadenciája (*d*) terccel elcsúszott, sőt az előtte található *podatus* első hangja is rossz helyre került. (A Huszár Gál énekeskönyvben ez a *podatus*-hang a vonalrendszerrel együtt lecsúszott, de a nyomdász szándéka követhető: ő *d-e* podatust akart.) Majd az antifona végén az eddig violinkulcsban értelmezett dallamot valahol (s erre kétféle lehetőség adódik) az eredeti kulcs szerint kell lezárni. Döntésünket csak részben segítette a latin nyelvű forrás, mivel annak harmadik s egyben utolsó sora a rövidebb szöveg miatt más formát ölt. Az inkriminált helyek Huszár Gál énekeskönyve után mind hasonlóképpen alakultak a Ráday, a Batthyány és az Óvári graduálokban. (Ez utóbbiban a *podatus mindkét* hangja szekunddal lejjebb került.) A többi variáns nem értékelhető ilyen egyértelműen: a nyomtatott Öreg graduál, a kéziratot Csáti, Patay, Kálmáncsai, Eperjesi, Kecskeméti és a töredékben fennmaradt Simontornyai graduál antifonája sokkal nehezebben rekonstruálható. Valamennyi graduál közül a Spáczai és a nemrég előkerült Ajaki graduál egészítik ki ismereteinket felhasználható, sőt új variánsokkal, s ezek alapján javítottuk ki az antifona utolsó sorát is.²²⁹

²²⁴ A zenei helyesírás vizsgálatából természetesen nem zártuk ki a többi graduált sem. Előfordul pl., hogy Huszár Gál énekeskönyvének hibáját a Kecskeméti graduál ismétli meg. További helyesírási jellegzetességekről, így pl. a latin nyelvű *Psalterium Strigoniense* beírására visszavezethető, a testvérgraduálokkal közös íráshibákról ld. Ferenczi 1988a.

²²⁵ Az antifona Huszár Gál 1560/61-es énekeskönyvében helyesen jelent meg – újabb érv amellet, hogy a primakönyvet 1574-ben átdolgozták, ez esetben hibásan vették át.

²²⁶ Ld. még Nr. 20. *Örvendezzünk, keresztvének* szöveggel, azonos módon lejegyezve, mint a Nr. 18. ugyanez a Batthyány graduálban csak a harmadik sor végén és a negyedik sor elején hibás.

²²⁷ Ld. a himnusz kritikai jegyzeteit.

²²⁸ Huszár Gál 1574. f. 55b; Ráday graduál, p. 216; Batthyány graduál, p. 199; Óvári graduál, p. 52; Csáti graduál, f. 47; Patay graduál, f. 85v; Spáczai graduál, p. 328; Eperjesi graduál, f. 262; Kálmáncsai graduál, p. 178; Kecskeméti graduál, p. 65; Öreg graduál, p. 214; Nagydobszai graduál, p. 140 (csak szöveg); Ajaki graduál, [f. 70v]; Simontornyai graduál, antifona-töredékek között. Az alapul vett *Tu mandasti, Domine* antifona tkp. pozsonyi és zágrábi forrásokban is megtalálható. V. ö. Dobszay 1995, Nr. 7049.

²²⁹ Huszár Gál 1574-es, valamint a Ráday, a Batthyány és az Óvári graduál változatát ld. a 17–20. facsimile mellékletben.

Nemcsak a hibás alakok, de a helyesen lejegyzett tételek is összekapcsolják az említett négy forrást. A *Ha te meg nem tartasz* kezdetű antifona (Nr. 158) tizennégy forrást összehasonlító táblázatból²³⁰ kitűnik, hogy a Huszár Gál énekeskönyv és a Ráday–Batthyány–Óvári graduálok változatai külön variáncsoportot alkotnak.²³¹

A Ráday graduál tételei a Batthyány és az Óvári graduálban, valamint Huszár Gál 1574-ben megjelent énekeskönyvében

Amint az a Ráday graduállal azonos kéz által vagy az ugyanabban az írásműhelyben készült másik két graduál, a Batthyány és az Óvári testvérgraduálok ismertetéséből világossá vált, nemcsak külső, hanem tartalmi egyezések is kimutathatók a három graduál között. Ezt a tartalmi egyezést a Batthyány és a Ráday graduál esetében részint már e század első felében regisztrálták,²³² de abban a korban a kéziratok időbeli elhelyezése még nehézséget jelentett. A Ráday, Batthyány és Óvári graduálok közötti lényeges egyezésekre és hasonlóságokra először Czeglédy Sándor mutatott rá, aki az összefüggések feltárásához a felhasznált papír eredetének megvizsgálásával is közelebb jutott.

Mint arról már szó esett, a három kézirat szövegének ortográfiája nem mindig azonos, de önmagán belül sem állandó. Ezért a tartalmi összehasonlításhoz szükséges táblázatok elkészítésekor a három kézirat közül egyik eredeti alakot sem tartottuk meg, még a Ráday graduál ortográfiáját sem: a szövegincipiteket mai betűalakkal és helyesírással közöljük. Ha a Ráday graduálból a szövegkezdet hiányzik, a szövegincipitet kurziváljuk. Mivel közreadásunkhoz a Ráday graduált választottuk alapul, ezért a Ráday graduálból indulunk ki, s a Ráday graduál sorrendjében adjuk meg a tételeket.²³³

A három kézirat paginaszámait után feltüntetjük Huszár Gálnak az 1574-ben kiadott énekeskönyvében előforduló konkordanciákat, a távoli dallam- vagy szövegváltozatra, variáns alakra zárójelben utalunk. A *Huszár Gál 1574* oszlopban csillaggal jelöljük meg, ha az adott tétel már Huszár Gál első énekeskönyvében, vagyis Kálmáncsehi primakönyvében is megjelent (vagy *csak* ebben a korábbi énekeskönyvben található).²³⁴

Cím a Ráday graduál sorrendjében	Ráday	Batthyány	Óvári	Huszár Gál 1574
1. Új világosság jelenék	1	1	1	
2. Áldott Izráelnek ura	4	3	3	
3. Atya Istennek igéje	8	6	6	
4. Mennyből az ige lejöve	7	7		149a
5. Az üdvözítőt régenten	11	8	8	
6. Mindeneknek teremtője	15	11	11	118b
7. <i>Csillagoknak teremtője</i>	17	14	14	
8. Az Atyának országából	19	17	17	
9. Jövel népeknek megváltója	22	19+	19+	146a

²³⁰ A táblázatot ld. Ferenczi 1988b, 262.

²³¹ Ld. a 8. facsimile mellékletet.

²³² Harsányi 1926 megállapította, hogy a Batthyány graduál 152 énekéből 141 megvan a Ráday graduálban.

²³³ A Batthyány és az Óvári graduálban néhány tétel paginajelzése mellett + jel található, amely arra utal, hogy ebben a két forrásban a Ráday graduálhoz viszonyítva az adott tétel után még további tételek (himnuszok, antifonák) következnek.

²³⁴ Ld. az Irodalomban Huszár Gál 1574, valamint Huszár Gál 1560/61.

Cím a Ráday graduál sorrendjében	Ráday	Batthyány	Óvári	Huszár Gál 1574
10. Teljes e széles világon, mind	25	23	23	210a
11. Jó keresztyének, kik vagyunk	27	25+	25+	212a 218b
12. Úristen, irgalmazz nekünk	29	33	33	
13. Hallgassuk figyelmetesen	48	47	47 231	
14. Mennynek, földnek teremtőjét	51	51		231b
15. Istennek szent igéjéből	53			
16. Dicsérjük mindnyájan az Úristent	55	49		
17. Örvendezzen már e világ	57	55	232	
18. Ó, kegyelmes Jézus Krisztus	60	58		236b
19. Jer, hirdessük mi Urunknak	64	61	47	
20. Örvendezzünk, keresztyének	70	65		
21. Fénylik a nap fényességgel	73	67	234	
22. Keresztyéneknek serege, dicsérje	76	70	236	266b
23. E világnak fényessége	78	72	235	
24. Üdvöz légy, Krisztus, e világnak Ura	80	73		289a
25. Szenteknek te vagy, Krisztus	84	76		
26. Mostani ékes ünnepnap	87	79		(295a)
27. Jézus Krisztus, mi váltságunk	90	83		(296b)
28. Jövel, vigasztaló Szentlélek Isten	92	85		(313b)
29. Jövel, Szentlélek Úristen, bánatinkban	95	87		147a
30. Jövel, Szentlélek Úristen, ki Atyával	96	88		*147b
31. Jövel, Szentlélek Úristen, szállj	99	90		
32. Uram, bocsássad el szolgádat	100			
33. Ó, dicsőséges Szentháromság	101	91+		328a
34. Üdvöz légy, örök Atya Isten	103	93		329b
35. Felséges Isten, mennynek, földnek ura, és	105	103		62a
36. Mennynek és földnek nemes teremtője	108	105		63a
37. E széles földnek nagy bölcs teremtője	109	106		64a
38. Ó, magas mennyek szentséges Istene	112	108		65a
39. Ó, nagyhatalmú, felséges Úristen	113	110		66a
40. Emberi nemnek teremtő Istene	115	111		67a
41. Felséges Isten, mennynek, földnek ura, ki	117	112		68a
42. Téged, Isten, dicsérünk	121	95		79b
43. Krisztusban szerelmes Atyánk	130			
44. Immáron a nap feljövén	131	115		*5a
45. Immár mostan, ó, Szentlélek	133	116		*15a
46. Igaz bíró, nagy Úristen	134	117		*23a
47. Állatoknak megtartója	135	118		*31b
48. Látod Isten szíveinket	136	119	227	*41b
49. Mindenkör téged, Úristen	138	120		

Cím a Ráday graduál sorrendjében	Ráday	Batthyány	Óvári	Huszár Gál 1574
50. Ó, felséges, áldott király	140	122		*
51. Ó, mennyei mi szent Atyánk	142	124		*48b
52. Felséges Atya Úristen	145	126	227	
53. Könyörögjünk az Istennek	147	128	229	
54. Atya Istennek egy fia	150	130		
55. Az éjszakai sötétség	153	132		
56. Ó, mi szent Atyánk	155	135		327b
57. Ó, áldott Atya Úristen	157	136		328b
58. Jézus Krisztus, mi mennyei	159	138		336a
59. Üdvöz légy, irgalmas Isten	161	140		337a
60. Jer, dicsérjük, keresztyének	166	144		335a
61. Sok nyavalyánkban Atyánkhoz	171	147+		
62. Jézus Krisztus, élő Istennek szent Fia	175	161	61	*13a
63. Teljes szívvel tehozzád kiáltunk	176	162	62	
64. Mindenhai könyörgésünk	177	162	62	
65. Gyógyíts meg minket, Úristen	177	162	62	*21b
66. Minden titkos bűneinkből	177	162	62	*40a
67. Áldjuk mindnyájan az Úristent	177	162	62	*29b
68. Mi segítségünk vagy te, Úristen	178	163	63	*22a
69. Úristen, a mi bűneink szerint	178	163	63	
70. Könyörülj mirajtunk, Úristen	178	163	63	*30a
71. Fogadásod szerint, Úristen	178	163	63	
72. Töröld el, Úristen	178	163	63	
73. Hallgasd meg, Úristen	178	163	63	
74. Nem jött az Úristen az igazakért	178	163	63	
75. Bocsásd el, Úristen, a te hatalmadat	179	163	63	
76. Áldott, aki jött az Úrnak nevében	179	163	63	
77. Gyermek születék és fiú adaték	179	164	63	
78. Születék minekünk az Úr Jézus	179	164	64	
79. Az Istennek igéje érettünk	179	164	64	
80. Gyermek születék nekünk	179	164	64	169a
81. A perzsiabeli három bölcsek	180	164	64	
82. Úristen, vedd jó kedvvel	180	164	64	
83. Krisztusnak igazsága környékez	180	164	64	
84. A te házadnak szerelme emészte	180	164	64	
85. Őrizz meg minket, Úristen	180	165	64	
86. Halálra adatott vala a Krisztus	181	165	65	
87. Feltámadott a Krisztus halottaiból	181	165	65	
88. Feltámadott az Úr Jézus Krisztus	181	165	65	
89. Felméne a Krisztus mennyországba	181	165	65	(297a)
90. A Szentléleknek ajándékát bocsásd	182	165	65	

Cím a Ráday graduál sorrendjében	Ráday	Batthyány	Óvári	Huszár Gál 1574
91. Úristennek Szentlelke betölte	182	165	65	
92. Áldjuk az Atyát és a Fiút	182	166	65	329a
93. Áldott legyen a Szentháromság	182	166	65	
94. Örök mindenható Istennek irgalmasságáról	183	166	66	60b
95. Igazságszerető Atya, mindenható	183	166	66	*30b
96. Felmagasztaljuk a felséges, mindenható	183	166	66	*
97. Örülünk, mi áldottak és választottak	184	167	66	*14b
98. A teremtő Atya Isten és megváltó	184	167	69	
99. Jézus Krisztus, kit az Atya	184	167	66	*22b
100. Jöjj, mihozzánk, üdvözítő Jézus	185	167	67	
101. Jézus Krisztus, ki e napon a szép szűznek	185	167	67	
102. Adjunk hálát, keresztyének	185	168	67	169b
103. Áldjuk mi mind, az Úristent, ki	186	168	67	
104. Jézus Krisztus, ki e napon a bölcseknek	186	168	68	
105. Emlékezzünk, keresztyének	187	168	68	
106. Járjunk mi most, keresztyének	187	169	68	299a
107. Örülünk, mi keresztyének	187	169	69	
108. Menjetek el, békességgel	188	169	69	
109. Régen elmúlt időkben	189	171	71	116b
110. Tudjátok, mert közel vagyok	190	171	71	152a
111. Jobbítsátok meg életeteket	190	172	72	136a
112. Jöjj el, Úristen, minket megsegíteni	191	172	72	
113. A te magzatodból teszek	191	172	72	
114. Szóla énnekem az én szent Atyám	192	173	73	
115. Békességnek ura e világra adatek	192	173	73	208a
116. Íme, eljött az Atya Istennek fia	193	173+	73+	151b
117. Téged az Atya Isten, Úr Jézus	193			
118. Váltságot küld az Úristen	194	175	75	
119. Mint egy völegény, az Úristen	194	175+	75+	
120. Bölcsek, látván a csillagot	195	176	77	219a
121. Három csodákkal megékesítettett	195	177+	77+	(222b)
122. Eljöttek nekünk a penitenciának napjai	197	179	79	
123. Vigyázzatok, keresztyének	197	179	79	
124. Ha embereknek és angyaloknak nyelveken	198	180	80	
125. Könyörülj rajtunk, Úristen	199	180	81	
126. Áldott Úristen, segélj meg minket	199	180	81	241a
127. A mi bűneinkről tartsunk penitenciát	200	181	81	
128. A mi bűneink, Uram Isten	200	181	81	
129. A te híveidnek szerelme, Úristen	201	182+	82+	
130. Nagy sok hamis tanuk reám támadának	202	183	84	

Cím a Ráday graduál sorrendjében	Ráday	Batthyány	Óvári	Huszár Gál 1574
131. Megoszták ököztük az én ruháimat	202	183	84	
132. Ments meg minket, Úristen, minden	203	184+	84+	241b
133. Az én testem feltámadásnak reménységében	203	183	84	
134. Megfeszítvén Atya Istennek szent fiát	203	184	85	246b
135. Nagy békességgel kimúlok e világból	204	185	85	
136. Húsvét napján hajnalban indulván	205	185	86	255b
137. Az Istennek angyala monda a Máriáknak	205	185+	86+	265a
138. Feltámadván a Krisztus, megjelenék	206	186+	87+	285b
139. A mi Urunk, Jézus Krisztus meghala	206	188+	88+	
140. Holval reggel húsvét napján	207	188	89	256a
141. Az asszonyállatok ülvén a koporsó mellett	207			
142. Galileabeli férfiak, mit néztek fel az égbe	208	189	89	293a
143. Krisztus Urunk Jézus e mai napon	209	189	90	299a
144. Felmenvén Krisztus mennyégbe	209	190	90	298b
145. Őláttokra mennybe felemelteték	210	190+	91+	
146. Kezeit felemelvén, égbe vitetik vala	210	191+	92+	
147. Mikoron betöltének volna az ötven napok	211	192+	92+	
148. Zúgás lón az égből hirtelenséggel	211	193	94	
149. Szólnak vala külömb külömb nyelveken	212	194	94	
150. Úristennek Szentlelke betölte	212	194+	94+	306a
151. Téged egynek állatban	213	195	49	*6a
152. Áldj meg minket, Atya Úristen	213	195+	49+	*
153. Nagy dicséretes dicsőséget énekeljünk	214	197	51	*32a
154. Megtartja a nagy Úristen az ő hú	215	197+	51+	
155. Te parancsolád, Úristen, hogy mi	216	199	52	55b
156. Szolgáljatok az Úrnak félelemben	216	199	53	
157. Úristen, növeld bennünk az igaz hitet	216	199	53	340a
158. Ha te meg nem tartasz, Uram Isten	217	199	53	*50a
159. Segíts meg minket, mindenható	217	200	53	
160. Valaki igaz hitből Krisztusról vallást	217	200	54	340a
161. Szűz Máriának dicséretével dicsérjük	218	200	54	333a
162. Istennek szent fia, a te segítségedben	218	201	54	339a
163. Egyhatalmú legyen velem	219	201	55	337a
164. Énekeljünk, keresztyének	220	202	55	
165. Áldott legyen, mindeneknek teremtője	220	202	56	330b
166. Dicsérjétek, keresztyének, az Úristent	220	202	56	
167. Könyörülj rajtunk, nagy Úristen	221	202	56	*42a
168. Uralkodó Úristen, királyoknak királya	221	203	56	
169. Mutasd mihozzánk, Úristen	222	203	57	333b
170. Ne emlékezzél meg, Úristen	223	204+	58+	338b

Cím a Ráday graduál sorrendjében	Ráday	Batthyány	Óvári	Huszár Gál 1574
171. Kegyelmezz meg, ó, Úristen	224			
172. Úristen, mely sokan vannak	230			
173. Mennyből jövök most hozzátok	234	190		
174. Ne szállj perbe énvelem	238			
175. Minek utána zsidóság	239	439	159	
176. <i>Jeremiás Próféta</i> nak imádsága	253		153	
177. A mi Urunk, Istenünk igaz és irgalmas	257	351	97	
178. Krisztus születék nekünk	257	352	97	
179. Irgalmazz nekünk, Úristen	264		102	
180. Boldog ember, ki nem jár	265	207		(16a)
181. Miért dühösködnek a pogányok	267	208		(18a)
182. Uram, ki sokan vannak, kik engemet	269	210		(20b)
183. Hallgass meg engemet, én üdvözítő	271	212		(24a) (229b)
184. Uram, a te haragodban ne fedj meg	273	213		*(28a)
185. Én Uram, Istenem, tebenned bízom	275	215		32b
186. Úristen, mi Urunk, mely igen csodálatos	279	218		35a
187. Míglen felejtesz el engemet, Uram	281	219		*(50a)
188. Úristen, kicsoda lakozik	283	221		(53b)
189. Őrizz meg engemet, én Istenem	284	222		(56b)
190. Szentek jelentik az Úristennek dicsőségét	287	224		
191. Én Istenem, én Istenem, miért hagyál el	291	227		242b
192. Az Úr legeltet engemet	297	232		
193. Az Úré a föld minden ő teljes voltával	299	233		(160a)
194. Tebenned bízom, én Uram Istenem	303	235		
195. Örüljetek, igazak, az Úristenben	304	236		*(306b)
196. Áldom az Úristent minden időben	308	239		*
197. Eltökéle a hitetlen ömagában	313	242		
198. Állj bosszút értem, Uram	315	245		*
199. A mi szívünknek bősége énekle	317	246		(166b)
200. Minden népek vígassághoz készüljetek	321	249		(293b)
201. Meghallgassátok ezeket minden népek	323	251		
202. Könyörülj énrajtam, én Istenem	327	254		
203. <i>Úristen, a te nevedért segíts meg</i>	331	259		*
204. Hallgass meg, Úristen, az én imádságomat	332	260		
205. Könyörülj énrajtam, Úristen	336	264		252a
206. Könyörüljön mirajtunk az Úristen	338	266		*(327a)
207. <i>Szabadíts meg, Úristen, mert sok</i>	301	268		
208. Úristen, figyelmezzél a mi segítségünkre	343	273		
209. Úristen, a te ítéletedet adjad a király	345	275		(208b)
210. Úristen, keresztyéneknek pásztora	349	278		

Cím a Ráday graduál sorrendjében	Ráday	Batthyány	Óvári	Huszár Gál 1574
211. Énekeljete az Úrnak új éneket	353	281		*(6b)
212. Az Úr uralkodik, örvendjen a föld	355	283		9a
213. Áldott legyen Izraelnek Ura, Istene	358	285		(163b)
214. Magasztalja az én életem az Urat	361	287		(150a)
215. Áldjad én lelkem az Úristent	363	288		*
216. Az Atya mindenható Isten monda	367	292		(337b)
217. Hálákat adok az én Uramnak	370	293		(254a)
218. Boldog ember, ki féli az Úristent	372	295		(286a)
219. Dicsérjétek, Istennek szolgálói	374	297		*(152b)
220. Izraelnek Egyiptomból való kijövésében	375	298		(265b)
221. Boldogok azok, kik tökéletesek	379	301		
222. Elfogyatkozott a mi lelkünk	381	304		
223. Úristen, vigasztaljad a te szolgálóidat	387	306+		
224. <i>Megemlékezzél, Úristen, a te</i>	393	311+		
225. Mely igen szerettük, Úristen	389			
226. Csodálatosak, Úristen, a te bizonyágid	392	330+		
227. Ha az Úr nem építend minékünk	386	319+		
228. <i>Megemlékezzél, Úristen, Dávidról</i>	396	321		(213a)
229. Áldott legyen az én Uram, Istenem	397	324		(331a)
230. Felmagasztalunk tégedet, Úristen	401	327		(311a)
231. Valaki akar üdvözülni	405			(98b)

A Batthyány és az Óvári graduál felhasználása a Ráday graduál kiadásához és a függelékben

Mint már említettük, a három testvérgraduál közül a Ráday graduál bizonyult a legalkalmasabbnak arra, hogy alapforrásnak tekintsük és teljes egészében kiadjuk. Ezt a graduált eredetiben is tanulmányozhattuk, s így állandóan lehetőség nyílt a kontrollálásra. A Batthyány graduált csak mikrofilmről ismerjük, az eredeti kéziratot nem láttuk, csak az MTA Könyvtára Kézirattárában őrzött múlt századi másolatot. A Debrecenbe került Óvári graduál eredeti példányát ugyancsak tanulmányozhattuk, de jelen közreadásunkban a Batthyányhoz hasonlóan az eredetiről készült mikrofilmet vettük alapul.

A Ráday graduál kiadásához kétféle módon használtuk fel a másik két graduál anyagát: a hiányos tételek kiegészítéséhez, esetleg javításához, valamint a Ráday graduálban nem szereplő, kötővel ellátott tételek közléséhez. Mint ahogyan a három graduál zenei helyesírásával kapcsolatban említettük, a három graduál általában ugyanazon zenei problémákat veti fel, így a Ráday graduál tételeit igen ritkán tudtuk a Batthyány és az Óvári graduál alapján korrigálni. Annál inkább tudtuk hasznosítani ezt a két graduált a hiányos himnuszok, zsoltárok, Jeremiás siralmi és imádsága kiegészítésénél. A zsoltárok sorrendjéből megállapítható, hogy a Ráday és a Batthyány graduálban ugyanazokat a zsoltárokat és ugyanazon sorrendben jegyezték le. A Ráday graduál helytelen bekötéséből származó rossz sorrendet és a hiányokat a Batthyány graduálból állítottuk helyre és egészítettük ki. Feltehetően több zsoltár kimaradt kiadásunkból, mely az eredetiben benne volt, de mi kizárólag azokat pótoltuk, amelyekből fennmaradt versszakokat a Ráday graduál jelen állapotában is ki lehet mutatni. A többi esetleges hiányt ebben a kiadásban nem vettük figyelembe (pl. a Nr. 202

= 51. zsoltár után a Batthyány graduálban az 52. zsoltár, a Nr. 227 = 127. zsoltár után a 130. zsoltár következik).

A három graduál törzsanyaga tekintetében egy egységnek fogható fel, ezért kiadványunk függelékében azt is feltüntetjük, hogy a Batthyány és az Óvári graduál mit ad hozzá ehhez a törzsanyaghoz. A Batthyány graduál jelen állapotában gazdagabb tartalmú, így abból több tételt vettünk át a függelékbe. Mivel azonban a Batthyány graduál szövege a *Nyelvmléktár* sorozatban teljes egészében hozzáférhető,²³⁵ ezért a függelékben csak azokat a kottával ellátott tételeket közöljük, amelyek a Ráday graduálból kimaradtak. S mivel kiadványunk elsősorban zenetörténeti jellegű, a himnuszoknak csak az első versszakát adjuk meg.

A Batthyány graduál mindenekelőtt a *proprium* misetételekkel, az introitussal és a sequentiával, vagy ahogyan a graduálok ez utóbbit jelzik: prózával gazdagítja az alaprepertoárt. Az egyházi esztendő első ünnepeire: ádventre, karácsonyra és vízkeresztre készült introitusokon kívül valószínűleg több introitusra is szükség lehetett, s ezeket vagy nem másolták le a kódexbe, vagy azokra a lapokra kerültek, melyeket később eltávolítottak. Sequentia vagy próza ezzel szemben minden nagyobb ünnepre fennmaradt. Az állandó misetételeket reprezentáló *Sanctus* és *Agnus Dei*, mely felirata szerint az úrvacsorai liturgiához („ceremóniához”) tartozik, a testvérgraduálok közül csak a Batthyány graduálban található meg.²³⁶

Amint az az antifonák után beírt differenciákból megállapítható, a Batthyány graduál antifonái teljesebbek; az antifonák után nemcsak a zsoltár szövegkezdetét írták be, hanem sok esetben a zsoltárrecitálást meghatározó differencia hangjait is (ld. a függelékben közölt antifonákat).

A Batthyány és az Óvári graduál „plusz” tételei közül legjelentősebb a nagyheti passió, melyet szinte hibátlanul jegyezték le, s gondosan bejelölték a szereplő személyeket. A két passió szövege eltér,²³⁷ néhány recitáló és melizmatikus alapformulája is különbözik, nyilvánvalóan kétféle alap példányról másolták. A függelékben a Batthyány graduál passióját közöljük, s csak a kiegészítéshez használjuk az Óvári graduált. A már kiadott Eperjesi graduálból megismerhető a német földön elterjedt dúr-passió, és az is, hogyan alkalmazták a többszólamú recitálást a turba-kórusokhoz, valamint a bevezető és befejező tételekhez.²³⁸ Ezzel szemben a Batthyány graduál moll-passiója a magyarországi középkori hagyományt folytatja.²³⁹

A Ráday graduál kétszázharmincegy alaptételével, valamint a Batthyány és az Óvári graduál negyvenhat kiegészítő tételével így tárul fel előttünk egy, a 17. század első évtizedeiben működött hivatásos másoló tevékenysége.

²³⁵ Ld. *Nyelvmléktár* 14.

²³⁶ Középkori előzményét ld. Thannabaur 1962, Nr. 194 St. galleni forrásból (1507) közli, *g* záróhanggal, nagy terccel: Schildbach 1967, Nr. 56 a Kassai Graduale dallamával (15. század), a helyes kisterces alakkal. Több középkori magyar forrásban a tétel tropizálva jelenik meg, pl. Futaki Graduale, f. 225v, *Benedictus Marie natus*. Magyar nyelvű graduálok közül ld. még Spáczai graduál, p. 218, Öreg graduál, p. 152; Kálmáncsai graduál, p. 280; Patay graduál, f. 132. A tétel annyira hibásan van lejegyezve, hogy csak a többi graduálforrás alapján lehetett rekonstruálni.

²³⁷ Mint már említettük, a Batthyány graduál passiójának első hat oldalán második szöveggént Káldi fordítása is megjelenik.

²³⁸ Grad. Eccl. Hung. Epper. Nr. 262 és 263, Máté és János Passió.

²³⁹ A passionálék valamint a graduálok passióiról ld. Bárdos 1975.

Irodalom

- Altargesang *Der Altargesang, 1. Teil. Die einstimmigen Weisen.* Handbuch der deutschen evangelischen Kirchenmusik. Nach den Quellen hrsg. von Konrad Ameln, Christhard Mahrenholz und Wilhelm Thomas unter Mitarbeit von Carl Gerhardt. I. Band, Göttingen 1941.
- Apel 1958 Apel, Willi: *Gregorian Chant*, Bloomington (1958).
- Apel 1962 —: *Die Notation der polyphonen Musik, 900–1600*, Leipzig 1962.
- Barla 1900 Barla Jenő: Írott énekgyűjtemények (kodexek) a XVII. századból, *Protestáns Szemle* 12 (1900), 325–344.
- Bartalus 1869 Bartalus István: *A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és a XVII. században*, Pest 1869.
- Bálint 1975 Bálint Sándor: *Szeged reneszánsz kori műveltsége*, Budapest 1975.
- Bárdos 1975 Bárdos Kornél: *Volksmusikartige Variierungstechnik in den ungarischen Passionen, 15. bis 18. Jahrhundert.* Musicologia Hungarica 5, Budapest 1975.
- Bárdos–Csomasz Tóth 1957 Bárdos Kornél–Csomasz Tóth Kálmán: Az Eperjesi Graduál, I. Gregorián kapcsolatok, II. Kórusok és népénekdallamok, in: *Zenetudományi Tanulmányok* VI, Budapest 1957, 165–198, 199–264.
- Bárdos–Csomasz Tóth 1977 —: A magyar protestáns graduálok himnuszai, in: *Népzene és Zene-történet* III, Budapest 1977, 134–256.
- Benedek 1971 Benedek Sándor: *A magyarországi református egyház istentiszteletének múltja.* H. n., 1971.
- BFH 1954 Burlas–Fišer–Hořejš: *Hudba na Slovensku v XVII. storočí* [Zene a 17. században Szlovákia területén], Bratislava 1954.
- Blume 1965 Blume, Friedrich: *Geschichte der evangelischen Kirchenmusik.* Zweite, neubearbeitete Auflage, Kassel 1965.
- Bod 1766 Bod Péter: *Magyar Athenas*, Budapest 1982. [A kötet második részében az 1766-ban megjelent *Magyar Athenas* közreadása.]
- Bogdán 1963 Bogdán István: *A magyarországi papíripar története (1530–1900).* Budapest 1963.
- Bogisich 1882 Bogisich Mihály: *Cantionale et passionale Hungaricum*, Budapest 1882.
- Borbély 1913 Borbély István: A legrégebb unitárius templomi énekeskönyvek, *Egyetemes Philológiai Közöny* 37 (1913), 170–180.
- Boros 1903 Boros Alán: *Zsoltárfordítás a kódexek korában*, Budapest 1903.
- Borsa 1977 Borsa Gedeon: A „Reggeli éneklések” és Kálmáncsehi Sánta Márton, *Irodalomtörténeti Közlemények* 81 (1977), 215–228.
- Borsa 1995 —: Pótlások és igazítások a „Régi Magyarországi Nyomtatványok” első kötetéhez. VII, *Magyar Könyvszemle* 111 (1995), 287–304.
- Borzsák 1965 Borzsák István: A magyarországi Melanchthon-recepció kérdéséhez, *Irodalomtörténeti Közlemények* 69 (1965), 433–446.
- Botta 1991 Botta István: *Huszár Gál élete, művei és kora (1512?–1575)*, Budapest 1991.
- Bottyán 1982 Bottyán János: *A magyar Biblia évszázadai*, Budapest 1982.
- Brodde 1961 Brodde, Otto: Evangelische Choralkunde (Der gregorianische Choral im evangelischen Gottesdienst), in: *Leiturgia.* Handbuch des evangelischen Gottesdienstes. Vierter Band: Die Musik des evangelischen Gottesdienstes, Kassel 1961, 343–555.
- Codex Albensis *Codex Albensis. Ein Antiphonar aus dem 12. Jahrhundert.* Monumenta Hungariae Musica I. Közreadja Falvy Zoltán és Mezey László, Budapest 1963.

- Csomasz Tóth
Csomasz Tóth 1960 Ld. még Bárdos–Csomasz Tóth
Csomasz Tóth 1960 Csomasz Tóth Kálmán: *Adalékok a magyar graduálok időrendjéhez. A magyar graduálok zsoltárainak és passióinak kapcsolatai*. Kézirat, Budapest 1960, MTAK Kézirattár, 162/I. oszt., 166/I. oszt.
- Csomasz Tóth 1968 —: Die Melodien des Lutherliedes in Ungarn, *Studia Musicologica* 10 (1968), 11–36.
- Csomasz Tóth 1974 —: Szenci Molnár Albert és a magyar zenei írásbeliség, *Magyar Zene* 15 (1974), 350–363.
- Csomasz Tóth 1981a —: Huszár Gál énekeskönyve (1560) és zenei jelentősége, *Magyar Zene* 22 (1981), 176–208.
- Csomasz Tóth 1981b —: Szilvás-Ujfalvi Imre helye a zenetörténetben, in: *A Ráday Gyűjtemény évkönyve* II (1981), 57–73.
- Csomasz Tóth 1982 —: Huszár Gál újabban felfedezett énekeskönyvének tanulságai, *Confessio* 6 (1982), 4. sz., 50–59.
- Csomasz Tóth 1984 (Csomasz Tóth Kálmán:) *graduálok*. Címszó, in: Brockhaus-Riemann Zenei Lexikon. Szerkesztette Carl Dahlhaus és Hans Heinrich Eggebrecht. A magyar kiadás szerkesztője Boronkay Antal. II. kötet, Budapest 1984, 62–63.
- Csomasz Tóth 1990 —: A zene szerepe a liturgiában. Gyülekezeti és graduális éneklés. Magyar evangélikusok... Reformátusok (Egyházi zeneélet c. fejezetben, Protestáns Egyházak c. alfejezet), in: *Magyarország Zene-története II*, 1541–1686. Szerkesztette Bárdos Kornél. Budapest 1990, 186–199, 202–205.
- Czeglé 1973 Czeglé Imre: A magyar bibliafordítás útja Károlyi Gáspárig, in: *Studia et Acta Ecclesiastica* III. Budapest 1973, 501–515.
- Czeglédý 1957 Czeglédý Sándor: A debreceni kollégiumi Nagykönyvtár írott graduáljai, *Református Egyház* 9 (1957), 265–270.
- Czeglédý 1961 —: A Batthyány-kódex és az Óvári graduál közös leírója, *Magyar Könyvszemle* 77 (1961), 247–263.
- Czeglédý 1963a —: A Batthyány-kódex kisebb testvére: a Ráday graduál, *Magyar Nyelv* 59 (1963), 24–29.
- Czeglédý 1963b —: Zur Geschichte der evangelischen Kantionalbücher in Ungarn, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* 8 (1963), 159–163.
- Czeglédý 1967 —: Méliusz ágendája és himnológiai tevékenysége, in: *A II. helvét hitvallás Magyarországon és Méliusz életműve*. *Studia et acta Ecclesiastica* II. Budapest 1967, 355–391.
- Czeglédý 1976 —: Néhány megjegyzés Huszár Gál most megtalált énekeskönyvéről, *Református Egyház* 28 (1976), 174–175.
- Czeglédý 1978 —: Megifjodó öreg graduálok, *Confessio* 2 (1978), 4. sz., 68–78.
- Dobszay 1982 Dobszay László: A magyar Graduál-irodalom első emléke, *Magyar Könyvszemle* 98 (1982), 100–112.
- Dobszay 1984 —: *Magyar zenetörténet*, Budapest 1984.
- Dobszay 1993 —: *A gregorián ének kézikönyve*, Budapest 1993.
- Dobszay 1995 —: *Az antifona*, kiadja: A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995.
- Dreves–Blume Dreves, Guido Maria–Blume, Clemens: *Analecta Hymnica Medii Aevi*, 1–55, Leipzig 1886–1922.
- Erdélyi 1891 Erdélyi Pál: Egy régi grádual (Kerekes Ábel levele), *Irodalomtörténeti Közlemények* 1 (1891), 323–325.
- Erdélyi 1899 —: *Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században*, Budapest 1899.

- Evang. hitvallás *Konkordia könyv. Az evangélikus egyház hitvallási iratai. I. kötet: Az egyetemes hitvallások; az Ágostai Hitvallás; az Ágostai Hitvallás Apológiája. Fordította Nagy Gyula és Wiczián Dezső, Budapest 1957.*
- Fekete–Szabó 1979 *Fekete Csaba–Szabó Botond: A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Debrecen) kéziratkatalógusa – 1850 előtti kéziratok –, Budapest 1979.*
- Ferenczi 1979 *Ferenczi Ilona: „Krisztus feltámadá”. Magyarországi egy-és többszólamú adatok a 16–17. századból, *Zenatudományi Dolgozatok* 1979, 85–98.*
- Ferenczi 1982 —: *Az Eperjesi Graduál antifonáinak dallam- és szövegforrásai, Magyar Zene* 23 (1982), 49–69.
- Ferenczi 1984 —: *A lutheri liturgia hatása 16–17. századi istentiszteleti rendünkre és annak nyomai századunkban, in: *Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből*, Budapest 1984, 89–102.*
- Ferenczi 1985 —: *Magyar nyelvű gregorián a 16–17. században, *Zenatudományi Dolgozatok* 1985, 61–71.*
- Ferenczi 1988a —: *Zenei helyesírás és „variálás” a 16–17. századi graduálokban, *Zenatudományi Dolgozatok* 1988, 61–71.*
- Ferenczi 1988b —: *A Simontornyai graduál-töredék (17. század második fele), Magyar Zene* 29 (1988), 256–263.
- Ferenczi 1990/91 —: *Angaben zum „Cum rex”-Tropus „Triumphat” und zum Gesang „Singen wir Heut mit gleichem Mund”, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* 33 (1991), 191–201.*
- Ferenczi 1992 —: *Das Psalterium Strigoniense (1515) als eine Quelle der ungarischsprachigen Graduale, in: *Cantus Planus 1990*, Budapest 1992, 579–585.*
- Ferenczi 1993/94 —: *Kísérlet a liturgia egységesítésére az Erdélyi Fejedelemségben (a 17. század első felében), Magyar Egyházzene* I (1993/1994), 21–30.
- Ferenczi–Hulková *Ferenczi Ilona–Hulková, Marta: Gemeinsame ein- und mehrstimmige Stücke in dem Gradual von Eperjes und in dem Gesangbuch aus L’ubica (17. Jhd.), *Studia Musicologica* 22 (1980), 345–396.*
- Fellerer 1972 *Geschichte der katholischen Kirchenmusik, unter Mitarbeit zahlreicher Forscher des In- und Auslandes hrsg. von Karl Gustav Fellerer. Band I, II, Bärenreiter Verlag 1972, 1976.*
- Fraknói 1873 *(Fraknói) Frankl Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században, Budapest 1873.*
- Grad. Eccl. Hung. Epper. *Graduale Ecclesiae Hungaricae Epperiensis 1635. Közreadja és bevezeti Ferenczi Ilona. Musicalia Danubiana 9, Budapest 1988.*
- Graff 1921 *Graff, Paul: *Geschichte der Auflösung der alten gottesdienstlichen Formen in der evangelischen Kirche*, Göttingen 1921.*
- Gulyás 1931 *Gulyás Pál: *A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században*, Budapest 1931.*
- Harsányi 1912 *Harsányi István: A csepregi graduál, *Irodalomtörténet* 1 (1912), 110–112.*
- Harsányi 1926 —: *A Ráday-graduál, *Irodalomtörténeti Közlemények* 36 (1926), 224–232.*
- Hesbert 1968, 1970 *Corpus Antiphonarium Officii Vol. III. Invitatoria et antiphonae, Vol. IV. Responsoria, Versus, Hymni et Varia. Editum a Renato-Joanne Hesbert, Roma 1968, 1970.*
- Horvát 1835 *Horvát István: A Magyar Nyelv régi Maradványairól. XV-dik Század, *Tudományos Gyűjtemény* 19 (1835), 83–108.*

- Horváth C. 1905 Horváth Cyrill: A Batthyány-codexről, *Irodalomtörténeti Közlemények* 15 (1905), 129–148, 257–292.
- Horváth C. 1908 —: Még egyszer a Batthyányi-kódexről, *Egyetemes Philologiai Közlöny* 32 (1908), 244–245.
- Horváth J. 1957 Horváth János: *A reformáció jegyében*, Budapest 1957.
- Huszár Gál 1560/61 *Huszár Gál: A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséreték, Kálmáncsehi Márton: Reggeli éneklések 1560–1561*. A kísérő tanulmányt írta Borsa Gedeon. *Bibliotheca Hungarica Antiqua* 12, Budapest 1983.
- Huszár Gál 1574 *Huszár Gál: A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséreték és imádságok, Komjáti 1574*. Hubert Gabriella tanulmányával. *Bibliotheca Hungarica Antiqua* 13, Budapest 1986.
- Jánossy 1932 Jánossy Lajos: *Az evangélikus liturgia megújódása történeti és elvi alapon*, Budapest 1932.
- Járosi 1932 Járosi Andor: A német evangélikus liturgiai reformmozgalmak, *Theológiai Szemle* 8 (1932), 2–6. sz., 442–487.
- Kanyaró 1907 Kanyaró Ferenc: A Batthyányi-kódex mint unitárius graduál, *Egyetemes Philologiai Közlöny* 31 (1907), 897–911.
- Kardos 1908 Kardos Albert: Unitárius graduál-é a Batthyányi-kódex? *Egyetemes Philologiai Közlöny* 32 (1908), 82–83.
- Kálmán 1879 Kálmán Farkas: A Kámáncsai [!] énekes könyv, *Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelő* 1 (1879), 572–577.
- Kálmán 1882 —: A debreczeni Graduálok, *Debreczeni Protestáns Lap* 2 (1882), 26–27, 63–64, 74–75.
- Kálmán 1883 —: A Batthyány Codex, *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 26 (1883), 31. sz., 996–1003.
- Kiss 1881 Kiss Áron: *A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései*, Budapest 1881.
- Klaniczay 1961 Klaniczay Tibor: A magyar reformáció irodalma; Újfalvi Imre és az 1602. évi énekeskönyv, in: *Reneszánsz és barokk. Tanulmányok a régi magyar irodalomról*, Szépirodalmi Könyvkiadó 1961, 64–150, 151–182.
- Klaniczay 1976 —: A reformáció szerepe az anyanyelvű irodalmak fejlődésében, in: *Hagyományok ébresztése*, Budapest 1976, 296–310.
- Kniezsa 1952 Kniezsa István: *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig*, Budapest 1952.
- Koós 1981 Koós Judith: A Rádayak könyvgyűjteményének kialakulása és könyvművészeti ritkaságai, in: *A Ráday Gyűjtemény Évkönyve II* (1981), 97–119.
- Koós 1994 —: *Ráday Gedeon könyv- és műgyűjteménye a XVIII. században*, Aszód 1994.
- Könyvkiállítási Kalauz 1882 *Könyvkiállítási emlék*. Kiadja az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum. A „Könyvkiállítási Kalauz” 2. bővített kiadása, Budapest 1882.
- Köszeghy 1894 Köszeghy Sándor: XVI. századi könyvtáraink történetéhez, *Magyar Könyvszemle* 1894, 302–303.
- L. Kozma–Ladányi 1982 L. Kozma Borbála–Ladányi Sándor: *A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteményének (Budapest) kéziratkatalógusa – 1850 előtti kéziratok –*, Budapest 1982.
- Ladányi 1994 Ladányi Sándor: Ráday Eszter; Ráday Gedeon, id.; Ráday Könyvtár, Ráday Pál, in: *Új Magyar Irodalmi Lexikon*, 3. kötet, Budapest 1994, 1673–1676.

- MÉL
MNySz *Magyar Életrajzi Lexikon*, Budapest 1967.
A magyar nyelv szótára. Készítették Czuczor Gergely és Fogarasi János, 1–6, (Buda)Pest 1862–1874.
- MNyTESz *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, 1–4, Budapest 1967–1984.
- MNytSz *Magyar Nyelvtörténeti Szótár a legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig*. Szerk. Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond, I–III, Budapest 1890–1893.
- Mezey 1963 Mezey László: A kéziratosság századai, in: *A könyv és a könyvtár a magyar társadalom életében*, Budapest 1963, 43–126.
- Molnár–Simon 1976 Molnár József–Simon Györgyi: *Magyar nyelvemlékek*, Budapest 1976.
- Nagy 1862 Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 9. kötet, Pest 1862.
- Négyesy 1889 Négyesy László: *Rádai Ráday Pál munkái*, Budapest 1889.
- Nyelvemléktár 1 *Régi Magyar Codexek. Bécsi codex. Müncheni codex*. Nyelvemléktár. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. I. kötet. Közzéteszi Volf György. Budapest 1874.
- Nyelvemléktár 8 *Régi Magyar Codexek: Szent Margit élete. Példák könyve. Könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról. Apor codex. Kulcsár codex*. Nyelvemléktár. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. VIII. kötet. Közzéteszi Volf György. Budapest 1879.
- Nyelvemléktár 12 *Régi Magyar Codexek. Döbrentei codex. Teleki codex*. Nyelvemléktár. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. XII. kötet. Közzéteszi Volf György. Budapest 1884;
Az 1985-ben indult *Régi Magyar Kódexek* sorozat 19. kötetében: *Döbrentei-kódex*, közreadja N. Abaffy Csilla és T. Szabó Csilla, Budapest 1995.
- Nyelvemléktár 13 *Régi Magyar Codexek. Festetics codex. Pozsonyi codex. Keszthelyi codex. Miskolczi töredék*. Nyelvemléktár. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. XIII. kötet. Közzéteszi Volf György. Budapest 1885.
- Nyelvemléktár 14 *Régi Magyar Codexek. Lobkowitz codex. Batthyányi (!) codex. Czech codex*. Nyelvemléktár. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. XIV. kötet. Közzéteszi Volf György, Budapest 1890.
- Payr 1924 Payr Sándor: *A dunántúli evangélikus egyházkerület története*, Sopron 1924.
- Payr 1936 —: Testvéri közösség magyar protestáns énekeskönyveinkben, in: *Kálvin és a kálvinizmus*. Tanulmányok az Institutio négy századik évfordulójára, Debrecen 1936, 403–435.
- Pásztor 1993/1994 Pásztor János: Evangélikus-református istentisztelet a XVI. században, *Magyar Egyházzene* I. (1993–1994), 31–37.
- Pirnát 1964 Pirnát Antal: A késő-humanista protestáns polgári irodalom, in: *A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig*. A magyar irodalom története II. Szerkesztette: Klaniczay Tibor, Budapest (1964), 51–90.
- Protestáns graduál 1996 *Protestáns graduál. Szemelvények a 16–17. századi protestáns graduálok anyagából istentiszteleti és oktatási célra*. Készítette: Ferenczi Ilona és Dobszay László, Bódiss Tamás és Farkas Zoltán közreműködésével, Budapest 1996.
- Rajeczky 1953 Rajeczky Benjamin: Adatok a magyar gregoriánusokhoz, *Zenetudományi Tanulmányok* I, Budapest 1953, 279–286. Újra megjelent a *Rajeczky Benjamin írásai* c. kötetben, Budapest 1976, 33–39.

- Rajeczky 1977 —: Kontrafaktur in den Ordinarium-Sätzen der ungarischen Handschriften, *Studia Musicologica* 19 (1977), 227–234.
- Rajeczky 1981 —: *Mi a gregorián?* Budapest 1981.
- RajMel —: *Hymni et sequentiae*. Melodiarium Hungariae Medii Aevi I. A forrásokot ismerteti Radó Polikárp. [1] Második, átdolgozott kiadás, [2] Pótkötet, Budapest 1976 [1982].
- Rennerné Rennerné, Várhidi Klára: Népzeneinkben ma is hangzó XVI. századi nyolcas verseink, *Zenatudományi Dolgozatok* 1982, 57–74.
- Révész 1895 Révész Imre: *Magyarországi tanulók Wittenbergben Melanchthon haláláig*. Magyar történelmi Tár VI. Budapest 1895, 205–230.
- Ritoókné 1984 Ritoókné Szalay Ágnes: A wittenbergi egyetem magyarországi promoteáltjai a XVI. században, in: *Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből*, Budapest 1984, 222–239.
- RMDT 16. század Csomasz Tóth Kálmán: *A XVI. század magyar dallamai*. Régi Magyar Dallamok Tára I, Budapest 1958.
- RMDT 17. század Papp Géza: *A XVII. század énekelt dallamai*. Régi Magyar Dallamok Tára II, Budapest 1970.
- RMK I, II, III/1, III/2 Szabó Károly (–Hellebrant Árpád): *Régi Magyar Könyvtár* I, II, III/1, III/2, Budapest 1879, 1885, 1896, 1898.
- RMKT I *Régi Magyar Költők Tára I. Középkori magyar költői maradványok*. Közzéteszi Szilády Áron, Budapest 1871.
- RMKT XVII/6 *Szenci Molnár Albert költői művei*. Sajtó alá rendezte Stoll Béla. Régi Magyar Költők Tára XVII. század 6. Budapest 1971.
- RMKT XVII/8 *Bethlen Gábor korának költészete*. Sajtó alá rendezte Komlós Tibor és Stoll Béla. Régi Magyar Költők Tára XVII. század 8. Budapest 1976.
- RMKT XVII/13 *Szentpáli N. Ferenc, Felvinczy György, Pápai Páriz Ferenc és Tótfalusi Kis Miklós versei*. Sajtó alá rendezte Varga Imre. Régi Magyar Költők Tára XVII. század 13. Budapest 1988.
- RMNy 1971, 1983 *Régi Magyarországi Nyomtatványok* 1. 1473–1600, 2. 1601–1635, Budapest 1971, 1983.
- RPHA *Répertoire de la poésie hongroise ancienne*. Manuel de correction d'erreurs dans la base de données, I–II. Direction: Iván Horváth, assisté par Gabriella H. Hubert, Paris 1992.
- Schildbach 1967 Schildbach, Martin: *Das einstimmige Agnus Dei und seine handschriftliche Überlieferung vom 10. bis zum 16. Jahrhundert*. Inaugural-Dissertation der Philosophischen Fakultät der Friedrich-Alexander Universität zu Erlangen-Nürnberg 1967.
- Schulek 1957 Schulek Tibor: Az első magyar bibliográfiáról, *Irodalomtörténeti Közlemények* 61 (1957), 372–375.
- Schulek 1968 —: Kurzer Abriß der Geschichte des ungarischen Kirchengesangbuchs und des Standes hymnologischer Forschung in Ungarn, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* 13 (1968), 130–140.
- Schulek 1970 —: Kálmáncsehi Márton: „Reggeli éneklések könyve”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 74 (1970), 346–352.
- Seprődi 1913 Seprődi János: A Batthyány-kódex jelentősége, in: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Gyulaféhérvárt 1912 október 12–14 napján tartott hetedik vándorgyűlésének emlékkönyve*. Szerkesztette Erdélyi Pál, Kolozsvár 1913, 132–140.
- Somkuti 1986 Somkuti Gabriella: A Ráday Gyűjtemény, *Könyvtáros* 36 (1986), 386–395.

- Stoll 1963 *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1565–1840)*. Összeállította Stoll Béla, Budapest 1963.
- Stoll 1987 Stoll Béla: *Szövegkritikai problémák a magyar irodalomban*, Budapest 1987.
- Szabó T. 1934 Szabó T. Attila: *Kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink a XVI–XIX. században*, Zilah 1934.
- Szabó T. 1941 —: *Újabb adatok és pótlások kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink könyvészetéhez*. Erdélyi Tudományos Füzetek 123. sz., Kolozsvár 1941.
- Szabolcsi 1979 Szabolcsi Bence: *A magyar zenetörténet kézikönyve*. Harmadik, revideált-átdolgozott kiadás, Budapest 1979.
- Szakály 1995 Szakály Ferenc: *Mezőváros és reformáció*, Budapest 1995.
- Szathmári 1968 Szathmári István: *Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk*, Budapest 1968.
- Szathmáry 1892 Szathmáry József: A ref. templomi énekes könyv története, *Protestáns Szemle* 4 (1892), 324–347, 446–488.
- Szelestei N. 1996 Szelestei N. László: Egy fanatikus lelkész a 18. század első feléből, *Credo* 2 (1996), 3–4. sz., 60–64.
- Szendrei 1977 Szendrei Janka: Első hangjegyes népénekünk. A Te Deum-dallam magyarországi története. *Népzene és Zenetörténet* III, Budapest 1977, 102–133.
- Szendrei 1981 —: *A magyar középkor hangjegyes forrásai*. Műhelytanulmányok a Magyar Zenetörténethez 1, Budapest 1981.
- Szendrei 1983 —: *Középkori hangjegyírások Magyarországon*. Műhelytanulmányok a Magyar Zenetörténethez 4, Budapest 1983.
- Szendrei 1988 —: Hangjegyírás. Hangjegyes források, in: *Magyarország Zenetörténete I. Középkor*. Szerkesztette Rajeczky Benjamin, Budapest 1988, 165–215, 216–245.
- Szentiványi 1958 *Catalogus concinnus librorum manuscriptorum bibliothecae Batthyányanae*. Exaratus per Robertum Szentiványi. 4. kiadás, Szeged 1958.
- Székely 1548 *Székely István: Zsoltárkönyv. Krakkó, 1548*. Bibliotheca Hungarica Antiqua XXVI. Szentmártoni Szabó Géza tanulmányával; a faksimile szövegét közzéteszi Kőszeghy Péter, Budapest 1991.
- Szigeti 1963 Szigeti Kilián: Denkmäler des Gregorianischen Chorals aus dem ungarischen Mittelalter, *Studia Musicologica* 4 (1963), 129–172.
- Szinnyei Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*, XI. kötet, Budapest 1906.
- Thannabaur 1962 Thannabaur, Peter Josef: *Das einstimmige Sanctus der römischen Messe in der handschriftlichen Überlieferung des 11. bis 16. Jahrhunderts*. München 1962.
- Thiel 1940 Thiel, Viktor: *Geschichte der Papiererzeugung im Donauraum*, Ulm 1940.
- Toldy 1862 Toldy Ferenc: *Az ó- s középkori magyar nemzeti irodalom története*, I–II, 3. kiadás, Pest 1862.
- Toldy 1867 —: *A magyar költészet története*, 2. kiadás, Pest 1867.
- Tóth 1926 Tóth János: A Ráday kódex, *Irodalomtörténeti Közlemények* 36 (1926), 106–112.
- V. Kovács 1964 V. Kovács Sándor: A késő-középkori kolostori irodalom, in: *A magyar irodalom története 1600-ig*. A magyar irodalom története I. Szerkesztette: Klaniczay Tibor, Budapest (1964), 129–169.

- Varjas 1964 Varjas Béla: A reformáció énekirodalma, in: *A magyar irodalom története 1600-ig*. A magyar irodalom története I. Szerkesztette: Klaniczay Tibor, Budapest (1964), 311–382.
- Varjú 1899–1901 Varjú Elemér: A gyulafehérvári Batthyány-könyvtár, *Magyar Könyvszemle* 7 (1899), 134–175, 209–243, 329–345; 8 (1900), 17–55, 131–169, 228–249, 337–361; 9 (1901), 24–52.
- Vegyes följegyzések Vegyes följegyzések [közreadja a szerkesztőség?], *Irodalomtörténeti Közlemények* 3 (1893), 122–125.
- Volf 1890 Volf György: A Batthyányi Codex irodalomtörténeti és liturgiai fontossága, *Egyetemes Philologiai Közöny* 14 (1890), 174–192.
- Wagner Wagner, Peter: *Einführung in die gregorianischen Melodien. Ein Handbuch der Choralwissenschaft. 1. Ursprung und Entwicklung der liturgischen Gesangsformen bis zum Ausgange des Mittelalters. 2. Neumenkunde. Paläographie des liturgischen Gesanges. 3. Gregorian Formenlehre. Eine choralische Stilkunde* (4., 3., 2. kiadás), Hildesheim-Wiesbaden 1962.
- Zoványi MPEL Zoványi Jenő: *Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*. 3. javított és bővített kiadás. Szerkesztette Ladányi Sándor, Budapest 1977.
- Zoványi 1565–1600 —: *A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig*. Humanizmus és reformáció 6, Budapest 1977.
- Zsilinszky 1907 Zsilinszky Mihály: *A magyar honi protestáns egyház története*, Budapest 1907.

History of Research

In the reform period* language reform endeavours went hand in hand with an increased interest in early Hungarian literary documents. Though this process met with setbacks in the era landmarked by the name of Alexander Bach, the striving to learn more about the values of the past received fresh impetus in the last decades of the 19th century. The attention originating partly in national ardour coincided happily with the passion for research and analysis. Reviews and studies on the surviving records of the Hungarian language started to appear, and the series *Nyelveléktár* [A Collection of linguistic records] succeeding the one-time *Régi Magyar Nyelvelékek* [Early records extant of the Hungarian language] published between 1838 and 1846 demonstrated in a worthy manner the seriousness of the undertaking which was extremely important in its own time.¹ The *Batthyány Codex* (or *Batthyány Gradual*, a term used in the present edition to define a type of liturgical book)² played a prominent role among the manuscripts reviewed and edited, and aroused great interest due to its supposed early origin (1563!) and its liturgical texts and songs in verse.³ It heightened its importance that scholars treated the Gradual separately as a representative manuscript of three denominations, the Roman Catholic, the Reformed and the Unitarian Churches. As far as the evaluation of the Batthyány Gradual is concerned, denominational prejudices stood in the way of proper appreciation for some decades still to come.

The very first descriptions in the last century emphasized the Catholic character of the codex. Following its publication by István Horvát⁴ in *Tudományos Gyűjtemény* [A Scholarly collection], a well-known authority on the history of the Hungarian literature of the time, Ferenc Toldy, believed that the Batthyány Codex was a Catholic *hymnal*, a Catholic choirbook (*chorale*) based on the breviary.⁵ According to Bogisich, the Large gradual succeeding the Batthyány Gradual could be thought to be a Catholic songbook at first sight, owing to the Catholic liturgical songs (hymns, antiphons, laments, litany) included.⁶ György Volf worded his opinion more cautiously, even though

* In Hungarian history the term is used to designate the period of the nobility's reform movements that prepared the way for the Hungarian war of independence in 1848. Its major objectives included national independence, social progress and the renewal of the Hungarian language to achieve these aims.

¹ Though in 1916 the Hungarian Academy of Sciences restarted the series under the title *Új Nyelveléktár*, only one volume was realized. Between 1942 and 1944 three volumes were printed, this time in the series *Codices Hungarici*. After the war, from 1960 to 1988 six additional volumes appeared. Since 1985 nineteen volumes have been published in the series *Régi Magyar Kódexek* [Early Hungarian Codices].

² *Nyelveléktár 14*, preface: xviii–xlii, edition on pp. 125–298. – In the 19th century the Batthyány Gradual passed for an important literary monument: in the 1850s the original manuscript was copied letter-perfect – imitating even the script – for the library of the Hungarian Academy of Sciences. See later.

³ Given the case that this publication series was compiled first and foremost for linguistic purposes, the Batthyány Gradual was printed with words only like the rest of the documents, omitting the music. – As a matter of fact, the Batthyány Codex does not belong in the series *Nyelveléktár*, not even in view of its supposed earlier origin.

⁴ The travel notes István Horvát published (see *Vegyes följegyzések*) were responsible for the prevailing unrealistic assessment of the Batthyány Gradual for a long time. They run as: “Hungarian sacred songs from the middle of the 15th century”. – In his travel notes the diligent Márton Kovachich remarked that in the Episcopal Library of Károly Fehérvár (= Gyulafehérvár, now Alba Iulia, Romania) the following early manuscript can also be found: “*Incipiunt Hymni de Adventu Domini. – Sunt Hymni, Psalmi et alia Similia pro toto anno cum Cottis, omnia Hungarice. Codex Chartaceus in folio, vetustus et pretiosus.*” Not knowing more about this manuscript, nor being able to find out more about it, I have placed this precious antiquity of the church here by virtue of its designation “*Vetustus Codex*” until somebody discusses it in greater detail in agreement with its important contents. It seems to be of extensive volume since it covers the whole year. How good it will be to see and read the Hungarian sacred songs of an earlier time! (The words are reproduced in modern English throughout. The original Hungarian text can be found in the identically numbered footnotes of the Hungarian version.)

I. Horvát made this remark under No. 5; No. 4 includes *Neves (?) Magyar Kalendárium* [Famous Hungarian calendar] from 1462 and in No. 6 the *Müncheni Magyar Evangéliumok* [Hungarian Gospels from Munich] from 1466 can be found. It is to be noted that the designation *Batthyány* does not occur in the title of the manuscript.

⁵ Toldy 1862, 99, 196, 198; Toldy 1867, 179.

⁶ Bogisich 1882, 5–6.

he had long been influenced by Toldy's authority. In the printed catalogue of the book exhibition organized by the Museum of Arts and Crafts in 1882⁷ the Gradual was listed as *Batthyányi's Hymnal, otherwise Batthyány Codex, from the late 16th c.* which appeared among the set of literary documents because of its value in the history of literature: *It contains Hungarian Catholic songs which provide interesting contributions to the history of Hungarian music.*⁸ Though in his preface to *Nyelvmléktár* (1890) Volf regarded the Batthyány Gradual as a Reformed ritual songbook, a Reformed gradual,⁹ he nevertheless believed that its contents was Catholic rather than Protestant for *it held Protestant compositions and translations to an insignificant measure only and was compiled for the most part from Catholic compositions and translations found in a ready state.*¹⁰

On the other hand, Bartalus¹¹ ranked the Batthyány Gradual together with the graduals of Kecskemét¹² and the ones of Pata and Csát then still preserved in Sárospatak¹³ among the Protestant liturgical books as early as 1869. Farkas Kálmán, who collected assiduously data on melodic history, particularly in the 1880s, mentioned the Batthyány Gradual and the graduals of Pata and Csát as manuscript Reformed graduals but dated their origin erroneously to times after the publication of the Large gradual (1636).¹⁴ Though Farkas Kálmán's arguments were frequently unsubstantiated,¹⁵ he came to the right conclusion concerning the denominational provenance. In 1892 József Szathmáry marked out a place for the Batthyányi (!) Codex in the history of the Reformed church songbooks.¹⁶ Pál Erdélyi mentioned the *Batthyány Hymnal* – together with the above three manuscripts – as a manuscript Reformed gradual.¹⁷ His opinion was supported by Cyrill Horváth¹⁸ and Seprődi at the beginning of the century. The latter emphasised its Protestant rather than Reformed character.¹⁹

In the early 20th century arguments were worded in favour of the Unitarian destination of the codex. Ferenc Kanyaró claimed that the Batthyány codex was neither made for nor compiled by Catholics though the majority of the songs originated from Catholics.²⁰ A certain portion of the texts was transformed according to the new, more precisely the Unitarian articles of faith, and their number was increased. Kanyaró found evidence for the Unitarian origin by relating the Batthyány

⁷ At this book exhibition the Eperjes gradual was also displayed together with the Batthyány Gradual.

⁸ *Könyvkiállítási Kalauz 1882*, No. 101.

⁹ *Nyelvmléktár 14*, xxxi, xl.

¹⁰ *Ibid.* xl as well as *Volf 1890*, 192. As we are going to see later, Volf's remarks concerning the translations are partly erroneous. – It is remarkable that while emphasizing the Catholic origin none of the scholars made reference to the text variant entered onto the first six pages of the Passion which is based on Káldi's Catholic Bible translation printed in Vienna in 1626 (*RMK i*, No. 551; *RMNy 1983*, No. 1352). This reasoning could not have been accepted, either, since Káldi's translation using a more modern language than Károli's was relied on to a great extent when a gradual was written down for the Lutheran church and school of Eperjes in 1635.

¹¹ *Bartalus 1869*, 15, etc.

¹² For the list of graduals see footnote No. 84.

¹³ The two graduals of Sárospatak got lost during the Second World War. They will probably be returned from Russia to their original depository within short. Copies of both graduals can be studied in the Manuscript Collection of the Library of the Hungarian Academy of Sciences.

¹⁴ *Kálmán 1883*, 996, 1003. We shall come back to his remarks concerning the date of origin later.

¹⁵ Kálmán's premature and unscientific conclusions in *Kálmán 1883* frequently enraged literary historians. Apart from the denominational origin, *Volf 1890* refuted the allegations about the Batthyány Gradual in detail to the extent that he asserted Farkas Kálmán cannot have seen the Gradual at all, not even its copy.

¹⁶ *Szathmáry 1892*, 327–331, 339–344.

¹⁷ *Erdélyi 1899*, 60.

¹⁸ *Horváth C. 1905*, 140–141.

¹⁹ *Seprődi 1913*, 136: *The Batthyány codex was compiled by Protestants for Protestant church use in the mid-16th century...* P. 130: *The source of the Batthyány codex should thus be sought not in some supposed Catholic collection in Hungarian but in the medieval Latin church chant repertory in the first place which proved to be the most natural source for all Protestant collections of the world and which they were all the less unwilling to draw from since they felt entitled to do so.*

²⁰ *Kanyaró 1907*, 897.

Gradual to a Unitarian songbook published in 1630.²¹ Kardos refuted the Unitarian origin but his arguments did not prove sound either: according to him the Batthyány Codex had existed prior to the establishment of the first Unitarian Church in about 1567.²² Borbély held the view that it was erroneous to define the Batthyány Codex as a Unitarian gradual *in specie*. The liturgy of the Unitarian Church organised in the late 16th century agreed namely, just as that of the Lutheran and Reformed Churches, with the ceremony of the Roman Catholic Church it had developed from. The Unitarian songbooks took over several songs of the Batthyány Gradual; this similarity does not prove, however, that the Gradual is a Unitarian one.²³

As regards denominational affiliation, several articles and studies led in the wrong direction. The Catholic origin is unfounded, all the more so as the Latin words of the Gregorian items were not translated into Hungarian in the 16th or 17th centuries for the official liturgy of the Roman Catholic Church. (Although the *Cantus Catholicus*²⁴ printed in 1651 contained some recent hymn translations, it took more than another three centuries to establish the complete liturgy in the vernacular.) Accordingly, the Batthyány Gradual is neither Catholic nor Unitarian but a Reformed ceremonial book and, with regard to contents, it is all but a collection of the poetic products of the medieval Catholic Church.

In defining the date of genesis of the manuscript, Toldy was also influenced by the erroneous information found in *Tudományos Gyűjtemény*²⁵ though he modified it to the extent that he dated its compilation to one hundred years later, i.e. to the mid-16th century. Afterwards arguments were used for identifying the *terminus a quo* and *terminus ad quem* which could either not be substantiated or they did not bear upon the contents of the manuscript.²⁶ Based primarily on the translation of the word *star* in the hymn *Conditor alme siderum*,²⁷ Farkas Kálmán dated the Batthyány Gradual to the mid-17th century and took it for a copy of the Large gradual.²⁸ Subsequently, an entry on page 273 of the Batthyány Gradual,²⁹ a date misread for 1563³⁰ though it should have been one hundred seventy years later (1733), misled scholars and songbook editors alike, and kept misleading them in the second half of the 20th century as well. As a result, György Volf³¹ and later Erdélyi put the genesis of the Gradual *which is not only the oldest Reformed gradual so far but the oldest Hungarian Protestant songbook altogether*³² to the mid-16th century (the years between 1541 and 1563). Cyrill Horváth came round to this opinion and claimed that *of all the graduals known in our history of literature the Batthyány Gradual was the oldest in its kind*. At the same time, he clarified the misunderstandings rooted in the debates between Kardos and Kanyaró regarding the Unitarian origin of the book and narrowed down the possible limits of the time of the genesis of the Gradual to the years between 1560 and 1563.³³

²¹ *Ibid.*, 903–906.

²² Kardos 1908.

²³ Borbély 1913, 175.

²⁴ *RMK i.* No. 658; the melodies are printed in *RMDT*, 17th century.

²⁵ See footnote 4.

²⁶ As seen before, the definition of the Catholic origin and of the early genesis appeared together with several scholars from the beginning.

²⁷ Kálmán 1883, 999. He believes that in the 16th-century translation the first line should be *Hugyak felséges szerzője* [the glorious creator of stars].

²⁸ *Ibid.*, 1003. In reality, it happened just the other way round: the Batthyány Gradual is considered to be one of the predecessors of the Large gradual.

²⁹ See the worlds and the explanation later.

³⁰ First so in *Nyelveléktár 14*, xxxi; emended in *Seprődi 1913*.

³¹ *Nyelveléktár 14*, xxxii, xl; Szathmáry also assumed Volf's opinion, see *Szathmáry 1892*, 34.

³² Erdélyi 1899, 15.

³³ Horváth C. 1905, 140; Horváth C. 1908 expounded that psalm 91/90 cannot have been the intention of the early Reformation since the *délbeli ördög* [the devil in the south / at noon] did not personify Rome and its priests but the Devil's attack in daytime. Similarly, he corrected Kanyaró who considered the psalm translations by Heltai as psalms stylized after the Batthyány Gradual. According to Horváth C., it was after 1560 that the psalms were included in the Batthyány Gradual.

The bibliography Attila Szabó T. published in 1934 did not bring new information on the genesis and contents but summed up the preceding results: *The Batthyány codex is the first, almost completely surviving Protestant service book that retained the earliest form of the Protestant gradual at the point of its emergence in the mid-16th century (sic!) and shows at the same time the threads which join this codex to the Catholic Church liturgy for a long time to come.*³⁴ János Horváth referred to Cyrill Horváth when he took the manuscript for the only surviving manuscript Protestant gradual from the middle of the 16th century.³⁵ – It emerges from the foregoing that the definition of the genesis of the Batthyány Gradual was performed in possession of an insufficient knowledge of the other graduals and lacked comparison with their spelling and contents.

Since then it has turned out that neither the approach to associate the Gradual with various religious denominations nor the early dating are tenable. In his bibliography Béla Stoll was cautious enough to put the genesis of the manuscript to the end of the 16th century.³⁶ At the same time he pointed out that *graduals with this kind of “stiff new Gothic” letters were copied in the 17th century as well.*³⁷ While in 1957 Sándor Czeglédy believed that the Batthyány and Óvár Graduals were the earliest codices containing Protestant songs originating in the middle of the 16th century,³⁸ in his articles published in the early 1960s he dated the genesis of the manuscript to the last decades of the 16th century (the years after 1578) and the first years of the 17th century without any doubt.³⁹ Moreover, his investigations pointed out that the succession of surviving Protestant graduals started with the printed songbook of Gál Huszár issued in 1574.⁴⁰ Béla Varjas followed Czeglédy when he dated the genesis of the Batthyány Gradual to about 1580, the years after the publication of Gál Huszár’s songbook.⁴¹ In spite of this fact, several scholars used the Batthyány Gradual as a primary gradual source in the 1970s,⁴² even though the songbook by Gál Huszár printed in Komjáti in 1574 should definitely be considered as a predecessor of the Batthyány Gradual by virtue of its contents.

The results of Czeglédy’s scholarship have been used in the present edition as well. According to him, the same hand that had written down the Batthyány Gradual made additional graduals subsequently, a statement that can eventually modify the view about the date of genesis of the Batthyány Gradual. Though Czeglédy did not exclude the possibility that further graduals came into being with similar layout decades (thirty-five to forty years) after the completion of the Batthyány Gradual,⁴³ I am inclined to suppose that writing down the graduals in the same line, i.e. the Bat-

³⁴ Szabó T. 1934, 16.

³⁵ Horváth J. 1957, 251.

³⁶ Stoll 1963, No. 6; it was followed by Bárdos–Csomasz Tóth 1977, 140 as well (the last quarter of the 16th century).

³⁷ Stoll 1963, in the bibliographical description of No. 6.

³⁸ Czeglédy 1957, 195; in comprehensive writings on Hungarian music history the same view has crystallized. Szabolcsi 1964, 31 (1556–63; in the Hungarian version of 1979: 1570–?); When discussing graduals Dobszay 1984, 152 did not define the time of genesis of the Batthyány Gradual but maintained that *the material representing the main trend of tradition is preserved in a whole series of manuscripts from the second half of the 16th century to the mid-17th century. The majority are written in Hungarian notation, their nicest examples are the Batthyány, Óvár, and Ráday Graduals.* – From the second half of the 16th century no single manuscript manual survives, as we will see later.

³⁹ Czeglédy 1961, 262; Czeglédy 1963a, 29.

⁴⁰ Czeglédy 1961.

⁴¹ Varjas 1964, 340, 341: *The earliest extant gradual is the first part of Gál Huszár’s songbook printed in 1574, it is, however, probable that its hymn translations go back to the edition by Székely or Kálmáncsehi. Similarly, the numerous handwritten copies of graduals surviving from the late 16th and early 17th centuries respectively can be looked upon as successors to the first two printed graduals. These copies, of which the Batthyány Gradual (c.1580) is the most remarkable one, are namely closely related with each other and the gradual of Gál Huszár... The Hungarian Protestant song poetry started with the translation of hymns included in the gradual.* – It should be remarked that “gradual” research was outside the scope of interest of Hungarian literary historians for several decades.

⁴² For the publication of gradual hymns see Bárdos–Csomasz Tóth 1977; on comparing the *Te Deum* of the codex Peer with the graduals in Hungarian Szendrei 1973, 310 considers the translation of the Batthyány Gradual as “one of the first” ones.– Szendrei 1977, 114 traces the Batthyány Gradual and Gál Huszár’s songbook of 1574 from a different environment each.

⁴³ Czeglédy 1963a, 29.

thyány, Óvár and Ráday Graduals, did not take longer than ten-fifteen years altogether. As Czeglédy put the genesis of the Ráday Gradual to 1613 at the earliest, the notation of the Batthyány Gradual must be dated to the first years of the 17th century, later than we had so far.

Instead of discussing the history of research into the Ráday Gradual, the Batthyány Gradual has been treated in greater length up till now. In the last century manuscripts of similar importance received namely far less attention, due to the alleged unique position of the Batthyány Gradual. This explains why literature on the so-called *sister graduals*, the Ráday and Óvár Graduals⁴⁴ written at the same time and in the same hand, is extremely scarce.⁴⁵ On the other hand, the similarity of the three manuscripts was stated relatively early⁴⁶ without the simultaneous examination of the manuscripts on microfilms which facilitated establishing the fact without any doubt that they originated in the same period, moreover, from the same hand or workshop.⁴⁷ In spite of this circumstance, the prestige of the Batthyány Gradual could not be ruined any more, nor could its evaluation be turned into the desired channel by means of scholarly argumentation.

It emerges from the above that the position of the Protestant graduals, the Ráday Gradual notwithstanding, is ambiguous. In recent years the entangled and complicated situation arising from the variety of approaches encouraged further research and led to preparing the present edition. Not that the Ráday or Batthyány Graduals were the most remarkable, interesting or richest sources. These adjectives are applied with greater merit to two publications, Gál Huszár's song-book of 1574 and the Large Gradual which appeared in 1636, or to three manuscripts, i.e. the Eperjes gradual⁴⁸ edited in the series *Musicalia Danubiana* as well as to the Spáczai Gradual and the Gradual of Ajak.⁴⁹ A peculiarity of the Ráday Gradual making it worth publishing is that in the Hungarian literature of the 16th and 17th centuries no other examples can be found that would enable us to study three manuscripts which agree in their main features. The Ráday, Batthyány and Óvár Graduals represent such a case. It is for this reason that the Ráday Gradual preserved in Budapest is published now and that items with musical notation from the Batthyány and Óvár Graduals are also added to its material.

The publication of the material included in the Ráday and its sister graduals contributes to obtaining a more comprehensive view of the Hungarian sacred songs as well. The understanding of this poetry requires – as Seprődi wrote⁵⁰ – not only a general knowledge of the history of literature and aesthetics but of aspects of bibliography, palaeography, orthography, linguistics, prosody, music and church history, dogmatics and liturgy as well. Though the editor of the present volume cannot claim to be in possession of such a wide range of knowledge, she hopes to kindle the interest of the widest possible circle of professionals through the edition of the material of the graduals.

⁴⁴ The three graduals are called so after the title of Czeglédy 1963a (*The Ráday Gradual: the younger sister of the Batthyány Codex*). Czeglédy stated that *the same compiler-scribe first made the Batthyány Codex, then the Óvár Gradual, both of them in folio form, after which he prepared the Ráday Gradual in quarto form. Ibid., 24*). See in greater detail later.

⁴⁵ See Kálmán 1882, 63–64; Harsányi 1926; Tóth 1926; Czeglédy 1957; Czeglédy 1961; Czeglédy 1963a. The Ráday Gradual was made available for scholars probably after 1914 only.

⁴⁶ Tóth 1926, 107; Harsányi 1926, 229.

⁴⁷ Czeglédy 1961; Czeglédy 1963a, 29. Varjas established relationship, see Varjas 1964, 340.

⁴⁸ See the Bibliography under *Grad. Eccl. Hung. Epper*.

⁴⁹ The Gradual of Ajak joined the Manuscript Collection of the National Széchényi Library at the end of 1990 only. Its assessment and evaluation are still being carried out.

⁵⁰ Seprődi 1913, 132.

The Antecedents of the Genesis of the Ráday Gradual, the Place of the Manuscript in the Gradual Literature. The Gradual as a Book Genre

The introduction of the liturgy in the vernacular can certainly be attributed to the spread of the Reformation; nevertheless, liturgical items in Hungarian were already extant in the preceding decades. Certain items, i.e. psalms, hymns, antiphons, passions, litanies and the *Te Deum* available in the Protestant graduals as well were translated into Hungarian at the turn of the 15th and 16th centuries and written down in various breviary-like codices.⁵¹ These translations were made for purposes of private devotion and not for congregational worship – a phenomenon which will be treated at length in connection with the hymns of the Ráday Gradual – so the requirements of prosody were not paid particular heed to.⁵² It was through the Reformation that this literature of the monasteries was raised to the level of national literature. The teachings of the Reformation attributed great importance to singing the songs in an “edifying” manner, i.e. sensibly, in the mother tongue which was understandable for simple people as well.⁵³ By so doing, Latin could be eliminated from liturgy⁵⁴ and the vernacular gained ground in its stead: this is how it became the duty of the Church to cultivate the national tongue. The process which started during the Reformation received a fresh impetus through the spread of printing.⁵⁵

The first propagators of the new liturgy were ministers and students who, after they returned from the university of Wittenberg,⁵⁶ remodelled the liturgy they had known and practised according to the new articles of faith.⁵⁷ They retained everything that the Church of the Reformation recognised but changed or omitted everything they did not agree with. To secure the continuity of the service, most musical items of the Mass and Office liturgy were kept in the first phase and handed down to the liturgy of the recently established church.⁵⁸ In the beginning the adherents of the Reformation strove for renewing the existing liturgy, not for introducing innovations.⁵⁹

In Hungarian documents, moreover liturgical manuscripts and prints survive from the early period of the Reformation which indicate the use of the liturgy in the vernacular. It is generally known that at Pentecost in 1542 or 1543 Lajos Szegedi (or *Ludovicus scholasticus*, as Payr mentions him), the head of the chapter school at Székesfehérvár read the Mass in Hungarian.⁶⁰ Szegedi translated psalm No. 51 later;⁶¹ he must have been the author of the set of antiphons as well which came to be known as *Antiphonae Ludovicanae* through the Spáczai gradual written down in 1619.⁶² The Christmas liturgy with music originating from the first half of the 16th century is ex-

⁵¹ See Horvát C. 1905; Rajeczky 1953; Horváth J. 1957, 251–252; V. Kovács 1964, 165–166; Bárdos 1975; Szendrei 1973. The majority of the translations can be found in the volumes of the series *Nyelvemléktár*.

⁵² In many instances this holds for the Protestant translations as well.

⁵³ The resolution of the 1567 synod of Debrecen is contained in Kiss 1881, 574.

⁵⁴ Above all in the liturgical items, as the inscriptions and instructions remained Latin in general.

⁵⁵ See in detail Klaniczay 1976.

⁵⁶ Révész 1895. In the 16th century about 1,200 students from Hungary attended the university of Wittenberg, some 500 of them until the death of Melancton in 1560, see Borzsák 1965, 445. In the course of the 16th century more than a hundred Hungarians had their scientific works, sermons, Latin and Greek poems printed in Wittenberg, see Fraknói 1873, 289.

⁵⁷ Jánossy 1932.

⁵⁸ The German Reformation liturgy which served as a model had also developed thus; see Graff 1921, *Altargesang*, Brodde 1961, Jánossy 1932, Ferenczi 1984.

⁵⁹ Seprődi 1913, 137 gives a somewhat strange explanation of this first period: *They adopted the order developed in the Church in the course of centuries not out of necessity as it is commonly proclaimed these days but because they recognized this cult as their own and claimed their right for it...*

⁶⁰ Payr 1924, 512. The ‘case’ is known from the denunciation against Lajos Szegedi: *proxime in die Pentecostes missam vernaculo idiomate, hoc est Hungarico, in templo decantasse*. Cited in Czeglédy 1967, 360–361.

⁶¹ See Huszár Gál 1560/61, f. T6, the initial letters of the verses add up to the name *Ludovicus*.

⁶² Czeglédy 1961, 252; Czeglédy 1967, 361–362.

tant in a fragment of Miskolc.⁶³ In 1536 a collection by István Benczédi Székely appeared in print who translated into Hungarian the songs of the Church designated with the old Latin term *hymn*. Though this songbook, now lost, is known from Péter Bod's description only,⁶⁴ its existence cannot be doubted, for this or a similar collection may have transmitted the relatively uniform hymn translations to the graduals in Hungarian.⁶⁵ Benczédi Székely also had a book of psalms printed later,⁶⁶ and this edition may have served as a basis for singing psalms afterwards. In addition, even the antiphons belonging to the psalms were notated in the margin of a copy of the book of psalms which proves the joint usage of the psalm and its antiphon.⁶⁷ The manuscript appendix surviving in a copy of the songbook printed 1569 in Debrecen and now held in Wrocław also bears evidence of this practise.⁶⁸

The order of the morning service (Prime) which Gál Huszár, the first pastor of Óvár known by name issued in the second section of his songbook in 1561 comprised psalm translations by Márton Kálmáncsehi Sánta, the one-time canon of Gyulafehérvár (now Alba Iulia).⁶⁹ Literature on the songbook (or, more properly, the appendix of the songbook) reveals that the entire order of the Prime had originated from Márton Kálmáncsehi Sánta and was printed separately earlier.⁷⁰ This assumption is supported to some extent by the bibliographical preface to the songbook of Imre Szilvás Ujfalvi issued in 1602 in which the songbook is given under the name of Márton Kálmáncsehi Sánta and not that of Gál Huszár.⁷¹ At any rate, this appendix must have been essential for Gál Huszár because he transferred to his songbook printed in Komjáti the structure and most items of the Prime liturgy included in it.⁷²

Isolated 16th-century attempts and experiments (Lajos Szegedi's Pentecost Mass or some Christmas items of the Miskolc fragment), István Székely's psalm and hymn translations as well as Kálmáncsehi's psalm translations covered separately a genre each. The next two important stages were the liturgical section of Gál Huszár's 1560/1561 songbook, then the 1574 songbook. Strictly speaking the latter can be termed as the first *true* Protestant gradual. Gál Huszár's second songbook of 1574 marks a sudden, decisive change in that it contains early morning, morning (Holy Communion) and evening (Vespers) services with words and music as well as agenda-like regulations concerning the pastor's, the *minister's* duties.⁷³ The wealth of material in the songbook is not

⁶³ Described in *Dobszay 1982*.

⁶⁴ *Bod 1766*, 424; *RMK i*, No. 13, *RMNy 1971*, No. 26.

⁶⁵ *RMDT 16th century*, 73.

⁶⁶ Cracow 1548, see *RMK i*, No. 19, *RMNy 1971*, No. 74; for the facsimile edition see *Székely 1548*.

⁶⁷ These antiphons survive in a copy returned to Cracow from Hungary. See *Székely 1548*, accompanying study 49–50.

⁶⁸ *Stoll 1963*, Nr. 7. The items of the Wrocław appendix comprising fifty folios include: psalms, hymns, antiphons, benedictions, songs, litany.

⁶⁹ Its title reads: *The Christian congregation's morning singing called Prime, together with the psalms translated into Hungarian by Master Márton Kálmáncsehi*. See *Borsa 1995*, RMNy S 143A. Facsimile edition *Huszár Gál 1560/61*.

⁷⁰ For the hypotheses of genesis prior to the emergence of the printed item see *Schulek 1970*; after the discovery *Czeglédy 1976*, 174; *Borsa 1976*. On publishing the facsimile edition of Gál Huszár's songbook the complete order of the Prime appeared – after Szilvás Ujfalvi – under the name of Kálmáncsehi (see the Bibliography). According to my assumption there must have existed a printed or manuscript Prime order because Kálmáncsehi could no longer cooperate when it appeared in 1561 (†1557).

⁷¹ *Master Márton Kálmáncsehi (who, I believe, is called vulgo Márton Sánta) translated into Hungarian the morning singing of the Christian congregation called Prime, accompanied by the psalms. Among them there are hymns, antiphons, psalms, responsories, versiculi, praecationes seu collectae & benedicamus in octavo*. Nevertheless, based on the evidence of the title of the appendix only the psalm translations can be attributed safely to Kálmáncsehi. It is also imaginable (however bold it may seem at first) that Szilvás Ujfalvi had only a copy / copies of Gál Huszár's songbook and the Prime order at his disposal which were bound either in the reverse order (the Prime liturgy is namely dated on its last page only) or were available separately.

⁷² After the introductory rogation (adjutorium) Gál Huszár included almost all sixty-one items of the morning liturgy: ff. 5a–61a. *Czeglédy 1976*, 174 terms the changes of 1574 as Gál Huszár's 'Vespers revision'.

⁷³ The second part of the songbook was made for congregational use.

prototypical of the genre gradual; this kind of versatility and many-sidedness does not appear in any of the 17th-century graduals.⁷⁴

In my opinion, the compilation of graduals started after Gál Huszár's second songbook only,⁷⁵ i.e. the first manuscript graduals must have been made in the 1580s and 1590s for the congregations commissioning them.⁷⁶ The contents of these graduals was first restricted to the liturgy of the Vespers of the principal feasts (Advent, Christmas, Epiphany, Lent, Holy Week, Easter, Ascension, Pentecost, Holy Trinity) and to that of the daily morning services ("Primes"), supplemented from time to time by items of other liturgies (e.g. invitatory, introit, sequence). The Ráday, Batthyány and Óvár Graduals were also compiled in this manner. The contents was organised in two different ways: either by liturgical genres or by the feasts of the ecclesiastical year, and occasionally these two kinds of categories became mixed. The basic repertory of some 17th-century graduals was considerably extended: antiphons, versicles and responsory verses were translated or new ones were prepared not only for the major feasts but for each Sunday. The liturgy of Holy Week comprising the Lamentations of Jeremiah and the Passion made up a considerable portion of the graduals. When the congregational songbooks superseded the use of graduals by and by, these items for Holy Week continued to survive in the passionals. (Beside them, the collection of funeral songs and the psalter remained in use.)

For compiling Protestant graduals, manuscripts and printed editions in Latin were naturally relied on. In the preface to his songbook published in 1602, Szilvás Ujfalvi indicated two liturgical book genres as the sources of the gradual songs: *these kinds of songs, particularly the introits, hymns, antiphons, responsories and the like, were started to be composed and translated into Hungarian from the Missal and the Breviary in those days ...*⁷⁷ In his bibliography enumerating the songbooks Szilvás Ujfalvi was the first to mention the only "songbook" in Latin, the Psalter of Esztergom.⁷⁸ Made according to the rite of Esztergom and preserving the Hungarian tradition to the greatest extent possible, this Psalter may have influenced the compilation and edition of the contents of the graduals, particularly those containing the Office, and it is conceivable that it was used as a model.⁷⁹ On the other hand, a variety of manuscript and printed breviaries, ordinaries, graduals, antiphonars and other service books may have served as sources.⁸⁰ Inventories surviving from the 16th century bear out that the compilers of Protestant graduals or the translators of certain items came upon some Latin models whichever parish or religious order they turned to.⁸¹ Though similarity, moreover, identity can be detected, the items of the graduals cannot be concretely associated with any medieval source.

As mentioned before, the first truly Protestant gradual is, according to our present state of knowledge, Gál Huszár's songbook of 1574, even though the designation of the liturgical book

⁷⁴ In connection with the Large gradual which appeared in 1636 Pirnát wrote in a manner as though there had been several graduals printed in the 16th century and as if they had spread widely: *By then the Reformed liturgical singing had lost much of its importance; the 16th-century printed graduals had long become worn out and the liturgical texts from the first years of the Reformation were preserved in manuscript copies only.* (Pirnát 1964, 65–66) There is no knowing which printed gradual he may have had in mind, apart from Gál Huszár's second songbook; perhaps István Székely's lost hymn collection or the Primes of Márton Kálmánsehi Sánta.

⁷⁵ Naturally, this print must have had its handwritten model, too.

⁷⁶ According to *Dobszay 1982*, 111 the corpus of the graduals was prepared – translated, committed to paper, etc. – in fast work in the 1540s and 1550s, or much rather in the mid-1540s. His remarks will be treated as a hypothesis until there emerges at least one manuscript gradual from the same time.

⁷⁷ Printed in *Klaniczay 1961*, 177.

⁷⁸ *Psalterium Secundum ritum alme ecclesie Strigoniensis*, Venice 1515, RMK iii/1 No. 207. Colophone: *Psalterium cum antiphonis simul et letania ac hymnis de tempore et sanctis per anni circulum cum vesperis et vigiliis mortuorum secundum ritum et consuetudinem alme Strigoniensis ...* The title of the second edition reads: *Psalterium Chorale ...*, Venice 1523. RMK iii/1 No. 259.

⁷⁹ On its importance see *Ferenczi 1992*.

⁸⁰ For the medieval notated liturgical books in Hungary see *Szendrei 1981*, *Szendrei 1988*.

⁸¹ At the parish of Kőszeg the following liturgical books were listed in the inventory of 1535: two graduals, two antiphoners, one psalter, ordinary, Mass book, printed antiphoner, psalter each; in the convent of Lelesz: two graduals, two antiphoners, "unum parvum psalterium". *Kőszeghy, 1894*. For further inventories see *Szigeti 1963*, 162–165.

does not occur in its title, merely the more generic term songbook indicating congregational use. At that time the meaning of the medieval term *graduale* underwent considerable changes. In the Protestant usage this word did not mean a liturgical genre and a liturgical book comprising the variable items of the Mass either. The preface or the title of the early 17th-century songbooks of Debrecen reveal that at the turn of the 16th and 17th centuries the designation *gradual* was already applied to the songbooks and liturgical books of the Protestant churches.⁸² The definition in the preface to the songbook printed in 1602 in Debrecen runs as: *Up till now this songbook which is generally taken to church with the gradual has been printed with the same typography several times.*⁸³ As a matter of fact, the name *gradual* is given to the Protestant (Reformed, Lutheran, moreover Unitarian) liturgical book which was meant to be used by the choir of the congregation in the first place and which preserved mostly liturgical items from the Office (mainly from the Vespers; from the Lauds and the Compline to a lesser extent), and sporadically from the items of the Mass. In the list of graduals all 16th-17th-century manuscripts or prints pass for graduals or gradual-like songbooks that contain the entire liturgy, or a portion of it, or items belonging to the material of the gradual even in fragmentary state.⁸⁴

⁸² For a survey of the graduals in Hungarian see *Ferenczi 1989*.

⁸³ For the explanation of the word gradual of the songbooks of Debrecen see *Schulek 1957, 372; Klaniczay 1961, 155*. Katona Geleji explains the word gradual in the preface to the Large gradual in 1636 in a manner which is by no means convincing to me: *it is called thus after the degrees of the songs*.

⁸⁴ **Graduals and gradual-like songbooks:**

(for the Hungarian designation of the codices see footnote 84 of the Hungarian version; for the abbreviations see Bibliography: *Stoll 1963, RMK i, RMNy 1971, 1983*)

Surviving manuscripts (complete and fragmentary):

- 1) The fragments of Miskolc from the 1540s
- 2) The manuscript of Boroszló (Breslau, now Wrocław), late 16th c., Stoll No. 7
- 3) The gradual of Csát, 1602, Stoll No. 155
- 4) Batthyány gradual, early 17th c., Stoll No. 6
- 5) The gradual of Óvár, early 17th c., Stoll No. 10
- 6) Ráday gradual, early 17th c., Stoll No. 11
- 7) The gradual of Apostag, early 17th c., Stoll No. 8
- 8) The Patay gradual of Sárospatak, early 17th c., Stoll No. 12
- 9) The gradual of Nagydobsza, early 17th c.–1696, Stoll No. 9
- 10) Spáczai gradual, 1619, Stoll No. 38
- 11) The gradual of Kálmánca. 1623–1628, Stoll No. 41
- 12) The gradual of Eperjes, 1635, Stoll No. 57
- 13) The gradual of Csurgó, 1630s, Stoll No. 62
- 14) The gradual of Kecskemét, 1637–1681, Stoll No. 58
- 15) The gradual of Bélye, 1642–1653, Stoll No. 64
- 16) The gradual of Ajak, mid-17th c.
- 17) Balogi Cationale, 1659, Stoll No. 82.
- 18) The gradual of Simontornya, second half of the 17th c.
- 19) Antiphoner fragment, 17th c., Stoll No. 143
- 20) The gradual of Komjátszeg, after 1697, Stoll No. 137
- 21) Unitarian gradual, after 1697, Stoll No. 138
- 22) *Graduale Sacrum*, 1699–1702, Stoll No. 140
- 23) Gradual fragment from Transylvania, 17th c., Stoll No. 144
- 24) The gradual of Firtosváralja, 1744–1745, Stoll No. 208

Surviving prints:

- 25) Gál Huszár's songbook 1560/61, RMNy No. 160, further *Borsa 1995*, RMNy S 143A
- 26) Gál Huszár's songbook 1574, RMNy No. 353
- 27) Unitarian songbook 1602–1615, RMNy No. 983
- 28) The hymnbook of Lőcse (Leutschau, now Levoča) 1635, RMNy No. 1628
- 29) The *Öreg* (=Large) gradual, 1652, RMK i, No. 658
- 30) The songbook of Lőcse (Leutschau, now Levoča), 1654, RMK i, No. 890
- 31) Unitarian songbook, 1697, RMK i, No. 1503

The gradual was thus made for the use of the pastor leading the liturgy of the service, the cantor and the choir, not for the congregation. In the following Szilvás Ujfalvi's preface reveals that he had planned a six-part series which he succeeded in realizing only in part. Its first volume was supposed to comprise a gradual, the songbook of 1602 and funeral songs.⁸⁵ In 1635 a large-sized songbook appeared in Lőcse (now Levoča)⁸⁶ with *divine hymns* in the third part *used in the Hungarian Reformed congregations which were attached to the psalter of Debrecen for the sake of simple congregations unable to obtain a gradual...*⁸⁷ In spite of the fact the old title *graduale* was retained in a certain part of the manuscript liturgical books with *gradual* contents. Apart from the Ráday Gradual, this type of liturgical book designation can be read on the baroque title-page of the Eperjes gradual (1635)⁸⁸ and even a Unitarian songbook is known with this title.⁸⁹

The form *gradual* instead of *graduale* appears also on the title-page of the Large gradual which is referred to in the preface to Szilvás Ujfalvi's songbook and by the editor of the songbook of Lőcse in the title of the third part. In order to avoid the confusion of the designation *graduál* meaning a Protestant book genre with *graduale* that had a different connotation from the beginning, the manuscripts bearing the Latin term *graduale* in their titles (the Ráday Gradual inclusive) are uniformly called *gradual* in Hungarian.

The word *graduale* underwent a second semantic change in the first half of the 18th century (this time within the Protestant churches). When the Lutheran songbook *New singing heavenly choir*⁹⁰ came out in Győr in 1743, it contained almost none of the so-called liturgical chants, only the hymns inherited from the graduals and already used as congregational songs at that time.⁹¹ The only explanation I can think of is that the word *gradual* was so popular in the Lutheran Church and sounded so familiar to the ears without restrictions of contents that they were pleased to make reference to it in the title of the new songbook as well.⁹²

The Confession of Augusta, the first creed of the Reformation, rejected only the tradition contrary to the Scriptures, not tradition on the whole.⁹³ Accordingly, the tradition appeared in the

Lost graduals: the printed gradual of Csepreg made between 1621 and 1643 (see Harsányi 1912), as well as manuscript graduals (on the basis of Stoll 1963, 18): Gábor Bethlen's gradual, Péter Bod's gradual, the Bodoli gradual, the Csíkszentmárton gradual, the gradual of the student Daniel, Anna Hegedűs's gradual, the "singing" gradual of Kál, the gradual of Kolozsvár (Cluj-Napoca), the Magyarai gradual, István Magyarosi's gradual, the Sámsond gradual, the gradual of Szentgerice, Máté Thoroczka's gradual; at the Bethlen library of Nagyenyed (now Aiud) several manuscript graduals had been kept until destroyed by the fire in January 1849.

The great number of extremely faulty manuscripts impossible to interpret includes: the graduals of Bélye, Kecskemét, and the Unitarian ones (the gradual of Komjátszeg, the Unitarian gradual, *Graduale Sacrum*, the antiphoner fragment, the latter being more reliable than the rest); the gradual of Komjátszeg contains sixteen antiphons, all written down erroneously (complete deterioration of script).

⁸⁵ Klaniczay 1961, 168.

⁸⁶ Lőcse 1635, *RMK i*, 648, *RMNy* 1983, 1628.

⁸⁷ In the same section there appear a few simple liturgical genres in addition to the hymns: adjutorium, responsory, versicle, benedicamus, the Creed of Athanasius.

⁸⁸ See *Grad. Eccl. Hung. Epper*.

⁸⁹ E.g. *Graduale Sacrum*.

⁹⁰ *New singing heavenly choir, that is a GRADUAL comprising earlier and recently composed, selected and well-ordered divine hymns and spiritual songs released, in company of some prayers, to the glory of God, and to the exhortation and the solace of the faithful.*

⁹¹ Heading the songbook there are three *adjutorium* items, two of which can also be found at the beginning of the Large gradual, still with music.

⁹² János M. Sartorius active in Upper Northern Hungary issued a songbook under the title *Spiritual hour* in 1730 in which the contents and sources of his songbook are indicated on the title-page: ... *including not only songs taken from the Gradual, the Golden chain, the Funeral booklet and the Psalms in a summary manner, cleansed from their many deficiencies and arranged in proper order but many new pious hymns from the German, Czech and Latin languages can also be found that have never been printed before.* Published in *Szelestei N.* 1996, 61.

⁹³ *Confessio Augustana 1530, xv/1: De ritibus ecclesiasticis docent, quod ritus illi servandi sint, qui sine peccato servari possunt et prosunt ad tranquillitatem et bonum ordinem in ecclesia, sicut certae feriae, festa et similia.* *Die Bekennnisschriften*, 69.

Protestant graduals in Hungarian, all the more so as the compilers of the graduals departed from the liturgy of the Middle Ages. Though they drew on the medieval liturgy, they did not leave it unchanged but cleansed it from the dogmas unacceptable for the church of the Reformation and passed it on in this way. They preferred to reach back to the roots of the Early Church, to the time of the disciples, the era the Bible had preserved. The basis was once again the Bible, the holy book sung from. The Reformation was the renaissance of the Bible as well.

This statement seems to be substantiated if one examines the words of the liturgical items of the Protestant graduals. The liturgical items (the psalm, antiphon, Magnificat, Nunc dimittis, benedicamus, invitatory, introit, Passion, the Lamentations of Jeremiah) either draw completely on the text of the Bible or had biblical background (hymns – the later congregational songs –, responsories, festive versicles and the closing prayers, the benedicamuses). By doing so, Luther's *sola scriptura* article of faith gained ground which was considered particularly important on the one hand and, on the other, the teachings of the 1567 Confession of Debrecen declaring in connection with congregational singing: *Cantilenas et cantiones spirituales, Psalmos, Hymnos compositos ex sacris scripturis ... approbamus, tanquam partem divini cultus*⁹⁴ were fulfilled. Nevertheless, contrary to the one-time wealth of genres only a few liturgical genres became important at this time, particularly those giving greater emphasis to words.⁹⁵

Even so, an abundance of traditional liturgical songs survived until the second half of the 16th century.⁹⁶ Though the Reformation brought about fundamental changes in the theological thinking, it proved to be more tolerant and restrained concerning the old forms of service. At the 1545 Synod of Medgyes (now Mediaş) recommendations for a Lutheran liturgy were made in which of the medieval liturgy can still be traced in outlines. In spite of the fact that Méliusz and Kálmáncsehi insisted a radical liturgical reform, they appeared to be conservative in the matter of liturgical singing and showed themselves more tolerant and restrained in keeping the major part of the old liturgical forms.⁹⁷ They assumed Zwingli's and Calvin's aversion to the organ without taking over Zwingli's hostility towards singing.⁹⁸

In the Protestant churches, above all in the liturgy of the Reformed and to a lesser extent in that of the Lutheran Church, Gregorian chants in Hungarian handed down from the Middle Ages survived until the second half of the 17th century.⁹⁹ At the same time, the liturgy became increasingly simple by and by which was partly due to the cantors' lack of education and partly to the incom-

⁹⁴ Kiss 1881, 152–152; Czeglédy 1967, 365–366. Practically it can already be read among the decrees of the 1562 Synod of Debrecen. It goes without saying that the liturgists of the Reformation did not miss the opportunity either to add commentaries to the quotations taken from the Bible in agreement with their own teachings, or to replace them.

⁹⁵ The melismatic *alleluia* items do not figure in the Protestant repertory anywhere. By contrast, the melismatic lamentations of dramatic force gained access to almost each gradual, moreover, to the Passionals as well.

⁹⁶ Méliusz enumerated them one by one: Czeglédy 1967, 366. Considering the fact that singing was looked upon as one of the possible means of teaching, it was thought to have a similar function as the preacher's sermon. (Méliusz is cited in Czeglédy, *idem*, 367)

⁹⁷ They did so partly out of consideration for the people. According to Horváth C. the liturgical songs became so dear to the heart of the people in the course of the centuries that it would not have been easy to tear them off. Simple people were namely little concerned about concepts too theoretical and theologically difficult for them to understand.

⁹⁸ As mentioned before, the 1562 Synod of Debrecen rejected in principle the songs of the Roman Catholic Church and the 1567 Synod banished the remnants of the Mass as human creations (see Kiss 1881, 574; Horváth J. 1957, 252), whereas the decrees of the Synod allowed possibilities for the survival of Gregorian items of adequate words.

⁹⁹ The Protestant graduals were used by Catholics as well, a circumstance István Illyés complained about in the preface to *Sóltári Énekek* [Psalms] published in 1693, in *RMDT, 17th century*, 45–46: ... *It is for this reason that ... I now publish in print ... the songs and hymns I have collected in my capacity as a parish priest for ten years with considerable efforts... but not all of them ...only the ones which I have deemed to be the most essential such as certain psalms and songs composed for burying the dead: ... so that I could take out, as far as possible, from the hands of the Catholic schoolmasters the alien graduals and funeral books abounding in heresy which I not only see in their hands but they are sung in our churches approvingly ... according to the constitutions of the Synod.*

prehension of the personalities leading the Lutheran and, first of all, Reformed Churches.¹⁰⁰ After the decisions of the Counter-Reformation which gained strength in the second half of the 17th century, the fate of Protestant liturgical singing was sealed. The sphere of activity of the Protestant churches was pushed into the background and the congregations, which had to face vicissitudes anyway, cannot have considered it important to cultivate Gregorian chant in Hungarian. Little by little they felt an understandable antipathy towards everything that reminded them of the Roman Catholic Church and, within it, the medieval liturgy. As a result, the use of Protestant graduals was driven out from religious practice completely. In the course of the 18th–19th centuries professionals and interested lay people started to deal with the surviving manuscripts and prints while the representatives of the puritan trend expressed their satisfaction over the circumstance that gradual singing could no more be heard in the churches.¹⁰¹ In the 20th century attempts have been made in Hungary, chiefly on the model of German and Swedish endeavours to introduce liturgical renewal, to bring back the 16th-century forms of service.¹⁰² The recent practical edition sets itself the goal of teaching and at the same time to propagate the knowledge of the Hungarian history of music.¹⁰³

The Description and Arrangement of the Ráday Gradual

Prior to discussing the circumstances of the genesis and the contents of the Ráday Gradual the most important data of the manuscript are described in the following.

Provenance: *The Ráday Collection of the Reformed Church District of the Danube Region*, Budapest, shelf mark: K-1.480. Szabó T. 1934: i. No. 143. Stoll 1963: No. 11, L. Kozma–Ladányi 1982: No. 640.¹⁰⁴ The measurements of the volume in portrait format are: 19 × 14.5 cm. According to L. Kozma–Ladányi's catalogue: *Ráday Gradual (early 17th c.)*.¹⁰⁵ *A contemporary copy. 440 pages. Pp. 1–174 contain musical notation.*¹⁰⁶

Its binding dates from the 18th century; the inscription on the spine reads: *GRADUALE MANUSCRIPTUM*. Several books of Gedeon Ráday living in the 18th century have a similar leather binding with golden lilies on it; the Gradual comes probably from his library. In the 19th century nothing is known of Gedeon Ráday's library, thus the fate of the Gradual cannot be precisely traced. In 1861 the library was transferred from the manor-house in Pécel to the Theological Faculty of Budapest which came into its possession through purchase. From there it was moved to

¹⁰⁰ E.g. György Martonfalvi spoke against these people in his sermon given in Debrecen in 1663 (cited by Pál Debreceni Ember. Kolozsvár 1700) *who filled the church on feasts with relics of the past, screaming chants made with borrowed leaven, such as passions, lamentations, litanies, antiphons and several unsuitable chants*. Cited in Czeglédy 1978, 74.

¹⁰¹ It lies outside the scope of this edition to enumerate and evaluate the writings condemning graduals. Nevertheless, let me introduce a sample of 18th- and 19th-century opinion each. In 1758 Péter Bod entered on the back cover of the now lost Bodoli gradual the following: *We may see on the example of this hymnbook that Reformation proceeded extremely slowly in singing as well because a hundred years before there had still been antiphons, responsories and other ceremonial customs in the services which had disappeared by God's grace by now*. In Erdélyi 1891, 323. Farkas Kálmán considered the gradual service as a deterioration of the original, pure Reformation simplicity. In connection with the period following Reformation he wrote as follows: *How many irrelevant matters, external ceremonies, soulless and useless sing-song did the divine service still consist of.* (Kálmán 1879, 573) Because of the professional interestedness and evident prejudice of the writer of these lines we must not leave unmentioned that a high degree of incomprehension and resistance is still manifest in practical use even these days.

¹⁰² *Jánossy 1932, Járosi 1932* as well as practical initiatives in the 1940s and 50s.

¹⁰³ See *Protestáns graduál 1996*.

¹⁰⁴ See the Bibliography pertaining hereto as well as *Tóth 1926; Harsányi 1926*. The Ráday Gradual does not occur in Erdélyi's catalogue. It is highly probable that Erdélyi was unable to survey the stock of the private libraries in their integrity or the Ráday Gradual was not accessible in the second half of the 19th century.

¹⁰⁵ In Stoll's bibliography the form *Rádai* gradual can be found; in the present edition the form of the name used in the latest catalogue has been taken over.

¹⁰⁶ *L. Kozma–Ladányi 1982* is not quite precise as far as the page numbers and the music pages are concerned.

the building at 28 Ráday street in 1912.¹⁰⁷ The figure 850/1914 in pencil on the fly-leaf of the Gradual is probably the entry number of the register of accessions at the Ráday Library.

According to Harsányi the manuscript was named after Gedeon Ráday I. whose surname and monogram occur in several places of the Gradual. (These subsequent entries will be discussed later.) Czeglédy associated the monogram dated 1633 with Gáspár Ráday, the great-great grandfather of Gedeon Ráday.¹⁰⁸ János Paný, the other person named in the manuscript must have been once a student at the College of Debrecen, then schoolmaster, Kantor or pastor, a one-time possessor of the Gradual.¹⁰⁹

The manuscript comprises 205 folios without original folio or page numbering. The pagination at the outermost corner of the pages does not originate from the same time as the manuscript. From page 19 onwards the page numbers in ink were emended in pencil and figures – two numbers higher than before, occasionally even higher – were written up to the end of the manuscript. In some places an additional page numbering was introduced on certain folios.¹¹⁰ The title-page of the Gradual was damaged and the extant defective title was glued to a new page in the course of repairing the manuscript. After the last, defective line of the title text there must have been a further line. The possessor Gáspár or Gedeon Ráday must have written himself or let somebody write the name *RADAI* under the word *gradvale* later on.¹¹¹

LIBER CANTICORUM
QVI
GRADVALE
RADAI
Communi nomine vocatur.
CONTINENS
Psalmos et hymnos
et ea
Quorum p[...]

Some items of the Ráday Gradual (hymns, psalms, the Lamentations of Jeremiah, the Prayer of Jeremiah, the Creed of Athanasius) are truncated, thus it is highly probable that its size was much larger than it is at present. Within certain sections the pages of the Gradual were gathered in the wrong order immediately after being written down or later, eventually in the course of rebinding or repairing it. A similarly wrong order deriving from erroneous binding can be observed in three places. In the first instance (after p. 232) the page numbers still prove to be a help in reconstructing the original sequence because the three folios in question were reinserted in the wrong order after being properly paginated. In the other two cases it can be established that the page numbering was carried out after binding the Gradual in a wrong way. (The section after p. 300 was both bound in and paginated incorrectly; pp. 384–385 were bound in a wrong place and reversed order: with respect to subject-matter, p. 392 comes earlier than p. 385). This makes it probable that the wrong order of the first mentioned section came about as a result of a second assembling or binding.

Taking into consideration the contents and the peculiarities of spelling as well as the differences of the paper used, Czeglédy stated that the Ráday Gradual was bound together from

¹⁰⁷ *Ibid.* 13–14. At present the edifice serves, among others, as the Reformed pastors' education centre and the Ráday Collection.

¹⁰⁸ *Nagy 1862*, 548–552; *Négyesy 1889*, 13; *Czeglédy 1963a*, 29. According to the family tree Gedeon Ráday's grandfather was Gáspár Ráday whose grandfather was the Gáspár Ráday mentioned.

¹⁰⁹ *Harsányi 1926*, 228; *Czeglédy 1963*, 28. If we assume that János Paný entered the song *Ne szállj perbe énvelem* on p. 236 later (*Harsányi 1926*, 226), the person who wrote in the song must have been a user, not merely a possessor of the Gradual.

¹¹⁰ In the present edition the first page numbering is taken into consideration in each case.

¹¹¹ For the title-page see facsimile No. 1.

three leaflets.¹¹² Pp. 265–408 were made first, followed immediately by pp. 239–263 and finally by the section on pp. 1–238. In agreement with this division the first reviewer of the Gradual János Tóth mentioned two hands, then Harsányi three.¹¹³ Czeglédy holds the view shared by the author of the present edition that the Gradual is the work of *one* scribe who made the various sections at different times.¹¹⁴ The bulk of the Gradual, i.e. 227 items out of the total 231, was thus written down by one hand, the remaining four items are as follows:

- p. 100: *Cantio pulchra* (No. 32; according to Stoll it bears the mark of Gedeon Ráday's hand¹¹⁵)
- p. 130: *Invocatio* (No. 43; Harsányi thinks that this item was made and written in by Gedeon Ráday, Czeglédy denies this possibility¹¹⁶)
- p. 238: *Jgen Szep Enek* (No. 174; according to Harsányi it is János Panÿ's handwriting,¹¹⁷ see the insert on p. 29)
- p. 263, at the bottom, the title of the item reads: *Sequitur Kyrie puerorum* + p. 264 has the item itself.

Later insertions in the Gradual not related to the contents:

- p. 29, in the initial letter of the *Litania Maior*: *Az kglđ szolgaja Panÿ Janos 1633* [Your Excellency's servant János Panÿ].¹¹⁸
- p. 57, in the initial *O* of the hymn: *Rádai*, underneath: *1633*.
- p. 100, beside the text of *Cantio pulchra*: *Radai* (this and the insertion *Radai* on p. 57 is definitely in an identical hand)
- p. 135, in the initial *A*: *R.G.*
- p. 189: to *R*: *Az én Betüm* [My letter].¹¹⁹
- p. 343, in the letter *U*: *ako* (? = in Slovak: as?) *Radai G.*

It is very likely that the words *aldot az Ur ki kezemet tanította* that have nothing to do with the Song of Zachariah were also entered subsequently under the title of the item *Canticum Zachariae* starting on p. 358.

The unknown scribe and notator wrote down both the text and the music of the Gradual carefully, in an orderly manner. For writing the text he used *stiff new Gothic* letters, as Volf stated.¹²⁰ Szendrei examined the notation of the Batthyány and Óvár Graduals only and termed it as Messine-Gothic mixed notation. Based on her definition, the identical manner of musical notation in the Ráday Gradual must also be Messine-Gothic mixed notation.¹²¹

A page of the Gradual had room for six four-line staves and for four quatrains at the most. The four-line staff changes in some places only (on pp. 60, 70 where the same hymn occurs twice as well as at the transposition shifted by a fourth upwards near the end of the *Te Deum* starting on p. 121). Clefs were added to the beginning of the staff lines in three instances only: on p. 121 – *Te Deum*, the clef cannot be construed; on p. 130 – *Invocatio* entered in mensural notation after-

¹¹² Czeglédy 1963a, 27. These particulars are going to be discussed later.

¹¹³ Tóth 1926, Harsányi 1926.

¹¹⁴ Czeglédy 1963a, 27.

¹¹⁵ Stoll 1963, No. 11.

¹¹⁶ Harsányi 1926, 228; Czeglédy 1963a, 29. See facsimile No. 15.

¹¹⁷ Harsányi, *idem*. See facsimile No. 16.

¹¹⁸ See facsimile No. 12.

¹¹⁹ See facsimile No. 7.

¹²⁰ *Nyelvemléktár* 14, xviii. It has already been mentioned that this type of script was used in the 17th century as well, Stoll 1963, 27.

¹²¹ Szendrei does not mention the Ráday Gradual in any of her books. Since the musical notation of the sister graduals displays completely identical features, the characterization of the Batthyány and Óvár Graduals may apply to the Ráday Gradual as well. For the description of the sources and the notation of the two graduals see Szendrei 1981, C 52, C 113; Szendrei 1983, 149 as well as 271 (example 33a), and the quotation of *Te Deum* from p. 95 of the Batthyány Gradual; further Szendrei 1981, 302, the *Éli, Éli* melody from the Óvár Gradual. – It emerges from the excerpts taken from the sources that the notation of the Batthyány and Óvár (and thus of the Ráday) Graduals resembles the notation of the *Psalterium of Buda* written down at the end of the 15th century, Szendrei, *idem*, 247.

wards, p. 131: a later inserted *C* clef, with two vertical strokes.¹²² In some places the text was re-written subsequently¹²³ or the notes were corrected: e.g. in the second line of p. 150 there are traces suggesting emendation because the four-line staff changes suddenly (and unjustified) to a five-line one. (See also p. 155.)

For the musical notation of the Gradual, neumes in addition to notes were used. (See facsimile No. 6.) In the border regions and the conservative centres of Hungary the neumatic notation was retained until the turn of the 13th and 14th centuries.¹²⁴ It seems, however, that the use of mnemonic signs revived in the Protestant graduals¹²⁵ as neumes marking note groups appear not only in the Ráday but several other graduals, sporadically even in copies of the Large gradual.¹²⁶ In the Ráday Gradual the neume signs were written in colour ink above the words of hymns and psalms. Neume signs of this kind help the understanding of the hymns on pp. 4–7, 11, 20–22, 27–28, 57–58 (on the latter page the green colour of the neumes changes to black within the same hymn), pp. 59, 60, 65–69, 92–94, 107 (from the latter onwards green again), pp. 108, 109, 172–174. In the case of the psalms, only a few ligatures are marked by neumes and in no more than seven psalms (Nos. 1, 2, 6, 8, 30, 49, 96).

The scribe used mostly black ink for the musical notation and the text. It is, however, striking to observe that in the earlier made section, from p. 239 onwards, he stressed some initials or important words by applying coloured ink. He often ornamented the initials of hymns and psalms, in general in black prime colour or green, less frequently in red or gilded them. Ornamented initials can be found on the following pages: 1, 19 (a patriarchal cross in the letter *A*),¹²⁷ 29 (heads), 53 (a flower), 94 and 161 (figure), 171 (flower), 175. As mentioned before, the scribe and notator in one wrote the neumatic signs above the text line of the hymns in coloured ink.

János Tóth put the genesis of the Ráday Gradual to the years between 1607 and 1636; Harsányi, in contrast, to 1596–1607.¹²⁸ Soon after the publication of Tóth's article Harsányi supplemented the deficiencies found in it, emended and modified its errors but used unacceptable arguments this time to corroborate his statement.¹²⁹ In his view, the year of publication of Albert Szenci Molnár's psalms (1607) can be understood as a *terminus ad quem* for the genesis of the Gradual based on the indication of melody at the item *Úristen, mely sokan vannak* (No. 172) referring to psalm xxxv.¹³⁰ This item is associated with the French psalm by more than the indication of melody only: its words were written by Clement Marot, translated by Szenci Molnár and published for the first time in the appendix of the first edition of the psalms in 1607.¹³¹ Thus the year 1607 will be the *terminus a quo* of the genesis of the Gradual section containing the song made to the melody of psalm xxxv as well. This is substantiated by Czeglédy's extremely important research performed in the field of watermarks. Czeglédy paid little attention to Harsányi's relevant statement establishing relationship between the watermark with floral pattern, a stylized tripetalous lily well discernible on pp. 335 and 349 of the Ráday Gradual and a 16th-century watermark, and

¹²² It occurred also that the *C* clef, which had probably been taken from the copy serving as a model, was written in superfluously and incorrectly somewhere within the item. See p. 87, at the end of the hymn *Mostani ékes ünnep*.

¹²³ In the edition the very first form was taken into consideration.

¹²⁴ See Szendrei 1988, 174.

¹²⁵ Had it perhaps remained in use in the Latin codices as well?

¹²⁶ See among others the Eperjes gradual or the manuscript entries in the copies of the Large gradual from Nagykőrös, Somorja and Szerencs. Ferenczi 1991, 347.

¹²⁷ See facsimile No. 5.

¹²⁸ Szabó T. 1934, 99 found the latter more acceptable.

¹²⁹ Tóth 1926; Harsányi 1926.

¹³⁰ Harsányi 1926, 225–226. Harsányi's view according to which *had the compiler of the Ráday Gradual known Szenci Molnár's psalms, he would definitely have taken over several fine songs...* cannot relate to the graduals which contain liturgical items in the first place.

¹³¹ RMKT XVII/6, No. 153, inscribed *Mindennémű háborúság ellen* [Against all sorts of hostilities], see also the note on p. 425. The other translation by Szenci Molnár (*Cantio pulchra*, No. 32) is among the subsequently entered items of the Gradual.

demonstrated thereby the 16th-century origin of the Gradual.¹³² He attached much greater importance to the watermark appearing on some of the papers of the earliest written down, i.e. the psalms. This Turkish head with turban and big moustache was the watermark of A. Deisinger's papermill active in Leesdorf (Niederdonau).¹³³ The case being that this kind of Deisinger papers were not known earlier than 1613,¹³⁴ the *terminus a quo* of the Ráday Gradual can be put forward to 1613 instead of 1607. Based on the entries, the *terminus ad quem* is 1633 at the latest.

The definition of the place of origin of the Ráday Gradual requires the knowledge of the Batthyány and Óvár graduals as well which explains why this topic will be treated in greater detail later.

* * *

As regards contents, the Gradual can be divided into two large parts. In the first one (pp. 1–264) mostly liturgical items with music (hymns, responsoria brevia, versicles, benedictions, antiphons) can be found in the order of the ecclesiastical year as well as longer individual items (Litania Maior, Te Deum, the Lamentations of Jeremiah, the Prayer of Jeremiah, Kyrie Puerorum, invitatory) and supplementary items (cantios); the second (pp. 265–408) includes psalms in prose and canticles as well as a confession written in the style of the psalm. The division according to the original chapter headings is as follows:

Incipiunt Hymni de Adventu Domini Nostri Jesu Christi
Hymni de Nativitate Domini Nostri Jesu Christi
Litania Maior
Hymni quadragesimales
Jn ramis palmarum (within it: *Hymnus pro pace dicendus*)
Hymni Resurrectionis
Hymnus in die Ascensionis
Jn die Pentecostes (at the end: *Cantio pulchra* – the Song of Simeon)
Jn festo Sanctae Trinitatis
Hymni de Creatione ad singulos dies hebdomadarum
Canticum Sanctorum Ambrosy et Augustini (Te deum laudamus)
(Invocatio – later entry)
Hymni quotidiani ad matutinas preces
Hymni Dominicis diebus canendi (within it: *Commendatio amoris dei erga nos*)
Responsoria
Versiculi quotidiani, Jn adventu Domini, Jn die Nativitatis, Jn die Epiphaniarum,
Jn diebus quadragesimalis, Jn magnis ferys, Jn die paschatis,
Jn die Ascensionis, Jn die pentecostes, Jn die Trinitatis
Benedictiones seu Conclusiones concentuum, Jn Adventu Domini, Jn die Nativitatis,
Jn die Epiphaniarum, Jn die Paschatis, Jn die Ascensionis, Jn die Pentecostes,
Peracta caena
Antiphonae in Adventu
Antiphonae Nativitatis
Antiphonae Epiphaniarum
Antiphonae quadragesimales
Antiphonae in magnis ferys
Antiphonae Paschales

¹³² Harsányi 1926, 226. It is naturally insufficient to state similarity and relationship only when it comes to localizing watermarks.

¹³³ Czeglédy 1963a, 27–28. This watermark agrees with that of one of the papers of the Óvár gradual. Thiel 1940, 16, the designation of the watermark: *der allernichtswürdigste Türke*.

¹³⁴ Czeglédy 1963a, 28.

In die Ascensionis

Antiphonae in die Pentecostes

Antiphonae communes

four cantios (*Psal. 51; Az XXXV. soltar notaira* [to the melodies of psalm xxxv]; *Men'bol jövöc; Jgen Szep Enek*)

Lamentationes; Oratio Jeremiae

Invitatorium Natale

Kyrie puerorum

Psalmi Davidi selectiores (within it: *Canticum Zachariae; Canticum Mariae*)

Confessio Athanasy

The Contents and Liturgical Genres of the Gradual

As one of the chapter headings of the Ráday Gradual and the inscription of a few hymns relating to the liturgical time show,¹³⁵ the liturgical genres fit into the framework of the psalm service. None of the items of the main service, that of the Lord's Supper, occurs in the Gradual.¹³⁶ As a matter of fact, the Protestant graduals omitted the majority of the Proper items; the gradual, alleluia or Communion items are missing in all of them. Congregational songs were suggested to replace the graduals throughout, and instead of the introits in most cases.¹³⁷ (Introits and sequences were included, however, in one of the sister graduals, the Batthyány Gradual.¹³⁸) In the Ráday Gradual the three most important liturgical genres of the psalmodic service, the hymn, the antiphon and the psalm are represented in the greatest number:

hymn: 57 (27 hymns with music, with 20 kinds of melodies)

antiphon: 62

psalm – in prose: 49, in verse: 2 (+ 2 as cantios)

responsory (short): 4

versicle: 28

benedicamus: 15

invitatory: 2 (of which one is an invitatory antiphon only)

canticle: 2 (+ 1 as cantio)

Te Deum

the Creed of Athanasius

litany

Kyrie puerorum

The Lamentations of Jeremiah (8); the Prayer of Jeremiah

cantio: 4

Similar to the sister graduals, a set of hymns arranged according to the feasts of the ecclesiastical year occupy the first part of the Ráday Gradual as well. A hymn beginning with the words *Új világosság jelenék* is given at the head of the set, due perhaps to its Reformation character or rather its contents associated with Advent.¹³⁹ The order of the genre is interrupted in two places: first at

¹³⁵ No. 44: *Hymni quotidiani ad matutinas preces*; No. 22: *Alius (hymnus) ad vespas*; Nos. 52, 55: *ad primam*.

¹³⁶ The liturgy of Holy Week should be included in a separate category and naturally some psalms and cantios were applicable in any liturgy.

¹³⁷ *Huszár Gál 1574*, f. 195a: a psalm was sung instead of the introit; f. 201b: a congregational song instead of the gradual.

¹³⁸ Further items of the Mass (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus) can be found, e.g. in the 1574 songbook of Gál Huszár as well as in the Spáczai, Large and Eperjes graduals.

¹³⁹ See facsimile No. 2. The initials of the verse make it probable that the item may have been translated by an author named *Vekei*.

Holy Week with a particularly topical item, the *Litany* (No.12), and then before the morning hymns with the item *Te Deum* (No. 42).

Most of the Protestant hymns were translated in different breviary-like codices (such as the Döbrentei, Apor, Kulcsár, Keszthely, Festetich and Czech Codices) at the turn of the 15th–16th centuries. The medieval hymns were not translated for congregational purposes but for the edification and private devotion of the faithful unfamiliar with or less versed in Latin, and as such did not pass into communal use. The translators had probably no knowledge of each other's existence which is borne out by the fact that each translation differed from the rest considerably (e.g. *Conditor alme siderum, Veni redemptor gentium, Verbum supernum prodiens, Vexilla regis prodeunt*). In several instances the hymns were translated by poor verse-makers who transformed the verse into prose for the simple reason to prepare prayer texts.¹⁴⁰ As an antecedent to the translation of the hymn *A solis ortus cardine* occurring in the Ráday as well as the Batthyány and Óvár Graduals several different kinds of text variants are known in codices from the first decades of the 16th century (according to the Döbrentei Codex: *for Vespers on Christmas Day*).¹⁴¹

The words of the hymns in the Ráday Gradual are, for the greater part, translations of medieval Latin hymns.¹⁴² These translations were not made specifically for the present Gradual but taken over in a ready state, copied from a printed edition or manuscript. The fact of copying emerges from the first hymn for Pentecost *Jövel, vigasztaló Szentlélek Isten* (No. 28) whose error committed during copying went over from the Batthyány to the Ráday Gradual.¹⁴³ The hymn translations did not have one common source and the work was probably carried out by several persons.¹⁴⁴ Attempts were made to translate a hymn into Hungarian in several different ways and so it came that the outcome ranged from close translations through paraphrases to translations, moreover, reinterpretations with completely new contents. In the texts and paraphrases translated for the graduals explanatory, educational or disputing sections took the place of feelings and emotions, in agreement with the Protestant ideology.¹⁴⁵ A Protestant adaptation of this kind emerged after the translation of the hymn *Verbum supernum prodiens* (Ráday Gradual, No. 3, verses 1–3; No. 4, verses 1, 3, 5; for the variants see p. 22).

¹⁴⁰ Szathmáry 1892, 339: *With regard to poetic value, these translations lag far behind the beauty and conciseness of the originals and often omit matters difficult to understand.* After Volf, Horváth C. 1905, 131 on the prayer character of the hymns.

¹⁴¹ For the variants see p. 21 of the study in Hungarian.

¹⁴² Horváth C. 1905, 29 published twenty-nine hymns collated with the original. Bárdos–Csomasz Tóth 1977 made further progress by describing the melodies as well. After the publication of the repertory of Hungarian-language songs in verse (see Bibliography: *RPHA*) we can now determine the Latin antecedents of forty hymns whereas the melodic model of almost all fifty-seven hymns can be identified (see Hymns in the *Index according to genres*).

¹⁴³ In the last line of the second verse Volf discovered (*Nyelveléktár 14*, xxxiii; *Volf 1890* 186) the improper use, the copying instead of translation of *et spiritalis unctio*: *Through translation "ken'erünk" could not have taken the place of "kenetiünk" as "unctio" cannot be misread for "panis"; in contrast, "kenetiünk" can fairly easily be read as "ken'erünk". It may have contributed to the erroneous reading that the underlying Hungarian text did not differentiate the sound (=letter) 'ny' at all which would point to a still greater antiquity.* The Keszthelyi Codex translates it as *lelki keneth* [spiritual unction].

¹⁴⁴ Though, as mentioned in the second chapter, István Székely's lost but supposed hymn collection (1538) may have served as a mediator for the Ráday Gradual as well.

¹⁴⁵ Barla 1900, 328–329, then Szabó T. 1934, 19 shed light on this phenomenon: *The Protestant songs always carry some kind of polemy, some inopportune thesis directed against the old religion, even if these words are the paraphrases of certain places in the Bible. At a time when Catholics and Protestants did everything to outdo each other in reproaching the other with 'idolatry' and 'erring' this phenomenon cannot be marvelled at. By contrast, the pieces translated from the song repertory of the Roman Church bear no trace of religious dispute or missionary purpose; they reflect the religiously homogeneous and relatively quiet medieval piety in its impassive, settled state.* János Horváth's remark is also to the point: *there emerged new translations fond of dogmatizing and checking the hymn against the Gospel as well.* (Horváth J. 1957, 251).

From time to time the copyist made reference to the title of the Latin hymn he used which can generally be identified by means of the medieval form we are familiar with.¹⁴⁶ In one instance (*Üdvöz légy, örök Atya Isten*, No. 34) the medieval antecedent could not be found in spite of the Latin inscription, merely its early 16th-century Hungarian counterpart. The Hungarian text survives in a collection of sermons printed in Venice in 1512 by Jakab Schaller, a bookseller in Buda after its first edition of Augsburg in 1475.¹⁴⁷ The folio bound before the title-page as well as the title-page itself contain entries of miscellaneous contents, among them the *Salve rex misericors* (or: *misericaordiae*¹⁴⁸), the Protestant travestied variant of *Salve Regina* with the words: *Üdvöz légy, mennyei Jézus Krisztus, irgalmasságnak királya* [Hail, heavenly Jesus Christ, king of mercy]. This is followed by the three-verse “hymn” which was incorporated into the Ráday Gradual a century later, and, prior to it, to the 1574 songbook of Gál Huszár and the Batthyány Gradual as well.¹⁴⁹ (These two items are concluded by a prayer.) It is conceivable that the new item created from and compiled partly on the basis of the Protestant use of *Salve Regina*, of the free text of *Salve rex misericors* was extended to the honour of the Holy Trinity. Its third verse about the Holy Spirit reminds us of the words of the antiphon *Veni, Sancte Spiritus*.¹⁵⁰ The melody of the hymn is also unique, its melodic line is all but characteristic of hymns and bears no resemblance to the style of strophic hymns but comes nearer to that of antiphon in the second tone.¹⁵¹ At the beginning of this item, the deeply descending section *Et Jesum, benedictum* of the antiphon *Salve Regina* in the first tone can be traced which is common with the range of the second-tone antiphon.¹⁵²

Similarly *Ave Maris stella*, one of the noblest melodies of the Middle Ages with words about the Virgin Mary was taken over to the Protestant graduals, thus the Ráday Gradual as well. It can be observed, just as in the case of the previous *Salve Regina* item, that devotion to the Virgin Mary was replaced by the glorification of Christ in agreement with the new articles of faith, and the text changed accordingly. This is how the Marian hymn became a hymn on Christ: *Jézus Krisztus, mi mennyei egy mesterünk* [Jesus Christ, our only heavenly master] (No. 58). The hymn melody attached to the new words did not keep its earlier four-line structure but became a formless, three-line hymn.¹⁵³ Though the two festival hymns, *Jövel, vígasztaló Szentlélek Isten* and *Ó, dicsőséges Szentháromság* (Nos. 28 and 33) retained the four-line form, their original line endings shifted and their structure became distorted. In the course of translation several additional classical hymns lost their characteristic structure in that the rhythmic regularity of the verses disappeared and the division as well as the number of syllables in the lines changed.¹⁵⁴

¹⁴⁶ In the notated German and Czech liturgical songbooks the original Latin title was indicated not only with the hymns but the antiphons, psalms and other liturgical genres as well. See *Altargesang: BFH 1954, Ferenczi 1990/91*, as well as *Grad. Eccl. Hung. Epper*. produced under German and Czech influence.

¹⁴⁷ For its description see: *Vegyes följegyzések*, 124–125.

¹⁴⁸ In the Protestant graduals the item survives with these two different Latin designations.

¹⁴⁹ *Huszár Gál 1574*, f. 329b: *A Magnificat helyébe való Dicséret a Szentháromságról* [Hymn to Trinity to replace the Magnificat].

¹⁵⁰ No. 34: *Gerjeszd fel lelkünkben buzgóságos szerelmednek tüzét* [Inflame in our hearts the fire of your fervent love]; No. 256: *és a te szerelmednek tüzét őbennük felgerjeszd* [and inflame in them the fire of your love].

¹⁵¹ *Bárdos–Csomasz Tóth 1977* also included it among the hymns.

¹⁵² In the Middle Ages the antiphon *Salve Regina* was sung at Vespers from Trinity Sunday to Advent, i.e. in the part of the ecclesiastical year that has no special feasts. Rewriting the text may have seemed important for the author of the travesty to counterbalance the frequent use.

¹⁵³ The Marian antiphon written to the melody of *Regina caeli* underwent a much more favourable transformation. It became the item beginning with the words *Örülj és örvendezz* known from other graduals as well and was used for Easter Prime and in introit function (“instead of the introit”); see *Huszár Gál 1574*, f. 249b and f. 257a as well as *Grad. Eccl. Hung. Epper.*, No. 269.

¹⁵⁴ This is how the Ambrosian form became divided into twice four syllables. – Whenever the number of syllables is not identical throughout, it is imaginable to sing a given hymn alternating from verse to verse by dividing a melisma each (the so-called ‘virgalization’) in the case of superfluous syllables or by performing the contrary (the contraction of notes) when syllables are missing.

Some hymns were written down with words only; their melody cannot be found anywhere in the Gradual. In some instances neume signs were added to the first verse (eventually to the further verses, too) without melody which facilitate identifying the melody. The set of hymns on Creation (from p. 105 onwards, Nos. 35–41) has remained without melody. Though the medieval antecedents of the text of seven hymns can be established unambiguously,¹⁵⁵ the structure of the 4 × 8-syllable hymns underwent changes in the course of translation in that they were transformed to sapphic strophes fashionable in the 16th century (sometimes with additional modification of meaning). Thus it is impossible to connect their underlying musical model with these text. However, the medieval melody (*Ut queant laxis*) of the set of *de creatione* hymns known from other graduals¹⁵⁶ appears in the Ráday Gradual above a new Reformation text: *Sok nyavalyánkban Atyánkhoz kiáltunk* (No. 61).¹⁵⁷

The set of antiphons follows the order of the ecclesiastical year from Advent to Pentecost but the antiphons for the feast of the Holy Trinity and the subsequent Sundays are inscribed *Communies*. The first antiphon of the set *Régen elmúlt időkben* (*A diebus antiquis*), No. 109 is known to have been used in medieval Hungarian practice.¹⁵⁸ In spite of our being familiar with the medieval roots of most antiphons (see the Antiphons in the index according to genres), it could not be established which Hungarian tradition they follow musically.¹⁵⁹

In the course of translation the words of the antiphons of medieval origin were used in many different ways. Certain translations adhere to the notes, construction and text of the original faithfully (*Tudjátok, mert közel vagyok*, No. 110). It occurs also that the introductory words of the Latin model were omitted (*A mi bűneinkről tartsunk penitenciát*, No. 127) or, just the contrary, that during translation an introductory, explanatory text was added to the beginning of an existing Latin antiphon (*Feltámadván a Krisztus, megjelenék*, No. 138). Every now and then the structure or a cadence of the antiphon was changed by the translation.¹⁶⁰

The words of the antiphons were mainly taken from the Book of Psalms and the New Testament (drawing sometimes upon the Epistles of St Paul in addition to the Gospels¹⁶¹). New melodies were composed to items which had no counterparts or models in the Middle Ages; this is how compositions in new Gregorian style came into being in the 17th century (see e.g. *Ha embereknek és angyaloknak nyelveken szólnék*, No. 124). In the new compositions a frequently employed melodic model can be recognized, such as e.g. the melody of the antiphon *A mi bűneinkről tartsunk*

¹⁵⁵ See also the *Index according to genres*.

¹⁵⁶ E.g. *Grad. Eccl. Hung. Epper.*, No. 403.

¹⁵⁷ In some places its note groups contain more notes than the neumes in the hymn on Creation would suggest.

¹⁵⁸ See facsimile No. 7. A medieval source is e.g. the first item of *Codex Albensis*, f. 1r.

¹⁵⁹ *Ferenczi 1982* revealed identity with the antiphons of the Pozsony (now Bratislava) and Zágráb (Zagreb) codices alike.

¹⁶⁰ As a result of changing the line ends of the antiphons (as well as those of the hymns) there emerged disproportionate lines, cadences alien to the style and clumsy leaps of intervals (see e.g. the item *Régen elmúlt időkben*, No. 109). – Though it leads too far, the following should be mentioned as appropriate here. The free treatment of the Gregorian melodies, the change of line ends was not such a striking phenomenon in the rapidly changing era of European polyphonic music, in 13th-century works notated in *square* or modal notation because it divided the Gregorian tunes into its components in agreement with the rhythmic modes. The Gregorian melody fell an easy prey under the composer's hand here. In the tenor part with the words *Iohanne* of a motet of Montpellier the *Ave maris stella* tune occurs which becomes almost unrecognizable through the first rhythmic mode as well as its note groups arranged in threes. In a two-part *Benedicamus domino* clausula the tenor melody appears twice in succession, almost all phrasings appear different and the ends of the tenor ordos can generally be found at a place different from what the original neumatic groupes would require. See *Apel 1953*, 291, 247. – In this instance, deviations result naturally from translation.

¹⁶¹ The medieval antiphons seldom used quotations from the apostle Paul; in the Protestant graduals they were more frequently applied because of the moralizing character of the text.

penitenciát (No. 127, Latin model: *Dixit Dominus: Paenitentiam agite*) which is also combined with the text *Jobbítsátok meg életeteket* (No. 111).¹⁶²

After the antiphons room was left for psalm differentiae which was filled in with notes in two places only.¹⁶³ In contrast, the psalm number as well as the opening words of the psalms, the Magnificat, the Benedictus and, eventually, the Nunc dimittis were often written, and, except for one case (after No. 154), always in Latin. Two thirds of the antiphons are in the eighth and the first tones; this proportion agrees with the distribution of tones in the medieval antiphons.

Volf held the view that the psalm translations in the Batthyány – and thus also in the Ráday Gradual – were of Catholic origin,¹⁶⁴ an assumption Cyrill Horváth rejected as untenable.¹⁶⁵ As a matter of fact, it is rather the remark Gál Huszár printed on the unnumbered folio after f. 347 of his 1574 songbook, that comes true, according to which the Hebrew text and not “the old translation” was followed.¹⁶⁶ The number written on top of the psalms was generally not that of the Vulgata but of the Protestant translation which relied on the Hebrew numbering.¹⁶⁷ Three psalms (Nos. 31, 33, 43) in the Ráday Gradual are in agreement with the number found in the Vulgata. It also occurs that in the Batthyány Gradual the numbering of the Vulgata was still retained whereas the Ráday Gradual changed over to the Protestant one which can be traced back to the Hebrew numbering (such as *Énekeljétek az Úrnak új éneket*, Batthyány: psalm 95, Ráday: psalm 96; *Az Úr uralkodik, örvendjen a föld*, Batthyány: psalm 96, Ráday: psalm 97). However, there is no doubt that the underlying model of the translation or copying was Catholic because according to the Protestant division a separate psalm number 115 ought to have been introduced after verse 8 of psalm 114 (*Izraelnek Egyiptomból való kijövésén*, No. 220) and not contracted as it is done in the Vulgata. Nevertheless, it is probable that only the Latin source (a psalter or breviary) was Catholic in its origin and not the psalm translation altogether. This statement is not contradicted by the *Latin* psalm incipit entered after the antiphons of the Gradual pointing either to the copy used or to the circumstance that the psalm incipit was written under the differentiae in Latin on translating the antiphons.

Just like the hymns, the psalms of the Gradual cannot be traced back to any of the known 15th-century Hungarian codices either as they were selected from various 16th-century sources.¹⁶⁸ The ten psalm translations from the liturgy of the Prime by Márton Kálmáncsehi Sánta in this way were included in the Ráday and the Batthyány Graduals.¹⁶⁹ (None of them were incorporated into Gál Huszár’s songbook of 1574.) As a sign of anachronism, the Protestant translations focusing on Christ sporadically contain expressions from the New Testament (see page 25).

¹⁶² The antiphons *Téged az Atya Isten* (No. 117) and *Atya Isten e világra bocsáta* (No. 240) were also made on the model of No. 239, i.e. the antiphon of the Batthyány Gradual; see further the comparisons in the *Index according to genres*.

¹⁶³ *Mint egy vőlegény*, No. 199 – a differentia in the seventh mode notated a second lower is added to the antiphon in the eighth mode. *Húsvét napján hajnalban*, No. 136.

¹⁶⁴ *Volf 1890*, 186; *Nyelvemléktár 14*, xxxv.

¹⁶⁵ *Horváth C. 1905*, 402.

¹⁶⁶ In connection with the psalm translations let us quote János Bottyán’s rough and ready, moreover, completely unfounded remark about the Batthyány and implicitly the Ráday Gradual. *Bottyán 1982*, 49–50: *The Bible translations in the Batthyány Codex are not identical with any of the translations. They are mostly extremely easy-flowing with a form of spelling that comes very close to the present-day one.* (Let me add here his incorrect statement with regard to the origin of the codex in brackets: *This book is the first surviving Reformed gradual.*)

¹⁶⁷ See psalm No. 111/110 in the facsimile No. 13.

¹⁶⁸ *Csomasz Tóth 1960*; on the early Protestant translations based on the original Hebrew and Greek words see *Horváth J. 1957*, 421.

¹⁶⁹ In Borsa’s accompanying study *Huszár Gál 1560/61*, 49–50, identity with the Batthyány Gradual only and, in the case of four translations, with the Eperjes gradual is pointed out; *Czeglédy 1976*, 174. See furthermore the table in the comparative chapter, pp. 34–40. – Kálmáncsehi’s psalms were included in the manuscript graduals with slight changes, occasionally some words were substituted or modified.

Reference to singing the psalms can be found, among other places, in the Latin text incipits at the end of the antiphons.¹⁷⁰ Since the differentiae placed commonly after the antiphons are missing from the Ráday Gradual with the exception of the two instances mentioned,¹⁷¹ the psalm tone must be looked for elsewhere. It is also suggested to sing psalms after the antiphons whose words cannot be found in the Ráday Gradual.

The few responsories in the Gradual are short responsorial songs, so-called *responsoria brevia*,¹⁷² and not long ones, *responsoria prolixa*.¹⁷³ The antiphon beginning with the words *Mutasd mihozzánk, Úristen* (No. 169) does not belong to the responsories, though it was written in the same style.

The words of the two-line versicles characterized by responsorial structure and recitative style alternate according to the contents of the feasts, too, they are mostly based on psalms or freely composed texts.¹⁷⁴ It is interesting to note that in the Protestant practice the first verse constructed from the words of the psalm was frequently added by its theological commentary and not by its continuation, e.g. *Áldott, aki jött az Úrnak nevében* – psalm, *Igaz Isten és igaz ember megszabadítani minket* – commentary (No. 76).

The versicle was one of the sung prayers of the psalm service. Its simple melody was notated in the Eperjes gradual alone.¹⁷⁵ It is, however, very likely that the simple construction: the recitation passage and the melodic final melisma were widely known, thus this liturgical genre may have been performed in music.

Similarly, the benedicamus, the closing item of the psalm service is represented by words only. The benedicamus, benedictio or *benediction concluding the whole singing*¹⁷⁶ became one of the most favourite genres of the Protestant graduals. In the beginning the benedicamus was built on a simple recitation form but this item was troped, i.e. provided with new texts by applying more melodious final melismas. It is therefore incomprehensible why it was generally assigned a place among the prose sections in the bibliographical descriptions¹⁷⁷ though its prosody is smoother than that of the hymns in many cases.

The benedicamus consists of four lines and fits in general the 8+8+8+7 syllabic construction. From this regularity it is easy to infer the basic melody which appeared in the 1574 songbook of Gál Huszár as well.¹⁷⁸ To this *Magne Deus* tune twelve benedicamus items of the Ráday Gradual must have been sung, even if it is not indicated separately.¹⁷⁹

The *litany* which had been an important song of Protestantism from the beginning¹⁸⁰ preserved the essence of the medieval litany by means of rogation forms and refrain-like responses in this

¹⁷⁰ See facsimiles Nos. 7–8.

¹⁷¹ The omission of differentiae or their absence resulting from the notational custom of the psalm text may have misled János Horváth who wrote about the Batthyány Gradual: *the psalm translations of the codex are not songs, they are not provided with musical notation.* (Horváth J. 1957, 252) – The existence of neume signs in a copy of Károlyi's Bible translation printed in 1590 and now held in the Ráday Library shows how natural the recitation of prose psalms could have been in the Protestant churches of the late 16th century (Csomasz Tóth 1960), even though the Bible was not a liturgical book.

¹⁷² See facsimile No. 9.

¹⁷³ The Protestant graduals contain only one *responsorium prolixum*, the Pentecost item *Jelenének apostaloknak eloszlott nyelvek*. Large gradual, p. 143.

¹⁷⁴ In graduals with a greater wealth of contents they are Words from the Gospels associated with the feast or the Sunday.

¹⁷⁵ *Grad. Eccl. Hung. Epper.*, No. 2.

¹⁷⁶ Thus called by Katona Geleji in the letter of recommendation of the Large gradual.

¹⁷⁷ See furthermore Stoll 1963.

¹⁷⁸ *Huszár Gál 1574*, f. 14b; *Grad. Eccl. Hung. Epper.*, No. 15; reference to the melody only in *Huszár Gál 1560/61*, f. a5v, d3.

¹⁷⁹ The first three benedicamus items (Nos. 94–96) are based on the melody *Cunctipotens* and a tune of unknown origin. For the two melodies see *Huszár Gál 1574*, f. 60b, 30b, 40b.

¹⁸⁰ *Kiss 1881*, 237 on the decree of the 1562 Synod of Debrecen: *We have a few ceremonies; we sing together our sacred songs and the litanies.*

Gradual as well.¹⁸¹ According to Szathmáry nothing is reminiscent of the Catholic source except the form,¹⁸² an assumption refuted by Czeglédy's research. In his opinion the *Litania maior* available in all three graduals is the translation-like adaptation of Luther's *Latina litania correctae* written in 1529. Luther both left out certain sections of the Roman Catholic litany and made additions to the original. Compared with the German original, the Hungarian litany included one more rogation (*Hogy az mi nyomorult országunkat az pogány kéztől megszabadítsad*) and omitted a prayer for the Emperor.¹⁸³ – It was a custom to sing the antiphon *Media vita* after the litany,¹⁸⁴ a text to which only an allusion is made yet it is missing from the Ráday Gradual (after No. 12). Based upon the information in the title of the other litany noted down subsequently, the *Kyrie puerorum*, children were also involved in singing the liturgy.¹⁸⁵ The children's invitational verse was answered by the congregation, the alternating verses were sung by the precentors.

While the litany was sung mostly in the Lenten period in agreement with Reformation practice, the *Kyrie puerorum* must have been performed in the liturgy of Good Friday exclusively, in compliance with medieval tradition. On the last three days of Holy Week the Lamentations of the prophet Jeremiah were rendered according to three tones.¹⁸⁶ The lamentations of the Ráday Gradual survive incompletely: pages were removed from between the end of the fourth lamentation and some sentences of the Prayer of Jeremiah and, as a result, only the lamentations in the fifth and fourth tones are known from this manuscript.

The invitatory psalm No. 95 appears in the Ráday Gradual with two refrain antiphons, of which the second, the Christmas item *Krisztus születék nekünk* (No. 178) can be adapted to the given psalm melody.

The *Te Deum*, one of the most ancient Christian chants was written down into almost all Hungarian-language graduals, including the Ráday.¹⁸⁷ The Ráday Gradual follows the medieval tradition (just as its counterparts and the 1574 songbook of Gál Huszár) in that its last portion is given a fourth higher. The importance of this item is stressed by the fact that the *Te Deum* was included among the catechism and liturgical songs in Imre Szilvás Ujfalvi's school music book.¹⁸⁸

Strophic songs do not form part of the gradual containing the liturgy of the psalm services. Nevertheless, they form a significant part of several graduals. They were already incorporated into the liturgy in Gál Huszár's songbook of 1574 as an item meant to replace some medieval liturgical genres. The rubrics *Cantiones* meant to comprise songs or the use of songs played an essential role in the liturgy of Kecskemét and Eperjes graduals; the latter made use of both the collection of sermons and the songbook of Péter Bornemisza.¹⁸⁹ In the Ráday Gradual only four (+ two) songs were noted down which differ in subject-matter, style and age.¹⁹⁰

The Gradual contains, as the Protestant graduals in general, only a few liturgical genres compared to the Latin liturgical books of the Middle Ages. In spite of this circumstance, the wealth and variety that the different forms had at the emergence of the medieval liturgy can be detected. In most cases the content of a feast was expressed with identical words but different musical settings in the various liturgical genres, such as e.g. the antiphons, psalms, versicles and responsories. The textual overlapping between the genres appears also in the present gradual, thus the responsory beginning with the words *Áldjuk mindnyájan az Úristent, minden időben* (No. 67) derives from psalm 34: *Áldom az Úristent minden időben* (No. 196). The words *Úristennek Szentlelke* occur

¹⁸¹ For the litany of the Ráday Gradual see facsimile No. 12.

¹⁸² Szathmáry 1892, 342.

¹⁸³ Czeglédy 1957, 267.

¹⁸⁴ See e.g. *Grad. Eccl. Hung. Epper.*, Nos. 255, 256.

¹⁸⁵ The inscription *Pueri-Chorus* which appears frequently in Gál Huszár's songbook of 1574 and the Eperjes gradual also refer to it.

¹⁸⁶ For the beginning of the Lamentations of the Ráday Gradual see facsimile No. 11.

¹⁸⁷ See facsimile No. 10. The Hungarian sources are treated in Szendrei 1977.

¹⁸⁸ The original edition of the songbook is unknown, only its publication of Debrecen in about 1632 is known, Klanczay 1961, 170.

¹⁸⁹ See *Grad. Eccl. Hung. Epper.*

¹⁹⁰ For three of these songs see facsimiles Nos. 14–16.

both as antiphon and versicle (Nos. 150 and 91). The text of the versicle sometimes goes back to the psalm: *Hallgasd meg, Úristen az én imádságomat*, psalm, No. 204, *Hallgasd meg, Úristen, a mi könyörgésünket*, versicle, No. 73. The psalm text can be traced in certain antiphons and versicles as well: *Könyörüljön mirajtunk az Úristen*, psalm, No. 206; *Könyörülj rajtunk, Úristen*, antiphon, No. 125; *Könyörülj rajtunk, nagy Úristen*, antiphon, No. 167; *Könyörülj mirajtunk, Úristen*, versicle, No. 70. It occurs that despite common origin the text appears differently in the various genres due to differences of translation or interpretation, e.g. *A te házadnak szerelme emészte* (versicle, No. 84), *A te híveidnek szerelme, Úristen* (antiphon, No. 129). The alphabetical index at the end of the volume reveals several similar connections.

The compilation of the chapters of the Ráday Gradual along the lines of the liturgical genres foreshadows to some extent a break of continuity in the tradition. By establishing repertories of certain genres, it becomes general practice in the 'selection' and composition of items to pay greater heed to individual aspects whereby the order of the liturgy is less and less regulated. The hymn, versicle, benedicamus, responsory items, the antiphons and the psalms must be decided upon and chosen from the set of genres in each case separately, and they must be assembled to a festive liturgy.

Sisters of the Ráday Gradual: the Batthyány and Óvár Graduals. The Provenance of the Sister Graduals

At the beginning of the 17th century graduals were compiled in Upper Northern Hungary perhaps in *one single* scriptorium. In the Middle Ages there were professionals who devoted themselves completely to copying manuscripts,¹⁹¹ and this trend of preparing manuscripts with songs and verses continued up to the end of the 16th and throughout the 17th century. Though the process of eliminating the medieval musical establishments accelerated from the mid-16th century onwards, the one-time practice did not disappear from one day to the other. No matter how much the possibility of spreading books in manuscript form was reduced by the invention of printing, the copying of collections of the most varied kind did not cease after the dissolution of the organized frames but continued on a large scale to meet demands of a different nature. This emerges from a letter written in the mid-17th century commissioning the gradual of Csepreg which provides important data on the contents and size of the gradual.¹⁹² This type of copying work must have been done by György Felvinczy in the 1670s when he copied Thordai's and Bogáti's *Psalms* for the Unitarian burgess János Kövendi of Kolozsvár (now Cluj-Napoca).¹⁹³

The Ráday Gradual originated from a similar professional copyist or scriptorium. What is more, the unknown copyist made at least three liturgical songbooks not just one, as the copies in his hand surviving until the 20th century bear out.¹⁹⁴ As a result, the evaluation of the contents of the Ráday Gradual and the proper understanding of its items make it imperative to investigate the other two manuscripts in his hand, i.e. the Batthyány and Óvár Graduals.

The Batthyány Gradual comprising 225 bifolios, is held in Gyulafehérvár (now Alba Iulia), Batthyány Library I, 40. Erdélyi 1899: manuscript church sources, No. 1; Szabó T. 1934: i. No. 12: *Hymni et Psalmi cum notis cantus hungaricae. Ms. Sec. XVI. in 2. Szentiványi 1958: No. 40; Stoll 1963, No. 6.*¹⁹⁵ A manuscript copy of the Batthyány Gradual made in the 1850s can be found in the Manuscript Collection of the Library of the Hungarian Academy of Sciences, shelf mark:

¹⁹¹ On the chapter, monastic and secular scriptoria see *Szigeti 1963*, 148–162.

¹⁹² *Harsányi 1912*, 111; *Harsányi 1926*, 231; *Payr 1936*, 414; *Czeglédy 1957*, 266. There were thus people whose profession was to make codices of songs.

¹⁹³ *RMKT XVII/13*, 576.

¹⁹⁴ For the first page of the three graduals see facsimiles Nos. 2–4.

¹⁹⁵ See the relevant literature as well as *Nyelveléktár 14* among others; *Horváth C. 1905*; *Seprődi 1913*; *Czeglédy 1961*; *Czeglédy 1963a*.

Ms. 10 361. Contents: pp. 1–156, hymns, inserted among them the *Litania maior* and *Te Deum*; pp. 157–450, invocations, responsories, versicles, benedictions, antiphons, psalms, a Passion, lamentations, and some later additions.

Óvár Gradual: 123 bifolios, in the Great Library of the Reformed Church District Beyond the Tisza, Debrecen, R 504; Erdélyi 1899: manuscript church sources, No. 14; Szabó T. 1934: i, No. 124 (dated to the turn of the 16th–17th centuries); Stoll 1963: No. 10; Fekete–Szabó 1979: R 504.¹⁹⁶ Contents: pp. 1–31, hymns; pp. 33–46, *Litania maior*; pp. 49–168, antiphons, responsories, benedictions, versicles, a Passion, The Prayer of Jeremiah as well as a later insert: The Lamentations of Jeremiah; on pp. 169–248 hymns and songs written in later can be found.

Czeglédy who collated the three graduals to examine the script established that first the Batthyány and Óvár Graduals were copied and the Ráday Gradual followed later.¹⁹⁷ The first two manuscripts were made in bifolios, the third one in quarto form. This explains why the page layout of the first two manuscripts shows a greater similarity; besides, their pagination is almost identical. The small-sized pages of the Ráday Gradual had less room to write on: a comparison of the page numbers of the three manuscripts reveals immediately that the Ráday Gradual has a greater number of pages.¹⁹⁸ The first part of the three graduals agrees almost to the letter, in the case of the Batthyány and Óvár Graduals even the letter make-up is identical¹⁹⁹ and the words are divided in the same manner on certain pages (pp. 43–44, 45–46).²⁰⁰

Further particulars of the script, i.e. the drawn capital and small letters, the shortened entries after the antiphons as well as the liturgical instructions agree by and large. The Ráday Gradual deviates from the other two books by making more frequent use of abbreviations and keeping in general the liturgical instructions shorter, due to the smaller size of pages. In the Óvár Gradual and the Ráday Gradual to a greater extent yet, the scribe tried to emend the mistakes of psalm numbering arising from the mixture of numbering according to the Vulgata and the Masoretic text in the Batthyány Gradual.

The spelling of the text of the three graduals shows identical features. The use of certain letters proved to be essential in establishing the order in which the three graduals were written down. For denoting the sound *v* in the initial position, the Ráday and Óvár Graduals apply the letter *v* more consistently than the Batthyány Gradual where it is often replaced by *u*. As a matter of fact, the letter *v* must have been more modern and recent in this usage.²⁰¹ This suggests that the scribe copied the Óvár and Ráday Graduals from the Batthyány Gradual or had the same standard text at his disposal. Czeglédy's remark that the copyist wrote down the items at different times, with different orthography and letter form approaching more and more the sound it meant to express as he proceeded in time resulted from the observation of such spelling peculiarities. These features contributed to the insight that the section on psalms had preceded all other parts of the Ráday Gradual and had perhaps been written simultaneously with the Óvár Gradual. It may also be supposed that the book of psalms had originally been intended for the Óvár Gradual and was bound in by chance with the later written leaflets.

Of all sister graduals the Batthyány Gradual survives in the most complete state. As the Óvár Gradual has become largely defective in the meantime or may have left the writer's workshop defective and incomplete altogether,²⁰² the Batthyány and Ráday Graduals contain the bulk of the common material and are closer to each other with regard to the entire construction. The deficien-

¹⁹⁶ See the relevant literature as well as *Kálmán 1882; Czeglédy 1957; Czeglédy 1961*.

¹⁹⁷ *Czeglédy 1961; Czeglédy 1963a*.

¹⁹⁸ See the table in the Hungarian version of the chapter *Items of the Ráday Gradual in the Batthyány and Óvár Graduals as well as in Gál Huszár's songbook printed in 1574*, pp. 34–40.

¹⁹⁹ See *Czeglédy 1961*, 250–251, identically made up pages from both graduals.

²⁰⁰ *Ibid.* 254–255.

²⁰¹ *Ibid.* 253. Czeglédy showed the existence of both the archaic *z* and the newer *sz* which was already used at the time of the Reformation.

²⁰² The antiphons *communes* come directly after the hymns and the set according to the ecclesiastical year only later. The sequence of the various parts may have changed as a result of faulty binding.

cies of the Ráday Gradual compared with the Batthyány and Óvár ones can be explained by the fact that no Passion had originally been planned as the Passions were generally placed in separate booklets.²⁰³ On the other hand, the Ráday Gradual had been meant to be smaller in size and volume – probably at the commissioner’s request – and therefore some hymns and antiphons were omitted.

External agreements, the identity of the mirror size as well as the similarity of spelling peculiarities lead on to the recognition of internal, contents agreements. This is the reason why the contents of the three graduals will be collated: the identical sequence in the sets of genres reveals namely a lot about the affiliation of the three graduals with the same scriptorium. In the tables of the relevant chapters the sporadic use of the sign + beside the page number of the items in the Batthyány and the Óvár Graduals shows that both sources contain additional items after the given item (hymns, but mainly antiphons) compared to the Ráday Gradual. In these places the relationship of the Batthyány and the Óvár Graduals is even more evident because the order of the items shows an even greater resemblance.

* * *

The lay-out of the three graduals allows us to conclude that they originate from a person well-versed in notation and liturgy alike. The scribe must have been commissioned by three congregations to copy the three graduals of similar contents. These liturgical manuscripts include in the first place the material of the psalm services supplemented by parts of the main service, and later by insertions. According to the evidence of the surviving title-pages, their designation dates probably from a subsequent period because at the time of their genesis only the type of the book was indicated. One of them, the Óvár Gradual, must have been named after the location of the church where it was used: (Mosonmagyar-) Óvár. At the end of the 18th century when the manuscript was donated to the Debrecen Library, the following words were entered on the endpaper: *Pro amplianda Bibliotheca Debretzinensi, Antiquum hocce Manuscriptum Ecclesiae primum Ováriensis, tandem Jaurinensis, mittit Samuel Hevesy Ecclesiae Nagy Igmandiense Verbi Divini Minister in Comitatu (?) Komáromiensi*. The Batthyány and Ráday Graduals were named after their one-time owners. The Batthyány Gradual was transferred to the library of Gyulafehérvár (now Alba Iulia) by Ignác Batthyány (1714–1798), bishop in Transylvania. At present, the three graduals are preserved in three different towns: the Óvár Gradual in Debrecen, the Batthyány Gradual in Gyulafehérvár (Alba Iulia) and the Ráday Gradual in Budapest.

The place of origin of the Batthyány, Ráday and Óvár Graduals is unknown, their common scriptorium is impossible to localise. Nevertheless, the set of accumulated data allows for the first time the attempt to specify the common provenance of the Ráday and Batthyány Graduals known so far by the name of their later owners only as well as of the gradual used by the congregation of Óvár.

In the 1550s Gál Huszár, the first preacher of Óvár we have knowledge of, set up a printing-press with machines he had purchased mostly in Vienna and Sárvár and took this portable equipment with himself to Kassa (now Košice) and later to Debrecen. In the latter town he printed not only his congregational hymnbook in 1560 but also the liturgy of the morning services in 1561 which he attached great importance to. He incorporated this morning liturgy into the songbook he released in 1574 in Komjáti (now Komjatice), county Nyitra.

It has already been mentioned that this second songbook of Gál Huszár was probably the point of departure for the emergence of the manuscript gradual. After previous attempts yielding partial results, the compilers of the gradual assembled the complete liturgy in one book ‘embellishing’ the feasts of the whole ecclesiastical year, later each Sunday, moreover, each weekday.²⁰⁴ As a first step there emerged a service book like the Ráday, Batthyány and Óvár Gradual that contained the

²⁰³ Czeglédy 1963a, 24–25; Bárdos 1977.

²⁰⁴ The preface to the Large gradual mentions that responsory-verses, versicles and benedictiones were composed by Geleji Katona as well. The Spáczai, Large and Eperjes graduals contain antiphons for each Sunday of the year.

liturgy of the great feasts. In point of fact, the Ráday, Batthyány and Óvár Graduals similar or identical in their manner of writing and the arrangement of their items – as it is to be discussed in greater detail in the next chapter – are related to Gál Huszár’s songbook published in 1574 through *common* clerical (above all musical) errors referring unambiguously to a *common* origin. It is well known that one of the three sister graduals was used by the congregation of Óvár. The other two graduals cannot be associated with any congregations, only with the name of their later possessors.

In the knowledge of these facts and the train of thoughts outlined below, the three graduals are assumed to have been made in a scriptorium of Upper Northern Hungary – perhaps in County Nyitra, Hont or Nógrád – where Gál Huszár’s songbook of 1574, or its copy, incidentally its earlier version was available. The path of the Óvár Gradual (Óvár–Győr–Debrecen) has already been touched upon in connection with the accompanying text of donation. According to entries, the Ráday Gradual must have been in the possession of the Ráday family living in County Nógrád back in 1633; it was probably owned by Gáspár Ráday whose son András started to collect books systematically. From András Ráday the Gradual passed into the ownership of Gáspár Ráday junior and later presumably into that of the poet, writer and politician Pál Ráday,²⁰⁵ then, after his death (1733!), it became the property of his son Gedeon Ráday.²⁰⁶ The Gradual is still in the same lilled binding as the rest of Gedeon Ráday’s library.²⁰⁷ Eszter Ráday,²⁰⁸ Gedeon Ráday’s sister, a poet and wife of Count László Teleki in Transylvania, was herself a book collector. This circumstance tempts me to risk the bold assumption that the other gradual named after Batthyány later could once have been in the property of the Ráday family. The date of Pál Ráday’s death appears namely between the double border lines on p. 273 of the Batthyány Gradual: *Os homini sublime dedit coelum que tueri / O mihi praeteritos referat si Jupiter annos 1733*. Not only the date but also the contents of the two hexameters²⁰⁹ can be associated with Pál Ráday’s death. After the decease of Pál Ráday one of the Graduals may have remained in Gedeon Ráday’s possession while the other could have been taken to Transylvania by Eszter Ráday where it contributed to the wealth of the library of the Telekis. Towards the end of the century this gradual was acquired by Ignác Batthyány, a Catholic bishop in Transylvania between 1780 and 1798, for his library. Ignác Batthyány, who held high offices in the Church of Northern Hungary in the 1770s and travelled a lot, may naturally have come into possession of the Gradual named after him later in a more direct way: he brought it either from Transylvania which he toured in search of books or earlier from Upper Northern Hungary.

Even if one leaves the above train of thought regarding the fate of the graduals out of consideration, Volf’s plausible explanation of the provenance of the Gradual from Gyulafehérvár (Alba Iulia) is by no means tenable.²¹⁰ However obvious it would be to establish relationship between the Batthyány Gradual and the town where the Large gradual was compiled, copied, printed and published (and where the Batthyány Gradual is held now), based on the above it is highly probable that the Ráday, Batthyány and Óvár Graduals were made in a county of Northern Hungary.

²⁰⁵ Pál Ráday (1677–1733) was Chancellor to Ferenc Rákóczi II, see *Ladányi 1994*, 1675–1676.

²⁰⁶ Gedeon Ráday sen. (1713–1792) was a poet, organizer of literary life and mæccenas, see *ibid.*, 1673–1674.

²⁰⁷ Book-collecting became an increasingly growing passion of the Ráday family from generation to generation so that in the 18th century, Gedeon Ráday possessed one of the largest private libraries in Hungary which he kept open for all those interested (e.g. Péter Bod and Ferenc Kazinczy). See *ibid.*, 1674.

²⁰⁸ On Eszter Ráday see *ibid.*, 1673.

²⁰⁹ In those days the hexameter was much in vogue. Gedeon Ráday had planned to rewrite in hexameters Zrinyi’s epic *Szigeti veszedelem* but succeeded in completing its first part only. *Ibid.*, 1674.

²¹⁰ *Volf 1890*, 191; *Nyelvmléktár 14*, xl.

The Musical Orthography of the Ráday, Batthyány and Óvár Graduals

As the facsimile pages show, the three graduals were written down carefully and neatly laid out. Reading the Batthyány, Ráday and Óvár Graduals causes much less difficulty and allows a more continuous interpretation than the Large or the already published Eperjes graduals, particularly in the knowledge of the appropriate medieval model. The critical notes and the emendation of musical incipits reveal that at least half of the musical items had to be modified or emended on editing the Ráday Gradual, in many cases a note or melodic turn only.²¹¹

However, the carefully laid out exterior hides fundamental musical deficiencies.²¹² The most striking feature is the lack of clef defining the key of the items unambiguously.²¹³ Due to this fact it is always possible to commit an error when proceeding from line to line, and to write the continuation of an item a third higher or lower. In the absence of clefs the precisely noted down differentiae after the antiphons or at least the indication of the tone number could help determine the tone of the item. Nevertheless, they are missing in the Ráday Gradual in most instances and appear only sporadically in the Batthyány Gradual.

C-clefs were generally used for writing down medieval Gregorian items but in the 17th-century notation the G-clef was not rare, either. The graduals discussed show a mixture of thinking in terms of the two kinds of clefs. By using several tones, the clef got naturally placed onto a different line in the mostly four-line staff. In case of items standing alone, such as the strophic hymns, every tune can be and should be interpreted on its own. This holds good of certain items of the antiphon sets as well, the difference and the difficulty being that in many instances the end of an antiphon and the beginning of another one composed in a different tone meet on one line. When it happens, nothing calls the attention to the possible change of clef, the concomitant of the incidental change of tone within identical lines.²¹⁴ A notation not supported by key due to the lack of clef offered less possibilities for making precise notations in its own time and allowed the notator who copied out items from an underlying manuscript or print to interpret the original or the actual change of lines differently, and to shift the melody a third, moreover, a second higher or lower. (It goes without saying that transcribing an item without clef is essentially easier than one with a wrong clef; the interpretation of an item in a clef always takes less time and energy than reinterpreting it in another clef.²¹⁵)

In connection with the notation without clef, two contrasting assumptions have emerged. The positive approach suggests that no clefs were needed because the items could be interpreted without clef, too. The other supposition is much more likely, according to which the writer himself did not feel sure about the key and the tone of the item which explains why he omitted the clefs.²¹⁶

One of the reasons of the uncertainty may be sought in the unprecedented low level of music education at the turn of the 16th and 17th centuries. Written musical records in Hungary still kept

²¹¹ In the transcription, the beginning of the original item, the notes falling onto the first three syllables have been indicated with music in front of each item. Whenever changes affected these notes exclusively, they were not listed separately because the emendation can be compared in the transcription with the original.

²¹² On the spelling difficulties of Hungarian-language graduals see *Ferenczi 1990*.

²¹³ Bartalus and Kálmán claim that this omission causes the greatest difficulty: *The improper indication of clefs may have given rise to a lot of confusion and to an even greater one if they were omitted altogether.* (Bartalus 1869, 15) The wrong interpretation of *Te Deum* on pp. 16–21 may result from it. Kálmán 1879, 574: *There are no clefs which makes the resolution of the songs or individual melodies a genuinely Sisyphian task.* It is probable that this fact contributed to Kálmán's unfavourable opinion about the material of the graduals in Hungarian.

²¹⁴ See facsimile No. 8.

²¹⁵ *Csomasz Tóth 1981a*, 180 on Gál Huszár's songbook of 1574: *He uses tenor clef in the majority of cases; nevertheless, the indicated melody of several songs can only be interpreted according to alto clef.*

²¹⁶ This holds good of the Eperjes gradual only in part. In addition to items noted down without clef, it contains also a set in which the clef is placed on a wrong line as the copyist proceeded from item to item. See the incipits in *Grad. Eccl. Hung. Epper*.

abreast of European development until the late Middle Ages, up to the time of the Reformation.²¹⁷ By and by the literate generation died out that had received the rudiments of their erudition, and the knowledge of music as part of it, at the monastery, chapter or parish schools.²¹⁸ After the dissolution of the scriptoria the knowledge of writing began to decline and the manuscripts completed in the hand of occasional notators were of poor quality and amateurish.²¹⁹ When printed songbooks without notes started to appear towards the end of the 16th century, it was not so much haste that accounted for the omission of music but incompetence and inexperience in music making and the lack of practice, as Imre Szilvás Ujfalvi pointed out.²²⁰

* * *

The relation of the three graduals made with the same kind of script is substantiated, in addition to the aforesaid, by the regrettable fact that some items were noted down with identical errors.²²¹ It goes without saying that each case was examined thoroughly. However, in compliance with Kálmán Csomasz Tóth's warning only the examples are listed below in which it is easy to decide *where the dividing line between freedom of variation and a slip of the pen, or eventually of poor writing ability, can be found in a melody, and which should be considered with the place in question.*²²² The common errors of the two hymns and the fourteen antiphons are identical and characteristic to such a great degree that the assumption of chance agreement is out of the question.²²³

Some of the errors relate the three manuscript graduals with Gál Huszár's songbook of 1574 as well. (Even if for want of necessary reference this songbook cannot be looked upon as the immediate antecedent of the three manuscripts, it may safely be supposed that the Ráday, Batthyány and Óvár Graduals as well as Gál Huszár's songbook go back to a common source.²²⁴) Of the enumerated faulty items, the antiphon beginning with the words *Nagy dicséretes dicsőséget énekeljünk* (No. 153), the eleventh note of which was shifted by a fifth (!), appeared in Gál Huszár's songbook in an erroneous form, too: the note on the fourth line was inserted as its contrary, i.e. onto the second line.²²⁵ (It emerges from Gál Huszár's songbooks that they were prepared note by note for

²¹⁷ Csomasz Tóth 1974, 350.

²¹⁸ Csomasz Tóth 1981b, 58. Further *ibid.* 57: *Arts, particularly musical schooling and general education showed signs of rapid and lasting decay in Hungary since the second quarter of the 16th century in almost all fields, except for certain topics and forms of literature written in verse and being either national or on the way to becoming assimilated. This decay – or stranding at the very best – appears understandably most strikingly in the decline of musical literacy and reading ability in the era of the emergence of the Renaissance style when a vigorous development would have been badly needed in this area as well.*

²¹⁹ An extreme example is the gradual of Bélye in which only a few melodies can be identified. The notes play the same role in its manner of notation as the neumes did in the Middle Ages: they indicate direction, not concrete pitch. Whereas the neumes had mnemonic function and met this task completely, the indication of concrete pitch in the gradual of Bélye is not instructive but disturbing and misleading. *Ferenczi 1990*, 51.

²²⁰ Csomasz Tóth 1981b, 65.

²²¹ On the principle used in philological research into the history of literature, according to which the common errors provide the best evidence for relationship see *Stoll 1987*.

²²² Csomasz Tóth 1960b, 2–3. The emendation is not always as unambiguous as it is, e.g., at the end of the antiphon No. 165 on the basis of the similar antiphon No. 166.

²²³ The errors of the enumerated items of the three graduals can be traced to the Ráday Gradual by means of certain notes as well as by the emendation of the incipit notes of the edition. – For the title of the sixteen items see p. 32 of the Hungarian version.

²²⁴ It is just natural that the rest of the graduals have not been excluded from the examination of musical orthography. It occurs that an error in Gál Huszár's songbook is repeated in the gradual of Kecskemét. On further characteristics of spelling, thus e.g. the clerical errors common to all three sister graduals which can be traced back to the insertion of the Latin *Psalterium Strigoniense*, see *Ferenczi 1990*.

²²⁵ The antiphon appeared correctly in Gál Huszár's songbook of 1560/61 which is an additional argument in favour of the reworking of the book of Primes in 1574, in this instance of its erroneous taking over.

print.) This simple printing error crops up in the manuscript Ráday, Batthyány and Óvár Graduals in the same way.

The common origin is borne out particularly by the example of the hymn *Ó, kegyelmes Jézus Krisztus* (No. 18).²²⁶ Contrary to the customary four-line staff of the Ráday–Batthyány–Óvár Graduals, the hymn was written on a five-line staff making it resemble more closely the form printed in Gál Huszár’s songbook which came out with the same errors. After the correctly printed and written down first line, all four sources must be interpreted differently note by note, section by section, line by line to arrive at an acceptable melodic form. The end of the second line, the beginning of the third line and the end of the hymn (the notes falling onto the last three syllables) shifted a third, the rest of the third and fourth lines a fourth lower.²²⁷

The common notational errors may serve both to point out the common origin of the three Graduals and of Gál Huszár’s songbook of 1574 and to separate them from the other gradual sources. The Hungarian translation of the antiphon *Tu mandasti, domine* begins with the words *Te parancsolád* (or: *parancsoltad*), *Úristen* (No. 155) and survives in fourteen Hungarian-language sources, two of which are printed and one of them written down with words only.²²⁸ The antiphon in the eighth tone first appeared in Gál Huszár’s songbook in tenor clef even though its beginning should properly be read according to the G clef. The cadence of the first line (*d*) shifted by a third and the first note of the preceding *podatus* is also in the wrong place. (In Gál Huszár’s songbook this *podatus* note slipped down together with the staff; nonetheless, the printer’s intention can be construed: he wanted to have a *d-e* *podatus*.) At the end of the antiphon the melody read in treble clef so far must be closed down somewhere in the original clef, which has two possibilities. The decision made in the present edition has been facilitated by the Latin source to a lesser extent only as its third and, at the same time, last line takes another form because of the shorter text. After Gál Huszár’s songbook the incriminated passages were all transformed in the Ráday, Batthyány and Óvár Graduals in a similar way. (In the latter *both* notes of the *podatus* became a second lower.) The rest of the variants are more ambiguous: the antiphons in the printed Large gradual, the manuscript graduals of Csát, Pata, Kálmánca, Eperjes, Kecskemét and the fragmentarily surviving gradual of Simontornya are more difficult to reconstruct. Of all the graduals the Spáczai gradual and the recently surfaced gradual of Ajak contribute practicable, moreover new variants to our knowledge; the last line of the antiphon was emended on the basis of this information.²²⁹

Not only the erroneous forms facilitate establishing a relationship among the four sources mentioned but the properly written down items as well. It emerges from the comparative table of the fourteen sources of the antiphon beginning with the words *Ha te meg nem tartasz* (No. 158)²³⁰ that the variants in Gál Huszár’s songbook and in the Ráday–Batthyány–Óvár graduals form a variant group of their own.²³¹

²²⁶ See also No. 20 written down with the words *Örvendezzünk, keresztyének* and identically with No. 18, the same item in the Batthyány Gradual has errors at the end of the third and the beginning of fourth lines only.

²²⁷ See the critical notes to the hymn.

²²⁸ Huszár Gál 1574, f. 55b; Ráday Gradual, p. 216; Batthyány Gradual, p. 199; Óvár Gradual, p. 52; gradual of Csát, f. 47; Patay gradual, f. 85v; Spáczai gradual, p. 328; Eperjes gradual, f. 262; gradual of Kálmánca, p. 178; gradual of Kecskemét, p. 65; Large gradual, p. 214; gradual of Nagydobsza, p. 140 (words only); gradual of Ajak, [f. 70v]; gradual of Simontornya, among the antiphon fragments. The underlying antiphon *Tu mandasti, Domine* is available e.g. in the Pozsony (Bratislava) and Zagreb sources as well. See *Dobszay 1995*, No. 7049.

²²⁹ For Gál Huszár’s 1574 variant as well as the variant in the Ráday, Batthyány and Óvár Graduals see the facsimiles Nos. 17–20.

²³⁰ For the table see *Ferenczi 1988*, 262.

²³¹ See facsimile No. 8.

Items of the Ráday Gradual in the Batthyány and Óvár Graduals as well as Gál Huszár's Songbook of 1574

The survey of the other two, so-called sister graduals – the Batthyány and Óvár ones – written in the same hand or in the same scriptorium as the Ráday Gradual has shown clearly that the three graduals agree in external features and contents alike. This agreement of contents between the Batthyány and the Ráday Graduals was already recorded in the first half of this century;²³² though in those days it still caused difficulties to establish the time of the genesis of the manuscripts. Sándor Czeglédy was the first to call attention to the considerable agreements and similarities among the Ráday, Batthyány and Óvár Graduals and, by examining the origin of the paper used, he succeeded in getting closer to showing up the relationships.

As mentioned before, the spelling of the three manuscripts is not always identical and consistent within itself, either. This explains why none of the original forms of the three manuscripts has been retained on compiling the table necessary for the comparison of contents, including the orthography of the Ráday Gradual: the text incipits appear with present-day letter form and spelling. Whenever the opening words are not available in the Ráday Gradual, the text incipit is printed in italics. Since the Ráday Gradual has been chosen as the basis of the present edition, it forms the point of departure and the items are given in the order found in the Ráday Gradual.²³³

After the page numbers of the three manuscripts the concordances occurring in Gál Huszár's songbook of 1574 are indicated; the remote melody and text variants or varied forms are referred to in brackets. In the column *Huszár Gál 1574* an asterisk marks the fact that the given item had already been published in Gál Huszár's first songbook, i.e. Kálmáncsehi's Book of Primes (or can be found in the earlier songbook *exclusively*).²³⁴

The Use of the Batthyány and Óvár Graduals for the Edition of the Ráday Gradual and in the Appendix

Of the three sister graduals the Ráday Gradual appeared to be most suitable for serving as the principal source and for being published in its entirety. This Gradual could be studied in the original; consequently, there was a constant possibility of control. On the other hand, I am familiar with the Batthyány Gradual on microfilm only; I have not seen the original manuscript only a copy from the last century in the Manuscript Collection of the Hungarian Academy of Sciences. Though the original of the Óvár Gradual held in Debrecen could be studied, the present edition is based on the microfilm made of the original.

For the edition of the Ráday Gradual the material of the other two graduals was used in two different ways: for completing or incidentally emending the defective items and editing the items with music not to be found in the Ráday Gradual. As it has already been pointed out in connection with the musical notation of the three graduals, all three raise the same musical problems; as a result, the items of the Ráday Gradual could seldom be corrected on the basis of the Batthyány and Óvár Graduals. However, these two graduals were extremely useful for making up fragmentary hymns and psalms, the Laments and Prayer of Jeremiah. The sequence of the psalms shows that the same psalms were notated in the Ráday and Batthyány Graduals in identical order. The incorrect order and the lacunae of the Ráday Gradual originating from faulty binding were reconstructed

²³² *Harsányi 1926* stated that the Ráday Gradual contained 141 songs of the total 152 items of the Batthyány Gradual.

²³³ Beside the page number of the items of the Batthyány and Óvár Graduals the sign + can occasionally be seen which indicates that these two sources contain additional items (hymns, antiphons) after the given item compared to the Ráday Gradual.

²³⁴ See in Bibliography *Huszár Gál 1574* as well as *Huszár Gál 1560/61*. For the table see pp. 34–40 where the titles are given according to the Ráday Gradual

and complemented on the basis of the Batthyány Gradual. It may well be that several psalms included in the original were omitted from the present edition. As a matter of fact, only the psalms were supplemented which are represented by some verses in the present state of the Ráday Gradual. The rest of the possible lacunae are left unheeded in the present edition (e.g. No. 202 = psalm No. 51 is followed by psalm No. 52 in the Batthyány Gradual and No. 227 = psalm No. 127 by psalm No. 130).

As far as their corpus is concerned, the three graduals can be looked upon as one unit. This explains why the Appendix to this volume contains what the Batthyány and Óvár Graduals add to this homogeneous corpus. In its present state the enumeration of the contents of the Batthyány Gradual is the richest of the three, therefore its items are represented in greater number in the Appendix. Since the text of the Batthyány Gradual is available in the series *Nyelveléktár* in its integrity,²³⁵ the Appendix lists only the items with music missing from the Ráday Gradual. Since this edition focuses primarily on aspects of the history of music, only the first stanza of the hymns is given.

The Batthyány Gradual contributes to the wealth of the basic repertory mainly through the Proper items of the Mass, the introit and sequence, or prose, as the graduals call the latter. Besides the introits for Advent, Christmas and Epiphany, i.e. the first feasts of the ecclesiastical year, several further introits were probably needed which were either not copied into the codex or entered onto the pages removed later. In contrast, sequences or proses survived for almost each greater feast. According to the inscription, the two invariable items of the Mass, *Sanctus* and *Agnus Dei* belong to the liturgy (“the ceremony”) of the Lord’s Supper, they occur only in the Batthyány Gradual.²³⁶

The antiphons survive in the Batthyány Gradual in the most complete, which emerges from the differentiae after them: in many instances not only the beginning of the psalm text was written after the antiphon but the notes of the differentia determining the psalm recitation as well (see the antiphons in the Appendix).

Among the “surplus” items of the Batthyány and Óvár Graduals the Passion for Holy Week is the most important one. It is noted down almost without errors and the persons are carefully indicated. The texts of the two Passions as well as some of their basic reciting and melismatic formulae differ²³⁷ which suggests that they had evidently two different underlying copies. In the Appendix the Passion is given as it appears in the Batthyány Gradual; the Óvár Gradual was only taken into consideration for purposes of supplementing this copy. The Passion in the major which was widely spread in German lands and the way the polyphonic recitation was used for the choirs of the turba as well as for the introductory and concluding items are known from the already published Eperjes gradual.²³⁸ In contrast, the Passion in the minor found in the Batthyány Gradual follows the Hungarian medieval tradition.²³⁹

The work of a professional copyist active in the first decades of the 17th century unfolds thus before our eyes through the two hundred and thirty-one basic items of the Ráday Gradual and the forty-six supplementary items of the Batthyány and Óvár Graduals.

²³⁵ See *Nyelveléktár* 14.

²³⁶ For the medieval antecedents see *Thannabaur* 1962, No. 194 from a St. Gallen source (1507) with the final *g* and a major third; *Schildbach* 1967, No. 56 with the melody of the 15th century Gradual of Kassa (now Košice) and proper minor third form. This item appears in several medieval Hungarian sources troped, e.g. Futaki Gradual, f. 225v, *Benedictus Marie natus*. Of the Hungarian-language graduals see also Spáczai gradual, p. 218. Large gradual, p. 152; gradual of Kálmánca, p. 280; Patay gradual, f. 132. The item is noted down so erroneously that it could only be reconstructed by means of the other gradual sources.

²³⁷ As already mentioned. Káldi’s translation appears on the first six pages of the Passion of the Batthyány Gradual as a second text variant.

²³⁸ *Grad. Eccl. Hung. Epper*. Nos. 262 and 263, Passions according to SS. Matthew and John.

²³⁹ On the Passions in the graduals and passionals see *Bárdos* 1975.

Bibliography

- Altargesang *Der Altargesang, 1. Teil. Die einstimmigen Weisen.* Handbuch der deutschen evangelischen Kirchenmusik. Nach den Quellen hrsg. von Konrad Ameln, Christhard Mahrenholz und Wilhelm Thomas unter Mitarbeit von Carl Gerhardt. I. Band, Göttingen 1941.
- Apel 1953 Willi Apel: *The Notation of Polyphonic Music 900–1600*, Fifth edition, Cambridge Massachusetts 1953.
- Apel 1958 —: *Gregorian Chant*, Bloomington (1958).
- Barla 1900 Barla, Jenő: Írott énekgyűjtemények (kodexek) a XVII. századból [Manuscripts song collections (codices) from the 17th century], *Protestáns Szemle* 12 (1900), 325–344.
- Bartalus 1869 Bartalus, István: *A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és a XVII. században* [Liturgical songs of the Hungarian Churches in the 16th and 17th centuries], Pest 1869.
- Bálint 1975 Bálint, Sándor: *Szeged reneszánsz kori műveltsége* [Civilization in the town Szeged in the Renaissance], Budapest 1975.
- Bárdos 1975 Kornél Bárdos: *Volksmusikartige Variierungstechnik in den ungarischen Passionen, 15. bis 18. Jahrhundert.* *Musicologia Hungarica* 5, Budapest 1975.
- Bárdos–Csomasz Tóth 1957 Bárdos, Kornél–Csomasz Tóth, Kálmán: Az Eperjesi Graduál, I. Gregorián kapcsolatok, II. Kórusok és népénekdallamok [The Eperjes gradual, I. Connections with Gregorian chant, II. Choral works and sacred folk-songs], in: *Zenetudományi Tanulmányok* VI, Budapest 1957, 165–198, 199–264.
- Bárdos–Csomasz Tóth 1977 —: A magyar protestáns graduálok himnuszai [Hymns of the Hungarian Protestant graduals], in: *Népzene és Zenetörténet* III, Budapest 1977, 134–256.
- Benedek 1971 Benedek, Sándor: *A magyarországi református egyház istentiszteletének múltja.* [The past of the service of the Reformed Church in Hungary], S. l., 1971.
- BFH 1954 Burlas–Fišer–Hořejš: *Hudba na Slovensku v XVII. storočí* [17th-century music in Slovakia], Bratislava 1954.
- Blume 1965 Friedrich Blume: *Geschichte der evangelischen Kirchenmusik.* Zweite, neubearbeitete Auflage, Kassel 1965.
- Bod 1766 Bod, Péter: *Magyar Athenas* [Hungarian Athenas], Budapest 1982. [In the second part of the volume the edition of *Magyar Athenas* published in 1766 can be found]
- Bogdán 1963 Bogdán, István: *A magyarországi papíripar története (1530–1900)* [The history of the paper-industry in Hungary (1530–1900)], Budapest 1963.
- Bogisich 1882 Bogisich, Mihály: *Cantionale et passionale Hungaricum*, Budapest 1882.
- Borbély 1913 Borbély, István: A legrégebb unitárius templomi énekeskönyvek [The earliest Unitarian songbooks], *Egyetemes Philologiai Közlöny* 37 (1913), 170–180.
- Boros 1903 Boros, Alán: *Zsoltárfordítás a kódexek korában* [Psalm translation in the era of codices], Budapest 1903.
- Borsa 1976 Borsa, Gedeon: Das Gesangbuch von Gál Huszár (1560), *Studia Musicologica* 18 (1976), 259–283.

- Borsa 1995 —: Pótlások és igazítások a “Régi Magyarországi Nyomtatványok” első kötetéhez [Additions and corrections to the first volume of ‘Early Hungarian Prints’], VII, *Magyar Könyvszemle* 111 (1995), 287–304.
- Borzásák 1965 Borzásák, István: A magyarországi Melanchthon-recepció kérdéséhez [On the issue of Melanchthon’s reception in Hungary], *Irodalomtörténeti Közlemények* 69 (1965), 433–446.
- Botta 1991 Botta, István: *Huszár Gál élete, művei és kora (1512?–1575)* [The life, works and time of Gál Huszár], Budapest 1991.
- Bottyán 1982 Bottyán, János: *A magyar Biblia évszázadai* [Centuries of the Hungarian Bible], Budapest 1982.
- Brodde 1961 Otto Brodde: Evangelische Choralkunde (Der gregorianische Choral im evangelischen Gottesdienst), in: *Leiturgia. Handbuch des evangelischen Gottesdienstes. Vierter Band: Die Musik des evangelischen Gottesdienstes*, Kassel 1961, 343–555.
- Codex Albensis *Codex Albensis. Ein Antiphonar aus dem 12. Jahrhundert.* Monumenta Hungariae Musica I. Herausgegeben von Zoltán Falvy und László Mezey, Budapest 1963.
- Csomasz Tóth see Bárdos–Csomasz Tóth
- Csomasz Tóth 1960 Csomasz Tóth, Kálmán: *Adalékok a magyar graduálok időrendjéhez. A magyar graduálok zsoltárainak és passióinak kapcsolatai* [Contributions to the chronology of the Hungarian graduals. Relationships between the psalms and Passions of the Hungarian graduals] (manuscript), Budapest 1960, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattár, 162/I. oszt., 166/I. oszt.
- Csomasz Tóth 1968 —: Die Melodien des Lutherliedes in Ungarn, *Studia Musicologica* 10 (1968), 11–36.
- Csomasz Tóth 1974 —: Szenci Molnár Albert és a magyar zenei írásbeliség [Albert Szenci Molnár and the Hungarian musical literature], *Magyar Zene* 15 (1974), 350–363.
- Csomasz Tóth 1981a —: Huszár Gál énekeskönyve (1560) és zenei jelentősége [Gál Huszár’s songbook of 1560 and its importance for music], *Magyar Zene* 22 (1981), 176–208.
- Csomasz Tóth 1981b —: Szilvás-Ujfalvi Imre helye a zenetörténetben [The role of Imre Szilvás-Ujfalvi in the history of music], in: *A Ráday Gyűjtemény évkönyve II* (1981), 57–73.
- Csomasz Tóth 1982 —: Huszár Gál újabban felfedezett énekeskönyvének tanulságai [The lessons of Gál Huszár’s recently discovered songbook], *Confessio* 6 (1982), 4. sz., 50–59.
- Csomasz Tóth 1984 (Csomasz-Tóth, Kálmán:) *graduálok* [Graduals]. Entry in: Brockhaus-Riemann Lexicon of Music. Ed. by Carl Dahlhaus and Hans Heinrich Eggebrecht. Hungarian ed. by Antal Boronkay. Vol. II, Budapest 1984, 62–63.
- Csomasz Tóth 1990 —: A zene szerepe a liturgiában. Gyülekezeti és graduális éneklés. Magyar evangélikusok ... Reformátusok [The role of music in the liturgy. Congregational and gradual singing. Hungarian Lutherans ... Calvinists], in: *Magyarország Zenetörténete II, 1541–1686.* Edited by Kornél Bárdos, Budapest 1990, 186–199, 202–205.
- Czeglé 1973 Czeglé, Imre: A magyar bibliafordítás útja Károlyi Gáspárig [Hungarian Bible translation up to Gáspár Károlyi], in: *Studia et Acta Ecclesiastica III.* Budapest 1973, 501–515.

- Czeglédy 1957 Czeglédy, Sándor: A debreceni kollégiumi Nagykönyvtár írott graduáljai [Manuscripts graduals in the Great Library of the College of Debrecen], *Református Egyház* 9 (1957), 265–270.
- Czeglédy 1961 —: A Batthyány-kódex és az Óvári graduál közös leírója [The common copyist of Batthyány Codex and Óvár Gradual], *Magyar Könyvszemle* 77 (1961), 247–263.
- Czeglédy 1963a —: A Batthyány-kódex kisebb testvére: a Ráday graduál [The younger sister of the Batthyány Codex: the Ráday Gradual] *Magyar Nyelv* 59 (1963), 24–29.
- Czeglédy 1963b —: Zur Geschichte der evangelischen Kantionalbücher in Ungarn, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* 8 (1963), 159–163.
- Czeglédy 1967 —: Méliusz ágendája és himnológiai tevékenysége [The agenda and hymnological work of Méliusz], in: *A II. helvét hitvallás Magyarországon és Méliusz életműve*. Studia et acta Ecclesiastica II. Budapest 1967, 355–391.
- Czeglédy 1976 —: Néhány megjegyzés Huszár Gál most megtalált énekeskönyvéről [Some remarks on Gál Huszár's recently found songbook], *Református Egyház* 28 (1976) 174–175.
- Czeglédy 1978 —: Megifjodó öreg graduálok [Rejuvenating old graduals], *Confessio* 2 (1978), 4. sz., 68–78.
- Die Bekenntnisschriften Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche. Herausgegeben im Gedenkjahr der Augsburgischen Konfession 1930. Elfte Auflage, Göttingen 1992.
- Dobszay 1982 Dobszay, László: A magyar Graduál-irodalom első emléke [The first record of the Hungarian Gradual-literature], *Magyar Könyvszemle* 98 (1982), 100–112.
- Dobszay 1984 —: *Magyar zenetörténet* [History of the Hungarian music], Budapest 1982.
- Dobszay 1993a —: *Abriss der ungarischen Musikgeschichte*, Budapest 1993.
- Dobszay 1993b —: *A gregorián ének kézikönyve* [Handbook of the Gregorian chant], Budapest 1993.
- Dobszay 1995 —: *Az antifona* [The antiphon]. Ed. by the Department for Church Music of the Ferenc Liszt Academy of Music and the Hungarian Church Music Society, 1995.
- Dreves–Blume Maria Dreves Guido–Clemens Blume: *Analecta Hymnica Medii Aevi*, 1–55, Leipzig 1886–1922.
- Erdélyi 1891 Erdélyi, Pál: Egy régi grádual (Kerekes Ábel levele) [An early Gradual (The letter of Ábel Kerekes)], *Irodalomtörténeti Közlemények* 1 (1891), 323–325.
- Erdélyi 1899 —: *Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században* [Songbooks in Hungary in the 16th and 17th centuries], Budapest 1899.
- Fekete–Szabó 1979 Fekete, Csaba–Szabó Botond: *A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Debrecen) kéziratkatalógusa – 1850 előtti kéziratok* – [Manuscript catalogue of the Great Library of the Reformed Church District Beyond the Tisza (Debrecen) – manuscripts from before 1850], Budapest 1979.
- Ferenczi 1981 Ferenczi, Ilona: “Christ ist erstanden”: Ein- und mehrstimmig notierte Quellen des 16. und 17. Jahrhunderts in Ungarn. *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* 25 (1981), 94–101.
- Ferenczi 1982 —: Az Eperjesi Graduál antifonáinak dallam- és szövegforrásai [Melody and text sources of the antiphons in the Eperjes gradual], *Magyar Zene* 23 (1982), 49–69.

- Ferenczi 1984 —: A lutheri liturgia hatása 16–17. századi istentiszteleti rendünkre és annak nyomai századunkban [The influence of the Lutheran liturgy on the order of the Hungarian divine service in the 16–17th centuries and its traces in the 20th century], in: *Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből*, Budapest 1984, 89–102.
- Ferenczi 1988 —: A Simontornyai graduál-töredék (17. század második fele) [The Gradual-fragment of Simontornya (The second half of the 17th century)], *Magyar Zene* 29 (1988), 256–263.
- Ferenczi 1989 —: Die ungarische Gregorianik im 16. und 17. Jahrhundert, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* 32 (1989), 158–165.
- Ferenczi 1990 —: Musikalische Rechtschreibung und “Variierung” in ungarischsprachigen Gradualen des 16–17. Jahrhunderts, *Studia Musicologica* 32 (1990), 41–53.
- Ferenczi 1990/91 —: Angaben zum “Cum rex”-Tropus “Triumphat” und zum Gesang “Singen wir Heut mit gleichem Mund”, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* 33 (1991), 191–201.
- Ferenczi 1991 —: Ein Versuch zur Vereinheitlichung der Liturgie im Fürstentum Siebenbürgen in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. In: *Sursum Corda. Variationen zu einem liturgischen Motiv. Für Philipp Har-noncourt zum 60. Geburtstag*. Graz 1991, 342–348.
- Ferenczi 1992 —: Das Psalterium Strigoniense (1515) als eine Quelle der ungarischsprachigen Graduale, in: *Cantus Planus 1990*, Budapest 1992, 579–585.
- Ferenczi–Hulková Ferenczi, Ilona–Hulková, Marta: Gemeinsame ein- und mehrstimmige Stücke in dem Gradual von Eperjes und in dem Gesangbuch aus L’ubica (17. Jd.), *Studia Musicologica* 22 (1980), 345–396.
- Fellerer 1972 *Geschichte der katholischen Kirchenmusik*, unter Mitarbeit zahlreicher Forscher des In- und Auslandes hrsg. von Karl Gustav Fellerer. Band I, II, Bärenreiter Verlag 1972, 1976.
- Fraknói 1873 (Fraknói) Frankl, Vilmos: *A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században* [Schooling in Hungary and abroad in the 16th century], Budapest 1873.
- Grad. Eccl. Hung. Epper. *Graduale Ecclesiae Hungaricae Epperiensis 1635*. Edited and introduced by Ilona Ferenczi. *Musicalia Danubiana* 9, Budapest 1988.
- Graff 1921 Paul Graff: *Geschichte der Auflösung der alten gottesdienstlichen Formen in der evangelischen Kirche*, Göttingen 1921.
- Gulyás 1931 Gulyás, Pál: *A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században* [Book-printing in Hungary in the 15–16th centuries], Budapest 1931.
- Harsányi 1912 Harsányi, István: A csepregi graduál [The Gradual of Csepreg], *Irodalomtörténet* 1 (1912), 110–112.
- Harsányi 1926 —: A Ráday-graduál [The Ráday-Gradual], *Irodalomtörténeti Közlemények* 36 (1926), 224–232.
- Hesbert 1968, 1970 *Corpus Antiphonarium Officii Vol. III. Invitatoria et antiphonae, Vol. IV. Responsoria, Versus, Hymni et Varia*. Editum a Renato-Joanne Hesbert, Roma 1968, 1970.
- Horvát 1835 Horvát, István: A’ Magyar Nyelv régi Maradványairól. XV-dik Század [Early documents of the Hungarian language. 15th century], *Tudományos Gyűjtemény* 19 (1835), 83–108.
- Horváth C. 1905 Horváth, Cyrill: A Batthyány-codexről [On the Batthyány Codex], *Irodalomtörténeti Közlemények* 15 (1905), 129–148, 257–292.

- Horváth C. 1908 —: Még egyszer a Batthyányi-kódexről [Once again on the Batthyány Codex], *Egyetemes Philológiai Közlöny* 32 (1908), 244–245.
- Horváth J. 1957 Horváth, János: *A reformáció jegyében* [In the spirit of the Reformation], Budapest 1957.
- Huszár Gál 1560/61 *Huszár Gál: A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséretetek, Kálmáncsehi Márton: Reggeli éneklések 1560–1561* [Huszár, Gál: Divine praises for the Christian congregation, Kálmáncsehi, Márton: Morning services 1560–1561], study by Gedeon Borsa. *Bibliotheca Hungarica Antiqua* 12, Budapest 1983.
- Huszár Gál 1574 *Huszár Gál: A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséretetek és imádságok, Komjáti 1574* [Huszár, Gál: Divine praises and prayers for the Christian congregation, Komjáti 1574], study by Gabriella Hubert. *Bibliotheca Hungarica Antiqua* 13, Budapest 1986.
- Jánossy 1932 Jánossy, Lajos: *Az evangélikus liturgia megújítása történeti és elvi alapon* [Renewal of the Lutheran liturgy on historical and theoretical grounds], Budapest 1932.
- Járosi 1932 Járosi, Andor: A német evangélikus liturgiai reformmozgalmak [The German Lutheran liturgical reform movements], *Theológiai Szemle* 8 (1932), 2–6. sz., 442–487.
- Kanyaró 1907 Kanyaró, Ferenc: A Batthyányi-kódex mint unitárius graduál [The Batthyány Codex as a Unitarian Gradual], *Egyetemes Philológiai Közlöny* 31 (1907), 897–911.
- Kardos 1908 Kardos, Albert: Unitárius graduál-é a Batthyányi-kódex? [Is the Codex Batthyány a Unitarian gradual?] *Egyetemes Philológiai Közlöny* 32 (1908), 82–83.
- Kálmán 1879 Kálmán, Farkas: A Kámáncsai (!) énekes könyv [The songbook of Kámáncsa (!)], *Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelő* 1 (1879), 572–577.
- Kálmán 1882 —: A debreczeni Graduálok [The Graduals of Debrecen], *Debreczeni Protestáns Lap* 2 (1882), 26–27, 63–64, 74–75.
- Kálmán 1883 —: A Batthyány Codex [The Batthyány Codex], *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 26 (1883), 31. sz., 996–1003.
- Kiss 1881 Kiss, Áron: *A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései* [The decrees of the synods of the Hungarian Reformed Church in the 16th century], Budapest 1881.
- Klaniczay 1961 Klaniczay, Tibor: A magyar reformáció irodalma; Újfalvi Imre és az 1602. évi énekeskönyv [Literature on the Hungarian Reformation; Imre Újfalvi and the songbook of 1602], in: *Reneszánsz és barokk. Tanulmányok a régi magyar irodalomról*, Szépirodalmi Könyvkiadó 1961, 64–150, 151–182.
- Klaniczay 1976 —: A reformáció szerepe az anyanyelvű irodalmak fejlődésében [The role of the Reformation in the development of vernacular literatures], in: *Hagyományok ébresztése*, Budapest 1976, 296–310.
- Kniezsa 1952 Kniezsa, István: *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig* [The history of the Hungarian orthography up to the introduction of printing], Budapest 1952.
- Koós 1981 Koós, Judit: A Rádayak könyvgyűjteményének kialakulása és könyvművészeti ritkaságai [The emergence of the Rádays' book collection and its curios of book printing], in: *A Ráday Gyűjtemény Évkönyve* II (1981), 97–119.

- Koós 1994 —: *Ráday Gedeon könyv- és műgyűjteménye a XVIII. században* [The book and art collection of Gedeon Ráday in the 18th century], Aszód 1994.
- Könyvkiállítási Kalauz 1882 *Könyvkiállítási emlék* [A souvenir of the book exhibition]. Published by Országos Magyar Iparművészeti Múzeum. Second and enlarged edition of the “Könyvkiállítási Kalauz” [A guide to the book exhibition], Budapest 1882.
- Kőszeghy 1894 Kőszeghy, Sándor: XVI. századi könyvtáraink történetéhez [Contributions to the history of 16th century libraries in Hungary], *Magyar Könyvszemle* 1894, 302–303.
- L. Kozma–Ladányi 1982 L. Kozma, Borbála–Ladányi, Sándor: *A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteményének (Budapest) kéziratkatalógusa – 1850 előtti kéziratok* – [Manuscripts catalogue of the Ráday Collection of the Reformed Church District of the Danube Region (Budapest) – manuscripts from before 1850], Budapest 1982.
- Ladányi 1994 Ladányi, Sándor: Ráday Eszter; Ráday Gedeon, id.; Ráday Könyvtár [The Ráday library], Ráday Pál, in: *Új Magyar Irodalmi Lexikon*, Vol. 3, Budapest 1994, 1673–1676.
- MÉL *Magyar Életrajzi Lexikon* [Hungarian biographical dictionary], Budapest 1967.
- MNySz *A magyar nyelv szótára* [Dictionary of the Hungarian language], compiled by Gergely Czuczor and János Fogarasi, 1–6, (Buda)Pest 1862–1874.
- MNyTESz *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* [Historical and etymological dictionary of the Hungarian language] 1–4, Budapest 1967–1984.
- MNytsz *Magyar Nyelvtörténeti Szótár a legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig* (Lexicon Language Hungaricae aevi antiquoris). Edited by Gábor Szarvas and Zsigmond Simonyi, I–III, Budapest 1890–1893.
- Mezey 1963 Mezey, László: A kéziratosság századai [Centuries of manuscript culture], in: *A könyv és a könyvtár a magyar társadalom életében*, Budapest 1963, 43–126.
- Molnár–Simon 1976 Molnár, József–Simon, Györgyi: *Magyar nyelvemlékek* [Hungarian linguistic records], Budapest 1976.
- Nagy 1862 Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* [Hungarian families with their coats-of-arms and genealogical tables], 9. kötet, Pest 1862.
- Négyesy 1889 Négyesy László: *Rádai Ráday Pál munkái* [The works of Pál Rádai Ráday], Budapest 1889.
- Nyelvemléktár 1 *Régi Magyar Codexek. Bécsi codex. Müncheneri codex* [Early Hungarian Codices. Vienna Codex. Munich Codex]. Nyelvemléktár. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. Vol. I. Edited by György Volf, Budapest 1874.
- Nyelvemléktár 8 *Régi Magyar Codexek: Szent Margit élete. Példák könyve. Könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról. Apor codex. Kulcsár codex* [Early Hungarian Codices: The life of St Margaret of Hungary. A book of examples. A small book on the dignity of the holy apostles. Apor Codex. Kulcsár Codex]. Nyelvemléktár. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. Vol. VIII. Edited by György Volf, Budapest 1879.
- Nyelvemléktár 12 *Régi Magyar Codexek. Döbrentei codex. Teleki codex* [Early Hungarian Codices: The Döbrentei Codex. The Teleki Codex].

- Nyelvmléktár. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. Vol. XII. Edited by György Volf, Budapest 1884;
In volume 19 of the series *Régi Magyar Kódexek* started in 1985: *Döbrentei-kódex* [The Döbrentei Codex], edited by Csilla N. Abaffy and Csilla T. Szabó, Budapest 1995.
- Nyelvmléktár 13 *Régi Magyar Codexek. Festetics codex. Pozsonyi codex. Keszthelyi codex. Miskolci töredék* [Early Hungarian Codices. Festetics Codex. Pozsony Codex. Keszthely Codex. Fragment from Miskolcz]. Nyelvmléktár. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. Vol. XIII. Edited by György Volf, Budapest 1885.
- Nyelvmléktár 14 *Régi Magyar Codexek. Lobkowitz codex. Batthyányi (!) codex. Czech codex* [Early Hungarian Codices. Lobkowitz Codex. Batthyány Codex. Czech Codex]. Nyelvmléktár. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. Vol. XIV. Edited by György Volf, Budapest 1890.
- Payr 1924 Payr, Sándor: *A dunántúli evangélikus egyházkerület története* [The history of the Transdanubian Lutheran church district], Sopron 1924.
- Payr 1936 —: Testvéri közösség magyar protestáns énekeskönyveinkben [Fraternal community in the Hungarian Protestant songbooks], in: *Kálvin és a kálvinizmus. Tanulmányok az Institutio négyszázadik évfordulójára*, Debrecen 1936, 403–435.
- Pásztor 1993/1994 Pásztor, János: Evangélikus-református istentisztelet a XVI. században [The Lutheran-Calvinist service in the 16th century], *Magyar Egyházzene* I. (1993–1994), 31–37.
- Pirnát 1964 Pirnát, Antal: A késő-humanista protestáns polgári irodalom [The Protestant bourgeois literature of late humanism], in: *A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig. A magyar irodalom története II.* Edited by Tibor Klaniczay, Budapest (1964), 51–90.
- Protestáns graduál 1996 *Protestáns graduál. Szemelvények a 16–17. századi protestáns graduálok anyagából istentiszteleti és oktatási célra* [The Protestant gradual. A selection from 16th–17th century Protestant graduals for use in services and instruction]. Compiled by Ilona Ferenczi and László Dobszay with assistance of Tamás Bódiss and Zoltán Farkas, Budapest 1996.
- Rajeczky 1953 Rajeczky, Benjamin: Adatok a magyar gregoriánhoz [Contribution to the Hungarian Gregorian chant], *Zenatudományi Tanulmányok* I, Budapest 1953, 279–286. Reprinted in the volume *Rajeczky Benjamin írásai* [Writings of Benjamin Rajeczky], Budapest 1976, 33–39.
- Rajeczky 1977 —: Kontrafaktor in den Ordinarium-Sätzen der ungarischen Handschriften, *Studia Musicologica* 19 (1977), 227–234.
- Rajeczky 1981 —: *Mi a gregorián?* [What is Gregorian chant?] Budapest 1981.
- RajMel —: *Hymni et sequentiae*. Melodiarium Hungariae Medii Aevi I. Beschreibung der Quellen von Polikárp Radó. [1] Zweite, revidierte Ausgabe, [2] Supplementband, Budapest 1976, 1982.
- Rennerné 1982 Rennerné, Várhidi Klára: Népzenénkben ma is hangzó XVI. századi nyolcas verseink [Sixteenth-century Hungarian octosyllabic poems in folk music today]. *Zenatudományi Dolgozatok* 1982, 57–74.
- Révész 1895 Révész, Imre: *Magyarországi tanulók Wittenbergben Melanchthon haláláig* [Students in Wittenberg from Hungary up to the death of Melanchthon]. Magyar történelmi Tár VI. Budapest 1895, 205–230.

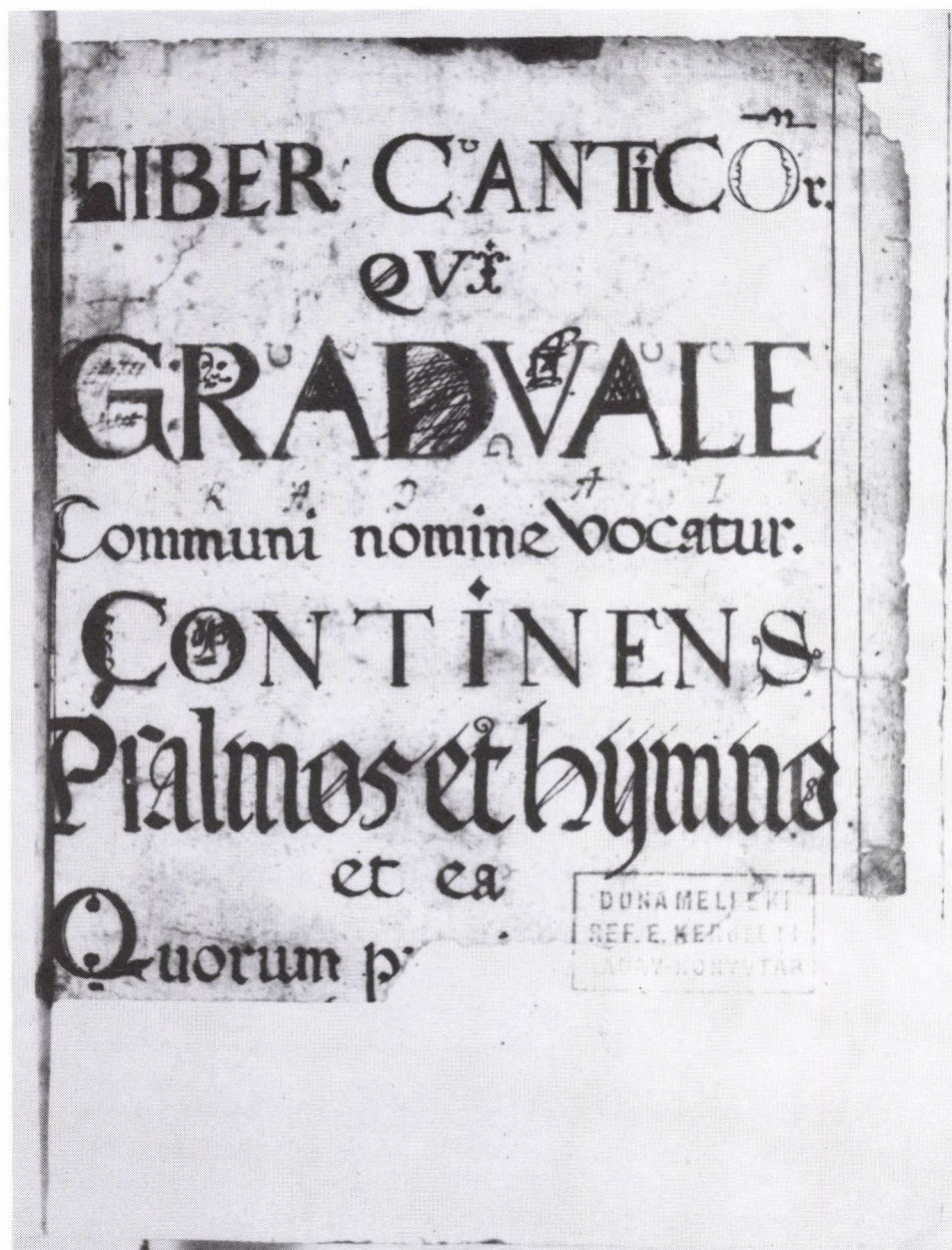
- Ritoókné 1984 Ritoókné, Szalay Ágnes: A wittenbergi egyetem magyarországi promoteáltjai a XVI. században [Hungarian graduates at the university of Wittenberg in the 16th century], in: *Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből*, Budapest 1984, 222–239.
- RMDT 16th century Csomasz Tóth, Kálmán: *A XVI. század magyar dallamai* [Hungarian melodies of the 16th century]. Régi Magyar Dallamok Tára I, Budapest 1958.
- RMDT 17th century Papp, Géza: *A XVII. század énekelt dallamai* [Sung melodies of the 17th century]. Régi Magyar Dallamok Tára II, Budapest 1970.
- RMK I, II, III/1, III/2 Szabó, Károly (–Hellebrant, Árpád): *Régi Magyar Könyvtár* [Library of early Hungarian books] I, II, III/1, III/2, Budapest 1879, 1885, 1896, 1898.
- RMKT I *Régi Magyar Költők Tára I. Középkori magyar költői maradványok* [A collection of early Hungarian poets. Vol. I. Remnants of the Medieval Hungarian poetry]. Edited by Áron Szilády, Budapest 1871.
- RMKT XVII/6 *Szenci Molnár Albert költői művei* [Poetic works of Albert Szenci Molnár]. Edited by Béla Stoll. Régi Magyar Költők Tára XVII. század 6. Budapest 1971.
- RMKT XVII/8 *Bethlen Gábor korának költészete* [Poetry in the age of Gábor Bethlen]. Edited by Tibor Komlószi and Béla Stoll. Régi Magyar Költők Tára XVII. század 8. Budapest 1976.
- RMKT XVII/13 *Szentpáli N. Ferenc, Felvinczy György, Pápai Páriz Ferenc és Tótfalusi Kis Miklós versei* [Poems of Ferenc Szentpáli N., György Felvinczy, Ferenc Pápai Páriz and Miklós Tótfalusi Kis]. Edited by Imre Varga. Régi Magyar Költők Tára XVII. század 13. Budapest 1988.
- RMNy 1971, 1983 *Régi Magyarországi Nyomtatványok* [Early Hungarian prints] 1. 1473–1600, 2. 1601–1635, Budapest 1971, 1983.
- RPHA *Répertoire de la poésie hongroise ancienne*. Manuel de correction d’erreurs dans la base de données, I–II. Direction: Iván Horváth, assisté par Gabriella H. Hubert, Paris 1992.
- Schildbach 1967 Martin Schildbach: *Das einstimmige Agnus Dei und seine handschriftliche Überlieferung vom 10. bis zum 16. Jahrhundert*. Inaugural-Dissertation der Philosophischen Fakultät der Friedrich-Alexander Universität zu Erlangen-Nürnberg 1967.
- Schulek 1957 Schulek, Tibor: Az első magyar bibliográfiáról [On the first Hungarian bibliography], *Irodalomtörténeti Közlemények* 61 (1957), 372–375.
- Schulek 1968 —: Kurzer Abriß der Geschichte des ungarischen Kirchengesangbuchs und des Standes hymnologischer Forschung in Ungarn, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* 13 (1968), 130–140.
- Schulek 1970 —: Kálmáncsehi Márton: “Reggeli éneklések könyve” [Márton Kálmáncsehi: ‘Book of morning services’], *Irodalomtörténeti Közlemények* 74 (1970), 346–352.
- Seprődi 1913 Seprődi, János: A Batthyány-kódex jelentősége [The importance of the Batthyány Codex], in: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Gyulafehérvárt 1912 október 12–14 napján tartott hetedik vándorgyűlésének emlékkönyve*. Edited by Pál Erdélyi, Kolozsvár 1913, 132–140.
- Somkuti 1986 Somkuti, Gabriella: A Ráday Gyűjtemény [The Ráday collection], *Könyvtáros* 36 (1986), 386–395.
- Stoll 1963 *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1565–1840)* [Bibliography of the Hungarian handwritten

- songbooks and collections of poems (1565–1840)]. Compiled by Béla Stoll, Budapest 1963.
- Stoll 1987 Stoll, Béla: *Szövegkritikai problémák a magyar irodalomban* [Problems of textual criticism in the Hungarian literature], Budapest 1987.
- Szabó T. 1934 Szabó T., Attila: *Kézírtos énekeskönyveink és verses kézírataink a XVI–XIX. században* [Handwritten songbooks and manuscripts with poems in the 16th–19th centuries], Zilah 1934.
- Szabó T. 1941 —: *Újabb adatok és pótlások kézírtos énekeskönyveink és verses kézírataink könyvészetéhez* [Recent data to bibliography of the handwritten songbooks and manuscripts with poems]. Erdélyi Tudományos Füzetek 123. sz., Kolozsvár 1941.
- Szabolcsi 1964 Szabolcsi, Bence: *The Concise History of Hungarian Music*, Budapest 1964.
- Szabolcsi 1979 —: *A magyar zenetörténet kézikönyve* [A concise history of the Hungarian Music], 3rd revised edition, Budapest 1979.
- Szakály 1995 Szakály, Ferenc: *Mezőváros és reformáció* [Market-towns and the Reformation], Budapest 1995.
- Szathmári 1968 Szathmári, István: *Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk* [Early grammars and the unification of the Hungarian literary language], Budapest 1968.
- Szathmáry 1892 Szathmáry, József: A ref. templomi énekes könyv története [The history of the Calvinist hymn-book], *Protestáns Szemle* 4 (1892), 324–347, 446–488.
- Szelestei N. 1996 Szelestei N., László: Egy fanatikus lelkész a 18. század első feléből [A fanatic pastor from the first half of the 18th century], *Credo* 2 (1996), 3–4. sz., 60–64.
- Szendrei 1972 Szendrei, Janka: Te Deum-Melodie im Kodex Peer, *Studia Musicologica* 14 (1972), 169–201.
- Szendrei 1973 —: Tedeum als ungarischer Volksgesang im Mittelalter, *Studia Musicologica* 15 (1973), 303–320.
- Szendrei 1977 —: Első hangjegyes népénekünk. A Te Deum-dallam magyarországi története. [The first Hungarian folk-hymn noted in scores. The history of the Te Deum melody in Hungary] *Népzene és Zenetörténet* III, Budapest 1977, 102–133.
- Szendrei 1981 —: *A magyar középkor hangjegyes forrásai* [Hungarian sources with musical notation in the Middle Ages]. Műhelytanulmányok a Magyar Zenetörténethez 1, Budapest 1981.
- Szendrei 1983 —: *Középkori hangjegyírások Magyarországon* [Medieval musical notations in Hungary]. Műhelytanulmányok a Magyar Zenetörténethez 4, Budapest 1983.
- Szendrei 1988 —: Hangjegyírás. Hangjegyes források [Musical notation. Musical sources], in: *Magyarország Zenetörténete I. Középkor*. Edited by Benjamin Rajeczky, Budapest 1988, 165–215, 216–245.
- Szentiványi 1958 *Catalogus concinnus librorum manuscriptorum bibliothecae Batthyányanae*. Exaratus per Robertum Szentiványi. 4. kiadás, Szeged 1958.
- Székely 1548 *Székely István: Zsoltárkönyv. Krakkó, 1548*. [István Székely: Psalm-book. Cracow, 1548]. Bibliotheca Hungarica Antiqua XXVI. Study by Géza Szabó; facsimile text edited by Péter Kőszeghy, Budapest 1991.
- Szigeti 1963 Szigeti, Kilián: Denkmäler des Gregorianischen Chorals aus dem ungarischen Mittelalter, *Studia Musicologica* 4 (1963), 129–172.

- Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái* [Life and works of Hungarian writers], Vol. 11, Budapest 1906.
- Thannabaur 1962 Peter Josef Thannabaur: *Das einstimmige Sanctus der römischen Messe in der handschriftlichen Überlieferung des 11. bis 16. Jahrhunderts*, München 1962.
- Thiel 1940 Viktor Thiel: *Geschichte der Papiererzeugung im Donauraum*, Ulm 1940.
- Toldy 1862 Toldy, Ferenc: *Az ó- s középkori magyar nemzeti irodalom története* [The history of the Hungarian national literature in the ancient times and the Middle Ages], I–II, third edition, Pest 1862.
- Toldy 1867 —: *A magyar költészet története* [History of the Hungarian poetry], second edition, Pest 1867.
- Tóth 1926 Tóth, János: A Ráday kódex [The Ráday Codex], *Irodalomtörténeti Közlemények* 36 (1926), 106–112.
- V. Kovács 1964 V. Kovács, Sándor: A késő-középkori kolostori irodalom [Late medieval literature in the monasteries], in: *A magyar irodalom története 1600-ig. A magyar irodalom története I.* Edited by Tibor Klaniczay, Budapest (1964), 129–169.
- Varjas 1964 Varjas, Béla: A reformáció énekirodalma [The song literature of the Reformation], in: *A magyar irodalom története 1600-ig. A magyar irodalom története I.* Edited by Tibor Klaniczay, Budapest (1964), 311–382.
- Varjú 1899–1901 Varjú, Elemér: A gyulafehérvári Batthyány-könyvtár [The Batthyány library of Gyulafehérvár/Alba Iulia], *Magyar Könyvszemle* 7 (1899), 134–175, 209–243, 329–345; 8 (1900), 17–55, 131–169, 228–249, 337–361; 9 (1901), 24–52.
- Vegyes följegyzések Vegyes följegyzések [Miscellaneous records (ed. by the editorial board)], *Irodalomtörténeti Közlemények* 3 (1893), 122–125.
- Volf 1890 Volf, György: A Batthyányi Codex irodalomtörténeti és liturgiai fontossága [The literary-historical and liturgical importance of the Batthyány Codex], *Egyetemes Philológiai Közlöny* 14 (1890), 174–192.
- Wagner Peter Wagner: *Einführung in die gregorianischen Melodien. Ein Handbuch der Choralwissenschaft. 1. Ursprung und Entwicklung der liturgischen Gesangsformen bis zum Ausgange des Mittelalters. 2. Neumenkunde. Paläographie des liturgischen Gesanges. 3. Gregorian Formenlehre. Eine choralische Stilkunde* (4., 3., 2. Ausgabe), Hildesheim-Wiesbaden 1962.
- Zoványi MPEL Zoványi, Jenő: *Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*. [Dictionary of the history of the Hungarian Protestant churches]. Third revised and enlarged edition. Edited by Sándor Ladányi, Budapest 1977.
- Zoványi 1565–1600 —: *A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig* [Protestantism in Hungary from 1565 till 1600]. Humanizmus és reformáció 6, Budapest 1977.
- Zsilinszky 1907 Zsilinszky, Mihály: *A magyarhoni protestáns egyház története* [History of the Hungarian Protestant Church], Budapest 1907.

FACSIMILES

1. facsimile: Graduale Ráday, címoldal / title-page

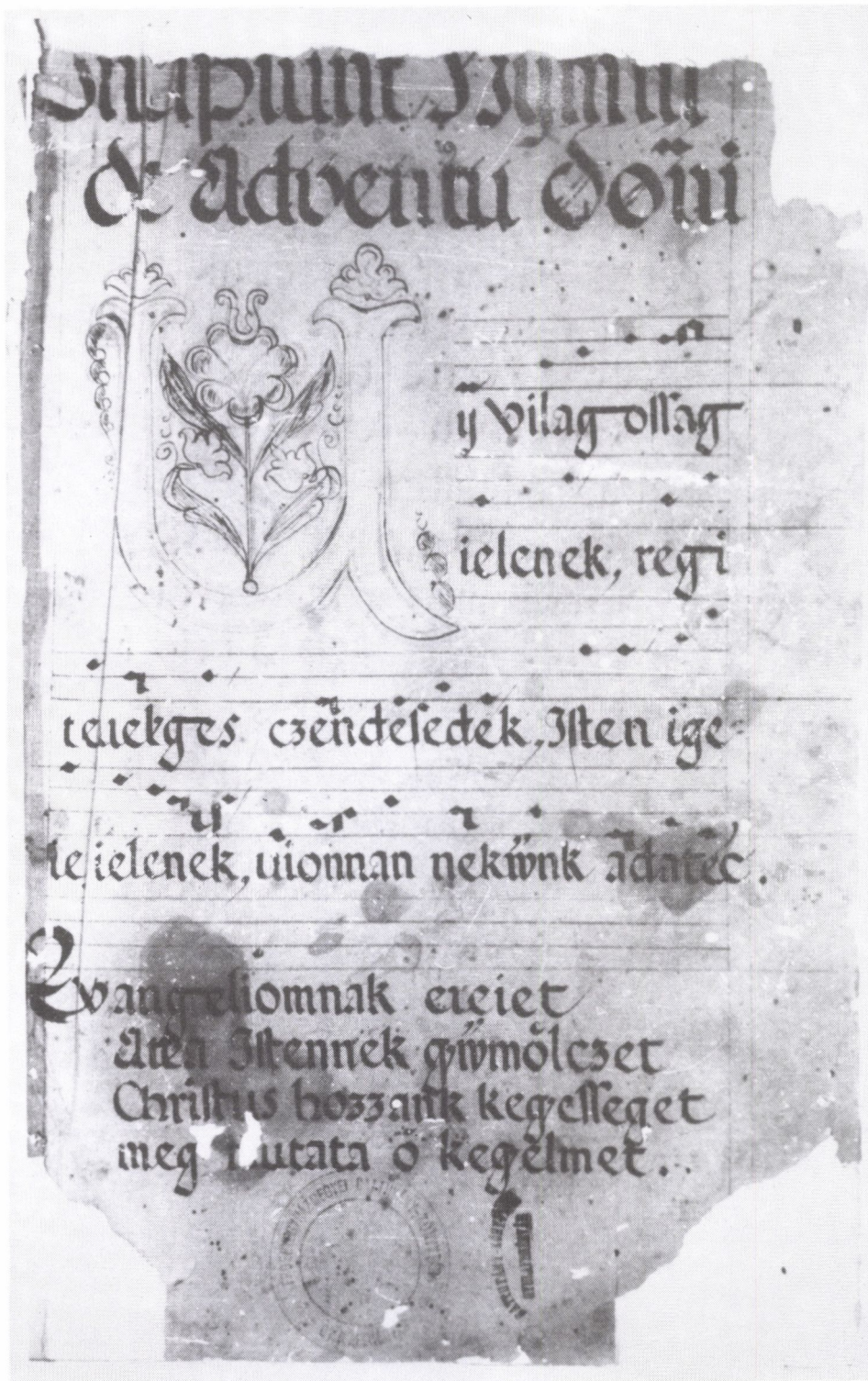
Cipiunt Hymni
de aduentu Domini

1711 Gestit XL

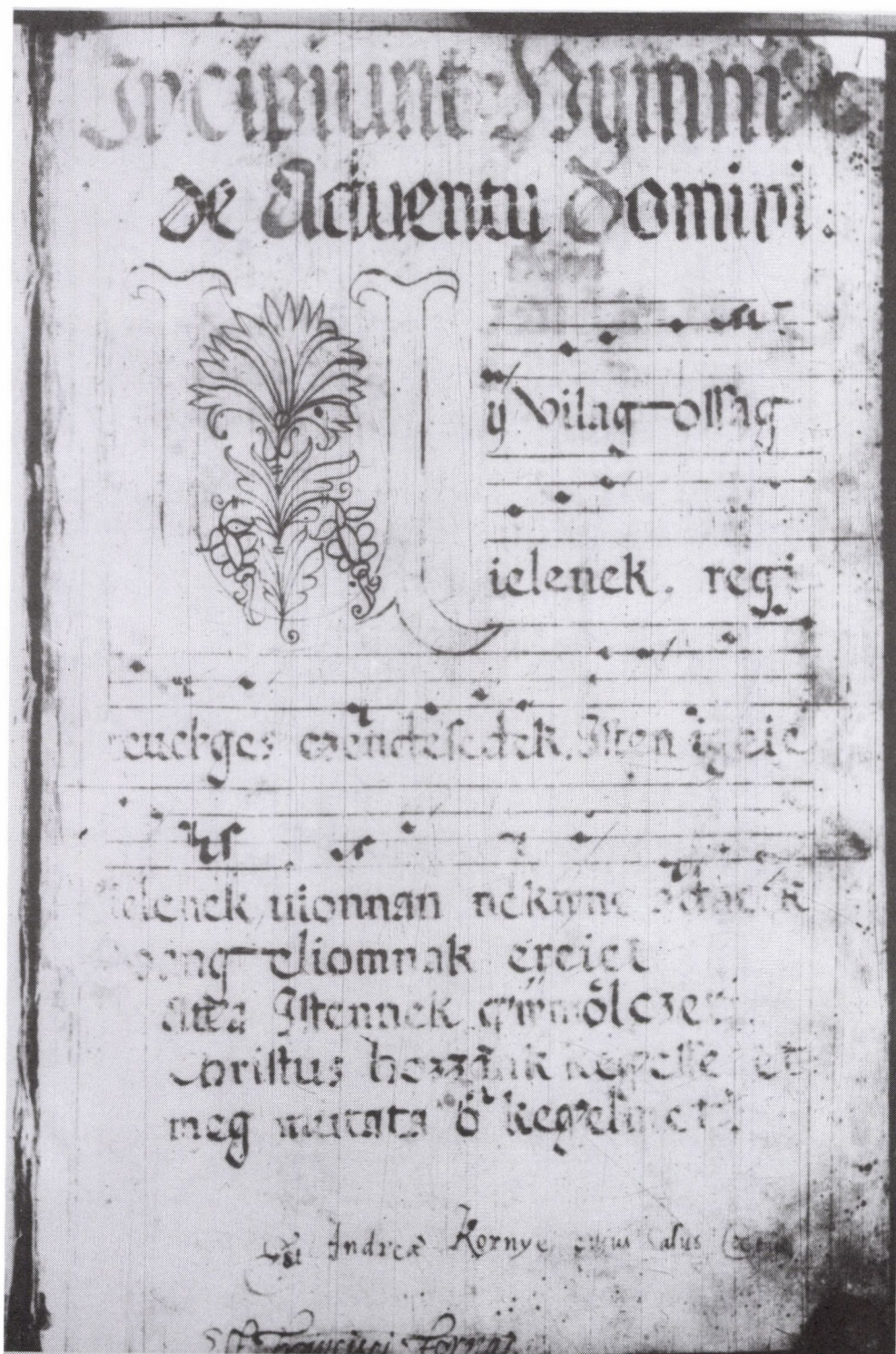
B.C. 1

Vy Vilagossag ielenek
regi tevelges czendeselek, *Mte* ige
ie ielenek, uionna nekē adatek.

2. facsimile: Graduale Ráday, p. 1

3. facsimile: Batthyány graduál, p. 1

4. facsimile: Óvári graduál, p. 1

Hymni de Nativitate dñi nr̄i J. Ch̄ri

Attanak orszaga
bol, ez vilagra
Isten iöve, nevestetek örök
Istennek, idvelleg nec kut feienek

5. facsimile: Graduale Ráday, p. 19

27

Alius. *Cantus*

O keresztenc kivagyunk
az Istennek halat adguc, ki kónörül
vė mi raitė, is: fiat ada erettvink.
Ei izent Selektól fogontatek
izwz Mariatul izwletek
bwnėinkertmeg felsittetek
idvellegvinkre adatek.

6. facsimile: Graduale Ráday, p. 27

B.C. 89. *Antiphona* 109

Sampliciter in
ventu.

Regem el mult időkben,
meg értették az Izs: prophetak
által, hogy az Atya Istennek fia, és
vilagra iövendő, az ördögnek

7. facsimile: Graduale Ráday, p. 189

219 217

Sa te meg nem tartasz Uram Si-
 ten, hiaban vigaznak az mi Ize-
 meink. *Alf. 27* **S**egiti meg min-
 ket, mindenható Atya, és fiu, és
 szent Lélek Isten. *54. 27. Alf. 27. Alf. 27.* **V**alaki igaz-
 hitbol Christulról, vallalt tészen.

8. facsimile: Graduale Ráday, p. 217

Responsoria

Iesus Christus előttenek
szent fia, Szegalmász mi nekivē.

Ki vltz Aza Stennek iobiara, Szgltz
Ki mi erettvink iovel ez Vilagra:
Ki mi erettvē ez Vilagra szivletel,
Ki ez napō kōrmivl meteltetel,
Ki az bölcsekē meg ietenel, Sz:
Ki ez napō Jerusalēbē be menel,
Ki ez napō az lidoktol meg fogatal,

9. facsimile: Graduale Ráday, p. 175

B. C. 29. 100 77

Canticum Sanctoꝝ Ambrosij & Augustini.

Te deum laudamus: &

Teged Isten diczerünk,
Teged Urnac Vallunc. Teged örök
Atra Isten, minden földi allat tiztel.
Teged mind az Angaloc, teged men

10

10. facsimile: Graduale Ráday, p. 121

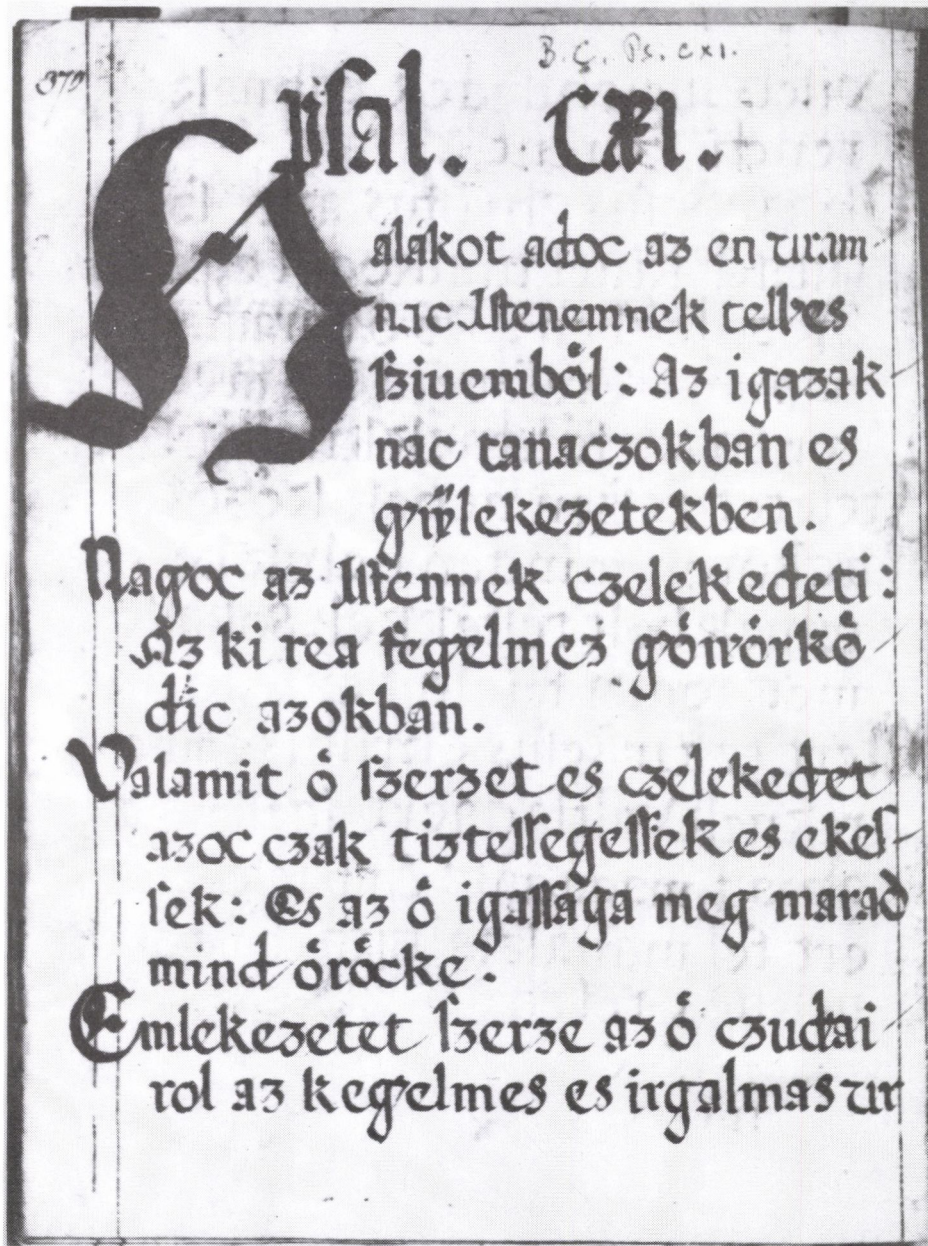
Lamentationes. 217
P. C. Lam. I.

Minek utanna sidolag Babilioni
anak foglagaban vitetek, es Jeru
salem el toretetek. Jeremias Prophe
ta le m̄le siruan, es Jerusalem va
gollanac, iouento pulstularul.

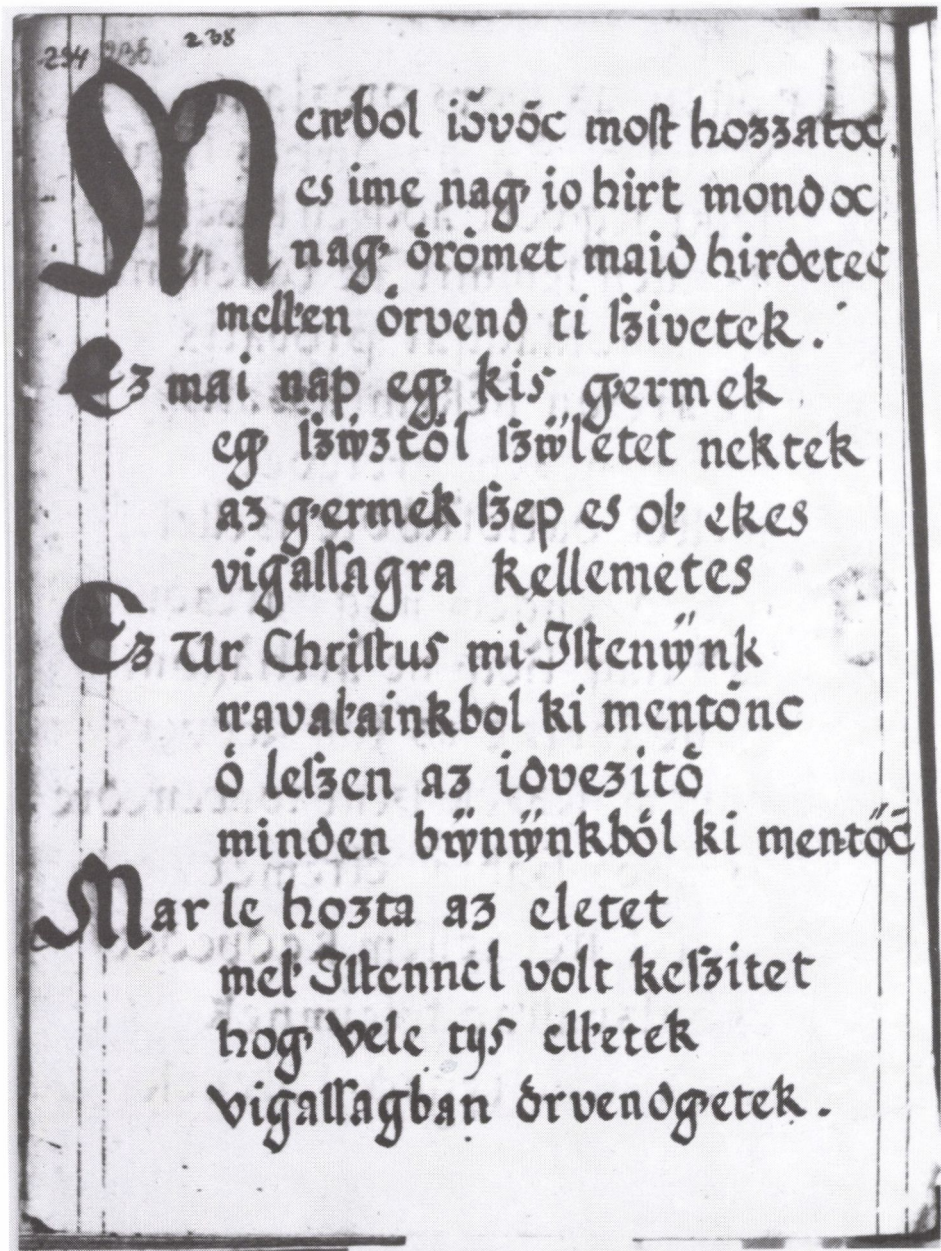
11. facsimile: Graduale Ráday, p. 239

LITANIA MA
ior:
 rr Isten, Irgalmas
nekwnk. Christus, Irgalmas nekē
rr Isten, Irgalmas nekwnk
Teremto menrei (Atta Isten, Irgl3

12. facsimile: Graduale Ráday, p. 29

13. facsimile: Graduale Ráday, p. 370

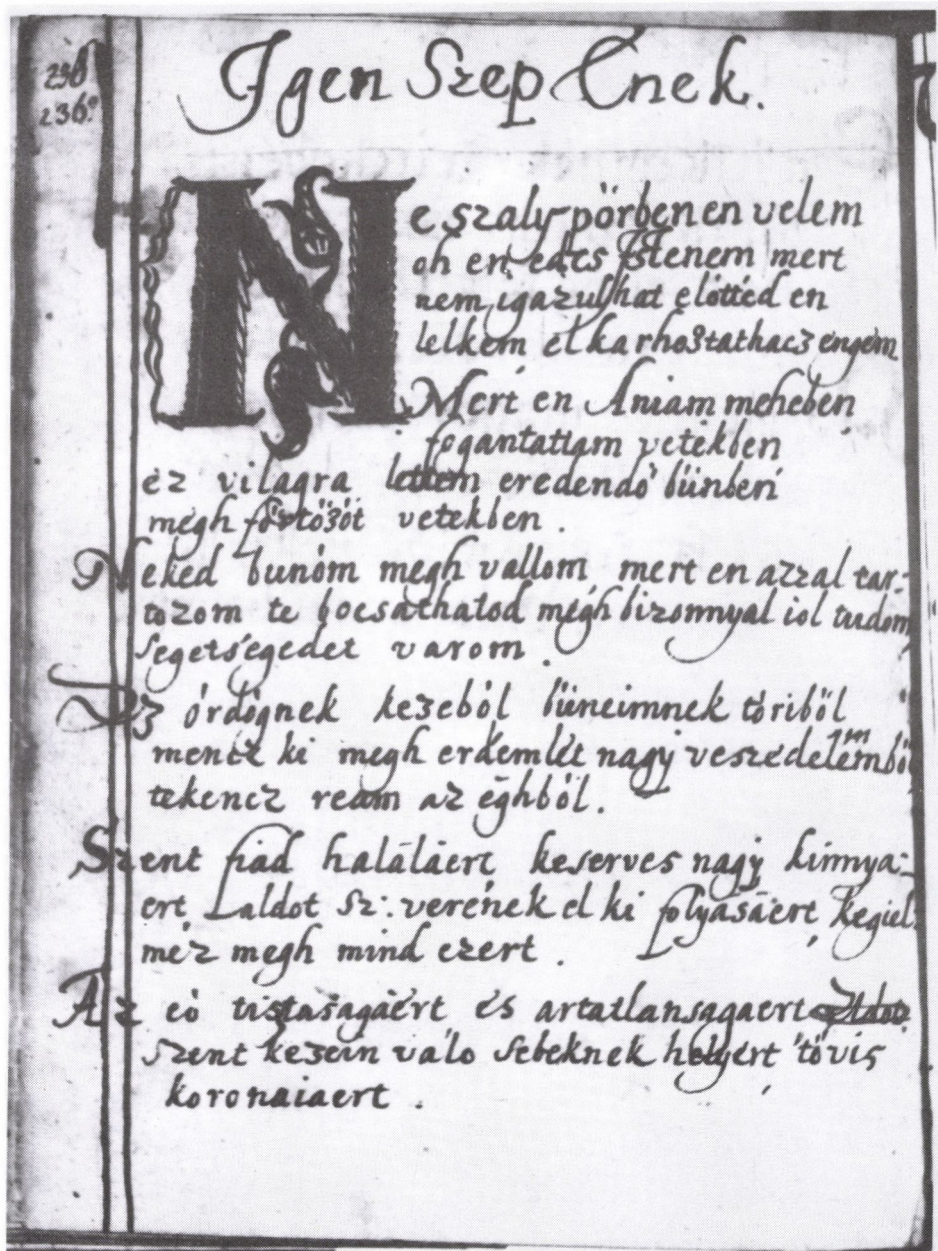
14. facsimile: Graduale Ráday, p. 234

132
130

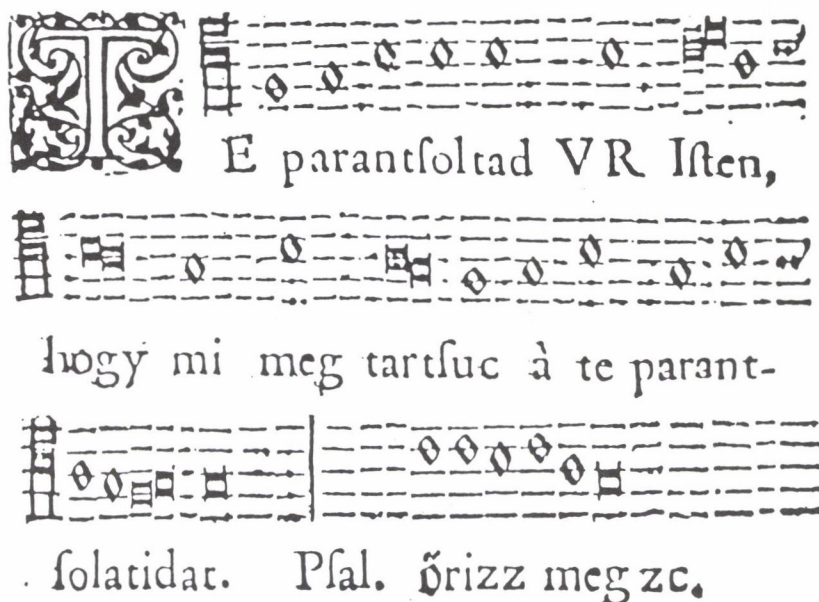
INWOCATIO.

Jeszes Krisztusban Szerelmes Anyánk, Kegyelemadat nyíjtjad reánk, Kik:
és JESZUS! Tanítson meg böltséged, most itten Jged által idvezséget,
miniként tiszteljünk téged? Nyíjtd meg a Tanácsunk's életet:
Nyíjtd meg a mi füleinke, szenteld meg szívünk,
Hogy a te Sz. Bezzédedet Ertsünk mint tanít minket;
Hogy néked Uram élhesünk végre idvezülhesünk.

15. facsimile: Graduale Ráday, p. 130

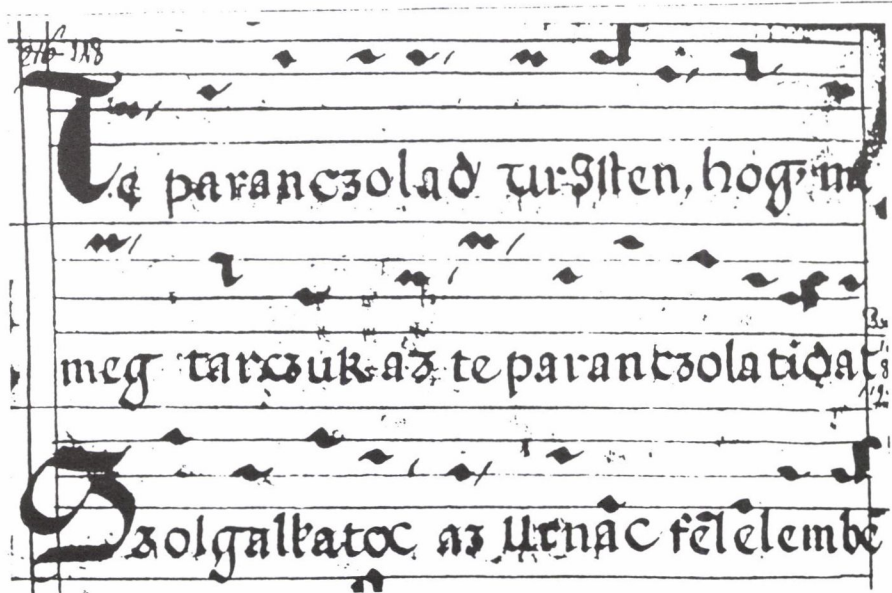

16. facsimile: Graduale Ráday, p. 238

E parantsoltad VR Isten,
 hogy mi meg tartsuc a te parant-
 solatidat. Psal. Őrizz meg zc.

17. facsimile: Huszár Gál 1574, f. 55b, 56a

Te paranczolat uristen, hogy mi
 meg tarsuk az te paranczolatidat
 Szolgalkatoc az Urnac felelemben

18. facsimile: Graduale Ráday, p. 216

ur̄sten. Te paranczolat ur̄sten.
 hoḡ mi meg tarczuk, az te paranczolatidat.
 Szolgallatok az

*110 Bēti mac.
 110 Dñi Pa.
 119. 119. 119.*

19. facsimile: Batthyány graduál, p. 199

fellegetes ur̄sten. Te paranczolatid ur̄sten.
 hoḡ mi meg tarczuc az te paranczolatidat. Szol'

119. 119. 119.

20. facsimile: Óvári graduál, p. 52, 53

LIBER CANTICORUM

QVI

GRADVALE

RADAI

Communi nomine vocatur.

CONTINENS

Psalmos et hymnos

et ea

Quorum p[...]

Incipiunt Hymni de Adventu Domini Nostri Jesu Christi

p 1

[1] **V**

y vi- la- gos- sag ie- le- nec,
re- gi te- vel'- ges czen- de- se- dek, Js- ten i- ge-
ie ie- le- nek, u- ion- nan ne- künc a- da- tek.

p 2

Evangelionnac ereiet
At'a Jstennec g'ümölczet,
Christus hozzanc keg'esseget,
meg mutata ö keg'elmet.

Kit soc szaz esztendeiglen,
el titkolt volt Att'a Jsten,
mint *meg* monda iövendöben,
Amos Propheta kön'veben.

Ezt az mi hitetlenségünc,
es nag' telhetetlenségünc,
erdemlette tevel'gesünc,
emberbeli remenségünc.

Jgaz az Jsten igeie,
kivel éll ember elmeie,
kinec meg marad ereie,
es el nem vesz ö remen'e.

Kerünc Ur Jsten tegedet
erössits meg mi elmenket
hog' vehessüc szent Jgedet
es valhassuc te hitedet.

Mert csak te vag' bizodalunc
ördög ellen nag' g'amolunc,
testünc ellen diadalmunc,
ez világ ellen otalmunc.

p 3

Ditsöseg leg'en Att'anak
es egg'etlen eg' fianak,
ezeknek aiandekanac,
az ditsö szent Haromsagnac.
Ug' leg'en.

Alius

p 4

[2] **A** I- dot Jz- ra- el- nec U- ra,
 mert ez az ke- g'el- mes A- t'a, ki min- de- ne-
 ket meg al- da, es szent fi- a- val meg val- ta.

Davidnac ezt meg jelente
 irgalmassagát hirdete
 mert Christust neki igere
 es orszagát vele közle.

Neked szentsegeben szolgalunc,
 mert Christus az mi szentsegünc
 oe mi nekünc igassagunc
 kit hittel mi meg kapczolunc.

p 5 Ezt az Att'a meg igere,
 Prophetac által hirdete
 esküveset erőssite
 Fiat mi nekünc ereszte.

Es te Giermek hivattatol,
 Prophetanak az Jstentöl,
 hog' utat nis te az Urnac
 ki ellene áll pokolnac.

Hog' ki mentene ezekből
 Att'anac nag' haragiabol
 karhozatból es ketsegből
 es rettenetes fogsagból.

Veszerlez mindent hozzáia,
 mert ez idvessegnec uta,
 kit io voltabol az Att'a,
 nekünc karhoztaknac ada.

Jelentene meg io voltat
 hozzanc nag' irgalmassagát
 tell'esitene mondasat
 esküveset fogadasat.

Jll' keg'elmes lön az Att'a
 mert men'orszagból meg lata,
 hog' minket meg szabadita
 fiat erettünk erezte.

Ezt Abrahamnac fogada,
 mikor nekie ezt monda,
 el eresztem en fiamot
 mert mindeneket ez meg ald.

Azert nész reanc Ur Jsten,
 kic vakok vag'unc az bünben,
 geriez szent lelket szivünkben
 hog' leg'ünk czendes lelkünkben.

p 6 Ki az beketelensegből,
 meg szabadiczon az bünből,
 ketsegtől es karhozattul,
 szüksegünkben kisertettől.

Diczeret neked szent Att'ank,
 ki Uralkodol öröcke
 tekencz reanc szent fiadert
 hog' ne vesszünk ell öröcke.

p 7

Alius

p 8 **A**^[3]tt'a Jstennek Jgeie
örök Att'atul ki iövel,
ki ez vilagra születel,
idő utolsó részében.

Vilagosíts meg szívünket,
és szent Lelekkel erősíts
halván az te szent igédet
tavul leg'ének bűneink.

Hog' mikor el iösz itelni,
minden szü titkait ki venni,
adván minden iot az ioknac
az gonoszoknac g'ötrelmet.

Akkor az mi bűneinkert
ne ves el szent szined elől,
de minket az igazakkal,
rezesíts örök elettel.

p 9 Diczeret es nag' ditsőseg,
Att'anac es szent fianac,
es szent Lelec Ur Jstennec
most es öröckön öröcke.

Alius

M^[4]en'ből az Jge le iöve,
regen Att'atul ki iöve,
születec idvessegünkre
es fogsaginkból ki mente.

Te vag' Att'anak Jgeie
kit Adamnac meg igere
David Abrahamnac ielente
vegre mi nekünc el küldé.

p 10 Boczasd meg azért bününket
vilagosicsd meg szívünket
erössíts bennünc hitedet
mutasd Att'adnac keg'elmet.

Jelents meg nekünc igédet,
kiből hihessünc tegedet
es leg' mi nekünc eppület
ut igazság örök elet.

Hog' mikor el iösz itelni
leg' keg'elmes fiaidhoz
es vig' minket szent Att'adhoz
eletteddel aiandekoz.

Diczőseg Att'a Jstennek
tisztesség ő szent fianac
diczeret az szent Leleknec
Szent Haromság eg' Jstennek.

p 11

Alius

A^[5]z Jdvezitöt regenten
mint meg igerte az Jsten
ezt az utolsó időben,
meg ada Züznek meheben.

Szüz Mariahoz az Jsten
Gabriel Ang'alt el küldé
ki ötöt ekessen idvezle
Jstennek kedvet ielente.

Jdvez leg' ug' mond tizta Züz
mert kedvet leltel Jstennel
bodog vag' asszon'oc között
mert szüöld az aldot Christust.

Szent Lelektől fogontatik
Jsten fianac hivattatik
David szekin Uralkodik
országa el nem vegezik.

p 12

Nevezed ötet Jesusnak
mert idvessege nepenek
kic az ő neveben hisznek
bünökből meg menekedne.

Moses regen ig' irt rola,
asszoni allatnac magva,
kig'onac feiet meg ront'a,
es birodalmat el vonsza.

Esaias ig'en szolla,
hog' születtetec szüzneć fia
nekünk nag' vigasztalasunkra
neve leszen velünc Jsten.

p 13 Ezt Maria magasztala
idvesseget töle varia
kihöz minketis igazit
mert ő Jstenhöz igazit.

Jme nag' czuda Jstentöl
fiu születet an'atul
ki születet volt Att'atul
öröktül fogvan Jstentöl.

Ell ala iöve menn'egből
hog' minket fel vinne az földről,
lön mi erettünk szegenn'e
hog' minket tenne gazdagga.

Fol'amiunc azért Jesushoz
szüz Maria szülöttehöz
ki küldetek az Jstentöl
hog' meg mentene az büntöl.

Ur Jesus kerünk tegedet
boczasd meg mi büneinket
es adg'ad szent aiandekidat
utaidat követhessüc.

p 14

Leg'en az züznec elete
mi életünknek tüköre
hog' követhessük hitiben
es io czelekedetiben.

Diczertessel Att'a Jsten,
vigasztalo szent Lelekkel,
es idvezitö Jesussal,
ki tiszta szüztöl születet.

Alius

p 15 **M**^[6]indenekneć teremtoie
es hivekneć meg valtoia
Christus Att'anac szent fia
bünösökneć bizodalma.

Halgasd meg mi keresünket,
neked attuk mi magunkat,
Att'adhoz hog' be vig' minket,
hozza igazgasd utunkat.

Ez vilagnac nag' esetit
banad es ő veszedelmet
kedvedet hozza ielented
az testet züztöl fel veded.

Bünösökert te meg halal
minket vereddel meg valtal
pokoltol meg szabadital,
Att'ad kedveben iutatal.

Nincz naladnal töb zalogunk
men'országban töb g'amolunc
kivöled töb bizodalma
Att'ad elöt Prokatorunk.

Te vag' Jacob laitoriaia,
nalunc Att'adnac Zaloga,
utunk mi nekünc hozzaia,
ang'aloknac vigassaga.

Te Noe barkaianac aitaia,
men'orszagnac szent kapuia,
bünösökneć oll' aldozatt'a,
kit io szemmel lat az At'a.

Te Moisesneć oltara
mindenekneć nag' otalma,
bünösökneć szoszoloia,
es csak egg'etlen eg' Ura.

p 16

*Azert neked esedezünk,
buzgo sziböl most kön'örgünc,
eletünkben hog' leg' uelünk,
ez uilag ellen otalmunk.*

*Te igednek ellensegit,
te hitednek ellenzöit,
törd meg hog' az te hiueid,
nepnek mondhassak uetkeit.*

*Diczeret leg'en Att'anak,
es te neked ö fianak,
eg'etemben szent Leleknek
az diczö szent Haromsagnak.*

ad eandem

C^[7]
*zillagoknak teremtöie,
es hiueknek fen'essege
Christus mi edes meg ualtonc
kerünk könörül' mi raitunc.*

*Kinek hatalmassaganak
minden terdek meg haiolnak
menn'eiek es földiek
valvan ö engedelmeket.*

p 17

*Ki mi raitunk kön'örüluen,
es ueszedelmünket neszuen,
iduezited ez uilagot
aduan neki otalmadat.*

*Az nap fel kél es el n'ugszik,
az hold eiel vilagoskodic
az czillagokis fenlenek
es utokbol ki nem ternek.*

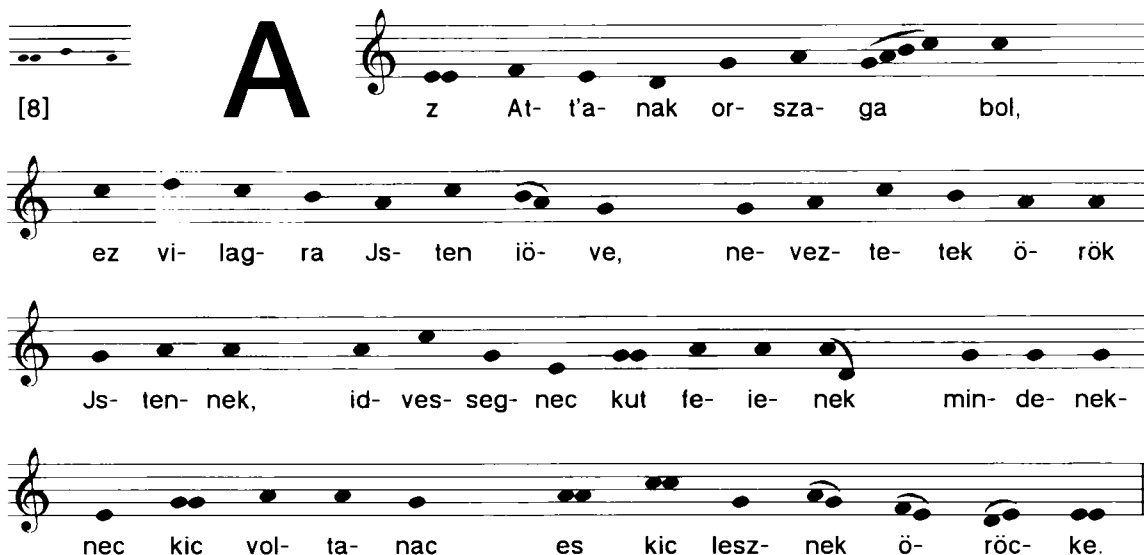
*Ez uilagnak uege fele,
irgalmassan iöuel elő,
diczöseges szent Lelektöl,
az nemes szüznek meheben.*

*Teged kerünc mi meg valtonc
mi Urunc es mi eletünk,
otalmaz minket esettöl,
es ördögi czalardsagtul.*

*Ditsösege leg'en Att'anac
vele özve ö fianac
szent Lelekkel eg'etemben,
most es öröckön örökke.
Ug' leg'en.*

Hymni de Nativitate Domini Nostri Jesu Christi

[8] **A**

z At- t'a- nak or- sza- ga bol,
ez vi- lag- ra Js- ten iö- ve, ne- vez- te- tek ö- rök
Js- ten- nek, id- ves- seg- nec kut fe- ie- nek min- de- nek-
nec kic vol- ta- nac es kic lesz- nek ö- rök- ke.

Bodogsagos születes lön,
mikor Christus ez vilagra,
születtetek idvessegünkre,
fogontatvan szent Lelektöl,
Att'a Jsten haragianak
engesztelőie öröcke.

Mert im el iöt az Ur Jesus
kiröl regen az Prophetak
iövendöket mondottanac
Moisesnek ö törven'e
aldozatval meg ielente
kit diczeriünc öröcke.

Ennec azért enekell'ünk,
ezt diczerie föld es az men'
ezt diczeriek minden nepek
es minden hatalmassagok
nag' fel szoval magasztall'uc
az Ur Jstent öröcke.

Teged minden fele nepek
venek iffiac es g'ermekec
es minden tisztbeli nepek
eg'enlő szoual vallonak
nag' örömmel es nag' vigan,
diczernek mind öröcke.

Neked Christus szent Att'addal,
vigasztalo szent Lelekkel,
mindenhato eg' Jstenvel
leg'en örök diczöseg,
hala adas birodalom
es orszaglas öröcke.
Ug' leg'en.

Alius

J^[9]övel nepeknec meg valtoia,
mutasd meg züznec szüleset,
kin ez vilag czudalkozic,
hog' züztöl Jsten születek.

De nem ferfiui magbol
hanem szent Lelec Jstentöl
az ige testben öltözek
züznek mehe meg viragzek.

Szüznek mehe nevedek
züzessege meg tartatek,
tiztasagban neveltetek
Jstent meheben visele.

Szarmazik ag'as hazabol,
az zep züznec zent meheböl
bizon' Jsten bizon' ember,
utra mi hozzanc erede.

Szent Att'atul földre iöve
pokolra szalla meg g'öze
szent Att'ahoz emeltetek
Jsten szekiben ültettetek.

Att'a Jstennek szent fia,
ki fel öltözel az testben,
mi testünknek g'arlosagat,
hatalmaddal erössicz meg.

Az te iazlod immar fenlik
uy vilag eiel tündöklie
kit setetseg el nem fedezhet
mert hittel öröcke fenlic.

Ditsöseg neked Ur Jten,
ki születel az szep züztöl,
diczöseg te szent Att'adnac,
szent Lelekkel eg'etemben.

Alius

T^[10]ell'es ez szeles vilagon,
mind az földnec hataraig
az Jesus Christust hirdessüc
születet szüsz Mariatul.

Ez vilagnac teremtoie
emberi testet rea von
hog' testet testel valtana
ne veztene teremteset.

Az tizta züznec mehebe,
menn'ei aiandek be mene,
es az szüsz lean visele,
kit az elöt nem esmere.

Szüznek tizta mehe haza
g'orsan Jsten haileka lön
es szeplötelen fogada
Jstennek el reitet titkat.

Jme szüle az züz lean'
kit Gabriel meg hirdete
kit ö ann'anac meheben,
Janos örülven esmere.

Szenan akara fekünni,
es az iazlot nem utala
es kiczin teiel tartatek
ki ann'at meg elegite.

Eörül' men'beli sokasag,
az Ang'alok enekelnek
meg ielenek pasztoroknac
mi pasztorunc es teremtoinc.

Diczöseg Urunk te neked,
ki züz an'atul születel,
Att'aval es szent Lelekvel,
leg'en örökkön öröcke.

Alius

[11] **J**

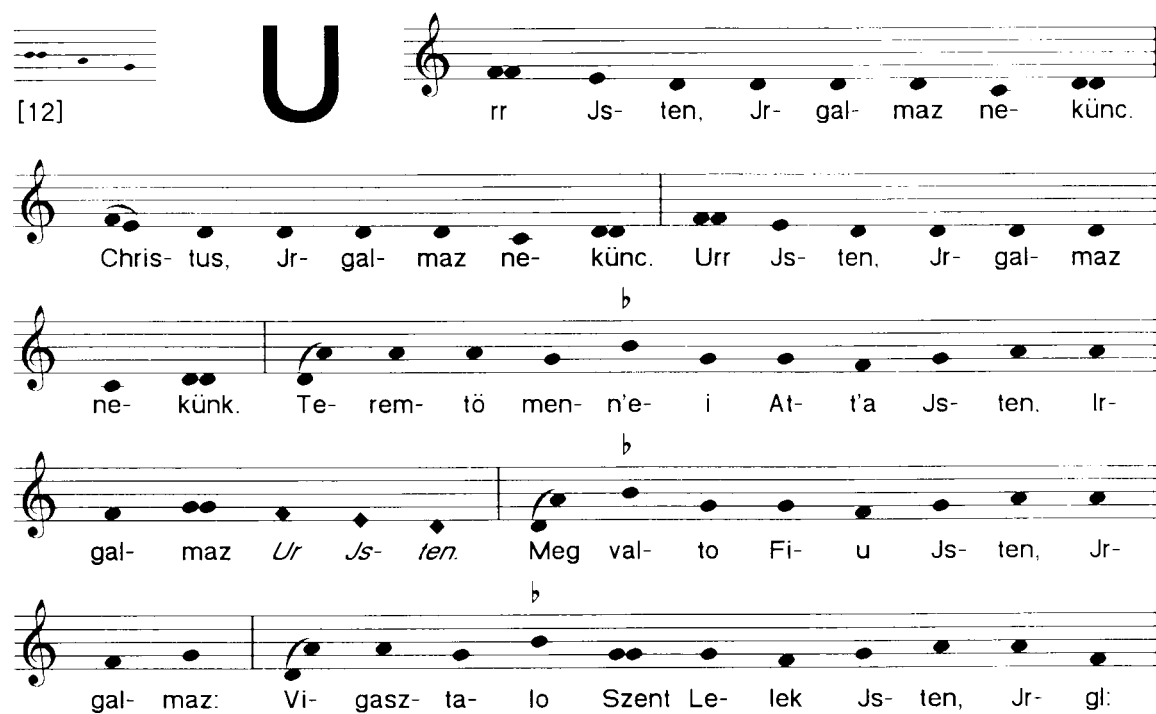
o ke-resz- t'e- nec kic va- g'unc
 az Js- ten- nek ha- lat ad- g'unc, ki kö- n'ö- rül-
 ven mi rai- tunc, szent fi- at a- da e- ret- tünk.

Ki szent Lelektől fogontatek
 szüz Mariatul születek
 bűneinkert meg feszítették
 idvessegünkre adatek.

Diczertessel szent haromság,
 eg' Jsten örök bodogság,
 kit meg nem foghat okosság
 kitől le szál irgalmasság.

Litania Maior

[12] **U**

rr Js- ten, Jr- gal- maz ne- künc.
 Chris- tus, Jr- gal- maz ne- künc. Urr Js- ten, Jr- gal- maz
 ne- künc. Te- rem- tö men- n'e- i At- t'a Js- ten. Ir-
 gal- maz Ur Js- ten. Meg val- to Fi- u Js- ten, Jr-
 gal- maz: Vi- gasz- ta- lo Szent Le- lek Js- ten, Jr- gl:

Leg' ke- g'el- mes mi hoz- zanc, ke- g'el- mes Ur Js- ten.
 Bo- czasd meg ne- künc bü- ne- in- ket. ke: Hal- gas meg
 min- ket bü- nö- sö- ket, ke: Min- den ve- sze- de- lem- töl,
 O- tal- maz Ur Js- ten. Min- den bü- ne- ink- töl, O-
 tal- maz Ur Js- ten. Min- den te- vel'- ges- töl, O- tal-
 maz Ur Js- ten. Min- den go- nosz- tul, O- tal- maz Ur:
 Es hir- te- len ha- lal- tul, O- tal- maz Ur: Dög- ha-
 lal- tul, eh- seg- tül, O- tal: Tör- tül es min- den gil-
 kos- sag- tul, Ot: Visz- sza vo- nas- tul ha- dak- tul, O- tal:
 Ra- ga- do- zas- tul tol- vai- las- tul, Otal: Ha- rag tar-
 tas- tul g'ü- lö- seg- tül, O- ta: Kö- es- sö- tül men'
 ü- tö kö- vek- tül, O: Az ör- dög- nek cza- lard- sa-

p 31

p 32

p 33

ga- tul, Ot: Hi- tet- len- seg- töl ket- seg- töl, O- tal:

Oe- rök ha- lal- tul po- kol- tul, O- tal: Nag' be-

teg- seg- töl kor- sag- tul, O- tal: Kö- n'ör- günc ne- ked

Ur Je- sus hal- gas meg *most* min- ket. Az te em- ber-

re le- ted- nec al- ta- la, Sza- ba- di/s meg min- ket.

Az te szent szü- le- te- sed- nec al- ta- la, Szab:

Az te kör- n'ül me- tel- kö- de- sed- nec al- ta- la:

p 34

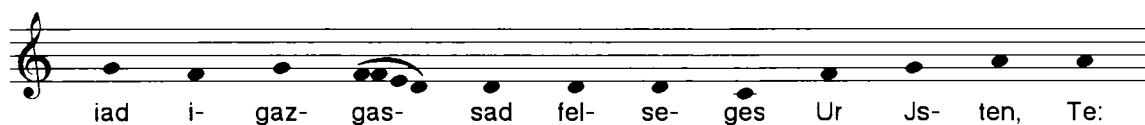
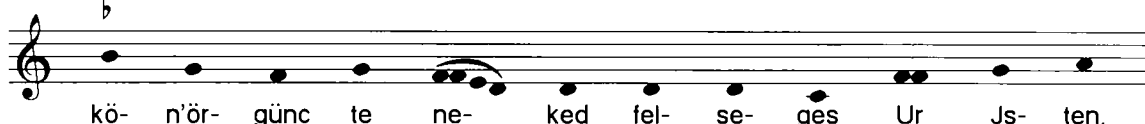
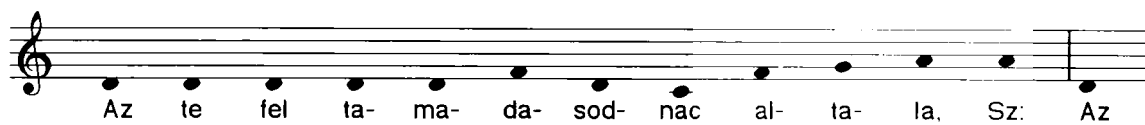
Az te ke- rezt- se- ged- nek al- ta- la, Sz: Az te

böi- tőd- nec al- ta- la, Sza- ba- di: Az te ke- ser-

te- ted- nek al- ta- la, Szab: Az te ve- res ve- rei-

te- ked- nek al- ta- la, Sz: Az te fog- sa- god- nác

al- ta- la, Sza: Az te ke- ser- ves nag' kin val- la-

Hog' az eg'- ha- zi em- be- re- ket: Az te id- ves- se-
 ges i- ged- ben, es szent e- let- ben meg tar- czad, f:
 Hog' min- den ha- mis tu- do- ma- n'o- kat, köz- zü- lünc
 ki g'om- la' fel- se- ges Ur Js- ten: Hog' az te- vel'-
 gö bü- nö- sö- ket: Es az el hi- tet- te- ket, az
 i- gaz ut- ra meg hoz- zad, fel: Hog' az ör- dö- göt
 la- bunk a- lat, e- rös- sen meg- ron- czad fel- se- ges
 Ur Js- ten Te- ge- det: Hog' az i- gaz ta- ni- to-
 kat: Az te ga- bo- nad- ban ki bo- czas- sad fel- se-
 ges Ur: Hog' az te i- ged- nek ö- reg- bö- le- set,
 Es az szent le- lek- nec a- ian- de- kat, ad az hal-
 ga- tok- *nak*: Hog' az el es- te- ket fel e- mel- l'ed:

p 38

p 39

Es az ál- lo- kat te meg e- rös- si- czed fel- se-
ges U: Hog' az e- röt- le- ne- ket meg se- get- sed:
Es az ki- ser- tet- ben es- te- ket, te meg vi- gasz-
tal- l'ad: Hog' az ki- ra- l'oc kö- zöt es fe- ie- del-
mek kö- zöt, e- g'e- nes- se- get es be- ke- se- get
adg' fel: Hog' az mi fe- ie- del- mün- ket: Es az mi
o- tal- ma- zo- in- kat, i- gaz- gas- sad o- tal- maz- zad:
Hog' az mi lel- ki pasz- to- rin- kat, bir- iad o- tal-
maz- zad fel- se- ges Ur Js- ten: Hog' az ar- va- kat
ösz- ve- g'e- ket, tap- lal- l'ad ne- vel- l'ed fel- se- ges
Ur Js- ten: Hog' az mi ne- pe- in- ket meg ald- g'ad:
ö- ket meg ö- riz- zed fels: Hog' az sze- gen' n'o- mo-

p 40

p 41

p 42

rul- tak- ra te- kencz, min- ket meg vi- gasz- tal' fels: Hog'

mind az föl- dön es az vi- zen ia- ro- kat, min- den

ve- ze- de- lem- föl meg ö- riz- zed: Hog' az mi szö-

lönk- nek ga- bo- nank- nac: Es min- den föl- di g'ü- möl-

czünk- nek ter- me- set en- ged- g'ed, fel- se- ges Ur J:

Hog' az ko- ro- kat be- te- ge- ket, te meg vi- gasz-

p 43

tal- l'ad, fel- se- ges Ur Js- ten: Hog' mind az g'er-

mek szü- lök- nek, bo- dog szü- lest en- gedg' fel- seges Ur:

Hog' az sze- gen fog- l'o- kat az po- gan' kez- bö, te

meg sza- ba- di- czad: Hog' az ör- dö- göt az mi el-

p 44

len- se- gün- ket, meg ron- czad meg tör- ied: Hog' min- den

e- ret- ne- ke- ket meg ronts Es az ke- rez- t'e- nek-

nek ha- bor- ga- to- it, meg ront- sad meg tör- ied fel-
 se- ges: Hog' az meg va- kult si- do- kat meg for- dit-
 sad: Es az va- ko- kat meg vi- la- go- sit- sad:
 Hog' az mi el- len- se- gink- nec es ha- bor- ga- to- ink-
 nak: Meg bo- czas az mi ra- gal- ma- zo- ink- nak, ö-
 ket meg te- ri- czed, f: Hog' min- den em- be- rek- höz
 ir- gal- mas, leg' ke- g'el- mes hoz- zánk fel- seg: Hog' az
 mi n'o- mo- rult or- sza- gun- kat: Az po- gan' kez- től
 meg sza- ba- di- czad o- tal- mazd ö- riz- zed fel-
 se- ges Ur: Hog' az mi szi- vünk- nek ki- van- sa- gat
 be- től- czed: Es min- ket min- den go- nosz- tul meg tarcz,
 o- tal- maz ve- del- mez fel- se- ges Ur Js- ten:

p 45

p 46

Js- ten- nek Ba- ra- n'a Je- sus Chris- tus, ki el ve-
szed ez vi- lag- nak bü- ne- it: Jr- gal- maz mi
ne- künk. Js- ten- nek Ba- ra- n'a Je- sus Chris- tus, ki el
ve- szed ez vi- lag- nak bü- ne- it: Ke- g'el- mez mi
ne- künk. Js- ten- nek Ba- ra- n'a Je- sus Chris- tus, ki
el ve- szed ez vi- lag- nak bü- ne- it: Kö- n'ö- rül'
mi rai- tunk. Urr Js- ten, Jr- gal- maz ne- künc. *Chris- tus,*
Jr- gal- maz ne- künc. Urr Js- ten, Jr- gal- maz ne- künc.

Media vita: Az mi életünknek közepette.

Hymni quadragesimales

p 48

2. Cor. VI.

[13] **H**

al- gas- suk fe- g'el- me- tes- sen,
mi- re Pal A- pas- tal in- czen, az Js- ten ret-
te- ne- tes- sen, hog' min- ket meg ne bün- tes- sen.

p 49

Ez az kellemetes idő
mel' idvesseghöz illendő
az kívül minden veszendő
es öröc tüzre menendő.

Jmmar azért fel serkenn'ünk
mint mél' alomból fel kell'ünc
az büntől mi boczut veg'ünc
szent életre ig'ekezzünc.

Jstennek szavat halgassuk
paranczolatit meg tarczuk
alhatatos hittel vall'uk
segitsegre ötet hiuk.

Oerizkedg'ünk az ördög'tül,
tavozzunk el tevel'gestül,
sok emberi szerzesektül,
mell'ek el vonsznak Jstentöl.

Mert az regi ellenseg'ünk
olalkodik mi utannunk,
azt akaria tenni vel'ünk,
hog' vele edg'üt g'ötrödg'ünc.

Tehat illik hog' vig'azzunk,
es arra leg'en nag' gondunc
az szam adasban mit mong'unc
mikoron innét ki mulunc.

p 50

Ezekre minket segell'en,
az Ur Jsten kinek leg'en
ditsőseg mindenkor magosságban
mi tölünk ez földiektől.

Alius

p 51

M^[14]ennek földnec teremtőiet,
ditserietek kerez'tenek,
hatalmassagat rettengetec
keg'es voltat remen'etec.

Aldot leg' te nag' Ur Jsten,
ditsőseges magosságban
ki szent fiadat ertünc adad,
keserőseges halalra.

Tavoztasd el hitelenségünket
szivünkbeli velekedest
szent Fiadrol teg'ünc igaz vallast
hitünkkel es életünkkel.

Halalodnak szent erdemet
közöld velünk Jesus Christus
vigasztalo szent Lelec Jstent
n'eried nekünk szent Att'adtol.

Ved el rolunc haragodat
boczasd meg mi büneinket
mutasd hozzanc szent kedvedet
szenteld meg az te nepedet.

p 52

Sok büneinkel meg bantottuc
keg'es Att'ank te kedvedet
de szent fiadnac szerelmeiert
teg' irgalmassagot velünc.

Engedg'ed te szent Leikedet,
iobbithassuc életünket
hog' diczerhessüc szent nevedet
örökkön öröcke Amen.

Alius

p 53

I^[15]stennek szent Jgeieből,
mi kerez'tenek tanull'unc,
es mindenkoron mi magunkat
bünöktül meg otalmazzuc.

Mind az törven' es az Prophetac,
ezt hirdettek ök regenten
hog' az Christus iövendőben
magat adna az halalra.

Mertekletessek mi leg'ünc
etelünkben italunkban,
es bezedünknecc vetketöl
magunkat meg otalmazzuc.

Minden gonozt mi el hadg'unc
mell'ec szivünkben lakoznac
es nalunc hel'e ne leg'en
az ördögi czalardsagnac.

Kialczunk most Jstenünkhöz,
es minn'aian kön'örögiünc
hog' az Jstennek haragiat
ezzel meg engesztelhessüc.

Tegedet mi meg bantottunc,
Ur Jsten soc büneinkvel
de kerünc mi teged mostan,
hog' leg' irgalmas mi nekünc.

Emlekezzel meg' Us Jsten,
hog' te minket teremtettel
ne akard az te nepedet
adni ördögnek kezében.

Boczasd meg mi büneinket,
es adg' hitet most mi nekünc
hog' mindenkoron előtted
kellemetesecc lehessüc.

p 54

D^[16]

iczeriüc minn'aian az Ur Jstent
es szolgall'uk ö irgalmat
halakot advan ö neki
hozzank valo io voltarol.

Mind az törven' es az Prophetac,
ezt ielentec ök regenten
hog' Christus mi idvessegünc
mi kiral'unc es vezerünc.

Ell'ünc azert mertekletessen
beszedünkben etelünkben,
italunkban es almunkban,
maradg'unk lelki örizetben.

Mi minn'aian kön'örögiünc,
es minn'aian fel kialczunk
siriunk az Christus biro elöt
engesztell'üc nag' haragiat.

p 56

Nag' büneinkel meg bantottuc,
Ur Jsten te felsegedet
adg'ad nekünc men'orszagbol
büneinknec boczanatt'at.

Emlekezzel meg Ur Jsten
hog' te teremtésid vag'unc
ne ad nevednec tisztességet
kerünc teremtet allatnac.

Boczasd meg mi büneinket
adg'ad az iot mell'et kerünc
mell'ert kellünk mi te neked
mind öröckön es öröcke.

Jn ramis palmarum

p 57

O^[17]

ervendezzen mar ez világ,
leg'en mindenben vigassag,
mert Christus mindenert valtság
vilag büneiért orvosság.

Halala elöt hatod nap
fel mene Bethaniaban
hog' Lazart fel tamaztana,
kinek mar neg'ed napia vala.

Hol az szent Asszon' Maria,
draga kenettel iarula,
Christus labat mosogatt'a,
es haiaual szarogatt'a.

Onnat fel Jerusalemben,
indula nag' szeledséggel
szamart vemhevel eg'etemben,
hozata ö seregeben.

p 58

Oh mel' nag' alaszatosság
Jstentöl nag' irgalmassag,
hog' samaron ül Urasag,
kie mind ez szeles világ.

Zacharias szent Propheta,
mert ezt regen meg mondotta
örül mar Sion lean'a,
örvendez nag' vigassagban.

Ne fel' mert ime te neked
az te kirall'od iön neked
szamar vemhen telepedet
mutatvan nag' szeledséget.

Vele vag'on Jstensege,
mondhatatlan nag' keg'elme,
io volta idvezitese,
mert ö mind ezeknek feie.

p 59

Elöl utol nag' serege
szent Lelec tell'essegebe,
hosannat kialt az men'be,
David fianak örömbe.

Kinek be meneteliben,
az varos lön zendülesben,
sido g'ermekek ekessen
idvezlik Christust mentiben.

Nemell'ek ruhazatt'okkal
Christus utat meltosaggal,
nemell'ek hintik agackal
kiral't tisztelik azokkal.

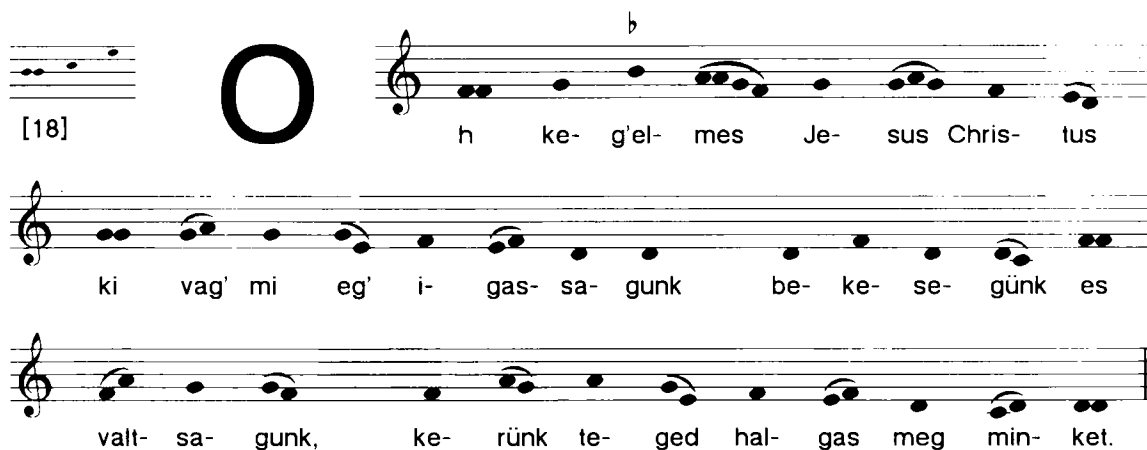
Mys azert kiral'unknac,
menn'ünc eleiben Urunknac
vig'ünk szep palma agakat
hitünk g'özedelmes voltat.

p 60

Ditsösege Att'anak men'ben
mi kiral'unknac ackeppen,
szent Lelekkal eg'etemben,
mostan es minden időben.

Hymnus pro pace dicendus

[18] **O**

h ke- g'el- mes Je- sus Chris- tus
ki vag' mi eg' i- gas- sa- gunk be- ke- se- günk es
valt- sa- gunk, ke- rünk te- ged hal- gas meg min- ket.

p 61

Mi szivünket keg'es Jsten,
igaz hitben remensegben
kivalkeppen erőssiczed
hog' bizhassunc csak te benned.

Azert ill' nag' szerelmedert,
kerünc mostan ne hag' minket,
ellensegnek dihössege,
ne vehessen raitunc erőt.

p 62

Te Jsteni io voltodat
allat szerent esmerhessüc,
mell'et hozzanc meg mutatál,
mikor ertünc aldoztatal.

Oh irgalmas Jesus Christus
ki vag' mi eg' igassagunc,
bator szivel hog' fo'amiunc,
mindenekben czac te hozzad.

Czak eg'edül te viseled
ez vilagnac alnoksagat,
n'erel nekünk idvesseget,
es menn'ei bodogsagot.

Kerünk azert ne hag' minket
ellensegnec ő kezében
de bününket meg boczassad
es gondunkat te visell'ed.

Mutasd hozzanc io voltodat
otalmazzad orszagunkat
törd el minden hatalmokat
kic ellenünc dihösködnek.

Leg' keg'elmes azért hozzanc,
es te igereted szerent
mi szivünket batoriczad,
ez siralomnac völ'g'eben.

p 63

Kerezt'eni egg'essegben,
szenteltessec aldot neved
es maragd'on meg mi köztünc
szent igednec ditsösege.

Ne nezd kerünk mi bününket
nag' haladatiansaginkat
hanem az te io voltodbol
teg' mi velünc minden iokat.

Biriad lelki orszagodat
mell'et Christus czac te magad,
zent vereddel halaloddal,
draga kenczvel meg valtottal.

Aldot Jsten szent nevedert
mind ezeket mi valhassuc
mert hitünkvel teged vallunc
adg' mi nekünk bekeseget.

p 64

Diczertessel keg'es Att'anc
szent fiaddal mi Urunkkal,
szent Lelekkel eg'etemben,
ki vag' Jsten eg' allatban.

Alius. Pange lingua gloriosi

[19] er hir- des- sük mi U- runk- nac
nag' di- tsö bai vi- va- sat: Es mond- g'uk meg szent
ha- la- lat, mond- g'uk meg n'e- re- se- get, mint al- do-
zot es meg val- tot, ez vi- lag- nac meg val- to- ia.

p 65

Ez vilagnak teremtöie
kön'örüle Adamon,
ki az almaban mikor evék
az halalban be esék
Christus neki igertetek
Adam ot meg batorodek.

Jg' kell vala ennek lenni,
lelkünknek idvezülni,
hog' az ördög czalardsaga,
minket bünben be eite,
Christusnac ö szent halala
minket onnan ki mente.

p 66

Mikor azért az Christusnac,
születese el iöve
el küldetek szent Att'atul,
születek szüz Mariatul,
ez vilagnak meg valtoia,
es meg szabaditoia.

Ezt erdemlek mi büneink
Christust igen meg kinzak
mert az Jsten mi bününkert
ada Christust halalra,
hog' ö minket meg valtana,
es meg szabaditana.

p 68

p 67

Sir az Jesus az iaszolban
ot az nag' hidegsegeben,
takargatt'a szüz Maria,
szent tagait posztoban,
kezet labat be polalvan,
Bethlehemnek varossaban.

Oh kerezt fa minden fanal
te löl dragalatosb fa,
mert nem teremt semmi erdő
hozzad hasonlatosbat
sem zöld aggal sem viraggal
sem edesseges g'ümölczel.

Mikor immar az szep Jesus,
volna harmincz három esztendös
szent Att'anac akaratt'at,
akara be tölteni,
magat ada az nag' kinra,
bünös nepnek valtsagara.

Neked zöld agad lön az Christus
es zent vere viragod
edesseges g'ümölczöd lön
Christusnac szent halala
oe erdeme igassaga
bünös nepnek meg valtsaga.

Az kerezt fan merget iszik
arczul n'allal pökdösik
g'enge testet az lanczaval,
es vas szeggel liggatt'ak
ö szent vere ki fol'amek
vele bününk el mosatek.

Bünös ember ha ezt hiszed
hog' te erted születet,
es te erted meg öletet
aldozot es fizetet,
te az büntöl es halaltul,
hat immar meg szabadultal.

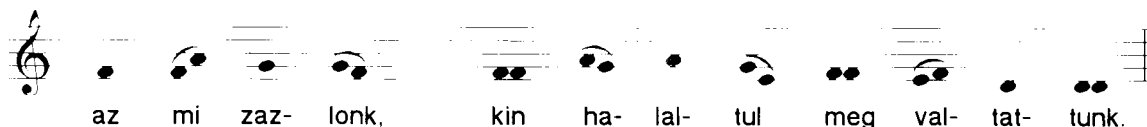
p 69

Adg'unck azért immar halat,
az Att'a Ur Jstennek,
es meg valto Christusnak,
szent Lelekkel eg'etemben
diczeret Ur Jsten te neked
mind öröckön öröcke.
Ug' leg'en.

Alius. Vexilla regis prodeunt

p 70

The musical score consists of two staves of music in G major. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a common time signature. It starts with a bracketed number [20] and a large, bold letter 'O'. The melody is: G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), C5 (quarter), B4-A4 (beamed eighth notes), G4 (quarter), F#4 (quarter), E4 (quarter), D4 (quarter). The lyrics under the first staff are: er- ven dez- zünk ke- rez- t'e- nek, with a 'b' (basso) marking above the 'zünk' syllable. The second staff continues the melody: C4 (quarter), B3 (quarter), A3 (quarter), G3 (quarter), F#3 (quarter), E3 (quarter), D3 (quarter), C3 (quarter), B2 (quarter), A2 (quarter), G2 (quarter). The lyrics under the second staff are: mert or- sza- gol mi ki- ra- l'unc, fen- lik im- mar.

p 71
Mert az Christus kerezt fara,
ertünk mene nag' halalra,
hog' bününknek lenne arra,
es fel veve szent vallara.

Az ördögöt meg g'özneie
az poklot ő meg törneie
embereket meg mentene
men' orszagban be vinneie.

P 72

Kerezt fara feztettek,
vas szeggel meg szegesztetec
az lanczaval ökleltetek
es mereggel itattatek.

Jesus Christus es mi feiünc
valtságunk es mi mentsegünc
egg'etlen eg' közben iaronc
szozolonc es idvezitönc.

Veret raita ki erezte
vizzel eleg' ki arazta
minket azzal meg tisztita
es lelkünket meg orvosla.

Mostan te hozzad kialtunk
es tizta szivből kö'nörgünc
boczasd meg az mi bününket
es ad meg igassagodat.

Ezt szent David lam meg irta
hog' Christus fan orszagolna,
raita hog' meg rontanaia
ördöggel az bait meg vina.

Diczöseg szent Haromsagnak
teged soc illet meltosag
ki meg valtal bünösöket
szent fiad által öröcke.
Ug' leg'en.

Hymni Resurrectionis

p 73

[21] **F**

en- lik az nap fe- n'es- seg- gel,
zöng az ég nag' di- cze- ret- tel, ez vi- lag ö- rül
ö- röm- mel, or- dit az po- kol ret- te- ges- sel.

Mert az erős kiral' Christus
halal ereiet el veve
pokol torkat be rekeszte
minket nag' kintol meg mente.

Koporsóban temettetek
vitezektől öríztek
hatalomban diczekedek,
halal tőle g'őzettek.

Meg ment immar az kinoktól,
es az pokol ellensegtől,
mert fel tamat az halalbol,
mint mondatek az ang'altol.

Meg holt vala büneinkert
fel tamat igassagunkert
hog' miis vele eg'embe
tamadnanc öröc életre.

Ez husveti innepekben,
vigadozzunk örömkben
mert az Christus nag' örömben
tamat fel diczöült testben.

Te keg'elmes kiral' Christus
biriad az mi sziveinket
hog' te neked diczeretet
mondhassunk es diczöseget.

Kerünk teged Christus Jesus,
ez husveti örömkben
otalmaz minket mindenben,
testi lelki veszedelemben.

Halakot adunk te neked
ki az halalbol fel kelet,
Uralkodol most At'addal,
es szent Lelek Ur Jstenvel,
Ug' leg'en.

Alius ad vespas

[22] **K**

e- rez- t'e- nek- nek se-
re- ge di- czer- ie hus- vet in- ne- pet,
esz- ten- dön- kent e- ne- kel- ven, nag' fel-
szo- val vi- ga- doz- van.

Hog' az Ur Jesus Christus, ki
mondatik g'özhetetlen orozlannac,
az nag' sarkant az ördögöt,
fel tamadvan meg ronta.

Kinek az ő nag' hatalma,
meg teczik itelet napian,
mikoron eg' ő szovaval,
az meg holtakat fel költi.

Pokolnac keg'etlen torka
az mel' fogl'okat el n'elt vala,
Christus halala meg valta,
es ezek ötet követic.

Uralkodik most az Christus
nag' ditsöseges hatalomban
földet menn'et egg'e teven
szerez hiveknek lakodalmat.

Oetet minn'aian diczeriüc
ug' mint hatalmas kiral'unkat
keriüc ötet hog' minketis
az ö orszagaban fel vig'en.

Oeröcke valo időben,
ditsösege leg'en Jstennek
ö szent fianac tisztesség
Szent Lelec Jstenvel eg'etemben.

p 78

Alius nota: O keg'elmes *Jesus Christus*

E^[23]

z vilagnac fen'essege
Christus Jesus eg' remen'e
földnek mennec teremtoie
es szenteknek idvessege.

Alazatos kön'örgessel,
kerünc teged sziveinkből
hog' mi nekünc segitsege
bününc boczasd keg'esseggel.

p 79

Keg'etlen halalt meg g'özven
ördög hatalmat el veven
pokol torkat be rekesztven
bününket rolunc el veven.

Szent Leleknek aiandekat,
örök életnek iutalmat
engeszteld Att'adnac haragiat
lathassuc ö szent irgalmat.

Te altalad meg valtattunc,
te altalad szabadultunc
te altalad igazultunc
te altalad idvezültunc.

Te vag' men'orszagnac kapuia,
es idvessegnece aitaia,
bünösöknece szozoloia
es nekic közben iarioia.

p 80

Ditsösege Att'a Jstennek
diczeret fiu Jstennek
tisztesség szent Lelec Jstennek
szent Haromsag eg' Jstennek.

Vita Sanctorum

[24] **J**

d- vöz leg' Chris- tus ez vi- lag-
 nac U- ra, At- t'a Js- ten- nek sze- re- tö szent
 fi- a, bü- nös ne- pek- nec ki vag' bi- zo-
 dal- ma, es vi- gas- sa- ga.

p 81

Halgasd meg mostan mi kön'örgesünket
 fordicz mi reánk kegyes szemeidet
 ielencz meg hozzánk az te nagy' kedvedet
 es szerelmedet.

Kerünk Ur Jsten hog' leg' segítségünc
 gondot viselven az mi életünkről,
 lelki es testi minden szükségünkről
 es bekesegünkről.

Ne nezzed az mi szantalan bűneinket,
 biriad lelkünket es mi szükségünket
 csak te visell'ed minden gondainkat
 ne hadg' el bűneinkert.

p 82

Senki bűnünkből meg nem szabadithat
 senki lelkünkben meg nem vigasztalhat
 senki kivöled meg nem otalmazhat
 es meg nem n'ugothat.

Mert te eg'edül erettünc faradal
 az mi bűneinkert csak te zomiuhozal
 kegyetlen halalt mikoron kostolal
 hog' ertünc aldozal.

Czak te vag' azért az mi otalmazonc
 te vag' meg valtonc es meg szabaditonc
 te vag' életünc es eg' bizodalmonic
 minden ioszagunk.

Czak te veled azért adhatunc mi szamot
 czac te altalad mehetünc At'adhoz,
 mert ő mi nekünc tegedet aianlot
 es halgatnunc hag'ot.

Tekencz meg azért kegyelmes Jstenünc
 ki vag' mi nekünc eg' szerelmes Urunc
 ne hadg' te töled el idegenünnc
 es el szakadnunk.

Adg' közzenc igaz es bölcz tanitokat
 es adg' kereszt'en io feiedelmeket
 kic otalmazzac az te szent igedet
 es az te nepedet.

Hirdettesek mindenüt te szent iged,
 hog' mi mehessünc ki az setetsegből,
 tamadhassunc fel az hitetlenségből,
 es nagy' bűnökből.

Ne Uralkodg'ek az bűn mi zivünkben
 semmi tevel'ges ne leg'en zivünkben
 hog' az ördögnek czalardsaga miat
 ne essünk ketsegeben.

De erőssüll'ünc az te szent hitedben,
 maradhassunc meg szent esmeretedben
 örvendezhessünk allat zerent ebben
 mind örökke Amen.

p 83

p 84

Diczeret leg'en Att'a Ur Jstennek
 es ő fianac te Jstensegednek,
 es eg'etemben mi vigasztalonknac
 Szent Lelek Jstennek.
 Ug' leg'en.

Alius

[25]

S

zen-tek-nak te vag' Chris-tus e-
 kes-se-ge, es min-den ke-rez-t'e-nek-nak o-
 tal-ma, ki az ke-g'et-len ör-dö-göt meg
 g'ö-zed, ha-lalt szen-ved-ven.

p 85

Te nag' örömmel minden szolgálodat
 mostan meg tarczad ez idnep napokon
 hog' mindenkoron nag' g'özedelmedet
 ök tisztelhessek.

Mostan mint eg' Ur magos men'országban
 nag' ditsőseggel Christus Uralkodik
 es el iövendő igazan itelni
 mind ez vilagot.

Ez az husvetnek g'özedelmes napia
 mikoron Christus az halalt meg g'öze
 es fel tamadvan tulaidon ő testet,
 menn'egben fel vive.

Kerünc tegedet keg'es At'a Jsten
 ki vag' menn'egben lakozol zivünkben
 hog' fel tamadvan az utolso napon
 el ne karhozzunk.

p 86

Ezt meg engedg'e az Att'a Ur Jsten
 es eg'etemben szent Lelek Ur Jsten
 kikkel az Christus mostan uralkodik,
 minden időben.

Hymnus in die Ascensionis

[26] **M**

os- ta- ni e- kes in- nep nap,
 es lel- ki nag' ö- rö- mök; in- dit- t'ac
 el- me- in- ket ie- les e- nek- le- sek- re:
 mert i- me az Chris- tus fel- me- ne sze-
 ki- ben, men- n'ek- nek ke- g'es ki- ra- l'a.

Fel mene nag' örömmel, vigaduan az menn'ekben,
 szenteknec serege, hirdeti diczöültnek,
 eneklic az egben Ang'ali karoc
 g'özönc nag' diczöseget.

Ki menven az menn'ekben, poklokat ö meg köte,
 advan mind az földieknec soc aiandekokat:
 diczöült testben iö el minket itelni,
 ki keg'esseggel fel mene.

Kön'örgünc te neked nemes teremto Jstenünk,
 aitatoz szolgálodat, hog' te meg otalmazdad,
 hog' az meg dihödöt pokolbeli ördög
 minket pokolra ne vig'en.

Hog' mikor fen'es ködben meg terz az iteletre,
 el titkolt büneinket igazan itelni,
 ne adg' rettenetes kinokat az mi büneinkert,
 de igaznac ad erdemet.

Engedg'ed ezt mi nekünc, örök mindenható Jsten,
 oh te At'a Jstennek fia, es Szent Lelec Jsten,
 Uralkodol eg'etembe *diczö* szent Haromsag,
 most es öröckön öröcke.
 Ug' leg'en.

Alius

p 90

[27]

Iesus Christus mi valtságunc,
szeretetünc kivansagunc,
nekünc teremtő Jstenünc,
ki emberre löl erettünc.

Pokol kapuiat el töred,
te fog'aidat meg mented,
g'özedelmesse es teved
zent Att'adnac engeszteled.

Ez mai nap fen'es ködben
ki fel menel magos men'ben
hatalmas g'özedelemben,
Uralkodol diczöseghen.

Zöng az ég nag' diczerettel
az szent ang'aloc sereggel,
eg'etemben az szentekkel
teged diczernek enekkel.

Giözedelmes kiral' Christus
ki fogva vid fogsagunkat
boczas mi nekünc szent lelked
lelki testi aiandekat.

Te leg' mi nekünc örözünc,
Te vag' iövendö iutalmunc
benned leg'en ditsöseghünc
men'ben tegedet nezhessünc.

p 91

Ditsösegh neked Ur Jsten,
ki fel menel magos men'ben
diczerünk teged mindenkor
most es öröckön öröcke.
Ug' leg'en.

In die Pentecostes

[28]

ö- vel vi- gasz- ta- lo szent Le- lek
Js- ten, es az te hi- ve- id- nek, szi- vö-
ket be- töl- czed, te szent a- ian- de- kod- dal,
ö- ket u- it- van.

The musical score consists of four staves of music in a single system. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes. The second staff continues the melody. The third staff continues the melody. The fourth staff concludes the phrase with a double bar line.

p 92

Ki vigasztalonac mondatol,
es felseges Jsten aiandekanac
elő kut es tűz, szeretet es
nekünc, lelki ken'erünk.

Het aiandekonac mondatol,
es Jstennek iob keze uiainac
es ő igeretinek, az te besze-
deddel, minket erőssits.

Geriez fel minket boczas mi nekünc
szivünkben szeretetet, es az
mi testünknek erőtelen
voltage meg erőssiczed.

Tavoztasd el tölünc ellensegün-
ket, es adg' bekeseget hog' az
te vezerlesedből, el tavoztat-
hassunc, minden bünöket.

Adg' örömeket, adg'ad szent ma-
laztodnac ieles aiandekat,
ronts el minden haborusagot, es
adg' io bekeseget, az mi lelkünknek.

Adg'ad meg esmernünc az At'a
Jstent, es az fiu Ur Jstent, hog'
teged mind kettötül, mi hid-
g'ünc szarmazni, minden időben.

Leg'en diczeret Att'anac, es fiunac
es szent Lelec Jstennek, kinek az ő
szent aiandekit, mi nekünc
el küldg'e, az fiu Ur Jsten.
Ug' leg'en.

Alius

J^[29]övel szent Lelek Ur Jsten,
banatinkban vigasztal' meg
felelmünkben batorits meg
az Christusnac erdemeiert.

Jövel te kerünc szent Lelek,
adg'ad nekünc hiveidnek
te kedves aiandekodat,
az Christusnac erdemeiert.

Jövel te ronts meg közöttünc
az atkozot g'ülöseget
es teg' minket eg'g'esekke,
az Christusnac erdemeiert.

Diczeret neked Att'anac,
es te fiadnac Christusnac
az szent Lelek Ur Jstennek
szent Haromsag eg' Jstennek.
Ug' leg'en.

Ad eandem notam

J^[30]övel szent Lelek Ur Jsten,
ki Att'aual vag' eg' Jsten,
teg' mi velünk minden iokat,
az Christusnac erdemeiert.

Bünösök vag'unk előtted,
mert nem fogattuk intesed
mi büneinket fedezd el,
az Christusnac erdemeiert.

Ald meg szent Lelek szivünket
szenteld meg az mi lelkünket
uits meg mi természetünket,
az Christusnak erdemeiert.

p 97

Te vag' zivünknek vilaga,
minket tart bűnnek soksaga
ne leg'ünc ördögnek orszaga,
az Christusnak erdemeiert.

Hitetlenségünknek bűnet
keg'etlenségünknek terhet
ronts el karhozatnac kötelet,
az Christusnak erdemeiert.

Visell'ed az mi gondunkat
neked attuc mi magunkat
vezerl'ed az mi utunkat,
az Christusnak erdemeiert.

Szent Lelek Jsten irgalmaz
es minden büntöl otalmaz
karhozat ellen leg' nag' tamaz,
az Christusnak erdemeiert.

Minden keserüségünkben,
es életünknek rendiben,
batorits minket hitünkben,
az Christusnak erdemeiert.

Az igaz hitnek g'ümölczet
az szeretet egg'esseget
plantall'ad mindenüt io hietet,
az Christusnak erdemeiert.

Setetsegünknek vilaga
mi zivünknek n'aiassaga
lelkünknek leg' bodogsaga,
az Christusnak erdemeiert.

Szent Lelek kerünk tegedet,
otalmazd az te igedet
esmerhessünk meg tegedet,
az Christusnak erdemeiert.

Ditsöseg Att'a Jstennek
mi Urunc Jesus Christusnak
az szent Lelek Ur Jstennek
szent Haromsag eg' Jstennek.

p 98

Alius

[31]

p 99

övel szent Lelek Ur Jsten
szal' be az mi sziveinkben
erössits az igaz hitben
geriez fel szent szeretetedben.

Lelkünkben vilagosits meg
tevel'gestöl minket ments meg
Christust velünk esmeresd meg
termezetünkben uyts meg.

Adg'ad az bünt g'ülölhessük
zent törven'ed követhessük
hitnek g'ümölczet tehessük
szent nevedet diczerhessüc.

Teg' minket mind batorokka,
hitben alhatatosokka,
vallasban meg maradokka,
ördög orszaga rontokka.

p 100

Nalad nélkül semmik vag'unk
minden iot csak töled varunc
szent haromsag teged vallunc
adg'ad veled Uralkodg'unk.
Ug' leg'en.

Cantio pulchra

U^[32]
ram bocasad el
Szolgadot bekevel
Szent igireted szerent
Mert te idvezitöd
En szemeim elöt
Nekem Nylvam megh jelent.

Kit vilagos fényüi
Poganyoknak küld el
Kinek fenységével
Nylvan ki jelelnék
A szent Jzraelnek
Nagy dicsösége szelyel.

p 101

In festo Sanctae Trinitatis

[33]

h di- czö- se- ges szent ha-
rom- sag, es tö- kel- le- tes eg- g'es- seg, hi- tet-
len- seg- nek se- tet- se- ge- böi, ke- rünk ments ki min- ket.

p 102

Oh teremtö Att'a Jsten,
Idvezitö fiu Jsten,
vigasztalo Szent Lelek Jsten,
otalmaz minket gonosztul.

Diczeret neked Att'ának
es te fiadnak Christusnak
szent Lelekkel eg'etemben,
most es öröckön örökke.
Ug' leg'en.

Alius. Salve Rex misericors!

[34]

d- vöz leg' ö- rök At- t'a Js- ten,
 eg- g'et- len eg' mi men- n'e- i szent At- t'ank,
 kö- nö- rül' mi rai- tunk, es vig' min- ket az te
 es- me- re- ted- re, ki- nek i- gaz es- me- re- ti,
 ö- rök- ke va- lo e- let, es veg- he- tet- len
 nag' bo- dog- sag.

p 103

p 104

Jdvöz leg' aldot Jesus Christus, egg'etlen eg' meg valtonc es közben iaronk,
 Att'a Jsten elöt esedezel az mi büneinkert
 es adg' nekünk igaz hitet igaz feiedelmet *es minden nepek közt bekeseget.*

Jduöz leg' szent Lelek *Ur* Jsten, vigasztalo es *Ur* Jstennek aiandeka,
 geriezd fel lelkünkben buzgosagos szerelmednek tüzet,
 hog' mind holtig az igaz hitben, mi meg maradassunk, es örök eletet birhassunk.

Hymni de Creatione ad singulos dies hebdomadarum

F^[35]

elseges Jsten mennec földnec Ura,
es mindeneknec nag' bölcz alkotoia,
vilagossagnac czudalatos Att'a,
es formaloia.

Hog' meg mutatnad te nag' hatalmat
bolczesegedet es nag' io voltodat,
te foghatatlan vilagossagodot
Bodogsagodot.

Faratsag utan el aluvasunkra,
zerzed az eiet mi n'ugodalmunkra,
es hog' ez elet minket még el hadna
es meg n'ugotna.

Akkor valtozik el testi vilagunc,
es következic kedves n'ugodalmunc
iusson eszedben azért imadsagunc
fohazkodasunk.

Az mennec földnec ő teremteseben,
hog' meg ez világ volna setetsegeben
vilagossagot teremtel az eghben,
szep tündöklesben.

Te meg valztad ackoron az napot,
az setet eitől az vilagossagot,
dolog tetelre rendeled az napot
az szep czillagot.

Ne had lelkünket bűnnec el birnia,
öröc előttül it el szakadnia,
gonossag miat it el karhoznia,
meg romlania.

De geriez minket az menn'ei iokra,
öröc eletnec szep kivansagira,
minden bűnöknek tavoztatására,
utalására.

Add meg ezeket nekünc keg'es At'anc
te szent fiadert ki mi nekünc Urunc
es szent Lelkeddel leg' keg'elmes hozzanc
tekencz mi reanc.

Hymnus secundi diei

M^[36]

ennek es földnek nemes teremtoie
minden dolgoknac bölczen rendelöie,
az eg az földvel hog' egg'üt ne lenne,
de külön lenne.

Te el valztad masod napon öket
az egh az föld közt zerzel messzesegget
az fell'egeknek tagas üressegget
az high egeket.

Hog'az nag' vizek mind az egez földet
el ne borulnac az szep szigeteket
czudalatosan fel függeszted öket
az böv essöket.

Annac felette az eghi tűz minket,
el ne vesztene mind az földieket,
te azoc által meg en'hited öket,
ug' eltecz minket.

Ne essünc ismet uy veszedelemben,
az ördög miat nag' keserösegeben
mikor vetkezünc ne hadg' az bűnökben,
ördög kezeben.

Adg' igaz hitet ez vilagon nekünc
mel' minden ioval tündökl'ec mi bennünc
minden hivsagot utaltas meg velünc
lakozzal bennünc.

Add meg ezeket nekünc keg'es At'anc
te szent fiadert ki mi nekünc Urunc
es szent Lelkeddel leg' keg'elmes hozzanc
tekencz mi reanc.

Hymnus terty diei

E [37]

z szeles földnec nag' bölcz teremtöie,
Es tengereknek czuda intezöie
hog' az viz es föld mind czac eg' ne lenne,
de külön lenne.

Akkoron löne az szeles tengerek
az egész földön nag' zep fol'o vizec
czorgo patakoc es kedves kut feiek
az kic eltetnek.

p 110

Te harmad napon hog' teremtez vala,
mikor az vizzel az föld edg'üt volna
mind az vizeknek paranczoltal vala,
es ig' szoltal vala.

Giogits meg Uram lelki sebeinket
tekencz meg az mi fertelmesegünket
adg'ad siratnunc hitetlensegünket
soc büneinket.

p 111

Vall'onac magoknac az vizek az földtül,
es leg'en külön az föld az vizektöl,
emberec vadac biriac lako hel'ül,
es öröksegül.

Biria szent Lelked az mi sziveinket
semmi gonozra ne boczasson minket
de minden ioban epiczen bennünket
erötleneket.

Hog' bővelkeg'ek minden fele fakkal,
soc külömb külömb nag' zep viragokal,
es g'ümölczöznek eltetö soc iokkal,
draga magokkal.

Es batoricza felelmes szivünket
tarcza czendessen te benned hitünket
semmi retteges ne illessen minket
te hiveidet.

Add meg ezeket nekünc keg'es At'anc
te szent fiadert ki mi nekünc Urunc
es szent Lelkeddel leg' keg'elmes hozzanc
tekencz mi reanc.

Alius quarti diei

O [38]

magos menec zentseges Jstene,
zeles egeknek meg erőssitöie,
neg'edic napon bölczen epitöie
es rendelöie.

Hog' ez vilagnac az nap ö fen'ével,
nappal szolgálna el kerülesevel,
az hold vilagis azonkeppen eiel,
zolgalna zerrel.

p 112

Ki feiünc felöt mint eg' fel vont satort
meg ekesited az nag' magosságot
ackor czinalad te az fen'es napot
es az szep holdot.

Kik ezenkeppen az ö fol'asokkal,
ieg'ec lennec ö el forgasokkal
eztendö holnap es het zam tartással,
lennec bizonn'al.

Ezekkel zerzed az zep czillagokat,
mint eg' hatalmas nag' orszagos hadat,
hog' meg mutatnad te nag' hatalmadat
birodalmadat.

Vilagosicz meg az embereketis
ved el homal'at az mi zivünknekis
old meg az bünnecc kemen' köteletis,
te bir' minketis.

Add meg ezeket nekünc keg'es At'anc
te szent fiadert ki mi nekünc Urunc
es szent Lelkeddel leg' keg'elmes hozzanc
tekencz mi reanc.

Alius quinti diei

O^[39]

nag' hatalmu felseges Ur Jsten,
ki czudalatos Ur vag' az vizeken
onnan teremted kic iarnac az eghen,
az viz feneken.

Nemellic pedig vizeknek fenekin,
zeles tengernec ö nag' soc ösvenin,
vag' örven'eknec mel'seges nag' völgen,
szabadon elven.

Ötödik napon adal madarakat,
zep kivanatos szarn'as allatokat
ö velec edg'üt az vizben valokat,
az soc halakat.

Adg'ad mi nekünc bünös fiaidnac,
te zent fiadban meg igazultaknac,
vethessünc veget minden gonossagnac
es alnoksagnac.

Vall'ons nem eleg czudae ez nekünc
azon eg' vizből mit adtal mi nekünc
kiknec nemellic egen iar felettünc
messze mi tölünc.

Ne birion minket az lelki nag' vaksag
az balvan'ozo zertelen kabasag
es az pogani soc utalatossag
es az hamissag.

Add meg ezeket nekünc keg'es At'anc
te szent fiadert ki mi nekünc Urunc
es szent Lelkeddel leg' keg'elmes hozzanc
tekencz mi reanc.

Alius sexti diei

E^[40]

mberi nemnec teremtö Jstene,
minden dolgoknac zepen rendelöie,
valamit eltet ez egez föld zine,
te vag' szerzőie.

Te ig' rendeled azoknac dolgokat
az ember birna az földön azokat
minden nag' testü erős allatokat
mint eg' rabokat.

Hatod nap adad az fene vadakat
ackor teremted földből az barmokat
es czuzo mázo földi allatokat,
es az Adamot.

Öeriz Ur Jsten nag' oktalansagtul,
minket zertelen gonoz kivansagtul,
testi rabsagtul minden bu banattul
es nag' romlastul.

Biriad lelkeddel az mi erkelczünket
es vezerell'ed czelekedetinket
Christus verevel mosd el büneinket
sok vetkeinket.

Az magos men'böl adg' örömet nekünc
zent malasztodat közöll'ed mi velünc
minden g'ülöseg tavul leg'en tölünc
lakozzal bennünc.

Alius septimi diei

p 117

F^[41]
elseges Jsten mennec földnec Ura,
ki mindeneknec vag' teremő Att'a,
az magos eghnec zepen alkotoia
es vag' Biroia.

Az setet einek reanc iöveseben,
adg'ad hog' lelkünc ne leg'en setetben,
se pedig hitünc tökelletlensegben,
es tevel'gesben.

Az mi kedvünkert az zep fen'es nappal
te meg ruhazad az egeket nappal
es az eczakat az vilagos holdval,
mint eg' lampassal.

Hog' az mi testi szemeinc el hunnac,
lelki szemeinc read vig'azzanac,
az mi büneinc mind el aludg'anac,
es meg hall'onac.

p 119

Hog' meg n'ugosson az mi munkainktol,
törödesinktöl es faratsaginktol,
neha peniglen mi nag' banatinktol
es siralminktol.

Tarcz tiztan Uram testünket lelkünket
öriz meg büntöl almunkbannis minket
az alnoc ördög ne birion el minket
erötlenecket.

p 118

Nag' halat adunk keg'es At'anc neked
hog' te ez napon nekünc ezt engetted,
nag' szep bekevel elnenc te elötted,
ditsöseg neked.

Adg' bekesege n'ugodalmat nekünc
es tennen magad vig'az Uram ertünc
hog' szep bekevel leg'en fel kelesünc
tell'es eletünc.

Jmmar az napnac az ö kezdetiben,
neked kön'örgünc Att'anc igaz hitben
segits meg minket mi kön'örgesünkben
aldg' meg lelkünkben.

Tegedet kerünc Jstennec szent fia,
neked kön'örgünc mi Urunknac Att'a,
hog' az mit kerünc szent lelked meg adg'a,
s-meg confirmall'a.

Hog' tizta sziböl aldhassunc tegedet
szep enek szoval diczeriüc nevedet
ioszan elmevel imadhassunc teged
mint Jstenünket.

Add meg ezeket nekünc keg'es At'anc
te szent fiadert ki mi nekünc Urunc
es szent Lelkeddel leg' keg'elmes hozzanc
tekencz mi reanc.

p 120

Canticum Sanctorum Ambrosy et Augustini

Te deum laudamus

[42] **T** e- ged Js- ten di- cze- rünk,

Te- ged Ur- nac val- lunc. Te- ged ö- rök At- t'a

Js- ten, min- den föl- di al- lat tiz- tel. Te- ged

mind az An- g'a- loc, te- ged men' or- szag es

min- den ben- ne va- lo ha- tal- mas- sa- goc. Te- ged

Che- ru- bin es Se- ra- phin An- g'a- loc, szün- te-

len szo- val di- czer- nec mond- van: Szent Js- ten:

Szent Ur: Szent se- re- gek- nec U- ra Js- te- ne.

Tel- l'es men'- or- szag es az föld, szent- se- ged- nec

dit- sö- se- ge- vel. Te- ged A- pos- to- lok- nac

dit- sö- se- ges so- ka- sa- goc. Te- ged Pro- phe-

tak- nac, di- cze- re- tes sza- moc. Te- ged

Mar- ty- ro- mok- nac, fe- n'es- se- ges se- re- ge

di- czer. Te- ged föld- nec sze- les- se- gen,

ke- rez- t'en nep i- ga- zan vall szü- nec tiz- ta- sa-

ga- val. At- t'at, mer- tek- he- tet- len fel- seg- nek,

Es az te tiz- te- le- tes i- gaz eg- g'et- len

eg' fi- a- dot. Es az vi- gasz- ta- lo szent

Le- lec Js- tent. Te di- tső- seg- nec ki- ral- l'a Chris- tus.

Te At- t'a Js- ten- nec ter- me- zet sze- rent va- lo

fi- a vag'. Te az em- be- ri nem- zet- nec meg sza-

ba- di- ta- sa- ert, az tes- tet fel ven- ni nem u-

ta- lad zű- nec me- he- böl. Te meg g'öz- ven az ha- lal-

p 124

p 125

nac e- re- iet, ben- ned bi- zok- nac meg ni- tad men'

or- szag- nac ka- pu- iat. Te ülz At- t'a Js- ten- nec

p 126

iob- ia- ra, men'- or- szag- nac di- tsö- se- ge- ben.

Hi- szünc te- ge- det i- gaz Bi- ro- nac len- ni.

Ke- rünc a- zert te- ge- det leg' se- git- seg- gel az

te szol- ga- id- nac, ki- ket szent ve- red- del meg

val- tot- tal. Öe- rök di- tsö- seg- ben en- ged- g'ed szen-

p 127

tid- del e- g'e- tem- ben megh a- ian- de koz- tas- sunc.

Jd- ve- zits az te ne- pe- det Ur Js- ten,

es ald meg az te ö- rök- se- ge- det, es bir-

iad ö- ket es di- czö- seg- re fel ma- gasz- tal- l'ad.

Te- ged fel- se- ges Ur Js- ten, szün- te- len va- lo

na- pon al- dunc. Es di- czer- iüc az te szent ne- ve-
 det mind ö- rök- kön ö- rök- ke. O- tal- maz meg min-
 ket na- pon- kent U- ram Js- ten, min- den go- nos- sag- tul.
 Kö- n'ö- rül' Ur Js- ten mi rai- tunc, es ir- gal- maz
 ne- künc. Le- g'en ke- g'es- se- ged Ur Js- ten mi rai- tunc,
 mert czac te ben- ned biz- tunc. Te ben- ned biz- tunc Ur
 Js- ten, hog' ö- rök- ke meg ne g'a- laz- tas- sunk.

Inwocatio

[43]

K

Hris- tus- ban Sze- rel- mes A-
 Jr- gal- ma- dat nyújt- sad re-

tyánk, Ke- gyes JS- TEN! Ta- nít- son meg böl- tse- sé- ged,
 ánk, Kik most it- ten J- géd ál- tal id- vez- sé- get

Mi- ként tisz- tel- jünk té- ged' Nyisd meg a' mi fü- le-
 Tu- da- ko- zunk 's é- le- tet:

in- ket, Szen- teld meg szí- ve- in- ket; Hogy a' teSzent Be-
 szé- de- det Ert- sük mint ta- nit min- ket; Hogy né- ked

U- ram él- hes- sünk Vég- re id- ve- zül- hes- sünk.

Hymni quotidiani ad matutinas preces

p 131

[44]

m- ma- ron az nap fel iö- ven,
 kö- n'ö- rög- iünc az Js- ten- nec, hog' mind ez e-
 gész na- pon, bün- töl min- ket meg ö- riz- zen.

p 132

Nielvünket meg tartoztassa
 bünre hog' ne mozdull'onac
 szemeinket be fedezze
 gonossagra ne nezzenek.

Tisztak leg'enek sziveink
 gonosz bünt be ne veg'enek,
 kevel'seget meg en'hiczen,
 etelt italt mertekell'en.

Hog' mikor az nap el n'ugoszik,
 es az ey el közelitend,
 ez vilagon tisztac l'eg'ünk,
 diczeriünc az nag' Ur Jstent.

Diczeret leg'en Att'anak,
 es egg'etlen eg' fianak
 Szent Lelekkal eg'etemben,
 es mind örökkön öröcke.
 Ug' leg'en.

2. Hymnus

p 133

[45]

m- mar mos- tan oh szent Le- lec,
 eg' At- t'a- val es fi- u- val, nag vi- gan az
 mi szi- vünk- ben, mel- toz- tas- sal be szal- la- ni.

Testvel lelekkel tegedet
 hog' mi szüntelen diczeriünc,
 szeretet leg'en mi bennünc,
 es mi fele barátinkban.

Adg'ad ezt keg'elmes Att'a,
 es mi Att'anacnag' eg' fia,
 az vigasztalo szent Lelekkal
 most es örökkön öröcke.
 Ug' leg'en.

p 134

3. Hymnus

J [46]
gaz Biro nag' Ur Jsten,
ki allatokat el rendelz
az reggelt meg vilagositod,
es az delt meg melegited.

Olcz meg patvarkodoknac tüzet
vedd el büneinknec terhet,
adg' egesseget mi nekünc
es adg' lelki bekesseget.

Diczöseg leg'en Att'anac,
es az ö eg' szent fianac,
es az szent Lelec Jstennec,
most es öröckön öröcke.
Ug' leg'en.

p 135

IV. Hymnus

A [47]
llatoknac meg tartoia,
alhatatos vag' Ur Jsten,
az nap vilagnac ideiet
valtozasokkal vegezven.

Adg' mi nekünc ol' estvelet,
kiben mi el ne karhozzunc,
de az halalnac iutalma,
leg'en az örök bodogsag.

Diczöseg leg'en Att'anac
es az ö eg' szent fianac
es az szent Lelek Jstennec
most es öröckön öröcke.
Ug' leg'en.

V. Hymnus

p 136

[48] **L**

a- tod Js- ten szi- ve- in- ket,
iol la- tod al- nok- sa- gin- kat, el nem rei- t'üc
bü- ne- in- ket, var- iuc ke- g'el- mes- se- ge- det.

Mindn'aian han'at borulvan,
kön'örgünc neked szent At'anc,
feleits el mi büneinket
tengerben el be vesd őket.

Hailekodka mi szivünket,
szentell'ed kerünk Ur Jsten,
lakodalmat mi szivünkben
szerez es nag' n'ugodalmat.

p 137

Vilagossaga lelkednek
fel gerieszze mi szivünket
hog' diczerhessünc tegedet
nevednek diczösegevel.

Enged ezt nekünc szent At'anc,
mi Urunc Jesus Christussal,
az szent Lelek Ur Jstenvel,
ki Uralkodol örökke.
Ug' leg'en.

VI. Hymnus

[49] **M**

in- den kor te- ged Ur Js- ten,
ma- gasz- ta- lunc mi szi- vünk- ben, bi- za- ko- dunc
io vol- tod- ban, di- cze- ke- dünc szent ne- ved- ben.

p 138

Oervendöz lelkünc szent At'anc,
mert biztat minket mi Urunc
bekesegre hog' dolgunkat
viselte minden ig'ünket.

Büneinket hog' fel veve,
teged Jsten engesztelte,
minket akkor igazita
felelemből szabadita.

p 139 Jmmar keg'elmessegedet
variuk az te io voltodat
magasztall'uk mi Urunkat
ill' bövseges erdemünket.

Mert ö raitunc keseredek,
büneinkben be öltözek,
halalunkban veszekedek
haragod ellen reitezek.

Hamissac valanc előtted
rettegünk vala te töled,
el tevedet iuhaidat,
meg terite te szent fiad.

Vallan öket az akolban,
be vive bizodalomban,
meg biztata keg'elmeben,
meg g'ogita szerelmeben.

Neked azért örvendezünc
te benned most diczekedünc
egg'etlen eg' mi életünc
teged öröcke eneklünc.

Diczöseg neked szent Att'ank
mi Urunk Jesus Christussal,
es szent Lelek Ur Jstenvel,
ki Uralkodol örökke.
Ug' leg'en.

p 140

VII. Ad notam: Veni Redemptor gentium

O^[50] h felseges aldot kiral',
te szentidnec diczösege,
bünösöknek remensege
es egg'etlen eg' segedelme.

Nincz szívünknek remensege,
nincz lelkünknek batorsaga,
el fog'atkoztunk magunkban
n'omorgunk mi halalunkban.

p 141 Vallast teszünc te előtted
hog' el vesztettüc magunkat,
haragodat ingerlettük,
es az halalt erdemlettüc.

Kön'örül' raitunc mi Urunk,
kön'örül' kerünc Ur Jsten,
tekencz az te szent fiadra
es erette veg' fel minket.

Jme azért mi büneink
el n'omoritottak minket
ellensegünknek ereie
el hatalmazot mi raitunk.

Vessed reank szemeidet,
tavoztasd el büneinket,
igazits meg mi hitünket,
es vigasztall'ad szívünket.

p 142

Diczöseg neked szent Att'ank
mi Urunk Jesus Christussal,
es szent Lelek Ur Jstenvel
ki Uralkodol örökke.
Ug' leg'en.

VIII. Hymnus

O^[51]

h menn'ei mi szent At'anc,
tekents men'ből most mi reanc
iusson eszedben n'ava'anc
ne hadg' kerünc mi szent At'anc.

Ha minket te el hag'andaz,
io voltodtul meg foztandaz
kezeidből ki vetendez,
otalmadból ki rekesztesz.

p 143

Mert iol latt'uc erdemünket,
iol ismeriuc el vesztünket,
erezzuc mi sok büneinket,
nem viselhet'uc terhünket.

Kész praeda leszünc ördögnek,
vigassag mi ellensegünknek,
tiedből neked bosszusag
nekünc czac az n'omorusag.

p 144

Ell arattunc vetkeinkben,
sokasultunk büneinkben,
mind el vesztünc sebeinkben,
n'omorottunc életünkben.

Jdicz fel te hatalmadat,
szann'ad Att'anc halalunkat,
diczöiczed io voltodat,
ne vezesd el szolgálodat.

Ninczen nekünc segedelmünc,
sohul ninczen batorsagunc
eg'edül vag' te otalmunc,
sebeinkből g'og'ulasunc.

Tekencz reanc az Christusert
tekencz az ő halalaert,
erdem'e ezt az mi Urunc,
mi egg'etlen eg' erdemünc.

Diczeret neked szent At'anc,
ditsösege te szent fiadnac,
az szent Lelek Ur Jstennec
ki Uralkodol örökke.
Ug' leg'en.

IX. ad primam

p 145

F^[52]

elleges Att'a Ur Jsten,
ez napnac ő kezdetiben,
kön'örgünc tarcz meg hitünkben
es az igaz szeretetben.

Hog' ne arczon az ellenseg,
tavul leg'en minden ketseg,
testi lelki fertelmesseg,
es az gonoz eretneksegh.

Büneinket meg boczassad,
es szivünket vigasztall'ad,
vallasunkat batoriczad,
az szent lelket nekünc adg'ad.

Otalmaz kerünc gonoztul,
ördögtül hitelenségtől,
az bűnnek kísértetítől,
hirtelen valo halaltul.

p 146

Adg'ad nekünc életünkben,
zerethessüc eg' mast szüben,
elhessünc nag' bekesegeben,
es hitnec io g'ümölczeben.

Munkainkat nekünc aldg'ad,
eledelünket szaporiczad,
hivalkodásra ne boczas
es tobzodastul tartoztas.

Lelkünket es mi testünket,
neked aian'uk magunkat,
vezer'ed az mi utunkat,
visell'ed iora gondunkat.

Enged ezeket Christusert
az te egg'etlen eg' fiadert
es mi nekünc szozolonkert,
es igaz aldozatunkert.

p 147

Halakot adunc Ur Jsten,
te szent fiadnac akkeppen,
szent Lelekkel eg'etemben,
mostan es minden időben.
Ug' leg'en.

X. Hymnus

K^[53]ön'örögiünc az Jstennec,
Christus által mint At'anknac,
hog' ismerien fiainac
keg'elmezzon büneinknec.

p 148

Az ördögnek hatalmatul,
es bününknek sokszagatul,
ellensegtől es halaltul,
otalmazzon keg'elmessen.

Vigasztall'on szent Lelkevel,
igazgasson beszedevel,
ne bosszonczuk büneinkvel
nag' sok hitelenségünkvel.

Ez mai nap életünkben,
ne essünk semmi vetekben,
nag' ioszansag etelünkben,
leg'en es mi italunkban.

Latasunkban bün ne leg'en,
gonoz kivansag hozzanc ne ferien,
mi beszedeünc tiszta leg'en,
gondolatunc iora leg'en.

Hitünk leg'en tökelletes,
mi életünk oll' szentseges,
nalunk leg'en utalatos,
hitelenség mert karhozatos.

Szent Ang'alid örizzenek,
es kezekben visell'enek,
n'omorgatni ne hadg'onac,
se embernec se ördögnek.

Diczeret neked Ur Jsten,
ki minket nész keg'elmessen,
halgas mostan nag' keg'essen
hog' kön'örgünk züksegünkben.

p 149

XI. Hymnus

[54] **A**

t- t'a Js- ten- nec eg' fi- a.
 ez vi- lag- nac ö Bi- ro- ia. Chris- tus Je- sus
 meg val- to- ia. ar- vak- nac vi- gasz- ta- lo- ia.

p 150

Att'anak vag' bölcesege,
 abrazatt'a ditsösege,
 keg'essegnek idvessege,
 irgalmassagnac szentsége.

Szüz Marianac szent fia,
 segits aiandekod mia,
 veg' fel irgalmassagod mia,
 ne vesszünc el bününc mia.

p 152

p 151

Le szallal magos menn'egből,
 Att'a Jstennek kebeleből,
 emberi testet ertünc vől,
 hog' mentenel meg bününkből.

Tell'es vag' felseges ioval,
 latogas meg minket azzal,
 el ne vesszünc gonossaggal,
 ördögnek czalardsagaval.

Ez nem mi nag' erdemünkből,
 sem io czelekedetünkből,
 de miveled keg'essegedből,
 hozzank valo szeretetből.

Adg' nekünk n'ugodalmas időt
 bekeseget igaz hitet,
 att'a fiui szeretetet,
 hozzad valo tiszta szivet.

Jesusnak keg'essegere,
 neki nag' ditsösegere,
 terdet haitnac szent nevere,
 ez vilag három részere.

Meg latvan te io voltodat,
 hozzanc valo nag' gondodat,
 magasztall'uc te magadat,
 öröcke meltosagodat.

Öe mi nekünc valtsagunkra,
 kerezte fat fel vön vallara,
 ekkeppen mene halalra,
 mind ez vilagnac lön arra.

Ditsösege men'ben Att'anac,
 es egg'etlen eg' fianak,
 ezeknek aiandekanac,
 az dicző Szent Haromsagnac.

p 153

XII. Ad primam

[55] **A**

z e- cza ka- i se- tet- seg,
 mel' ez föl- det el bu- rit- t'a, ta- vul le- g'en
 mert im- ma- ron, az nap ne- künc vi- la- go- sit.

p 154

Mell'en szívünknek homal'a,
 az igaz hitnek miatta,
 üzettessek el mi tölünk,
 hog' leg'en Jsten mi velünk.

Az mi bűneinknek sokszagat,
 tizticz el szent erdemmeddel,
 teg' kedvesse szent Att'adnal,
 rezesits szent orszagoddal.

Czak tegedet Christus ismerünc
 neked elmenkből kön'örgünc
 szent iged lakozzek mi bennünc
 az leg'en nekünc vezerünc.

Diczösege leg'en Att'anak,
 es egg'etlen eg' fianak,
 szent Lelekkel eg'etemben
 most es örökkön örökke.
 Ug' leg'en.

p 155

Hymni Dominicis diebus canendi

[56] **O**

h mi szent At- t'anc, ke- g'es
 es ke- g'el- mes, oh Je- sus Chris- tus tisz- te- len-
 dö fi- u, vi- gasz- ta- lo el- te- tö
 szent Le- lec, eg' ö- rök Js- ten.

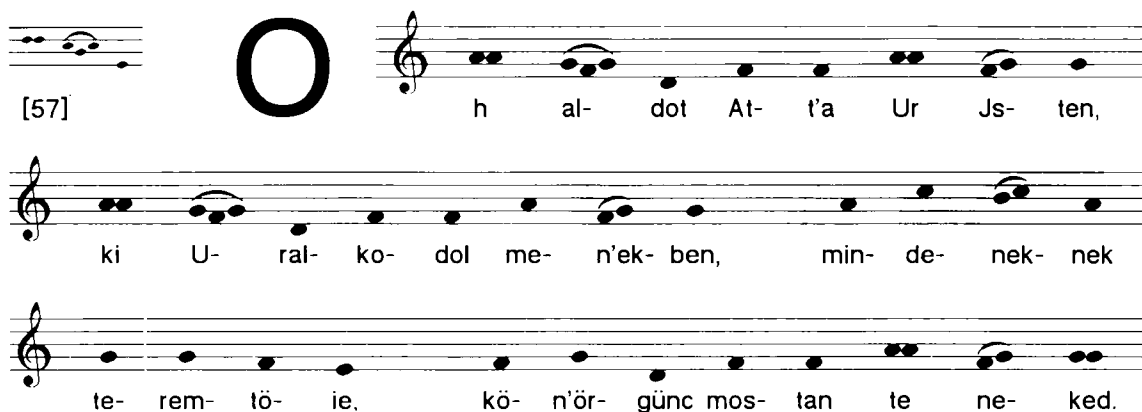
Te szent haromság es erős egg'esseg
bizon' Jstenség es felseges iosag
Ang'alognac vilaga, arvaknac idvessege,
mindeneknec remen'e.

Neked szolgálnak kiket teremtettel,
teged diczernek teremtet allatid,
mies te neked diczeret mondunk,
halgas meg minket.

Diczeret neked, mindenható Jsten,
szemel'ben három, es állapotban eg',
csak teged illet diczeret es tiztesseg,
most es öröcke.
Ug' leg'en.

Alius

[57] **O**

h al- dot At- t'a Ur Js- ten,
ki U- ral- ko- dol me- n'ek- ben, min- de- nek- nek
te- rem- tö- ie, kö- n'ör- günc mos- tan te ne- ked.

Halgas meg minket Christusert,
kiert igerted bizonn'al,
büneinknek boczanatt'at,
es az te segitsegedet.

Ne hadg'ad azért mi nekünc
hog' arczon gonoz ellenseg,
kiket fiadnac verevel,
meg szabadital gonosztul.

Mostan szüksegüknec ideien
otalmaz minket Ur Jsten,
es g'özd meg ellensegüknec,
hog' fell'ec az te nevedet.

Ne hadg'ad mulni hiaban,
hazzanc valo igeretedet,
tamadg' fel mostan mellettünc
hog' lassuc segitsegedet.

Hatalmas Jsten kön'örgünc,
ne nezd az mi büneinket
hanem Christusnac io voltat
kiert mondatol At'anknac.

Diczerünk teged mi At'ank,
es kerünc az te fiadert,
maradg'on velünc öröcke,
az te nevednec otalma.
Ug' leg'en.

Alius ad notam: Ave Maris stella

[58] **J**

e- sus Chris- tus mi men- n'e-
i eg' Mes- te- rünc, i- gaz böl- cze- se- günc,
es mi id- ves- se- günc.

p 160

Mostan neked mi kön'örgünc,
keg'es Christus szent nevedert,
adg'ad nekünc az te szent lekedet.

Bölcsesegre ö taniczon,
hog' lehessünc te előtted,
menn'en földön bizon bölczek.

Mi szivüncet meg uytsa,
szent igedet meg ielencze,
es taniczon minket az igassagra.

Jesus Christus eg' igassag,
szent Lelekkal kit igertel,
tölcz be kerünc az mi ziveinket.

Munkainkat meg szentell'e,
es mi bennünc öregbicze,
szent igednec igaz tanusagat.

Hog' valhassuk igassagban,
it ez földön szent nevedet
es örökke men'ben idvezüll'ünc.

p 161

Alius

[59] **J**

d- vöz leg' ir- gal- mas Js- ten,
es mi ke- g'el- mes ki- ral- l'unk, id- vöz leg' Chris-
tus mi U- runc, At- t'a Js- ten- nek szent fi- a.

p 162

Aldot leg' keg'es Mesterünc,
Att'a Jstennek szent fia,
szivünknek vilagossaga,
lelkünknek es meg valtoia.

Tanits meg minket az hitre,
Jstennec igassagara,
nevednek diczeretire,
ielents meg az te igedet.

Nevell'ed Christus közöttünc,
te igaz bölczesegedet,
aldot Evangeliomodot,
öregbiczed orszagodat.

p 163 Az te menn'ei szent Att'ad,
kit nem plantalt mi közöttünc
igednek igassagaert,
pusztull'on minden hamissag.

Gonoz delbeli ördögtöl,
ez vilagnac setetsegetöl,
nag' bizon' ellenseginktöl,
otalmaz minket Ur Jsten.

Te szent igednek feg'veret,
adg'ad az igaz ertelmet,
mert csak igednek altala,
vag'on az ellen orvossag.

Mi az mi okossaginkbol,
nem ismerünc tegedet Christus
meg romlot természetünknek
igaznac teczic hamissag.

p 164 Felseges Jsten te tudod,
mi nag' erőtlenségünket,
szivünkben hamar be repül'
hamis vilagnac szentsege.

Ha tölünk azért el veszed
igednek vilagossagat,
leszünk Sodomabeliek
es mint Gomorrhabeliek.

Jai az fele nemzetsegnek,
mel'töl meg vonszod igedet,
mert annac utalašaert,
meg vered őket vaksaggal.

Lelki ehseget nem testit,
boczataz arra Ur Jsten,
kiert mind testben lelekben
meg fog'atkozik örökke.

Keg'elmes Christus kön'örgünk,
otalmaz ill'en vaksagtul,
emeld fel lelki szemünket,
hog' vehessüc szent igedet.

p 165

Adg'ad az igaz ertelmet,
erczüc meg nilvan igedet,
mert ninczen ennek kivöle
semmi elete embernek.

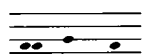
Keg'es tanito Mesterünk
boczasd meg mi büneinket,
es szent igednek ehseget,
ne adg'ad kerünk közinkben.

Az pokolbeli tudomant
irczad közzülünk es ronczad,
ne variuk idvessegünket
te szent igednek kivöle.

Diczerünc Christus tegedet
es kerünc az te nevedert
nevell'ed köztünc igedet
kinek miatta elhessünk.
Ug' leg'en.

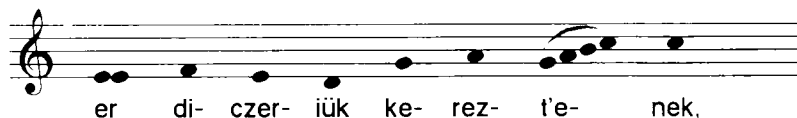
p 166

Commendatio amoris dei erga nos

[60]

J

az Ur Js- tent ki mi ne- künc, az Chris- tu- sert ke-
g'es A- t'ank, ö- tet hi- uk se- git- se- gül, mert ö
ne- künc meg i- ger- te, hog' meg hal- gat nem u- tal.

p 167

Sok szantalan büneinket,
az Christusert meg boczatt'a,
es fiui meltosagra,
minnn'aiunkat valasztotta,
azert neki kön'örogünc,
mint keg'elmes At'anknac.

Veghetetlen irgalmassag,
ki szerelmes szent fiadot,
ertünk adad hog' meg valczon
ninczen nekünc anni erönc,
hog' ezt neked meg halall'uc
eleg keppen meg közönn'uc.

p 168

Szeret minket az Ur Jsten,
ki fianak nem engede,
ertünk ada ez vilagra,
hog' meg valczon büneinktöl,
karhozattul es ördögkül,
hirtelen valo halaltul.

Nag' sok keppen meg ielented,
hozzanc valo io voltodat,
kiert tölünc ezt kivanad
hog' mi hozzad mind meg teriünc
zent fiadat mind halgassuc
ötet vall'uc Jesusnac.

Azert iria Esaias,
hog' ö nekünk születtetet
kit az Att'a ada kinra,
hog' ö lenne elegsegünc
mi bününket vete rea
hog' azokert meg halna.

Azert illik kerez'tenek
hog' ezt aldg'uk es imadg'uc,
ki teremtet mindeneket,
embereket es meg valtót,
es az iras mint hirdeti,
czuda keppen szeretet.

p 170

p 169

Oh irgalmas keg'es Jsten,
ki fiaddal bizonitad
bünösökhöz szerelmedet,
Prophetaknak altala,
kit igertel vala nekünk
ez vilagra boczadat.

Ezt diczeriük mindenkoron,
kiert minket Att'a Jsten,
vöt minn'aian szerelmeben,
ezert vadnac ö kedveben,
men'országban es ez földön,
minden nemü allatok.

Diczertessek szent Haromsag
Att'a, fiu es szent Lelek
bizon' Jsten eg' allatban,
kitöl vag'on idvessegünc,
es menn'ei bodogsagunk
mind örökkön öröcke.
Ug' leg'en.

p 171

Alius, nota: Ut queant laxis

[61] **S**

ok n'a- va- l'ank- ban A- t'ank- hoz
 ki- al- czunk, mert se- ge- del- met so- hul nem
 ta- la- lunk, czac ö mi ne- künc At- t'ank es
 g'a- mo- lunc, min- den o- tal- munc.

p 172

Tegedet azért alazatos szível,
 kerünc oltalmaz At'anc jó kezéddel
 és tálal' minket az te szent igéddel
 lelki étellel.

Azért most kerünc ne nezd büneinket
 de tekencz kegyes szeméiddel minket,
 te szent fiadert szeres ig'en minket,
 szabadícz minket.

Jtt ez ár'ekben miglen mi n'omorgunc
 csak segedelmed alá mi föl'amunk,
 mert igen kegyes At'anc vag' mi nekünc
 minden életünc.

Ne teg' mi velünc az mi bününc zerent
 de tekencz minket kegyesseged szerent,
 Christus Jesusnac kedves volta zerent,
 érdeme szerent.

Pokol aitaia bünert reanc nila,
 hog' az Jstennek haragia indula,
 minden n'aval'a ottan reanc szalla,
 bünnek iutalma.

Veg' el mi rolunc enni soc inseget
 adg' nekünc kerünc immar czendesseget,
 ne fog'atkozzunc el soc inseg közöt
 adg' nekünc erőt.

p 173

Ha büneinket számlalod Ur Jsten,
 Senki közzülünc nem mehet elődben,
 mert mi fertengünk zántalan soc bünben,
 undoc életben.

Soc n'aval'aink le czendesedg'enek,
 hog' hatalmasok tegedet fell'enek,
 és mindenkoron teged ismerienek,
 örök Jstennek.

p 174

Diczeret leg'en az Att'anac men'ben,
 ő szent fianak örök diczösegben,
 ki szent Lekevel minket vigasztall'on
 minden időben.

Responsoria

[62]

e- sus Chris- tus e- lö Js- ten- nek
 szent fi- a, Jr- gal- maz mi ne- künc. Ki ülz A-
 t'a Js- ten- nek iob- ia- ra, Jr- gal- maz ... Di- tsö-
 seg At- t'a- nac es fi- u- nac es szent Le- lek Js-
 ten- nek. Jesus Christus ...

Ki mi erettünk iövel ez vilagra, Jrgalmaz ...
 Ki mi erettünc ez vilagra születel, Jrgalmaz ...
 Ki ez napon körn'ül meteltetel, Jrgalmaz ...
 Ki az bölczeknec meg ielenel, Jrgalmaz ...
 Ki ez napon Jerusalemben be menel, Jrgalmaz ...
 Ki ez napon az sidoktol meg fogatal, Jrgalmaz ...
 Ki mi erettünk az kerezt fan zenvedel, Jrgalmaz ...
 Ki ez napon halottaibol ditsösege fel tamadal, Jrgalmaz ...
 Ki ez mai napon az menn'egben fel menel, Jrgalmaz ...
 Ki az szent Lelket At'adtol nekünc n'ered, Jrgalmaz ...

[63]

el- l'es zi- vel te hoz- zad ki- al- tunc,
 hal- gas meg *min- ket Ur Js- ten.* Es ke- res- süc

az te ir- gal- mas- sa- go- dat: hal- gas ... Di- tsö- seg At-
 t'a- nac, es fi- u- nak, es szent Le- lek Js- ten- nek.
Tell'es zivel ...

M^[64] mindenhai kön'orgesünc: Menn'en fel Ur Jsten te hozzad
 Es zall'on mi reanc Ur Jsten: Te szent irlgalmassagod.

p 177

G [65] io- gits meg min- ket Ur Js- ten:
 Mert vet- kez- tünc el- le- ned. Ke- rünc te- ge-
 det Ur Js- ten ir- gal- maz mi ne- künc, Mert ...
 Ditsöseg At'anac es fiunac es szent Lelec Jstennek: Giogits ...

M^[66] inden titkos büneinkböl: Tiztits meg minket Ur Jsten
 Es boczasd meg nekünc: Minden vetkeinket.

A [67] Id- g'uc min- n'a- ian az Ur
 Js- tent: Min- den i- dö- ben. Min- den ko- ron
 az ö di- cze- re- ti ma- rad- g'on mi ben- nünc,
 Minden időben. Ditsöseg Att'anac es fiunac es szent Lelek Jstennek. Aldg'uc ...

Versiculi quotidiani

M^[68]
 i segítségünk vag' te Ur Jsten: Ne hadg' el minket.
 Meg ne utal' minket az mi büneinkert: Mi üdvözítő *Jstenünk*.

U^[69]
 r Jsten az mi büneinc zerent: Ne czelekedg'el mi velünc:
 Es az mi gonossaginc zerent: Ne fizes mi nekünc.

K^[70]
 ön'örül' mi raitunc Ur Jsten: Es aldg' meg minket.
 Vilagosits meg az te tekintetedet mi rajtunc: Es irgalmaz mi nekünc.

F^[71]
 ogadasod zerent Ur Jsten: Kerünc halgas meg minket.
 Es ved be fohazkodasinkat: szent fiadnac erdemeiert.

T^[72]
 öröld el Ur Jsten: Az balvan'ozokat ez földről.
 Hog' czac az te szent neved: Mindenüt ditserlessek.

H^[73]
 algasd meg Ur Jsten: Az mi kön'örgesünket.
 Es teg' mi velünk: Jrgalmassagod szerent.

N^[74]
 em iöt az Ur Jsten az igazakert: hanem czac az bünösokert.
 Hog' idvezitse azokat: kic vezic keg'elmesseget.

Jn adventu Domini

B^[75]
 oczasd el Ur Jsten: Az te hatalmadat.
 Es zabadits meg minket: Minden n'omorusagtol.

A^[76]
 ldot az ki iöt: Az Urnac neveben.
 Bizon' Jsten bizon' ember: Meg zabaditani minket.

Jn die Nativitatis

G^[77] iermek születek: es fiu adatec mi nekünc.
Es az mi büneinknec: valtsagara adatek.

S^[78] zületec mi nekünc az Ur Jesus Christus: az zep züz nec meheböl.
Hog' minket meg szabaditana: Minden ellenseginktöl.

A^[79] z Jstennek Jgeie: Erettünc emberre lön.
Es lakozic mi zivünkben: Alleluia.

G^[80] iermek születek nekünc: Es fiu adatek mi nekünc.
Kinek birodalma vag'on minden lathato: Es lathatatlan allatokon.

Jn die Epiphaniarum

p 180

A^[81] z Persiabeli harom bölczek aiandekozzac: az Nazaretbeli Jesust.
Aran'al temiennel es kenettel: Tiztelik ötöt.

U^[82] r Jsten ved io kedvel: az mi zivünk nec aldozatt'at.
Mikeppen kedvelled: Az bölczek nec aiandekat.

Jn diebus quadragesimalis

C^[83] hristusnac igassaga: Körn'ekéz minket paisul.
Azert semit ne fell'ünc: az eieli hitetlen rettegesektöl.

Jn magnis ferys

A^[84] z te hazadnac zerelme: Emezte meg engemet.
Es az te karomloidnac karomlasi: Esenek en raitam.

O^[85] eriz meg minket Ur Jsten: Mikeppen zemeid fen'et.
Az te zarn'aidnac arn'eka alat: Otalmaz meg minket.

Jn die paschatis

H^[86]
 alalra adatot vala az Christus az mi büneinkert: *Alleluia*
 Fel tamadot az mi idvessegünkert: *Alleluia*.

F^[87]
 el tamadot az Christus halottaibol: *Alleluia*.
 Mint meg prophetaltatot vala: *Alleluia*.

F^[88]
 el tamadot az Ur Jesus Christus az koporsobol: *Alleluia*
 Ki mi erettünc az kerezt fan függöt: *Alleluia*.

Jn die Ascensionis

F^[89]
 el mene az Christus men'orzagban: ditsöseggel.
 Fogva vive az mi ellenseginket: halat adg'unc azert ő neki.

Jn die pentecostes

p 182 **A**^[90]
 z szent Leleknek aiandekat: Boczasd zivünkben Ur Jsten.
 Ki mi bennünc Jsteni: Es emberi zerelmet geriezzen.

U^[91]
 r Jstennek szent lelke be tölte: Földnek kerekseget.
 Es mindenek vall'ac: Bölczesegenek ieg'et.

Jn die Trinitatis

A^[92]
 ldg'uk az Att'at es az fiut: szent Lelec Jstennel eg'etemben.
 Es mindennek felette magasztall'uc ötet: *Mind öröckön öröcke*.

A^[93]
 ldot leg'en az szent haromsag: Eg' bizon' Jsten.
 Diczeriük es fel magasztall'uc ötet: *Mind öröckön öröcke*.

O^[94]
erőc mindenható Jstennek irgalmasságáról:
Jt e földön ig'ekézzünk mindenkor halat adni.
Hog' az utolsó rettenetes ítélet meg legyen:
Men' orszagnak bódogsága adassék meg mi nekünk.

J^[95]
gasság szerető Att'a mindenható felséges Ur Jsten
ez mai nap nag' a hitatos diczeretekkel fel magastalunc
Eg'enlo szóval minn'aian kereszt'ének mi meg való Christus Jesus urunc,
te io tetedert halakot adunc neked öröcke.

F^[96]
el magasztall'uc az felséges mindenható ur Jstent:
ki mi rolunk gondot visel At'ai szerelméből.
Halakot adunc hatalmas teremtő keg'es taplalonc:
ditsertessel szent fiaddal, öröcke szent Lelekvel.

p 184

O^[97]
erüllünk mi aldottak es valasztottac men'orzagnac
Nam az Christus ő szent Att'at nekünk meg engesztelte.
Halat adg'unak az Att'anac es fiunac mind öröcke:
Eg'etemben szent Leleknek eg' felséges Jstennek.

A^[98]
z teremtő Att'a Jsten es meg való fiu Jsten:
vigasztalo szent Lelec Jsten aldg'on minket min'aian.
Eg'etemben kereszt'ének fell'uc ötét mint Urunkat:
Es diczeriuc igaz hitből mind öröckön öröke.

J^[99]
esus Christus kit az Att'a valtsagunkra el erezte
Kerünc teged leg' szozolonc szent Att'adnac előtte:
Att'a, Fiu es szent lelec tell'es szent haromság eg' Jsten:
Lakozzek mi sziveinkben mind öröckön öröcke.

Jn Adventu Domini

J^[100]

öi mi hozzanc idvezitö Jesus Christus szent Att'addal:
Szabadicz meg büneinktöl es soc n'aval'ainktol.
Kiert neked halat adunc szent At'addal szent Lelekkal:
Mind öröcke szent haromsag eg' felseges Jstennek.

Jn die Nativitatis

J^[101]

esus Christus ki ez napon az zep züznec zent meheböl:
Születtetek ez vilagra az mi vigassagunkra.
Att'a Fiu es szent Lelec tell'es szent haromsag eg' Jsten:
Lakozzek mi sziveinkben mind öröckön öröcke.

A^[102]

dg'unc halat kerez'tenek Christusnac ö io voltarul:
mert erettünc szeretetből születec ez vilagra.
Eg'etemben magasztall'uc és diczeriuc az ö nevet:
mert czac ö mi büneinknec erdemes aldozatt'a.

A^[103]

ldg'uc mi mind az Ur Jstent ki mi ertünc emberi zemelt:
Rea vön hog' büneinkből mind meg szabaditana.
Halat adg'unc Ur Jstennek es az ö egy szent fianac:
Szent Lelekkal eg'etemben mind öröckön öröcke.

Jn die Epiphaniarum

J^[104]

esus Christus ki ez napon az bölczeknec meg ielenel:
Leg' vezerünc kerünc teged az te szent At'adhoz.
At'a fiu es szent Lelec tell'es szent haromsag eg' Jsten:
Lakozzek mi sziveinkben mind öröckön öröcke.

Jn die Paschatis

E^[105]

mlekezzünc kerez'tenec az Jstennek io voltarul
Ki szent fiat mi erettünc aldozatra boczata.
Halat adg'unc az Jstennek és az ö eg' szent fianac
Szent Lelekkal eg'etemben mind öröckön öröcke.

Jn die Ascensionis

J^[106]

ariunc mi most kerezt'enek idvessegnek igaz után
Mert az Christus ez mai nap mene fel men'orzagba.
Hog' mi nekünc szent Att'atul vigasztalo szent Leleknek:
Kellemetes aiandekat meg n'erven el boczassa.

Jn die Pentecostes

O^[107]

erüll'ünc mi kerezt'ened mert az Jsten ö szent leket
Men'orszagbol hiveihöz vigasztalni boczata.
Az kic hiszic Christus által ö bünöknek boczanatt'at:
Azoc veszik szent lelkenek aiandekat öröcke.

p 188

Peracta caena

M^[108]

enn'etek el bekességgel Ur Jstennec örökosi:
Mindenkoron diczerietec az ti szent Att'atokat.
Hala leg'en az Jstennek ki minket erdemünk nélkül
Fiaiva hog' fogadot czac az ö io voltabol.

Antiphonae in Adventu

[109] **R** e- gen el mult i- dök- ben,

meg er- tet- tük az szent pro- phe- tak al- tal, hog' az

At- t'a Js- ten- nek fi- a, ez vi- lag- ra iö- ven- dö,

az ör- dög- nek ha- tal- mas- sa- ga- ban le- vö em- be-

ri nem- nek meg sza- ba- di- ta- sa- ra. Ps. 8 et 149
Cantate canticum

[110] **T** ud- g'a- toc mert kö- zel va- g'on az Ur

Js- ten, bi- zon mon- dom ti nek- tek hog' ha- mar

el iö. Ps. 24; Ps. 134 et Canticum Zachariae [111] **J** ob- bi- cza- toc meg

e- le- te- te- ket ke- rez- t'e- nek, mert im el

kö- zel- get az Js- ten- nec or- sza- ga. Ps. 110 et Magnificat

[112] **J** öi el Ur Js- ten min- ket meg se-

gi- te- ni; Es bo- czasd meg ne- künc, az mi soc bü-
 ne- in- ket. Magnificat et Ps. 110 et 112 [113] **A** z te mag- za- tod-
 bol te- szek, az te bi- ro- dal- mad- ra fe- ie- del- met.

Antiphonae Nativitatis

p 192

[114] **S** zol- la en- ne- kem az en szent At- t'am,
 en fi- am vag' te, ez ma- i na- pon en szül- te-
 lek te- ged. Ps. 2 Quare fremuerunt et 8 et 24 [115] **B** e- ke- seg- nec
 U- ra ez vi- lag- ra a- da- tek, ki- nek ir- gal-
 mas- sa- ga- bol so- kan id- ve- zül- nek. Ps. 72 et 113 et 149 et 111

p 193

[116] **J** - me el iöt az A- t'a Js- ten- nek
 fi- a, es meg ie- len- tet- te ne- künc az id-
 ves- seg- nek u- tat. Ps. 110 et 112 Beatus et De profundis [117] **T** e- ged az

p 194

At- t'a Js- ten, Ur Je- sus Chris- tus, min- den al-

la- tok- nac e- löt- te, az ö Js- ten- se- ge- nek al-

lat- t'a- bol szü- le. [118] V alt- sa- got kül- de

az Ur Js- ten az ö ne- pe- nek, es i- ge- re

ne- ki- ek az ö- rök be- ke- se- get. Ps. 111 Confitebor et 130 De profundis

[119] M int eg' vö- le- gen', az Ur Js- ten, szar-

ma- zek az a- n'a- szent eg' haz- bol. Ps. 19 Coeli enarrant Ps. 132 Memento David

Antiphonae Epiphaniarum

p 195

[120] B öl- czek lat- van az czil- la- got, vi-

nek U- runk- nac, a- ra- n'at, töm- ient es ke- ne- tet.

[121] H a- rom czu- dak- kal, meg e- ke- sit- te-

tet szent na- pot tisz- te- lünc: Ez na- pon az czil- lag

p 196

ve-zer-le az böl-cze-ket az ia-szol-hoz: Ez na-
 pon az viz bor-ra val-to-zek az me-n'eg-zö-ben:
 Ez na-pon Chris-tus Ja-nos-tol meg ke-rez-tel-ke-dek,
 hog'min-ket id-ve-zi-te-ne, al-le-lu-ia.

Ps. 95 Venite;
 Ps. 130
 Ex profundis

Antiphonae quadragesimales

p 197

[122] **E**

Il iöt- te- nek ne- künk az poe-
 ni- ten- ti- a- nac nap- ja- i, bü- ne- ink- nek valt-
 sa- ga- ra, lel- künk- nec id- ves- se- ge- re.

Ps. 130
 De profunditate

[123] **V**

i- g'az- za- toc ke- rez- t'e- nek,
 mert nem tud- g'a- toc az i- döt: Vi- g'az- za-
 toc a- zert, mert nem tud- g'a- tok, mi- ko- ron
 az Ur Js- ten el iö- ven- dö, ést- ve a- vag'

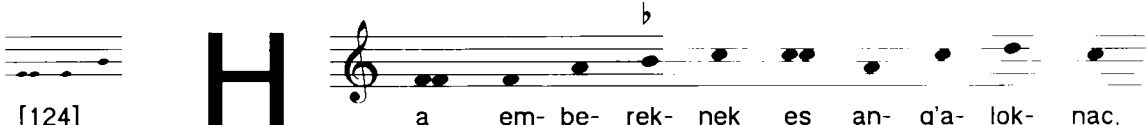
p 198

 é- fel- ko- ron, a- vag' tik- szo- ko- ron, a- vag'

 reg- gel, hog' mi- ko- ron hir- te- len el- iö- vend,

 ne ta- la- l'on min- ket el a- lu- van.

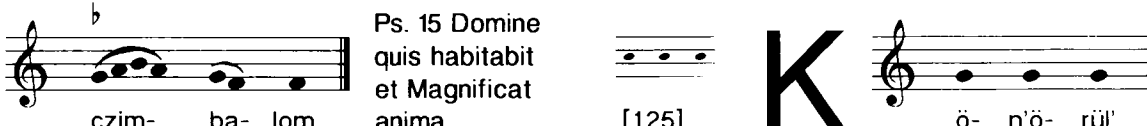
Nunc dimittis;
 Ps. 127
 Nisi dominus

 [124] **H** a em- be- rek- nek es an- g'a- lok- nac.

p 199

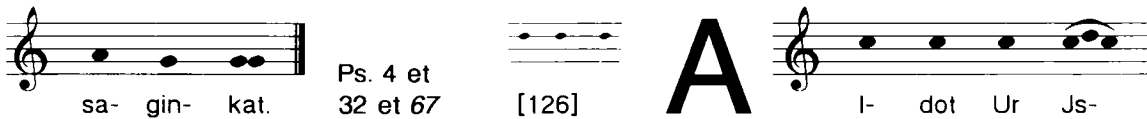

 n'el- ve- ken szol- nek, de sze- re- te- tem, nem vol- na,

 ol- l'an vol- nek, mint az zön- gö ertz, es az pen- gö

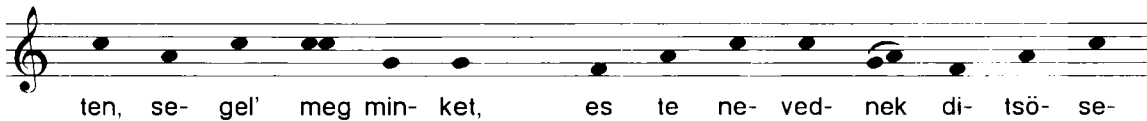

 Ps. 15 Domine quis habitabit et Magnificat anima
 czim- ba- lom.

 [125] **K** ö- n'ö- rül'

 rai- tunk Ur Js- ten, es hal- gasd meg az mi i- mad-

 sa- gin- kat. Ps. 4 et 32 et 67 [126] **A** I- dot Ur Js-

p 200

 ten, se- gel' meg min- ket, es te ne- ved- nek di- tsö- se-

 ge- iert, sza- ba- dits meg min- den go- noz- tul. Ps. 1 Beatus vir; 6 et 7 et 54 et 33 Jn te speravi

 [127] **A** z mi bü- ne- ink- röl, tar- czunk poe- ni-

ten- ti- at, mert el kö- zel- ge- tet az Js- ten- nek
 or- sza- ga. [128] **A** z mi bü- ne- ink U- ram
 Js- ten, na- pon- kent e- löt- tünk fo- rog- nac mi ne- künc,
 de ke- rünc te- ged U- ram, sza- ba- dits meg min- ket a-
 zok- tul, ma es e- le- tünk- nek min- den i- de- ie- ben.

p 201

Antiphonae in magnis ferys

[129] **A** z te hi- ve- id- nek sze- rel- me Ur
 Js- ten, meg e- mez- tet en- ge- met, es az te ka- rom- lo-
 id- nak ka- rom- la- si e- se- nek en re- am. Ps. 13
 Usquequo;
 3 Quoniam;
 57 Miserere

[130] **N** ag' soc ha- mis ta- nuk re- am ta- ma-
 da- nak, es az ö ked- vek sze- rent re- am ha- zu-
 da- nac. Ps. 7
 Domine Deus;
 Ps. 69 [131] **M** eg oz- tak ö köz-

p 202

töc az en ru- ha- i- mat, es az en ru- ham- ra
 sor- sot ve- te- nek. [132] **M** ents meg min- ket Ur
 Js- ten, min- den el- len- se- gink- töl, kik- nek cze-
 le- ke- de- tek ha- mis- sag. [133] **A** z en tes-
 tem fel ta- ma- das- nac re- men- se- ge- ben n'u- go- szik.

[134] **M** eg fe- zit- ven A- t'a Js- ten- nek
 szent fi- at, im ezt i- rak fe- ie- re: Na- za-
 ret- be- li Je- sus, si- dok- nac ki- ral- l'a. Ps. 52 et 110
 et Magnificat
 [135] **N** ag' be- ke- seg- vel ki mu- lok ez vi-
 lag- bol, Es meg n'u- go- szom az Ur Js- ten- ben.

Antiphonae Paschales

[136] **H**

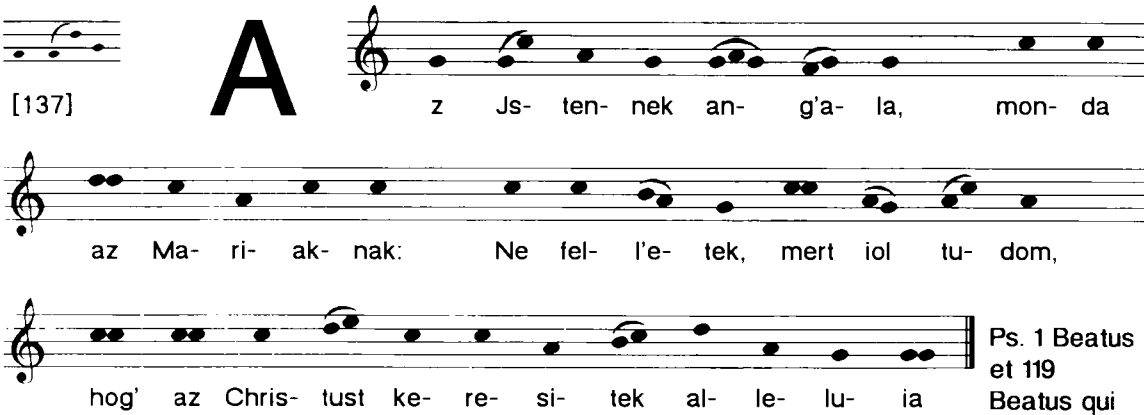

us- vet nap- ian hai- nal- ban in- dul- van,
iu- ta- nak az ko- por- so- hoz, az nap im- mar
fel kel- ven, al- le- lu- ia.

Benedictus rex;
Ps. 114 Jn exitu
et 33 Exultate

p 205

[137] **A**

z Js- ten- nek an- g'a- la, mon- da
az Ma- ri- ak- nak: Ne fel- l'e- tek, mert iol tu- dom,
hog' az Chris- tust ke- re- si- tek al- le- lu- ia

Ps. 1 Beatus
et 119
Beatus qui

p 206

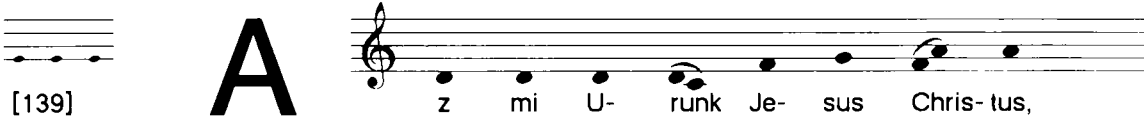
[138] **F**

el ta- mad- uan az Chris- tus, meg ie- le-
nec, az ö ta- nit- va- ni- nak, ezt mond- van: Be- ke-
seg le- g'en ti nek- tek, al- le- lu- ia: Ne- fel- l'e-
tek sem- mit, mert en va- g'oc di- czö ki- ral'.

Ps. 130 et 146
et Magnificat

[139] **A**

z mi U- runk Je- sus Chris- tus,

p 207

b

meg ha- la az mi bü- ne- in- kert, es fel ta- ma-

da az mi i- ga- zu- la- sun- kert, al- le- lu- ia.

[140] **H**

ol- val reg- vel hus- vet nap- ian. nag'

si- et- seg- vel, az szent As- szo- n'ok el- me- ne- nek,

Chris-tus- nac ko- por- so- ia- hoz. et 130

[141] **A**

z as-

p 208

b

szo- ni al- la- toc ül- ven az ko- por- so mel- let,

sir- nac va- la, si- rat- van Je- sus U- run- kat.

In die Ascensionis

[142] **G**

a- li- le- a be- li fer- fi- ak,

mit nez- tec fel az eg- ben, ez Je- sus ki

p 209

köz- zü- le- tek men'- or- szag- ban me- ne, ek- kep-

pen iö az i- te- let- re di- czö- se- gel.

Ps. 47 Plaudite
et 19 Coeli et 96
Cantate Domino

[143] **C** hris- tus U- runk Je- sus ez ma- i na- pon,

men- n'ek- nec or- sza- ga- ban me- ne di- czö- ült test- ben. Ps. 33 et 19 item 3.

[144] **F** el men- ven Chris- tus men'- eg- ben, al-

le- lu- ia, fog- va vi- ve az fog- sa- got, al- le-

lu- ia. Ps. 97 Dominus regnat; 33 Exultate iusti et 103 Benedic anima mea [145]

O e lat- tok- ra

men'- ben fel e- mel- te- tek, es az fe- n'es köd be

fo- ga ö- tet az ö sze- mek e- löl. Ps. 8 Domine quam: et 119 Mirabilia

[146] **K** e- ze- it fel e- mel- ven, eg- ben vi- te-

tic va- la, es meg al- da ö- ket al- le- lu- ia.

Antiphonae in die Pentecostes

p 211

[147] **M** i- ko- ron be- töl- te- nek vol- na,
az öt- ven na- pok, va- la- nac az ta- nit- va- n'ok
ed- g'üt, di- czer- ven az Ur Js- tent. [148] **Z** u- gas
lön az eg- böl, hir- te- len- seg- gel, mint se- bes- sen iö-
vö nag' zel- nek zu- ga- sa, es be- töl- te az ha- zat,

p 212

mel'- ben ül- nek va- la az ta- nit- va- n'ok. Ps. 19;
Magnificat
[149] **S** zol- nak va- la kü- lömb kü- lömb n'el-
ve- ken az A- pos- to- lok, Js- ten- nek nag'- sa- gos
dol- ga- i- rol al- le- lu- ja al- le- lu- ja.
[150] **U** r Js- ten- nek szent lel- ke be- töl- te
föld- nek ke- rek- se- get, di- czer- iük az Ur Js- tent.

Antiphonae communes

p 213

[151] **T**

e- ged eg'- nek al- lat- ban, es ha-
rom- nak sze- mel'- ben, i- gaz hit- tel val- lunk, min-
den- ko- ron fel- se- ges Ur- Js- ten.

Ps. Cantate
Domino
et 54, 113 et 130

[152] **A**

ldg' meg min- ket At- t'a Ur Js- ten,
ö- riz meg min- ket e- lö Js- ten- nek fi- a, Ur Je-
sus Chris- tus, vi- la- go- sits meg min- ket vi- gasz- ta- lo
szent Le- lek Ur Js- ten, ma es e- le- tünk- nek min-
den i- de- ie- ben.

Ps. 51 Miserere
et 66 Miserere
et 57 Miserere [153]

N

ag' di-

p 214

tse- re- tes di- czö- se- get e- ne- kel- l'ünc At- t'a- nak
es fi- u- nak, es az vi- gasz- ta- lo szent Le-
lek- nek ö- rök- ke va- lo di- cze- ret- tel.

Ps. Domine Deus
meus et 96
Cantate et
149 et 119 et 147

p 215

[154] **M**

eg tar- t'a az nag' Ur Js- ten,
 az ö hü ke- rez- t'e- nit ö- rök- ke: De az gaz-
 dag hi- tet- le- ne- ket, po- kol- ra ve- ti. veg- re
 mi- he- l'en, ki mul- nak, ez ar- n'ek vi- lag- bol. Ps. 4
 Meg halgas

p 216

[155] **T**

e pa- ran- czo- lad Ur Js- ten, hog' mi
 meg tar- czuk az te pa- ran- czo- la- dat. Ps. 119 Beati in;
 80 et
 119 Meminere

[156] **S**

zol- gal- l'a- toc az Ur- nac fe- le- lem-
 ben min- n'a- ian, es ör- ven- dez- ze- tek ö ne- ki ret-
 te- ges- ben. [157] **U** r Js- ten ne- veld ben- nünk

p 217

az i- gaz hi- tet. Ps. 112;
 Magnificat [158] **H** a te
 meg nem tar- taz U- ram Js- ten, hi- a- ban vi- g'az-
 nak az mi sze- me- ink. Ps. 127
 Nisi Dominus [159] **S** e- gits

meg min- ket, min- den- ha- to At- t'a, es fi- u, es

Ps. 54
Domine propter
et 66 Miserere;
szent Le- lek Js- ten. 4 Exaudi [160] **V** a- la-

ki i- gaz hit- bol Chris- tus- rol val- last te- szen,

ket- seg nel- kül ö- rök e- le- tet ve- szen. Magnificat

[161] **S** züz Ma- ri- a- nak di- cze- re- ti- vel,

di- czer- iúc az Ur Js- tent szi- vünk sze- rent, es ma-

gasz- tal- l'uk ö- tet min- de- nek- ben: Lam mel- to

di- cze- ret- re. Magnificat [162] **J** s- ten- nek szent

fi- a az te se- git- se- ged- ben biz- tunk, szük- se-

günk- nek i- de- ien, meg ne u- tal- l'ad, az mi kö-

n'ör- ge- sün- ket, de sza- ba- dicz meg min- ket min- den

ve- ze- de- lem- töl, ke- g'el- mes Chris- tus. Ps. 3 Quam multi;
4 Exaudi me;
51 Miserere;
54 Domine; 143

p 218

p 219

[163] **E** g' ha- tal- mu leg' en ve- lem, At- t'a

p 220

Ur Js- ten mon- da az ö szent fi- a- nac. Ps. 110

[164] **E** - ne- kel- l'ünk ke- rez- t'e- nek, az Chris-

tus- nak ki- ral- l'i es pa- pi mel- to- sa- got. Ps. 110

[165] **A** I- dot le- g'en min- de- nek- nek te- rem-

Ps. 149
Benedictus
Deus
tö- ie.

[166] **D** i- czer- ie- tek ke- rez-

p 221

Ps. 113
Laudate
146; 147
t'e- nek az Ur Js- tent

[167] **K** ö- n'ö-

rül' rai- tunc nag' Ur Js- ten, kö- n'ö- rül' mi rai- tunk,

mert i- gen n'o- mor- gat- ta- tunc ez vi- la- gon.

[168] **U** - ral- ko- do Ur Js- ten,

ki- ra- l'ok- nac Ki- ral- l'a, ki- nek ke- ze- ben vad-

p 222

nac, min- den ki- ra- l'ok- nac, es fe- ie- del- mek- nec

zi- ve- i, es czac az te ve- zer- le- sed- böl min-

den i- ga- zat ert- het- nek, hal- gasd meg ke- rünk, az te

hi- ve- id- nek kö- n'ör- ge- set. Ps. 4 Exaudi Domine
et 66 Dominus
miseretur nostri
et 130 De profunditate

[169] **M** u- tasd mi hoz- zanc Ur Js- ten, az te

ir- gal- mas- sa- go- dat, es az te id- ve- zi- tö

fi- a- dat, ad- g'ad mi ne- künk, hal- gasd meg Ur

Js- ten az mi kö- n'ör- ge- sün- ket, es az mi fo-

haz- ko- da- sunc ius- son te e- lőd- ben. Ps. 130; 66
Magnificat

[170] **N** e em- le- kez- zel meg Ur Js- ten,

az mi bü- ne- ink- röl, se At- t'a- ink- nac

vet- kek- röl, ne all' bosz- szut mi rai- tunk szent fi- ad-

nak ked- ve- iert. Ps. 130 De profundis;
6 Jn furore;
Magnificat

p 223

p 224

Psal. 51.

K^[171]

eg'elmez meg oh Ur Jsten,
nag' kedvesen,
te keg'esseged szerent
kőn'őriletessegedből,
s-irgalmadból,
törüld el vetkeimet.

p 225

Mos meg engemet Jstenem,
remensegem,
az en alnoksagimból,
es tisztogas meg engemet,
ferteztettet,
az en sok büneimből.

Mert esmerem vetkeimet
Essetimet,
Es büneim ennekem,
szemeim előtt forognac
s-bumra vadnac
mind untalan ennekem.

Neked csak neked vetkeztem,
en Jstenem,
es az te szemed előtt
czelekettem minden vetket
es fertelmet
mel' halat feiem felet.

p 226

Esmerem Uram bünömet
s-rut vetkemet
hog' az te beszededben,
talaltassal nag' igaznak
es tisztanak,
az te iteletedben.

Az en an'am fogont engem
ő meheben,
alnoksagban rutsagban,
es bünben szüle ez vilagra,
csak nag' iayra,
terhes nag' faidalomra.

Te peniglen igassagot
iamborsagot
kedvellez tiszta szivet
nekem penig törven'edet
mint fő vezert
attad vegezeseidet.

Tiszticz meg engem isoppal,
draga ioval,
es ming'art tiszta leszek,
moss meg engem rutsagomból,
undoksagból
s-az honal feierb leszek.

p 227

Adg'ad eriek vigh örömet
czendesseget
es hall'ac vigassagot
hog' örvendg'ened tetemim,
bus tagaim,
kit haragod meg rontot.

Fordicz el orczad vetkemről,
büneimről
es sok alnoksagimat
ne tekenczed esetimet,
rut eltemet
törüld el rutsagimat.

Teremts tiszta szivet bennem
en Jstenem,
es nag' czendes vig elmet,
erössicz meg es uionnan,
tagaimban,
igen el rettent lelket.

p 228

Ne vess el engem előled
es szent Lelked
ne ved el Uram tölem
idvessegemnek örömet
ad ereyet
hog' diczerien en lelkem.

Az kic az te törven'edet
szent frig'edet
meg szegik en azokat
teritem te utaidra
nag' iavokra,
meg esmerven azokat.

Ments meg engemet az vértől,
fertelemtől,
oh meg tarto Jstenem,
hog' diczerien az en lelkem
s-enekell'en,
hog' igaz vag' mindenben.

p 229

Nisd meg aiakim ennekem,
s-enekell'en,
es szam teged diczerien
mert nem kedves az aldozat
s-véres allat
te nalad kedvben ninczen.

Teg' iol az te hailekoddal,
az Sionnal
hol diczerik nevedet,
épicz az Jerusalemet,
zent hel'edet
lassa segítsegedet.

Kedves aldozat előtted
s-azt szereted
az töredelmes lelek
es az alazatos szivet
s-bún kesergöt
Ur Jsten nem veted meg.

Aldoznak akkor kedvessen
neked Jsten
igassag aldozatt'at
es aiakok aiandekat
s-hitek iavat
mutatt'ak szep illatt'at.

p 230

Az XXXV. soltar notaira

U^[172]

r Jsten mel' sokan vannac
kic engemet haborgatnac
es mindenkoron ig'ekeznec
mikent engem el vezthessenec
 en pedig eg'edül vag'oc
nag' n'aval'amban iaigatoc,
minden baratim el hadtac
es czac magokra gondolnak.

Masodic ez czalard vilag
ki en szemem elöt villag
gonoz peldaval es intessel
mind czac az gonozra vezere/
 mosol'og ream edessen
hog' engem hozza hitessen
es vig'en az szeéles utra
mel' meg'en az rut pokolra.

p 232

p 231

Első ellenség az satan,
ki mint az sivo orozlan,
utannam iar nag' alnoksagal,
hog' be n'elhessen eh torkaval
 mindenüt ellenem lest veét
mert tud ezer mesterseget
ha eggikkel hiaban iar
az masic altal praedat vaar.

Harmad ellensegem rongal
ki még eielis nalam haal
es sokasitt'a n'aval'amat
g'akran el szakaszt'a almomot
 züntelen int gonossagra,
lelkemet kiszti probara
ez en g'arlo természetem
az kiben en születtettem.

Kazdagsaggal ditsőseggel
vilagi g'ön'örüseggel
felelemmelis g'akran kesert
ug' hog' elmemben czak meg nem sért
 honnan nehez gondolatban,
lelkem esic nag' banatban,
noha nem arthat ezzelis
ug'an nem n'ughatic megis.

Ur Jsten az g'ors orozlant
verd hatra az dühös satant
lelki feg'vert adg' en kezemben
ki ellen semmit ne tehessen,
 ha alnoksaggal probalis
ne arczon nekem azzalis,
se rettenczen ereivel,
mell'el dühösködic szellel.

p 233

Fölseged engem meg tarczon
ez vilag hog' ne arthasson,
es ne iariac az test kedvere
hanem nezzek szent törven'edre,
 es ahoz szabiam eltemet
mell'el n'erhessem kedvedet
es hasznall'ac feleimnek
kic velem teged fell'enek.

M^[173]

en'bol iövöc most hozzatóc,
es ime nag' io hirt mondoc,
nag' örömet maid hirdetec
mell'en örvend ti szivetek.

Ez mai nap eg' kis g'ermek,
eg' szüztöl születet nektek
az g'ermek szep es ol' ekes
vigassagra kellemetes.

Ez Ur Christus mi Jstenünk
n'aval'ainkbol ki mentönc
ö leszen az idvezitó
minden bününkből ki mentönc.

Mar le hozta az eletet
mel' Jstennel volt keszitet
hog' vele tys ell'etek
vigassagban örvendg'etek.

Ez leszen nektek ieg' rola
ime fekszic az iaszolban,
ot meg talall'atoc ötet
kitöl men' föld teremtetet.

Jertek hat mys örvendg'ünc
az pasztorokkal be menn'ünc
lassuc mit adot az Jsten,
hozzanc valo szerelméből.

Nyil' meg szivem s-nezd meg iobban
ki fekszic it az iaszolban
amaz gyermek bizon'ara
az szep Jesus Jsten fia.

Oh kedves vendeg nalam szal'
bünömtől ne iszan'odg'al
iöi be hozzam te szolgadhoz
szegen meg terö bünöshöz.

Allatoknac teremtoie
miert vagy ill' zegensegben
hog' fekszel az asszu szenan
szamar s-ökrök közt aluvan.

Nincze senki ez vilagon,
ki tegedet be fogadg'on
ninczene meleg hel'eczked
sem g'engen rengö böczöczked.

Neked barson'od s-tafotad
asszu szena lag' parnaczkad
noha nag' diczö kiral' vag'
mostan im iai mely szegen vag'.

Oh en szerelmes Jesusom
edes meg valto Christusom,
iövel czinal' czendes ag'at
szivemben magadnac hazat.

En lelkemnek reitekeben,
szarkozzal be szekren'eben
hog' el ne feleithesselek
söt öröcke diczerielek.

Az menn'ei magos székben
Jstennek diczösege leg'en
ki szent fiat küldte nekünc
hog' meg váltana mi bennünc.

Jgen Szep Enek**N**^[174]

e szaly pörben en velem oh en edes Jstenem
mert nem igazulhat előtted en lelkem,
el karhoztathacz engem.

Mert en Aniam meheben, fogantattam vetekben,
ez vilagra lettem eredendö bünben
megh förtözöt vetekben.

Neked bunöm megh vallom, mert en azzal tartozom
te bocsathatod megh bizonyyal iol tudom,
segetségedet varom.

Az ördögnek kezéből bűneimnek töriből
mencz ki megh érdemlet nagy veszedelemből
tekencz ream az éghből.

Szent fiad haláláért, keserves nagy kinnyaert,
aldot szent verenek el ki folyásáért,
kegielmez megh mind ezert.

Az eő tisztasagáért, és artatlansagaert
szent kezein valo sebeknek helyért
tövis koronaiaert.

*En fertelmességemet és nagy sok vétkeimet,
Kikkel ferteztettem undokul kezemet,
Rutitottam testemet.*

*Bocsássad-meg Ur Isten, oh áldott Atya Isten,
Kegyelemmel bővös irgalmas jó Isten,
Nagy türhető szent Isten.*

*Az te áldott Szent Lelked, kérlek tölem el ne vedd,
Sőt ujétsd meg bennem hogy dicsirjem neved,
Szolgálhassak tenéked.*

*Reád biztam magamat te visellyed gondomat,
Igazgasd jó útra az én lábaimat,
Es minden szándékomat.*

*Vigasztald-meg szivemet búban epett lelkemet,
Ne hánd szemeimre undok vétkeimet,
Es cselekedetimet.*

*Csak tégedet dicsirlek mig ez világon élek,
Tudom nyugodalmat én te nálad lelek,
Mikor innét ki-kelek.*

*Már öröcké áldassál és fel-magasztaltassál,
Aldot Atya Isten a' te Szent Fiaddal,
Szent lélek malasztyavaival.*

Lamentationes

[175] **M**

i- nek u- tan- na si- do- sag Ba- bil-

lo- ni- a- nak fog- sa- ga- ban vi- te- tek, es Je- ru-

sa- lem el tö- re- tek, Je- re- mi- as Pro- phe- ta le

ü- le sir- uan, es Je- ru- sa- lem va- ros- sa- nac, iö-

uen- dö pusz- tu- la- sa- rul, szo- mo- ru szi- uel ezt

mon- da: Mi- kep- pen al pusz- tan cac ön- nön ma- ga

az va- ras, ki an- nac e- löt- te soc nep- pel va- la

tel- l'es. Te- te- tek ug' mint öz- ved- g'e, po- gan ne-

pek- nek asz- szo- n'a: Tar- to- ma- n'ok- nac fe- ie-

del- me, te- te- tek a- do fi- ze- tö- ue. Szün- te-

len va- lo si- rast tön e- cza- ka, es az ö kön' hul-

la- ta- si, or- cza- ian el- le fu- ta- nac: Nin- czen
 ö ne- ki min- den ö ba- ra- ti köz- zül. ki ö- tet
 meg vi- gasz- tal- na. Min- den ö ba- ra- ti meg
 u- ta- lac ö- tet, es ö ne- ki lö- nek el- len-
 se- gi. Szam ki- ve- tes- re ke- sze- rit- te- tek men-
 ni az si- do- sag, nag' n'o- mo- ru- sag- nac es szol-
 ga- lat- nac mi- at- ta. La- ko- zek po- gan ne-
 pek kö- zöt, es nem le- le n'u- go- dal- mat.
 Min- den el- len- se- gi meg fo- gak ö- tet,
 nem kü- löm- ben mint e- rös es szo- ros u- ta kon.
 Je- ru- sa- lem, Je- ru- sa- lem, mi- re hog' meg
 sem terz meg a te U- rad- hoz Js- te- ned- hoz.

p 242

p 243

Lamentatio secunda

S

i- on- nac u- ta- i mint sir- nac,
 an- nac o- ka- ert hog' sen- ki mar nem iö fel az id-
 nep nap- ra. Min- den ka- pu- i le tö- re- te-
 nek, es az ö pa- pi fe- let- te szo- mo- ru- ac.
 Az szü- zek- is i- gen meg her- uat- ta- nac, es ö ma-
 ga va- g'on nag' ke- se- rü- seg- ben. Az el- len-
 seg az ö fe- ien g'ö- ze- del- met von. Es ha- bor-
 ga- to- ia gaz- dag- ga te- te- tek, mert az Ur Js- ten
 meg ve- re ö- tet. Szan- ta- lan soc bü- ne-
 i- ert, ö g'er- me- ki el- len- se- gi e- löt fog- sag-
 ra vi- te- te- nek. El ve- te- tek si- on- nac le-

p 244

p 245

a- n'a- tul min- den e- kes- seg, es ö fe- ie-
 del- mi ha- son- la- to- sok lö- nek e- le- delt nem ta-
 la- lo ko- sok- hoz. Mert min- den e- rö- nel- kül,
 ha- tal- mas el- len- seg e- löt el me- ne- nek.
 Je- ru- sa- lem, Je- ru- sa- lem, mi- re hog' meg
 sem terz meg a te U- rad- hoz Js- te- ned- höz.

p 246

Lamentatio tertia

M eg em- le- kez- zek Je- ru- sa- lem az
 ö n'o- mo- ru- sa- ga- nak nap- ia- rul, es g'ö-
 n'ö- rü- se- ge- röl, ki- ben reg- töl fog- uan elt va- la.
 Mi- kor az ö ne- pe el- len- se- ge- nek ke- ze- ben
 e- sek, es nem va- la ne- ki se- gi- tö- ie.

p 247

La- tac ö- tet az ö el- len se- gi, es meg
ne- ue- tek az ö n'u- go- dal- ma- nac nap- iat.
J- gen vet- ke- zek Js- ten- nek el- le- ne Je- ru-
sa- lem, an- nac o- ka- ert tö- le szam ki vet-
te- tek. Mind az kic ö- tet e- leb tiz- te- lik va-
la, szi- dal- maz- zac mos- tan. Mert la- tac az ö ek-
te- len- se- get, ö ma- ga pe- dig fo- haz- kod- uan es
sir- uan hat- ra te- re. Az ö fer- tel- mes- se-
ge min- de- nek- nek nil- uan va- la, de meg sem
em- le- ke- zek meg iö- uen- dö e- le- te- röl.
A- zert meg g'a- laz- ta- tek czu- da- kep- pen, es
nem lön ne- ki vi- gasz- ta- lo ia. Te- kencz meg

p 248

p 249

U-ram Js-ten az en n'o- mo- ru- sa- gi- mat,
 mert i- gen fel ma- gasz- tal- ta- tek az en el- len-
 se- gem. Je- ru- sa- lem, Je- ru- sa- lem, mi- re hog'
 meg sem terz meg a te U- rad- hoz Js- te- ned- höz.

p 250

Lamentatio quarta

M i- kep- pen a- la- za meg az Ur Js-
 ten ha- rag- ia- ban, Je- ru- sa- le- met: Le ve-
 te az nag' di- czö- seg- bö- l, si- do- sag- nak e-
 kes- se- get. És nem em- le- ke- zek meg az ö la-
 ba- i a- lat va- lo szek- röl, nag' ha- rag- ia- nac i-
 de- ien. Meg ron- ta az Ur Js- ten si- do- sa-
 got, es nem ked- ue- ze ne- ki, min- den é- kes-

p 251

p 252

sé- gét Ja- cob- nak le tö- re, az ö ha- rag-
 ia- ban. Si- do- sag- nac min- den e- kes- se- get föld-
 re le ha- n'a, meg ru- ti- ta az or- sza- got, es az
 ö fe- ie- del- mit. Le tö- re ha- rag- ia- ban
 si- do- sag- nac min- den ha- tal- mat. Meg vo- na
 se- get- se- get az ö el- len- se- gi- től,
 És meg e- mesz- te Ja- cob or- sza- ga- nac min- den sze- ge-
 le- tit, nem kü- löm- ben *mint eg' se- bes- sen é- ghő langh.*
 Je- ru- sa- lem, Je- ru- sa- lem, *mi- re hog' meg*
sem terz meg az te U- rad- hoz Js- te ned- höz.

Lamentatio quinta

M *eg vo- na y- et mint eg' el- len- seg,*

meg e-rös-si-te az ö iob kar-iat Je-ru-sa-lem
 el-len, ug' mint ha-bor-ga-to. És meg ö-le
 min-de-ne-ke-t Si-on le-a-n'a-nac sa-to-ra-
 ban, kic ki-ua-na-to-sok va-la-nac te-ken-tet-re.
 Él bo-cza-la az ö nag' ha-rag-iat mint eg' eg-hö
 tü-zel. Az Ur Js-ten lön ug' mint eg' el-
 len-seg, mert el pusz-ti-ta si-do-sa-got, es el
 tö-re min-den pa-lo-ta-it, el ron-ta min-
 den e-rös kö-fa-la-it, es meg so-ka-si-ta Jz-
 ra-el ne-pe-nek ba-nat-l'at es si-ral-mat.
 Él ha-n'a sa-to-rat mint eg' ker-tet. Él vesz-
 te hai-le-kat ki-ben la-kik va-la. Él te-

let- ke- zek az Ur Js- ten si- on- nac al- do- zat- t'a-
 rul es in- ne- pe- röl: Meg at- ko- za ha- rag-
 ia- nac bosz- szu al- la- sa- ban az ki- ralt, es az pa-
 po- kat. Je- ru- sa- lem, Je- ru- sa- lem, mi-
 re hog' meg sem terz meg a te U- rad- hoz Js- te-
 ned- höz.

Lamentatio sexta

E I ha- n'a az Ur Js- ten az ö ol- ta- rat,
 meg at- ko- za az ö temp- lo- mat. Es a- da
 el- len- seg ke- sze- ben pa- lo- ta- i- nac e- rös
 kö fa- la- it, ki- al- tast tön az el- len- seg Js- ten
 temp- lo- ma- ban, mint eg' in- nép na- pon. Gon- do-

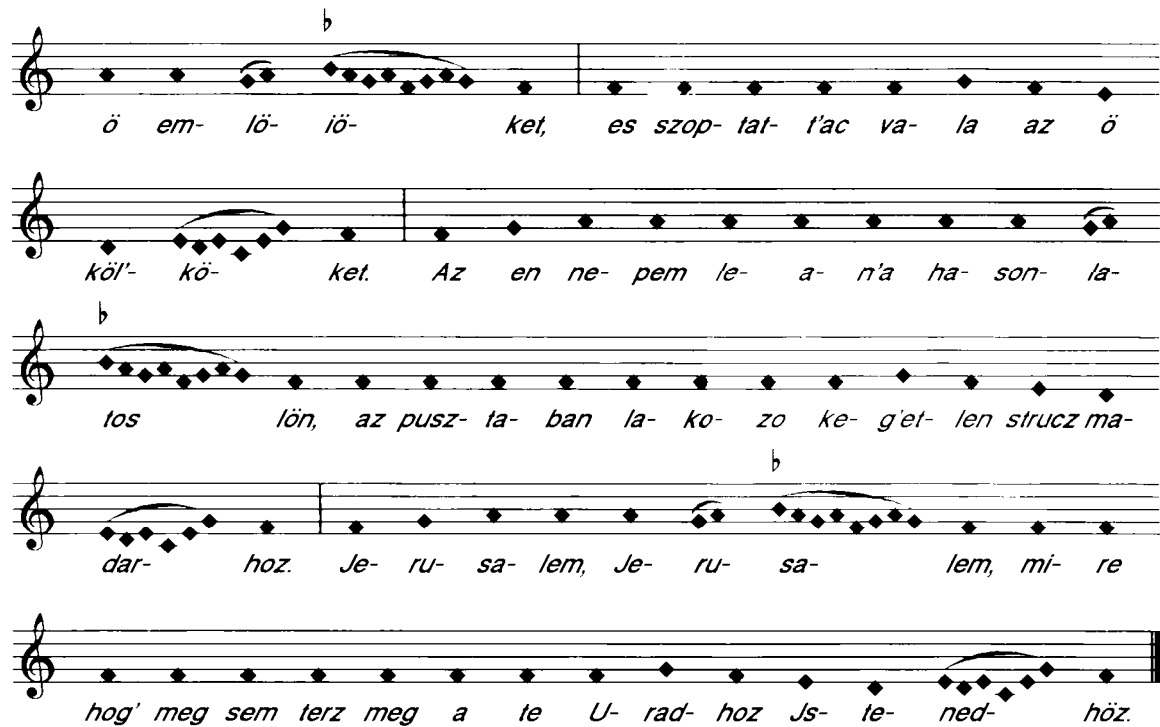
la, az e- lö Js- ten, hog' el vesz- te- ne Je- ru- sa-
 lem- nek min- den e- kes- se- get. Es nem te- ri-
 te meg az ö el ve- ge- zet a- ka- rat- t'at az pusz-
 tu- las- rol. El tö- re- tek a- zert kör- nül va-
 lo e- kes- se- ge, Min- den kö fa- la- i- ual
 e- ge- tem- ben. Be sel- l'ed- te- nek az föld ben
 Je- ru- sa- lem- nek min- den ka- pu- i, el tö-
 re- te- nek min- den e- rös sza- ra- i, az ki-
 ralt es te- ie- del- me- ket el vi- uek az po- ga- n'oc,
 kic kö- zöt nin- czen az Js- ten- nek tör- ue- n'è, nin- cze-
 nek az pro- phe- tac, kic Js- ten- röl iö- uen- döt mon- da-
 na- nac. Je- ru- sa- lem, Je- ru- sa- lem, mi-

re hog' meg sem terz meg a te U-rad-hoz Js-te-
ned- höz.

Lamentatio septima

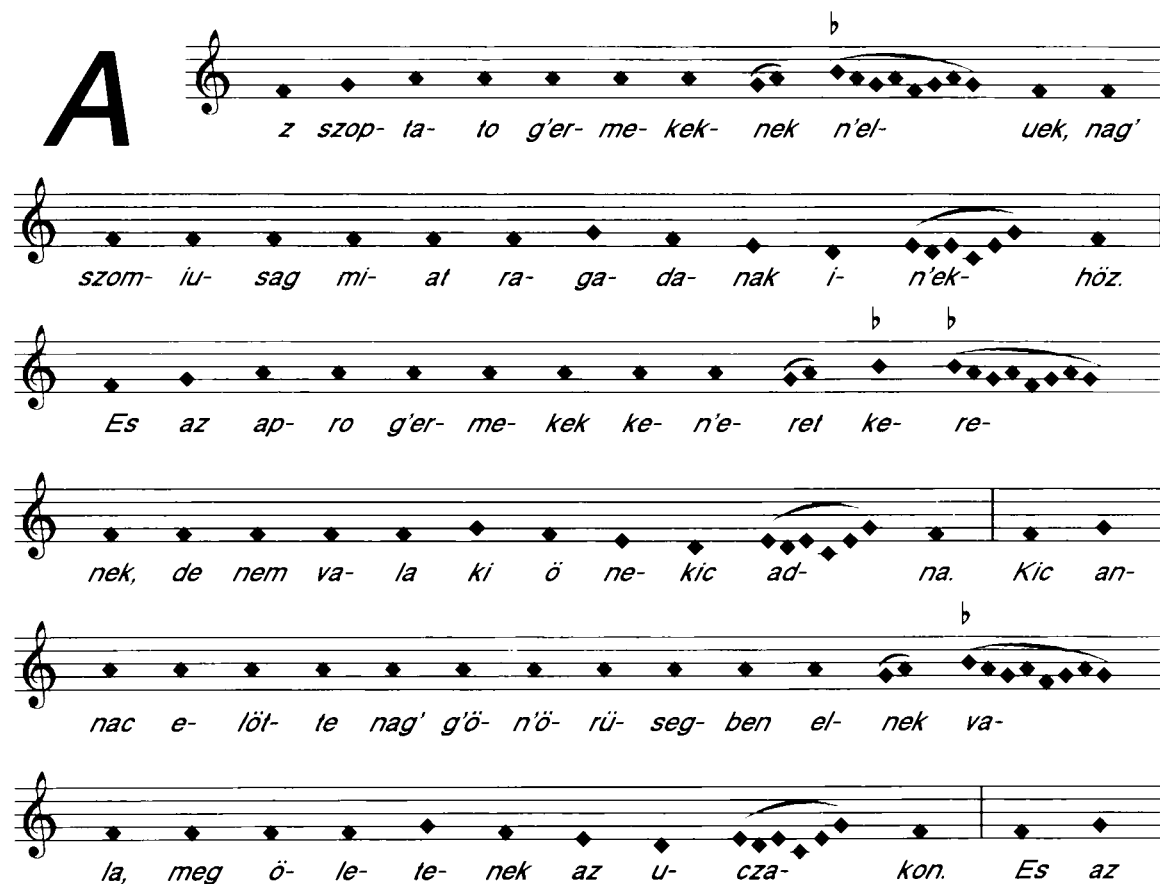
M

i-kep-pen ho-ma-l'o-so-dot meg az szep
a-ran', es meg val-to-zot ter-me-zet sze-rent va-
lo io szi-ne-ben. Szel-lel ha-n'a-ta-nac az temp-
lom-nac kö-ue-i, min-den u-czak-nak pi-a-
cza-ra. Je-ru-sa-lem-nek ne-mes mag-za-ti,
es e-kes-bek e-rez-tel a-ran-nal. J-me mel'
hir-te-len el tö-re-te-nek mint eg' föld-ből czi-nalt
e-den, kit az fa-zek g'ar-to ke-ze-uel e-
pi-tel. Meg az sar-ka-n'ok is ki ve-tel-tek az

ö em- lö- iö- ket, es szop- tat- t'ac va- la az ö
 köl- kö- ket. Az en ne- pem le- a- n'a ha- son- la-
 tos lön, az pusz- ta- ban la- ko- zo ke- g'et- len strucz ma-
 dar- hoz. Je- ru- sa- lem, Je- ru- sa- lem, mi- re
 hog' meg sem terz meg a te U- rad- hoz Js- te- ned- höz.

Lamentatio octava

A z szop- ta- to g'er- me- kek- nek n'el- uek, nag'
 szom- iu- sag mi- at ra- ga- da- nak i- n'ek- höz.
 Es az ap- ro g'er- me- kek ke- n'e- ret ke- re-
 nek, de nem va- la ki ö ne- kic ad- na. Kic an-
 nac e- löt- te nag' g'ö- n'ö- rü- seg- ben el- nek va-
 la, meg ö- le- te- nek az u- cza- kon. Es az

kic iar- nac va- la ve- res bar- son- ban, az ga-
 ne- io- kat meg hal- uan ö- lel- ge- tik va- la.
 Na- gyob lön Je- ru- sa- lem- nek vet- ke. So- do- má-
 nak bü- ne- i- nel. ki el ve- sze egy szem- pil- lan-
 tas- ban, min- den ez vi- la- gi e- rö nel- kül.
 Je- ru- sa- lem, Je- ru- sa- lem, mi- re hog' meg
 sem terz meg a te U- rad- hoz Js- te- ned- höz.

Oratio Jeremiae

[176] **J** e- re- mi- as Pro- phe- ta- nak i-
 mat- sa- ga. Em- le- kez- zel meg u- ram Js-
 ten ar- rol, hog' mi tör- tent le- g'en mi rai- tunc.
 Nez- zed es te- kencz meg az mi szi- dal- mas- sa-

gin- kat. Az mi ö- rök- se- gün- ket i- de- ge-
 nek bir- iac, es ha- zunk- ban ki- uül ua- loc u-
 ral- kod- nac. Ar- uak- ka ma- rat- tunk at- t'a
 nel- kül, mi a- n'a- inc ol- l'a- te- nok mint ösz-
 ued- g'ek. Az mi vi- zün- ket dra- ga pen- zen it- tuk,
 es az mi fa- in- kat nag' a- ron vet- tük.
 Nia- kun- kon u- ral- kod- nac va- la. meg fa- rat-
 tak- nac nem a- da- tic va- la n'u- go- da- lom.
 Ae- gyp- tom- be- li- ek- nek szol- ga- la- tot töt- tünk,
 es az sy- ri- a- be- li- ek- nek hog' ke- n'e- rel
 e- het- nenc. Az mi at- t'a- ink vet- kez- te- nek
 es el mul- ta- nac, es mi vi- sel- l'üc az ö go-

nos- sa- gok- nac ter- het. Szol- ga- inc ha- tal- mat
 vöt- te- nek mi rai- tunc, es sen- ki nin- czen ki meg
 sza- ba- di- ta- na min- kel az ö ke- zek- ből.
 Ke- szünk- ben hor- doz- zuc va- la mi ke- n'e- rün- kel,
 az el- len- seg e- löl az ki- et- len- ben.
 Az mi tes- tünc mint az mesz ke- men- cze meg sza- ra- dot,
 ha- bo- ru- sag es nag' eh- seg- nek mi- at- ta.
 Si- do- sag- be- li asz- szo- ni al- la- toc meg g'a- laz-
 ta- ta- nac, es az szü- zek Ju- da- nac va- ros-
 sa- ban. Az fe- ie- del- mek- nec ha- tal- mas- sa-
 go- kat el uöt- tek, es az ve- nek- nec or- cza-
 i meg pi- rul- ta- nac. Az iff- iak- kal ek-

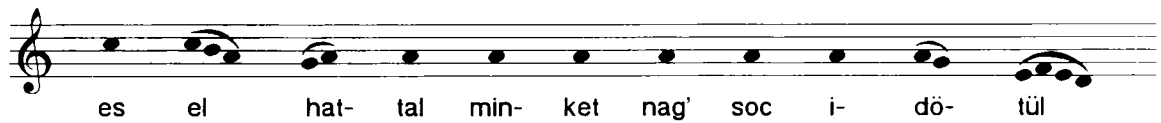
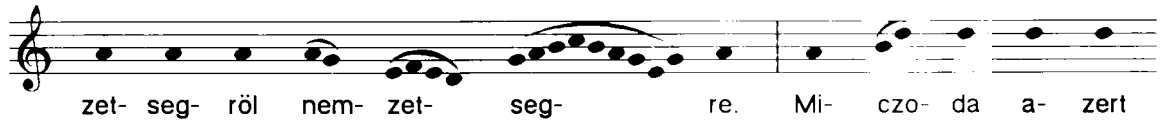
te- le- nül el- te- nek, es az g'er- me- kek az
 fan meg sza- rat- ta- nac. Az ve- nek az ka-
 puk- rol meg fo- g'at- ko- za- nac, es az le- an- zok
 ör- uen- de- zök- nek se- re- gi köz- zül. Meg fo-
 g'at- ko- zot az mi szi- uünk- nec vi- gas- sa- ga,
 es az mi ö- rö- münk si- ra- lom- ra for-
 du- la. El e- sek az mi fe- iünk- nec szép e-
 kes- se- ge, iai mi ne- künc, mert i- gen vet-
 kez- tünk. An- nac o- ka- ert szo- mo- ru lön ba-
 nat mi- at az mi szi- uünc, es meg ho- ma- l'o-
 so- da- nac az mi sze- me- ink. Si- do- sag-
 ban kit el oz- la- tal cza- lar- dul ia- ra- nac

p 253

p 254

p 255

p 256

Invitatorium Natale

p 257

[177] **A**

z mi U- runk Js- te- nünk, i- gaz es
 ir- gal- mas min- den ben- ne bi- zok- nak. Mi- ko- ron hal- land-
 g'a- tok az ö szo- uat iö- ue- tek el hoz- za- ia.

[178] **C**

Chris- tus szü- le- tek ne- künk.

Jö- ve- tek el i- mad- g'uk ö- tet. Jer- tek

el ör- uen- dez- zünc U- runk- ban, es vi- gad- g'unck id-

ue- zi- tö Js- te- nünk- ben; Men- uen az ö te-

ken- te- ti- nek e- le- i- ben di- cze- re- tek- kel,

es ui- gas- sa- gos e- nek- le- sek- kel, e- ne-

ke- l'ünk ö ne- ki. Christus születek ... Mert nag' Ur

az mi U- runk Js- te- nünk, Es fel- se- ges ki-

p 258

p 259

ral' min- de- nek- nek fe- let- te: El sem ve- ti
 tö- le az ö ne- pet, mert ö ha- tal- ma- ban vad-
 nac min- den föld- nek ha- ta- ri es min- den he-
 g'ek- nek ma- gos- sa- git al- tal lat- t'a. Jöüetek el ...
 Mert ö- ue az ten- ger es ö te- rem- tet- te
 ö- tet, es az föl- det az ö ke- ze- i e- ke-
 si- tet- tek: Jer- tek el a- zert i- mad- g'uk ö-
 tet nag' a- la- za- tos- sag- gal, es sir- iunk az
 mi te- rem- tö Js- te- nünk e- löt: Mert ö az mi
 U- runk Js- te- nünk, es mi va- g'unk az ö ne-
 pe- i, es az ö me- ze- ie- nek iu- ha- i.
 Christus születek ... Ez na- pon ha sza- uat hal- land- g'a- tok,

p 260

p 261

az ti szi- ue- te- ket meg ne ke- me- ni- cze-
 tek: Mi- kep- pen az pusz- ta- ban az in- ger- les-
 nek es meg ke- ser- tes- nek i- de- ien. hol meg
 ke- ser- te- nek en- ge- met az ti At- t'a- i- toc,
 meg es- me- re- nek en- ge- met, es meg la- tak
 az en cze- le- ke- de- ti- met. Jövetek el ... Neg'- uen
 esz- ten- de- ig ban- tat- tam ez nem- zet- seg- töl, es
 mon- dam hog' e- zek te- ue- l'eg- nek az ö szi- uek- ben
 min- den- ko- ron, es ök nem es- me- rek meg az
 en u- ta- i- mat, kik- nek meg es- küt- tem en ha-
 ra- gom- ban, hog' so- ha be nem men- nek az en
 n'u- go- dal- mam- ban. Christus születek ... Di- czö- seg le- g'en

p 262

p 263

At- t'a- nak es Fi- u- nak, es szent Le- lek- nek: Mi-
 kent uolt e- le- i- től fog- uan: most es min- den-
 ko- ron, es mind ö- rök- kön ö- rök- ke. Ug' leg'en.

Kyrie puerorum

p 264

[179] r- gal- mazz ne- künk Ur Js- ten. Chris- tus
 ir- gal- mazz mi né- künk. Ur Js- ten Jr- gal- mazz mi
 né- künk. Chris- tus U- runk en- ge- del- mes löl é- ret- tünk
 mind ha- la- lig- lan. Ki jö- ven- dö- kép- pen meg- mon-
 dád lé- szek te ha- lá- lod oh ha- lál. Ki el- ter-
 jeszt- vén az ke- reszt- fan ke- ze- det mind ez vi- lá- got
 te hoz- zad fog- la- lád. Az é- let az ke- reszt- fan meg-
 ha- la; az po- kol *pe- nig- len* *ot- lán* *meg rom- la.*

Psalmi Davidis selectiores

p 265

Psal. 1.

B^[180]

odog ember ki nem iar az Jstentől szakattaknak tanaczan: Es az bünösöknek utan nem al es nem ül az meg czufolok között.

Hanem ő neki az Jstenben vag'on bizodalma: Es az Jstennek törüen'et forgatt'a elmeieben eiel es nappal.

Es oll'an mint az fol'o viz mellet ültetet elő fa: Giümölczet teremti az ő ideieben es az ő leuelei meg nem heruadnak.

De az Jstentől el szakattak nem ill'enek: hanem mint az pol'ua ki az szeltől idestoua han'attatik. Ennek okaert meg nem maradhatnac az Jstentől szakattak az iteletben: Sem az bünösök az igazaknac g'ülekezetekben.

p 266

Mert tudg'a az Ur az igazaknak utokat: de az Jstentől el szakattaknak utok mind el vesz.

Ditsőseg Att'anak es Fiunak: Es szent Lelek Jstennek.

Mikeppen kezdetben ditsőseges vala: Mostan es mind öröckön öröcke ug' leg'en.

Psal. 2.

M^[181]

iert dihösködnek az pogan'ok: Es az nepek miatt gondolnak hiaban valokat.

p 267

Az orszagbeli kiral'ok fel tamattanak: Es az feiedelmek eg' massal tanaczkoznac az Ur ellen es az ő Christusa ellen.

Szaggassuk el az ő kötözéseket: Es vessük el mi rolunk az ő igaiokat.

De az ki men'ben lakic neueti őket: Es az Ur Jsten meg czufoll'a őket.

Ackoron beszél ő uelek nag' indulatt'aban: Es az ő nag' haragiaban.

En kedigen az en kiraliomat be szállitom: Az en szent heg'emre sionra.

En ill'en szerzest hirdetek hog' az Ur ennekem azt mondotta: Fiam vag' te ennekem ma szültelek en tegedet.

p 268

Keried en tölem es te neked adom az pogan' nepeket öröksegül: Es ez uilagnak veget birodalmul.

Törd öszue őket uasbol czinalt kiralli palczaddal: Es mikeppen az czerepet törd öszue őket.

Most ennek okaert ti kiral'ok akariatok tanulni: Az tanitast be veg'etek ti földön ualo birak.

Szolgall'atok az Urnak felelemben: Es vigadg'atok reszketesben.

Veg'etek az ő tudoman'at hog' ne haragudgyek: Es ti el ne vesszetek az igaz utrol.

p 269

Mert hamar fel geried az ő haragia: de bodogok kic ő benne biznac.

Ditsőseg.

Psal. 3.

U^[182]

ram ki sokan uadnac kic engemet haborgatnak: Es sokan uadnak kic ellenem tamattanac.

Sokan mondg'ak az en lelkemről: Ninczen segetsege neki az Jstentől.

Maga Uram te vag' paisom ennekem: Te emelz tiztessegre engemet es te magasztalod fel az en feiemet.

p 270 Az en szommal az Urhoz kialtok: Es meg halgat engemet az ő szent heg'eröl.
En le feküzöm el aluszom es fel serkenek: Mert az Ur otalmaz engemet.
Nem felek szaz ezer neptöl kic körös körn'ül en ellenem tamattanak: Tamadg' fel Uram es
sege! meg engemet en Jstenem.
Mert minden ellensegimet te czapdosod arczul: Es ki töröd az Jstentöl szakattaknak fogokat.
Az Jstennel talaltatik segetseg: Es az te aldasod az te nepeden.
Ditsösege.

Psal. 4.

H^[183] algas meg engemet en iduezitö Jstenem: Es mikoron hiulak segetsegül vigasztald meg az
p 271 en sziuemet.
Keg'elmessegedből kön'örül' en raitam: Es halgasd meg az en imatsagomat.
Oh Adamnac kemen' sziuü bünös fiai: Miert szeretitek az hiusagot es keresitek az hamissagot.
Esmerietek meg hog' czudakeppen teszen Jsten az ő hiueiuel: Az Ur Jsten meg halgat
ualamenizer fel kialtunk ő hozzaia.
p 272 Ha meg haragusztok ne uetkezzetek: Beszell'etek az ti sziuetekben es ag'as hazatokban az ti
bünötöket meg zann'atoc.
Aldozatok igassagnak aldozatt'aual: Es bizzatok az Ur Jstenben.
Sokan mondg'ak az Jstennek iauait: kiczoda mutat't'a meg mi nekünc.
De maga Uram emeld fel mi reanc az te orczadnak uilagossagat: Es uigasztald meg az mi
szomoru sziuüinket.
Te uigasztalod meg az mi ziuieinket: Mikoron gabonanac, bornac es minden fele g'ümölcznec
adod beuseget.
p 273 Bekeseggel el n'ugoszom es el aluszom: Mert Uram czac te magad segetesz engemet hog'
batorsaggal lakiam ez földön.
Ditsösege.

Psal. 6.

U^[184] ram az te haragodban ne fedg' meg engemet: Es haragodnak nag'sagaban ne ostoroz
engemet.
Kön'örül' raitam Uram mert beteg vag'ok: Giogits meg engemet mert el haborottanac az en
czontaim.
Az en lelkemis el haborodot: Te pedig Uram mig kesel.
p 274 Ter' hozzam Uram es szabadits meg az en lelkemet: Tarcz meg engemet az te
irgalmassagodert.
Mert nem talaltatik az halalban ki te rolad emlekezzek: Az pokolban penig ki teszen neked
uallast.
Vezekedem fohazkodasimban eiel es nappal el neduesitem ag'amat kön' hullatasimmal: Es az
en n'oszol'amat el arasztam siralmimmal.
Eil homal'osodek az en szemem az keserüseg miat: Eil emesztettem mind az en sok
n'aual'aimban.
p 275 Tauozzatok el en tölem minn'aian kic czelekeditek az hamissagot: Mert ime az Ur meg
halgatt'a siralmimnak beszedet.
Meg halgatt'a az Ur az en kön'örgesemet: Es imatkozasomat eleiben ueue.
Eil szeg'enüll'enek es igen meg haborodg'onak mind az en ellensegim: Meg szeg'enüll'enek es
vissza terienek igen hamarsaggal.

Psal. 7.

E^[185]

n Uram Jstenem te benned bizom: Oalmaz meg engemet mindenektől az kic engemet kergetnek es szabadits meg emgemet.

Ne talam el ragadg'a mint eg' orozlan az en lelkemet: Ne talam el szaggat es nem leszen ki töle meg szabadiczon. p 276

En Uram Jstenem ha en ezt töttem: Es ha alnoksag vag'on az en markomban.

Ha annak az ki en velem bekeuel lakot gonoszt tettem: Es hog' ha ellensegemetis ing'en meg nem szabaditottam.

Kergesse az ellenseg az en lelkemet es az en eletemet az földre tapodg'a: Es az en tiztessegemet az porban heuertesse.

Tamadg' fel Ur Jsten, nag' haraggal emelkedg'el fel az en ellensegimnek haragioc ellen: Es serken' fel mellem az iteleltre mell'et paranczoltal. p 277

Es az nepeknek serege te körn'üled fog allani: Es annac okaert ismet meg ter' az te magos szekedben.

Az Ur Jsten iteli meg az nepeket itel' meg engemet Ur Jsten az en igassagom szerent: Es az en tökelletessegem szerent mel' en bennem vag'on.

Szün'n'ek meg immaron az Jstenteleneknek gonossagok: Az igazakat pedig igazgassad sziueknek es veseknek altal lato Jstene.

Az en paisom az Ur Jsten: ki engemet meg szabadit es igaz sziuü embereket.

Az Ur Jsten igaz biro: Es az Jsten haragzik minden nap az Jstentelenekre. p 278

Ha meg nem terend az ő töret meg közörüli: Az ő yiat meg vonta es aran'ozza ötet.

Es halalos nilakat czinalt neki: Tüzes nilakat keszit az kergetök ellen.

Jme alnoksagot uisel meheben mert gonossaggal eset terehben: Es hazugsagot fog szülni.

Vermet czinalt es meg asta ötet: Es azon veremben eset az kit masnak czinalt.

Az n'omorusag kit ennekem keszitet az ő feien esik: Es az ő alnoksaga az önnön feienek teteiere szal. p 279

Vallast teszek az Urnak az ő igassaga szerent: Es eneklek az felseges Ur neuenek.

Diczösege.

Psal. 8.

V^[186]

r Jsten mi Urunk mel' igen czudalatos az te neued mind az egesz földön: ki az te diczösegedet az egeknek felette hel'hezted.

Az kisded g'ermekeknek es az czöczemeknek szaiokbol fundaltad az erősseget az te ellensegidert: hog' le verned az ellenseget es az bosszu allast. p 280

Mikoron latom az te egeidet az te uaidnak czinalman'at: Az holdot es czillagokat mell'eket czinaltal.

Miczoda az halando ember hog' meg emlekezel ő rola: Es az embernek fia hog' meg latod ötet.

Mert czak keuisse tötted ötet alab valoua az ang'aloknal: diczöseggel es tiztesseggel körn'েকেzted meg ötet. p 281

Urra tetted ötet az te kezeidnek czinalmanin: Es mindeneket az ő labai ala vetettel.

Az iuhokat es minden ökröket: Annac felette minden mezei barmokat.

Az eghi madarakot ez az tengernek minden halait: Kic az tengernek ösuenin iarnac.

Ur Jsten mi Urunk: Mel' igen czudalatos az te neued mind az egez földön.

Ditsösege.

Psal. 13.

M^[187]
p 282 Miglen feleitesz el engemet Uram vall'on s-mind eltige: Miglen földözöd el en tölem az te orczadat.
Miglen forगतok tanaczokat az en elmemben: Es miglen g'ötri sziuemet ez munka, es miglen hatalmaznac raitam az en ellensegim.
Tekencz ream Uram es segel' meg engemet: vilagosits meg szemeimet hog' ne aludg'am be az halalban.
Es ne mondhasza az en ellensegem im el hatalmazom ö raita: Mert ha meg tantorodom öruendezni kezdnek az kic engemet haborgatnak.
p 283 Mert en az te io voltodhoz tamazkodom: Öruendez az en sziuem az te iduezitesednek el közjelitesere neked eneket mondok mikoron meg segetendez engemet.
Ditsöseseg.

Psal. 15.

U^[188]
p 284 r Jsten kiczoda lakozik az an'a szent eg'hazban: Auag' kiczoda n'ugszik meg az magos men' orzagban.
Az ki iar fertelemnelkül: Es igazan czelekezik.
Ki igazat szol az ö szieuböl: Es az ö n'elueuel nem czalardkodic.
Ki fele baratt'anac gonozt nem akar: Es arultatast be nem vöt az ö barati ellen.
Semmit nem gondol az gonozokkal: az Jsten felöket penig fel magasztall'a.
Ki meg esküzik az ö att'afianak es meg nem czall'a ötet: Ki az ö penzet nem atta usurara es az artatlanokon nem vöt n'ereseket.
Az ki ezeket czelekezi: Az Jsten orszagabol ki nem rekeztetic.
Ditsöseseg.

Psal. 16.

O^[189]
p 285 eriz meg engemet en Jstenem: Mert te benned remenek.
Mondg'ad oh en lelkem az Jstennek en Uram vag' te: Az en iauaimnelkül nem szükölködöl.
Hanem az szentek kic ez földön lakoznak: Es az erőssek az kikben nekem minden g'ön'örüsegem vag'on.
Meg sokasulnac azoknac az ö banatt'ok az kic idegen Jsten utan futnak: Nem aldozom azoknac verrel valo aldozatt'okkal es azoknac neuket az en aiakimra fel nem veszem.
Az öröcke valo Jsten az en reszemnek es poharomnac iutalma: Te vag' Jsten ki az en sorsomat tamaztod.
Az en sorsomnac kötelei estenek ennekem kies hel'ekre: Annac felette dragalatos örökseg iutot ennekem.
p 286 Aldom az öröcke valo Jstent az ki ennekem tanaczot ad: Ennek felette eczakais tanitnac engemet az en veseim.
Az öröcke valo Jstent mindenkoron en előmben tamasztom: Mert iob keszem felöl vag'on ennekem hog' meg ne indul'ak.
Annac okaert örül az en sziuem es öruendez az en ditsösegem: Ennek felette az en testemis nag' bizodalomban n'ugszik.

Mert nem hag'od az en testemet az koporsóban: Es nem engeded hog' az te szented rothadast lasson.

Tudtomra adod ennekem az életnek ösuen'et: vigassagnak elegsege vag'on az te orczadnac elötte es az te iob kezedben g'on'örüsegek vadnac mind öröcke.

p 287

Ditsösege.

Psal. 19.

S^[190]

zentek ielentik az Ur Jstennek ditsöseget: Es az ö kezeinek czelekedetit hirdetik az igazak.

Szent Lelekkel meg vilagosodot hü kereszt'enek az Ur Jstennek igeiet eg' masnac hirdetik: Es az földi emberek eg' masnak mondg'ak az ö tudoman'at.

Ninczenek n'eluek es nemzetségek: Kiknec hallasokra nem adatot volna az ö tudoman'ok.

Minden földre ki szarmazik az ö hirdetesek: Es ez föld kereksegenek minden hatarira az ö tudoman'ok.

p 288

Hel'hezette az örök Jsten az ö hailekat az ö igeiben: Mint eg' vö legen' ki szarmazik az an'aszenteg'haznak kebeleböl.

Oeruendeze mint eg' erös vitez az ö tudoman'anac vegezesere: Az ö ki iöutele lön magos men'országbol.

Es az ö menetele lön men'orszagnac magossagaiglan: Ninczen ki el reithetne magat az ö tüzes lelkenek hatalma elöt.

Az Urnak igazito törüen'e teriti az lelkeket: Es ö rola valo hüseges bizonsag bölcseseget ad az tudatlanoknak.

p 289

Jgassagos Jsteni igazulasoc vigaztálnac sziueket: de az Urnak vilagossagos paranczolatil vilagositnac lelki szemeket.

Az zentseges Jsteni felelem meg marad öröckön öröcke: Jgazak az Jsteni iteletek meg igazittatnac önnön magokban.

Kiuanatosbak minden arannak es draga köueknek felette: Es edessegesbek minden edessegeknek felette.

Mert ime az te szolgaid örizik az te paranczolatidat: Mert ezeknec örizesekben vadnac nag' aiandekozasoc.

p 290

Teuel'gesünket kiczoda erti meg: Az mi el titkolt büneinkböl tiztits meg minket, es az te szolgaidat otalmazd meg az hitetlensegtöl.

Hog' ha mi raitunc el nem hatalmazandnac az hitetlenek te elötted tiztak leszünc: Es meg tiztittatunk az mi büneinknec nag' voltabol.

Es lesznek kellemetessek az mi szaiunknac vallasi: Es te elötted lesznek mindenkoron sziueinknek te rolad valo gondolati.

p 291

Mi Urunk te vag' mi nekünc segedelmünc: Es az mi meg ualtonc.

Ditsösege.

Psal. 22.

E^[191]

n Jstenem en Jstenem miért hag'al el engemet: Es miért vag' ill' messze az en meg tartasomtul es az en iaigatasomnac beszedetöl.

En Jstenem mind nap estig kialtoc es valazt nem tesz: Eielis ninczen nekem veszteglesen.

Te kedig szent Ur Jsten: Az Jzraelnek szenti között lakozol.

Te benned biztanac az mi att'aínc: Biztanac es meg szabaditottad öket.

p 292

Te hozzád kialtottanac es meg szabadultanac: Te benned biztanac es meg nem g'alaztattanac. En kedig fereg uag'ok es nem ferfiu: Embereknek szidalmassaga es nepeknek utalatossaga. Valakic engemet latnac meg czufolnak: Meg g'ülölnek es feieket haitogatt'ac ezt monduan: Haicza az Urhoz magat hog' meg szabadicza ötet: Mencze meg ötet ha igen szereti ötet. De te hozal ki engemet az en an'amnac meheböl: Meg ackoris te benned biztam mikor az en an'amnac emlöien függöttem.

p 293 Te oltamad ala vettettem az en születesemtől fogua: Az en an'amnac mehetől fogua en Jstenem vag' te.

El ne tauozzal en tölem mert az keserüseg közel vag'on: Es ninczen ki engemet meg segetsen. Sok bikac körn'ekezetnek meg engemet: Az basannac köuer bikai tamattanak en ream minden felöl.

Meg nitottac az ő szaiokat en ellenem: mint az ragadozo es ordito orozlanoc.

Ki boczattatot az en verem nag' böuen mint az viz es minden tetemim el tauoztanac eg' mastul: Az en sziuemis meg oluada mint eg' uiaz az en hasamban.

p 294 Ki szarada az en eröm mint az czerep: Az en n'eluemis in'emhöz ragada es az halalnac poraban vetettel engemet.

Mert meg körn'ekezetnek engemet az ebek es az gonozoknac serege fogot körn'ül engemet: Altal liggattac kezeimet es labaimat.

Meg szamlalhatom minden tetemimet: Ük penig ezt nag' örömmel latt'ac es nezik.

Ell osztak ő közöttöc az en ruhaimat: Es az en köntösömre sorsot vetenek.

De te Uram ne leg' igen messze en tölem: En erössegem az en meg tartasomra sies.

Ments meg az feg'uertől az en lelkemet: Es az en egg'etlenemet az ebeknac kezekből.

p 295 Szabadits meg engemet az orozlanoknac szaiokbol: Es az uni cornisoknac szaruok közzül ments ki engemet.

Es hirdetem az te neuedet az en at'am fiainac: Az g'ülekezetnek közepette diczerlek tegedet. Kic Jstent felitek diczerietek ötet: Jacobnac minden nemzeti diczerietek ötet, es fell'etek Jzraelnek minden nemzetsegi.

Mert meg nem utala meg sem vette az szegennek n'omorusagat: El sem fordita az ő orczaiait előtte, hanem meg halgata ötet mikor ő hozzáia kialta.

Te rolad uag'on az en diczeretem az nag' g'ülekezetben: Az en fogadasomat be töltöm azoc elöt kic ötet felik.

p 296 Esznek az n'omorultac es meg elegendnek: diczerik az Urat kic ötet keresik es el az ő sziuiek mind öröcke.

Meg emlekeznek es meg ternec az Urhoz ez földnek minden hatari: Le borulnac az ő orczaia elöt az pogan'oknac minden nemzetsegi.

Mert az Ure az orszag: Es uralkodik az pogan'okon.

Ennek imatkoznac ez földnek minden köueri: Mindenek terdet haiczonac ő előtte kic az porban le szalnac mert az ő lelkenek senki eletet nem adhat.

p 297 Az ő magzatt'oc szolgál ő neki: Es az Urenac szamlaltatik.

Ell iönek es hirdetik az ő igassagat az születendö nepnek: Mell'et czelekedet.

Diczösege Mikeppen.

Psal. 23.

A [192]

z Ur legeltet engemet: Es semmi fog'atkozásom nem leszen.

Az szepsegü mezökön hel'heztetet engemet: Es viszen czorgo vizekhöz.

Az en lelkemet meg eleuenitette: Es igassagnac utan visel az ő neueiert.

p 298 Söt ha el budosandom az halal uölg'e arn'ekaban sem felek: Azert hog' te en velem vag'.

Az te pasztori vesszöd es istapod: Azoc engemet meg vigasztalnak.

Mert asztalt keszitesz ennekem: azoc ellen kic haborgatnac engemet.

Ell köuerited feiemet olaiual: Az en meg reszegitö poharom de las mel' dragalatos.
Köuet engemet az te irgalmassagod: Eletemnek minden napiaiban.
Hog' en lakozzam az Urnak hazaban: Jdeimnek minden hosszusagaban.
Diczöseg. Mikeppen.

Psal. 24.

A [193]

z Ure az föld minden ö tell'es voltaual: Oeue az földnek kereksege mind az benne valokkal.

p 299

Az tengernek közepette fundalta ötet: Es az fo'o vizeken felül hel'heztette ötet.

Vall'ons kiczoda mehet fel az Urnak heg'ere: Es ki alhat fel az ö szentsegenek hel'ere.

Az kinek kezei artatlanok minden gonossagtul: Es szüue tisztan vag'on minden undoksagtul.

Az kinec lelke nem ahitozik hiaban valokra: Es nem esküzik hamissan masnac meg czalasara.

Ez ill'en ember aldast veszen az Urtol: Es igazulast az ö meg szabaditoiatul.

p 300

Jll'en az Jsten keresöknek nemzetsege: Jll'enek azokis kic keresic az te szinedet oh Jzraelnek nepe.

Ti vilagnac kapui es örökkeualosagnac aitari nill'atok fel: Hog' az ditsösegnek kirall'a raitatoc be mehessen nill'atok fel.

Kiczoda ez az ditsösegnek kirall'a: Bizon'ara ez amaz erős es hatalmas Ur az seregeknek g'özedelmes Ura.

Ti uilagnac aitari es örökkeualosagnac kapui nill'atok fel: hog' az ditsösegnek kirall'a raitatoc be mehessen nill'atoc fel.

p 303

Kiczoda az ditsöseges kiral': Jme erős g'özedelmes Ur az diczöseges kiral'.

Diczöseg. Mikeppen.

Psal. 30.

T [194]

e benned bizom en Uram Jstenem es meg nem szeg'enittetem öröcke: Mert az te igassagod szabadit meg engemet.

Haits le hozzam az te füleidet: hog' meg halgas es iduezits engemet.

Mert te uag' ennekem remensegem es batorsagom: Az te neuedert visel' es igazgas engemet.

Szabadits meg engemet az veszedelemből mell'et szezették ennekem: Mert te vag' ennekem hatalmas erőssegem.

p 304

Az te keszedben aianlom Ur Jsten az en lelkemet: Mert igassagnac Jstene meg valtottal engemet.

Psal. 32.

O [195]

erüll'etek igazak az Ur Jstenben: Mert ekességekre vag'on ti nektek az ö diczereti.

Annac okaert diczerietek az Urat: diczerietek ötet es minden fele eszközöket indiczatoc.

Enekell'etek az Urnak uy eneket: Jndiczatok az orgonat nag' zöngessel.

p 305

Mert az Urnac Jgeie szentseges: Es minden czelekedeti alhatatos.

Szereti az irgalmassagot es az igassagot: Es egesz föld rakua az ö keg'elmessegeuel.

Az Urnac Jgeieuel szereztettek az egek: Es az ö szaianak beszedeuel lettenek az egeknek minden erőssegi.

Oezue g'öiti az tengernek vizet eg' rakasban: Es ismet az örüen'ekben el be reiti ötet.
 Fell'e az Urat mind az egesz föld: Czudall'atok ötet kic lakoztoc ez vilagon.
 p 306 Mert ő szollot es ottan lettenek: Ö paranczolt es ming'arast teremtuen voltak.
 Szellei szaggatt'a az Ur embereknek tanaczat: Es az nepeknek gondolatit hiaban valocka tezi.
 Az Urnac kediglen tanaczi öröcke meg maradnac: Es az ő szüenek gondolati mind
 nemzetsegről nemzetsegre.
 Bodog nep az kinek az Ur Jsten tulaidona: Es az a nep kit valasztot öröksegül maganak.
 p 307 Az Ur le tekintet az egből meg nezni embereknek fiait: Es az ő erös szekiből neszi mind
 azokat kic lakoznac ez földön.
 Mert eg'edül ő szerzette az embereknek szüeket: Es eg'edül ő esmeri minden czelekedeteket.
 Nem szabaditt'a meg az kiralt seregenek soksaga: Es ereienek nag'saga meg nem menti az
 hatalmast.
 Az iouagnak szabaditasaban meg czalatkozol: Es az seregeknek sokasaga nem szabadit.
 Jme az Urnac szemei azokon kic ötet böczüllik: Es azokon kic biznac az ő io voltaban.
 Hog' az halalbol ki szabadicza az ő lelkeket: Es el tarcza öket az ehsegnek ideien.
 p 308 Az mi lelkünc annac okaert tamaskodik az Urhoz: Mert ő az mi erös otalmazonk.
 Mert az mi szüünk ő benne meg örüendez: Czak hog' bizzunc az ő szentseges neuben.
 Leg'en mi raitunk Ur Jsten az te keg'elmesseged: Mikeppen miis biztunk te benned.
 Diczöseg.

Psal. 34.

A [196]

p 309 Idom az Ur Jstent minden időben: Az ő diczereti soha ki nem szakad az en szaiambol.
 Az Urnak diczeretiben g'ön'örködik az en lelkem: Hall'ak meg ezt az alazatossak es
 örüendezzenek.
 Magasztall'atok az Urat en velem: Es az ő neuet mind eg'etemben visell'ük diczeretben.
 Tudakozam az Ur Jstentől es meg felele ennekem: Es minden felelemből ki mente engemet.
 Jarull'atok ő hozzaia es meg vilagosittatok: Es az ti orczeitok meg nem szeg'enittetek.
 Akar mel' szegen' essek az Urhoz meg halgatt'a ötet: Es minden n'auai'abol ki menti ötet.
 p 310 Tabort iar az Jstennek ang'ala azok körn'ül': kik felic az Urat meg szabaditt'a öket.
 Kostoll'atok es lassatok meg mel' igen io leg'en az Ur: Bodog az ki bizic ő benne.
 Fell'etek az Urat kik vattok ő szenti: Mert semmi fog'atkozások ninczen az ötet felöknek.
 Az hatalmasok meg szegen'ednek es meg ehöznek: Az Jstent keresöknek kedig semmi
 szüksegek nem leszen.
 Jöuetekze fiaim halgassatok engemet: Az Urnak felelmere tanitlak titeket.
 Kiczoda az ember az ki akaria az eletet: Kiuann'a latni az io napokat.
 p 311 Tartoztassa meg az ő n'eluet az gonossagtul: Es aiakit hog' ne szoll'onak czalardsagot.
 Ell tauozzek az gonoztul es iot czelekedg'ek: Jg'ekozzek az bekesegre es köuesse ötet.
 Mert az Urnak szemei fig'elmetessek az artatlanokra: Es fülei azoknak kö'nörgesekre.
 Kemen' tekinteti peniglen azokra kic gonoszul czelekednec: Hog' ki puztitt'a ez földrül az ő
 hireket neuket.
 p 312 Az igazak mikor fel kialtnak meg halgatt'a az Ur: Es minden ő n'auai'oiokbol ki szabaditt'a öket.
 Jelen uag'on az Ur azoknac kic meg romlottak szüekben: Es az meg szomorodot szüeket
 idueziti.
 Jgen sok az igazaknak n'auai'oiok: de mind azokbol meg szabaditt'a öket az Ur Jsten.
 Meg örizi mind az ő czont'okat: Czak eggis azokban el nem vesz.
 Az hitetleneknek penig halalok n'omorult: Mert az ki az igazat g'ülöli ki pusztittatic.
 Meg szabaditt'a az Ur az ő szolgainac lelkeket: Es el nem hadg'a mind azokat kic ő benne
 biznak.
 Ditsöseg. Mikeppen.

Psal. 36.

E^[197]

Il tókelle az hitetlen ő magában: Hog' Jstennek felelme ne lenne az ő szíueben. p 313

Noha szemben hizelkedik az Jstennek: Az ő g'ülősegenek vetketől nem fel.

Az ő száianak beszedi alnokság es czalardság: Nem akar taníttatni hog' iot czelekednek.

Hamisságot gondolt az ő ag'ában es tarsolkodik minden uthoz ki nem io: Az gonoztul pedig el nem tauozik.

Az te io voltod Ur Jsten el hatot az egekre: Es igaz mondasod meg halatta az ködöket.

Az te igassagod mikeppen az sionnak heg'e: Es az te iteleted mikeppen az tengernek mel'seges örüen'e. p 314

Embereket es az oktalan állatokat te tartasz: Mikeppen meg sokasítottad az te irgalmassagodát.

Az embereknek kedig fiai: Az te szarn'aidnac arn'ekában n'ugosznak.

El reszegednek az te hazadnak bősegeből: Az te g'ön'örüsegednek aradasauat itatod őket.

Mert te nalad vag'on az életnek kut feie: Es az te világosságodból latunk világot.

Elöl veg'e az te keg'elmesseged Ur Jsten azokat kic tegedet esmernek: Es igazgassad azokat az kic tizta szíuűek. p 315

El ne erien engemet az keuel'segnek laba: Es az hitelenségnek kezői meg ne tantoriczonak engemet.

Ott el essenek mind azok kic czelekedik az alnokságot: Le uettessenek hog' többé fel ne kelhessenek.

Diczőség. Mikeppen.

Psal. 42.

A^[198]

Il' bosszut ertem Uram es ved fel ig'emet az hitetlenek ellen: Az hamis es czalard emberektől szabadicz meg engemet.

Mert te uag' en erősegem Ur Jsten miért vetel meg engemet: Miért viselem banatban életemet es miglen n'omorgatnac ellensegim. p 316

Boczasd ki Ur Jsten az te világosságodat es igassagodát: Ezek engemet el be uisell'enek az te szent heg'edre es az te szent hailekodbán.

Hog' fel iarull'ak az Jstennek oltarahoz az en világosságomnak es örüendezesemnek

Jstenehöz: Hog' halat adg'ak neked hegedű szoual Ur Jsten ki uag' en Jstenem.

Te penig oh en lékém mit szomorkodol es miért busítasz engemet: Bizzal az Ur Jstenben, mert meg leszen hog' meg szabaduluan halat adg'ac az en Jstenemnek. p 317

Ditsőség.

Psal. 45.

A^[199]

Az mi szíuűnknek bősege enekle ekes eneklest: Mondg'uk az mi eneklesünket az kiral'nak tiztessegere.

Az mi n'eluűnk szent Lelek Jstennek iro szerzama: Ki mindenkoron igen hirtelen ir.

Ekesb az Christus embersegenek abrazatt'a minden emberek fiainac felette: Meg telek szent Lelekkel az ő száia annac okaert meg aldatek az Jstentől öröcke. p 318

Oh te hatalmas kiral': Az te emberseged szerent öltözzel fel az te zentseges igednek feg'uerében.

Az te ekesseged szerent es az te szépséged zerent tekencz mi reank: Jduessegünkre
czelekedg'el es orszagol' mi bennünc.

Az te igassagodert egig'ü voltodert es igazitasodert ezt teg'ed: Es czudakat czelekedg'el az te
hatalmadnac altala.

p 319

Az te szentseges igednek nilai elesek az te hü nepeidnek meg teritesere: Es az te
kiral'sagodnak ellenseginec ziuekben.

Az te orszagod Ur Jsten öröcke ualo orzag: Es az te orzagodnac birodalma igazulasnac
birodalma.

Szeretted az igassagot es g'ülölted az hamissagot: annac okaert alda meg teged az Att'a
Jsten vigassagnak szent Lelkeuel minden öröksegek felette.

Nag' nemes ioszagok szarmaznac az te hiueidnac szuiekből es az an'azent eg'haznac
kebeleből: Kickel g'on'örköttetnek teged az te hiueidnek lelkei te tiztessegedre.

Allapek az an'aszenteg'haz iob kesk felöl: Nag' soc ioszagokkal meg ekesittetet es meg
körn'ekeztetet ekessegekkel.

p 320

Halgassad hü kerez'ten az Jstennek igeiet: Es el feledg'ed az te gonossagodot es az te
att'adrul read maradt bünöknek g'ökeret.

Es meg szereti az menn'ei kiral' az te szuiedet: Mert ő az te Urad Jstened es imadg'ad ötet.

Es az pogan nepek te elődben mennek tiztesseggel: Es minden gazdag feiedelmek.

Az hü kereszt'ennek minden tiztessege az ő tizta lelki esmereti: Es az ő külömb külömb
ioszaga.

Vitetnek nag' örömmel es nag' vigassaggal: hozattatnak az Kiral'nac hailekaiglan.

Az regi szent att'aknac hel'ette születtetnek te neked Ur Jsten fiaid: Feiedelme teued öket
minden földeknek reszeben.

p 321

Meg emlekeznek ezek Ur Jsten az te neuedről: Minden nemzetsegről nemzetsegre.

Annac okaert minden nepek szüntelen diczernek tegedet: mind örökkön öröcke.

Ditsőseg.

Psal. 47.

M^[200]

inden nepek vigassaghoz készül'etek: Oerüll'etek az Urnak öruendező szoual.

Mert az mi Urunk felseges es rettenetes: Nag' kiral' mind ez egész földön.

p 322

Hatalmunk ala vete az nepeket: Es az idegeneket mi labaink ala.

Valazta az mi öröksegu'ntek: Jacobnac szépséget kit szerete.

Fel mene az Jsten öruendetesseggel: Es az trombitanac szauaual.

Enekell'etek az mi Jstenünknec enekell'etek: Enekell'etek az kiral'nac enekell'etek.

Mert az mi Jstenünk mind az egész földnek kirall'a: Enekell'etek bölczesegessen.

Uralkodik az Ur Jsten minden nepeken: Es ül az Jsten szentseges szekiben.

Nepeknek feiedelmi be g'üll'etek Abrahamnak Jstenehez: Mert ez földnek otalmazo Jstene
felette igen fel magasztaltatot.

Ditsőseg.

p 323

Psal. 49.

M^[201]

eg halgassatok ezeket minden nepek: Es meg erczetek minn'aian kic vattok ez szeles
vilagon.

Mind köz nepek s-mind feiedelmek: Mind gazdagok s-mind szegen'ek.

Jsteni bölcseséget mondunk ti nektek az mi szaiunkal: Es az mi szuiünköl mond'uk ti nektek az Jstennek Jgeiet. p 324

Nag' szep pelda beszédet mondunk ti nektek: Es nag' szep eneket eneklünk ti nektek.
 Mit felünc az mi haborusaginkban: Mikoron az mi reanc törö emberek meg körn'ekéznek minket.
 Kic az ö gazdagsagokban bizakodnak: Es az ö marhaioknak sokasagaban diczekednek.
 Ha senki meg nem valthatt'a att'afiat karhozattul: Es meg nem engesztelheti az Ur Jstent gazdagsagual.

Mert igen dragalatos az ö lelkenek valtsaga az Christus: Kitöl ök mind öröcke el szakadnak.
 Noha ez uilagon nag' sokkaig elnek: Es hamar meg nem hálnac. p 325

Mert iol latt'uk hog' az gazdagok az szegen'ekkel egg'üt meg hálnak: Es el marad ö tölök az ö gazdagsagok.
 Noha az ö hazok nepe meg marad es az ö öröksegek reaiok marad: Es ez földön nag' hirek neuek vag'on.

De azért az ö gazdagsagokban es tiztessegekben meg nem maradnac: Hanem ackeppen meg hálnac mint az barmok.

Ez az ö kaba bolond eletek: de azért az ö maradekiok öket köuetuen igen diczeric.
 Ackeppen feküsznek pokolban mint az sereg iuhok: Es minn'aian el karhoznac. p 326

Es hamar valo napon uralkodnac ö raitok az igaz kereszt'enek: Es pokol leszen az ö lako hel'ek.

De minket meg ualtot az Jsten pokoltul: Mert hozza fogadot minket.
 Ne fell'ünk ezen mikor az hitetlen ember meg gazdagodik: Es mikor el hirhedik az ö hire neue.
 Mert mikor meg hal el nem viszi vele az ö gazdagsagat: Es semmit nem hasznal ö neki pokolban az ö gazdagsaga.

Mert az ö kedue szerent elt it ez vilagon: Es csak azt szerzette az mi keduenek teczet. p 327

Ackeppen pokolban meg'en az ö hitetlen Att'a es ann'a utan: Es soha nem latt'a az Jstennek szinet.

Annira nem erti meg az hitetlen ember ö magát mikor ez vilagon gazdagsagban es tiztessegeben vag'on: hanem ackeppen meg hal mint az barom.
 Diczőség.

Psal. 51.

K^[202] ön'örül' en raitam en Jstenem: Az te nag' irgalmassagod szerent.
 Es az te böuseges keg'elmessegedbol: Töröld el az en büneimet.
 Moss meg engemet az en alnoksagimbol: Es tiztits meg az en büneimböl engemet. p 328

Mert esmerem az en büneimet: Es naponkent szemeim elöt forognac az en büneim ennekem.
 Te neked feiseges Jsten vallom bünösnek magamat: Mert te elötted niluan vadnac az en gonoz czelekedetím.

Hog' igaznac iteltessel az te fogadasodban: Es meg g'özzed azokat kic hamissan itelnek tegedet.

Mert en bünben fogontattam az en an'amnac meheben: Bünben lettem ez vilagrais.
 Te pedig igassagot szerettel mind az altalis noha en bünös vag'oc: Az te bölcsesegednek titkaid meg ielenttetted ennekem. p 329

Hincz meg engemet isoppal es meg tisztulok: Moss meg engemet az te vereddel es feierb leszekaz honal.

Adg'ad hog' ualhasam az te igassagodot es örömedet: Es ming'arast meg vidamittatnak az en meg sebesítettet tetemim.

Fordits el az te orczadat az en büneimről: Es minden alnoksagimat töröld el ennekem.
 En Jstenem adg' tizta szuiet ennekem: Es az te igedben valo tökelletes leket uyts meg az en szuiemben. p 330

Ne vess el engemet az te orczadnac előle: Es az szent Lelek Ur Jstent ne ved el en tölem.
Ad meg az en lelkemnek vigassagat mell'et ertettem az te igedből iduessegem felől: Es
erössicz meg engemet szent Lelek Jstenuel.

Ha en velem ig' teendesz hirdetem az bünösöknec az te utaidat: Es az bünösök te hozzad
terüinek.

Oh en iduezítő Jstenem szabadits meg engemet minden büneimből: hog' az en n'eluem nag'
örömmel valhassa az te igassagodat.

Nisd meg Uram az en aiakimat: Es az en szam hirdeti az te diczeretedet.

*Mert ha akartad uolna aldozatot tettem volna en te neked: De nem g'ön'örködöl külső
aldozatoknac uoltaban.*

*Te neked felseges Jsten kellemetes aldozat bünből ualo fel serkent lelek: Es alazatos keppen
meg szomorodot sziuet nem utalz meg.*

*Teg' keg'elmesseget az te io uoltodbol mindennel: Hog' az te kereszt'ened erössen
epülhessenek.*

*Ackoron haladatossagbol az te oltarodon aldozatot tesznek te neked: Az ő igassagoknak
ieg'et külsökeppen meg mutat'ak te neked.*

Diczöseg.

Psal. 54.

V^[203]

*rr Jsten az te neuedert segits meg engemet: Es az te igassagodert teg' iteletet en
erettem.*

p 331

Ur Jsten halgasd meg az en imatsagomat: Es az en beszedernek kön'örgesit ved az te
füleidben.

Mert az keuel'ek fel tamattak en ellenem: Es az keg'etlenek keresic az en lelkemet az Ur Jstent
es nem felik.

De ime az Ur Jsten az en segetsegem: Es az Ur Jsten vezerli az en lelkemet.

Bosszut al' ellensegimen en erettem: Az te igassagodbol ronts meg őket.

Ackoron nag' örömmel aldozom en te neked: Es halakot adok az te neuednek io voltarul.

Mert minden n'omorusagimbol meg szabaditottal engemet: Es az en ellensegimet meg utala az
en szemem.

Diczöseg.

p 332

Psal. 55.

H^[204]

algasd meg Ur Jsten az en imatsagomat: Es az en kön'örgesemet meg ne utald.

Haiol' hozzam es halgas meg engemet: Mert en igen el remültem es kesergek.

Mert az en ellensegem ream kialt es az Jstentelen keg'etlenkedic raitam: Akarnac nekem artani
mert igen g'ülőlnék.

Az en sziuem retteg en bennem: Es az halalnac felelme ream szallot.

Felelem es retteges vag'on en raitam: Es igen meg iszon'odtam.

p 333

Es ezt mondam vaiha szarn'am volna mint az galambnac: Hog' bator hel're repülnék.

Niluan messze el futnek inset: Es kietlenben lakoznam.

Sietnek meg szabadulni szelueztől: Es haborutul menekedni.

Ur Jsten változtasd el n'elueket es vezesd el őket: Mert latok az varosban hamissagot es
vissza vonast.

Effele gonoszok vadnac az varosban: Es eiel nappal ő közöttök inset es keseröseg.

Hamissag uralkodik ot: Es az ő uczaikról el nem tauozik az hazugság es az czalardság.
Ha az en ellensegem szidalmazna engemet könn'ebben szenednem: Es ha az a ki engemet
niluan g'ülöl en ream keuel'en szollana el reiteznem előle.
De ember te mieuled raitam: Ki tarsom tanacz adom es esmerem voltal.
Hirtelen halál szall'on ő reaiok es eleuenen n'ell'e el az pokol őket: Mert csak gonosság vag'on
az ő g'üleseken.

p 334

En penig az Jstenhöz kialtok: Es meg tart engemet.
Mind estue reggel es delben panaszkodom neki: hozza kialtok es meg halgatt'a az en szomat.
Meg szabadit emgemet bekeuel azoktul kic ream törnek: Jollehet ellensegim vadnak.
Meg halgat engemet az örök Jsten es meg g'alazza őket: Mert meg nem ternek es nem felnek
az Jstentől.

p 335

Mert n'omorgatt'ak az Jsten emberit kic bekeseget szereznek: Es az Jsten szerzeset ront'ak.
Nieluekkal hizelkednek sziuéken gonoszt gondolnak szemben szepet zolnac: de az ő beszedekek
eles feğ'uer.

De te kereszt'en ember az te gondodat had az Ur Jstenre: Ö gondodat viseli es nem engedi
hog' az igaz ember mindenkoron haboruban leg'en.

Ur Jsten vezesd el az Jstenteleneket az ver onto es alnok emberek meg nem elhetik az ő
ideieket: En pedig az Ur Jstenben bizom.

Diczösegek.

Psal. 57.

p 336

K^[205] ön'orül' en raitam Ur Jsten könn'örül' en raitam mert te benned bizik az en lelkem: Es az te
szarna'dnac arn'ekaban bizom miglen el mulik ez n'omoruság.

Kialtok az felseges Jstenhöz: Az Jstenhöz ki el vegezi az en ielen valo ig'emet.

El küldi men'böl az ő segetseget es meg ment engemet az be n'elö szidalomtul: El küldi az
Jsten az ő irgalmassagát es az ő igassagát.

Az en lelkem az orozlanok között vag'on es az emberek között fekszem kic langokkal egetnek:
kiknek az ő fogok kopiakhoz es nilakhoz hasonlatossak es az ő n'eluek oll'an mint az
eles tör.

p 337

Magasztaltással fel Ur Jsten az egeknek felette: Es az te ditsöseged mind az szeles földön.
Halot vetettenek az en lepesemnek es meg busítottak az en lelkemet: vermet asnak en
előmben es ő magok bele esnek.

Kesz Ur Jsten az en sziuem kesz az en sziuem: Eneklek es diczeretet mondok te neked.
Serken' fel en diczeretem kel' fel es szol' en hegedöm: Jo reggel fel kelek es az Ur Jstent
diczerem.

Diczerlek teged Ur Jsten az nepek között: Es eneklek te neked az nemzetek között.

p 338

Mert nag' az te irgalmassagod mind az egiglen: Es mind az föl'hökig az te igassagod.

Magasztaltással fel Ur Jsten az egeknek felette: Es az te diczereted mind az szeles földön.

Psal. 67.

K^[206] ön'örüll'ön mi raitunk az Ur Jsten es meg aldg'on minket: Vilagosicza meg tekintetit mi
raitunk es keserüll'ön minket.

Hog' meg ismerhessük ez földön az ő utait: Minden nemzetsegekben az ő idueziteset.

*Vallast teg'enek te neked Ur Jsten az te nepeid: Vallast teg'enek te neked minden
nemzetsegek.*

*Oerüll'enek es örüendezzenek az idegen nepek: Mert te iteled Ur Jsten az te nepedet igassagban es az idegeneket igazgatod ez földön.
Keg'elmes leg'en mi hozzank az Ur Jsten az mi Jstenünk: Hog' az föld adg'a meg az ő g'ümölczet.
Keg'elmes leg'en mi hozzank az mi Jstenünk: Hog' fell'ek ötet ez földnek minden hatari.
Ditsőseg. Mikeppen.*

Psal. 69

S [207]

zabadits meg Ur Jsten: mert sok haborusagok körn'ül fogtanak engemet: Mind az en halalomig.

Esem az bünösöknek keszeben: Es ninczen segedelmem.

Jöuek az haborusagnak köziben: Es be merülek.

Munkalkodam es be rekedek ő nekik praedikaluán: El fog'atkozanak az en szemeim miglen te benned bizom Ur Jsten.

Meg sokasodanak az en haiam szalainak felette: kic g'ülölnek engem büntelen.

p 301 *El hatalmazanak en raitam az en ellensegim kik hamissan haborgatnac engemet: Es ő köztök büntelen kint szenedek.*

Te tudod Ur Jsten az en sziuemnek teuel'geset: Es annak vetkei niluan vadnak te nalad.

Ne botrankozzanac meg en bennem: kic varnak tegedet hatalmas Ur Jsten.

Ne szeg'enüll'enek meg az en halalommal: Kik keresnek tegedet kereszt'eneknek Jstene.

Mert te erettet nag' karomlast szenedek: es meg pökdöstetem.

Ki uettetem az en att'am fiai közzül: Es az synagoganak fiai közzül.

Mert az te hiueidnek szerelme meg emesztte engemet: Es az te karomloidnac karomlasi esenek en ream.

p 302 *Es meg vonam ő tölök magamat: Es czuf beszedet költenek en rolam.*

En ellenem szolnak vala kic az uczakon ülnek vala: Es en rolam eneket költnek vala kic az bort isszak vala.

En pedig te hozzád imatkozom Ur Jsten: El iöt az meg váltasnac ideie.

Az te irgalmassagodnac nag' uoltaert halgas meg engemet: Az en fel tamadasomnac igassagaban.

Vig' ki engemet az gonoszok közzül hog' el ne vesszek: Szabadicz meg engemet azoktul kic g'ülölnek engemet es minden haborusagtul.

p 339 *Ne remüll'ec el az haborusagban: Ne süll'edg'ek el az gonoszok közzöt es az alnokoc keszeben ne essem.*

Meg halgas engemet Ur Jsten mert keg'elmes az te irgalmassagod: Es az te irgalmassagodnac nag' uoltaert tekencz en ream.

Es ne fordits el az te szinedet az te fiadtul: Nag' hamar halgas meg engemet mert igen haborgattatom.

Tekencz en ream es szabadicz meg engemet: Az en ellensegimtöl.

Te tudod az en karomlasomat es kisebsegemet: Es az en tiszteletlensegemet.

Te előtted vadnac az kic haborgatnac engemet: Nag' szidalmat valla az en sziuem es nag' n'omorusagot.

p 340 *Jgen varam ki en velem edg'üt szomorkodnek es nem lön: vigasztalast keresek vala es nem talalek.*

Es adanak merget az en etelemre: Es az en szomiusagomban eczettel itatanak engemet.

Leg'en az ő lakadalmok ő uezedelmekre: Büntetesekre es tobzodasokra.

Meg homal'osodg'ának az ő szemek hog' ne lathassanak: Es az ő bünöknek terheuel mindenkoron görbe leg'en az ő hatok.

Boczasd ki ő reaiok az te haragodac: Es az te haragodnac g'orsasaga meg fogia öket.

Pusztá leg'én az ő lako hel'ek: Es ne leg'én ki lakozzek az ő hazokban. p 341
Mert haborgatt'ák az te fiadot kit meg verel: Es az en sebeimnek faidalmit meg öregbitettek.
Engedg'ed őket eg' gonossagbol mas gonossagban esni: hog' az te irgalmassagodot meg ne talall'ak.

Törültessenek ki az előknek kön'veből: Es ne irattassonak be az igazakkal.
En vag'ok szegen' es banatos: Az te hatalmad Ur Jsten meg otalmaz engemet. p 342
Diczerem az te neuedet az en sziuemnek általa: Es fel magasztalom ötöt nag' diczerettel.
Es kellemetesb te neked Ur Jsten eg' ez idei tul'oknal: Kinek szarua es körme volna.
Ezt latt'ak az szegen'ek es örüendeznek: Keressetek az Ur Jstent es iduezül az ti lelketek.
Mert az Ur Jsten az szegen'eket meg halgatt'a: Es az ő fogl'ait meg nem utall'a.
Azert az föld diczerie ötöt: Az tenger es minden teremtet allatok.
Mert az Ur Jsten idueziti az kereszt'enekeket: Es meg epülnek az kereszt'eneknek varasi.
Es az kereszt'enek ot lakosznak: Es öröksegül őrizik őket. p 343
Es az Ur Jstennek szolgainac nemzetsege biria őket: Es az kic szeretic az ő neuet lakoznac ő benne.

Psal. 70.

U^[208]r Jsten fig'elmezzel az mi segetsegünkre: Ur Jsten sies hamar minket meg szabadítani.
Mind meg szeg'enültessenek es meg g'alaztassonak: Kic minket halalra keresnek. p 344
Hatat adni s-uissza futni kenszeritessenek: Kic nekünc veszedelmünket kiuann'ak.
Es leg ottan hatra terienek meg szeg'enülüen: Kic minket boszszontnac es örülnek mi raitunc.
Oerüll'enek mind te benned kik keresnek tegedet: Es minden koron fel magasztall'onak Ur Jsten kic szeretik az te szent fiadot.
Mi pedig szükölködünk segítségnekül: Azert kerünk Ur Jsten tegedet hog' segel' meg minket.
Te uag' mi nekünk segetönc es szabaditonc: Azert sies Ur Jsten az mi otalmunkra.

Psal. 72.

U^[209]rr Jsten az te iteletedet adg'ad az kiral' Christusnak: Es az te igassagodot az Daid kiral' fianak. p 345
Hog' itell'e az te nepedet igassagban: Es az te n'omorultidat igaz töruenn'el.
Az heg'ek hozzonak bekeseget az te nepednek: Es az halmok igassagot.
Had itell'e meg az n'omorultakat az nepec közöt: Segetse meg az szegen'eket es roncza meg az patuarkodokat. p 346
Tegetet tisztelnek mig az nap es hold leszen: Mind nemzetsegről nemzetsegre.
Le szal mikeppen az harmat az g'apiura: Es mikeppen az zapor essö az földre.
Az ő ideieben viragszik az igaz ember: Es nag' bekeseget leszen miglen az hold meg szünik.
Es uralkodic eggik tengertől foguan az masic tengerig: Es az fol'o uiztől fogua mind az földnek hataraig.
Meg haiolnac ő előtté az kic az pusztában lakoznak: Es az ő ellensegi mind az földig meg alaztatnak. p 347
Az kiral'ok kic az tenger szigeteiben laknak aiandekokat hoznak: Az Arabiabeliek es az Sebabeliek adoman'okat be mutatt'ak.
Es imadg'ak ötöt minden kiral'ok: Minden nepek szolgálnak ő neki.
Mert meg szabaditt'a ő az szegent az ki ő hozza kialt: Es az n'omorultat kinek ninczen g'amola.
Kön'örül az szegen'en es az n'omorulton: Es az n'au'al'asoknac lelkeket idueziti. p 348

Alnoksagtul es erőszaktul meg szabaditt'a az ő lelkeket: Es azoknac verek dragalatos leszen az ő szemeinek előtte.

Es öröcke el es az Arabiabeli aran'bol adnac ő neki: Es szüntelen esedeznek neki naprol napra fel magasztall'ak ötet.

Es büszeggel leszen az gabona ez földön es az heg'eknek teteien vigadoz az ő g'ümölcsze mint az Libanus heg'e: Es viragoznak az városban mikeppen az fű az mezőben.

p 349 Az ő neue öröcke valo lezen miglen az nap meg marad: Ö benne meg aldatnac minn'aian az pogan'ok kic fel magasztall'ac ötet.

Aldot leg'en az Ur Jsten Jzraelnek Jstene: Ki csak ő maga nag' czudakat teszen.

Es aldót leg'en az ő felseges neue mind öröcke: Es az ő diczösegeuel tell'ek be mind az egesz föld.

Diczösege.

Psal. 80.

U^[210]

p 350 r Jsten kereszt'eneknac pasztora halgas meg minket ki az te nepeidet birod mint iuhaidat: Ki az Cherubinon ül ielencz meg magadat mi nekünk.

Jelencz meg hatalmat Ephraimnac Beniaminnac es Manassesnek előtte: Es iöi el az mi meg szabaditasunkra.

Ur Jsten terits hozzád minket: Tekents reanc es meg szabadulunc.

Seregeknek Ura Jstene: Mig haragszol az te nepednek imatsagara.

Kiknek eleték siralom: Es italoc sok kön' hullatas.

Vetettel minket az mi szomszedinknac szidalomra: Es az mi ellensegink czufolnak minket.

Seregeknek Ura Jstene terits hozzád minket: Tekents reanc es meg szabadulunc.

p 351 Szölő töuet hozal Aegyptombol ez földre: Az pogan'okat ki vered es hel'eben plantalad.

Utát szerzel előtte g'ökereit el plantalad: Es be foga mind az egesz földet.

Be fede az heg'eket ar'eka: Es az ő vesszei az nag' Cedrus fakat.

Ki teriede az ő vesszeie mind az tengeriglen: Es az ő homlitasa mind az nag' fol'o viziglen.

Ur Jsten miért töröd el az ő keriteset: Hog' szagasson abban minden ki az uton el meg'en.

Ell pusztita ötet az erdei vad kan: Es az erdei vadak mind meg ettek.

Seregeknek Jstene kerünc ter' hozzánc es tekencz reanc men'böl: Es latogasd az te szölödet.

p 352 Es tarcz meg tell'esseggel mell'et az te iob kezeddél plantaltal: Es erőssen magadnak valasztottal az te fiadban.

Tekencz haraggal az pogan'okra es fed meg őket: Hog' leg'en vege az ő egeteseknek es pusztitasoknac.

Otalmazd meg az te nepedet Jsteni hatalmaddal: Es azokat kiket magadnak valasztottal.

Es el nem szakadnac te töled: Eltes minket es az te neuedet segitsegül hiuk.

Seregeknek Ura Jstene terits hozzád minket: Tekents reanc es meg szabadulunk.

Ditsösege.

p 353

Psal. 96.

E^[211]

Enekell'etek az Urnak uy eneket: Mind az egesz föld enekell'en mi Urunknak.

Enekell'etek az Urnac es aldg'atoc az ő neuét: Hirdessetek naprol napra az ő idueziteset.

Mert nag' az mi Urunac es igen diczeretes: Rettenetes minden Jsteneeknek felette.

Jme az pogan'oknak minden Jsteni fa kepek: De az mi Jstenünc az egeket ő szerzette.

p 354 Diczeret es diczösege nek szepsege ő előtte: Erössege es meltosag az ő templomaban.

Adg'atok az Urnac nepeknek nemzetsegi: Adg'atok az Urnac diczeretet es tisztesseget. Minden hatalmat tulajdoniczatok az ő neuenek: Ragadg'atoc aiandekokat es iertek be az ő pituaraban.

Jmadg'atok az Urat szentseges tisztelettel: Mind az egesz föld meg feleml'ek az ő tekinteti előtt.

Hirdesetek minden nepeknek: Mert országol es uralkodic az Ur.

Az mi Urunc ki meg erőssítette az földet alhatatossaggal: Az mi Urunc ki igassaggal meg itel minden nepeket.

p 355

Oerüll'enek az egek es öruendezzen az föld: Zengien az tenger minden benne valokkal.

Oerüll'enek az mezők minden benne valokkal: Örüll'enek az erdőknek fai az Urnac előtte mikoron el iöuend.

Mert ime el iöuend meg itelni az földet, meg itelni ez vilagot igassagban: Es az nepeket igassagos sententiaual.

Diczösege.

Psal. 97.

A [212]

z Ur uralkodic öruendg'en az föld: Oerüll'enek mind az sok szigetek.

Fö'l'hö es homal' vag'on ő előtte: Jgassag es itelet az ő kirali szekinek erőssege.

p 356

Eghö tűz iar ő előtte: Mell'el az ő ellensegit minden fele meg egeti.

Az ő uillamasi fenlenek ez uilagon: Latt'a ezt az föld es meg retten töle.

Az heg'ek el oluadnac mint az viaz az ő szine előtt: Mind az egesz föld Uranac orczaia előtt.

Hirdesek az egek az ő igassagat: Es lassac minden nepek az ő ditsöseget.

Meg szeg'enüll'enek minn'aian az kic baluan'okat tisztelnek es az kic hamis Jsteneben diczekednek: Minden Jsteneke imadg'ak ötet.

Halla ezt az sion es örüle raita: Es öruendenek az Judanac leani az te iteleteden Ur Jsten.

p 357

Mert te Ur Jsten sokkal fell'eb ualo vag' minden földön valo allatoknal: Es igen fel magasztaltatal minden Jstenekeket felette.

Az kic az Ur Jstent szeretitek g'ülöll'etek az gonoszt: Ö örizi meg az ő hiueinek lelkeket es az ő eleteket meg menti az Jstentelenek kezekből.

Vilagossagot hintet Jsten az igazaknac: Es örömet adot az igaz sziuü embereknek.

Oerüll'etek igazak az Ur Jstenben: Es tarzatok böczületben az ő szent emlekezetit.

p 358

Diczösege.

Canticum Zachariae

A [213]

Idot leg'en Jzraelnec Ura Jstene: Mert meg latogata es meg valta az ő nepet.

Es tamasztta mi nekünc iduesseges g'özedelmet: Az ő szolgálainak Daudid kiral'nak nemzetsegeből.

Mikeppen szollot az szent Prophetaknac altala: Kic eleitől foguan uoltanac.

Hog' az mi ellenseginktől meg szabaduluan: Es mind azoktul kic minket g'ülölnek.

p 359

Hog' irgalmassagot tenne az mi att'ainkal: Meg emlekeznek az ő igeretiről.

Mel' igeretet esküuessel fogadot vala az mi att'anknac Abrahamnac: Hog' nekünc meg adnaia.

Hog' minden ellenseginktől valo feleminkből meg szabaduluan: Oe neki szolgál'unc.

Nag' szentsegeben es nag' igassagban: Oe neki mindenkoron az mi életünkben.

p 360 Es te kis g'ermek az felseges Jstennek Prophetaianac hiuattatol: Es az Ur Jstennek elötte meg'
az ö utait meg szerzeni.
Hog' az iduessegnek utara taniczad az ö nepet: Az ö bünöknek boczanatt'ara.
Az Ur Jstennek irgalmassagabol: Kiböl meg latogata minket men'orszagbol le szaluan.
Hog' meg ielennek azoknac kic az ö betegsegekben es az halalnak arn'ekaban ülnék: Es
igazgatna az mi czelekedetinket az iduessegnek utara.
Diczöseg.

Canticum Mariae

p 361 **M**^[214] agasztall'a az en eletem az Urat:
Es vigadoz az en lelkem: Az en iduezitö Jstenemben.
Mert meg tekente az ö szolgalo lean'anac alazatos voltat: Jme azert engemet bodognac
mondnac minden nemzetsegek.
Mert töt en velem nag' iokat az hatalmas Jsten: Diczeretes es szent az ö neue.
Es az ö irgalmassaga nemzetsegröl nemzetsegre vag'on: Azokon kic ö benne biznac.
p 362 Hatalmassagot az ö ereieböl czelekedek: Keuel'eket az ö ig'ekezetekben meg ronta.
Az birodalomrul le vete az hatalmasokat: Es fel magasztala az alazatosokat.
Jsteni igassagnak ehözöit minden iokkal be tölte: Es az gazdagokat üressen boczata.
Minden kereszt'en hü szolgálait az Jsten hozza fogadg'a: Meg emlekezuen az ö
irgalmassarul.
Mikeppen irgalmassagabol fogatta vala az mi Att'ainknak: Abrahamnac es az ö maradekinac
mind öröcke.
Gloria:

p 363 Psal. 103.

A^[215] ldg'ad en lelkem az Ur Jstent: Es en sziuernnek reiteki diczerietek az ö szent neuet.
Söt aldg'ad oh en lelkem az Ur Jstent: Es el ne feletkezzel mind az ö io teteröl.
Ki meg keg'elmez minden alnoksagidnak: Es meg vigaszt'a az te nag' soc erőtlenségedet.
Ki meg szabaditt'a veszedelemtől eletedet: Es meg koronaz tegedet irgalmassagaban es
kön'örületessegeben.
p 364 Ki be tölti minden iokual kiuansagidat: Es iöuendöben mikent az kesel'önek meg uitt'a
iffiusagodat.
Mert irgalmassagot meg tökelli az Ur Jsten: Es iteletet teszen ezek felöl kic bosszusagot
szenuednek.
Meg ielente Moisesnek az ö utait: Es Jzrael fiainac az ö tanaczit.
Keg'es es keg'elemmel tell'es az Ur Jsten: Kesö az haragra de kesz az irgalmassagra.
Mi nem mind öröcke el feddözic: Sem mind eltig haraguszic.
Nem czelekedik mi uelünc az mi büneink szerent: Sem az mi alnoksaginc szerent fizet mi
nekünc.
p 365 Mert menire magos az egh az földtül: Ol' igen fel magasztall'a irgalmassagot az ötet felökön.
Mel' igen el tauozot az nap tamadat nap en'eszettöl: Oll'an messze el vetette mi tölünc az mi
büneinket.
Mel' keg'es az Att'a az önnön fiaihoz: Oll' keg'es az Ur Jsten az ötet felökhöz.
Mert ö iol tudg'a az mi g'arlosaginkat: Meg emlekezik hog' porbol vag'unk mi.

Hog' az ember oll'an mint az fű: Es az ő ideie mikeppen az mezőbeli viragnac ideie eckeppen viragszic.

Es mihelt kemen' szel fuvall'a ottan el vesz: Es touabba az ő hel'en nem talaltatik.

p 366

Az Ur Jstennek penig irgalmassaga mind öröckön öröcke al: Az ötet felökön.

Es az ő igassaga mind fiakrul fiakra: Azoknac kic meg örizic az ő testamentomat.

Es meg emlekeznek az ő paranczolatt'arul: hog' azokban ell'enek.

Az Ur Jsten men'ben meg szerzette az ő kiralli szekit: Es az ő orszaga Uralkodik mindeneken.

Aldg'atok az Urat ő ang'ali: kic erőssek vattok tell'esíteni akaratt'at es engedtek beszede szauanak.

p 367

Aldg'atok az Ur Jstent minn'aian kic vattoc ő seregi: Kic vattoc ő seregi hog' tell'esiczetek az ő kiuansagat.

Az Ur Jstent diczerietek önnön czelekedeti birodalmanac minden hel'en: Te is oh en lelkem diczeried az Ur Jstent.

Psal. 110.

A^[216]

z Att'a mindenható Jsten monda az en Uramnac az Fiu Jstennek: Eg'enlő hatalomban uralkodg'al en velem.

Mert az te ellenségedet meg rontom: Es talpad ala vetem te neked őket.

p 368

Az te orszagodnac birodalma leszen kereszt'ensegben: Hatalmassan uralkodg'al ellenségednek közepette.

Mikoron hatalmassagodnac jeleit meg mutatod: Jelen leszen te neked az te nepeid.

Oerőmest es vigan aldozik te neked: Nem fog'atkozik el de inkább meg sokasul mint az hainali harmat.

Meg esküek ezen az Att'a Jsten es esküeset soha meg nem bann'a: hog' te Ur Jesus Christus öröcke valo papsagot viselz Melchisedek papnak rendi szerent.

p 369

Oh Ur Jesus Christus az te szent Att'ad kiuel uralkodol eg'enlő diczősegeben: Az ő haragianac napian kereszt'eniért meg ront'a ez földnek kirallit.

Jteletet teszen nepek között akkoron minden hel'ek be telnek holt testekkel: Sokaknac meg ront'a feieket ez földön.

Mert te Ur Jesus Christus embereknek valtsagaert igen meg alazad magadat: Annac okaert fel magasztaltatal mindeneknek felette.

Diczőseg.

Psal. CXI.

p 370

H^[217]

alakot adoc az en Uramnac Jstenemnek tell'es sziuemből: Az igazaknac tanaczokban es g'ülekezetekben.

Nag'oc az Jstennek czelekedeti: Az ki rea feg'elmez g'on'örködic azokban.

Valamit ő szerzet es czelekedet azoc csak tisztessagessek es ekessek: Es az ő igassaga meg marad mind öröcke.

Emlekezetet szerze az ő czudairól az keg'elmes es irgalmas Ur Jsten: Eledelt ad az ötet felöknek.

p 371

Mert öröcke meg emlekezie az ő testamentomarul: Es erős czelekedetit hirdeti az ő nepeinek.

Hog' nekik adg'a az pogan' nepeknek örökseget: Az ő tudoman'a igassag es minden paranczolatt'a feg'hetetlen erősege.

Meg tartatik mind öröckön öröcke: Tiszta eg' ig'ü es igaz szivü emberektől.

Szabadságot szerzet az ő nepenek: Es igerte nekic az örök bódogságot.
Szentseges es rettenetes az ő neue: Az Jsteni felelem az bölcsesegnek kezdeti.
Ez tudoman' iduessesges azoknac kic ebben g'akorlac magokat: Ezeknac diczeretek meg
marad mind öröcke.
Diczösege.

p 372

Psal. 112.

B [218]

Ódog ember ki felic az Ur Jstent: Ki mindenkoron az ő paranczolatt'aban igen g'on'örködic.
Hatalmas leszen ez földön annak maradekia: Mert minden igazaknac nemzetsegi meg aldatnac.
Diczösege es gazdagsag annac hazaban: Kinek igazsaga öröcke meg marad.
Az hitetlenek közöttis világossag adatic az igazaknac: Mert irgalmas keg'elmes es igaz az Ur
Jsten.

p 373

Aldot ember ki irgalmas es adakozo: Jteletkor szolasa leszen mert öröcke meg nem
botrankozik.
Sziue szerent remenli az Ur Jstent meg erőssödik az ő sziue: Es meg nem indulhat mert minden
ellenseget meg utall'a.
Bekeseggel adakozic az szegen'eknek: Kinek igazsaga meg marad es fel magasztaltatik.
Az hitetlenek latuan meg haragusznac: Es meg kemen'ednec fogoknac czikorgatasual.
Mert az bünösöknek: Minden kiuansagoc el n'omattatic.
Diczösege.

Psal. 113.

D [219]

p 374

Diczerietek Jstennek szolgálai Uratokat: Diczerietek az Urnak neuet.
Leg'en aldot az ő neue: Matul fogua mind öröcke.
Nap tamadastul fogua nap n'ugatiglan: Diczeretes az ő neue.
Magasztaltatot az Ur Jsten minden nepeknek felette: Es az ő diczösege mindeneknek felette.
Ki uolna oll'an mint az mi Urunc Jstenünk ki az menn'egben lakozik: Es az alazatosokat neszi
menn'en es ez földön.

p 375

Fel költuen az földről az szegen'eket: Es az ganeibol az meg fog'atkoztakat.
Hog' hel'heztesse őket az feiedelmekel: Ő nepenek feiedelmiuel.
Ki az magtalant teszi g'ümölczösse: Es fiain öruendező an'aua.

Psal. 114.

I [220]

Izraelnek Aegyptombol ki iöuseben: Jacobnac haza nepe ki iöue az idegen nep közzül.
Sidosag lön meg szentelese: Es Jzrael ő hatalma.
Az heg'ek öruendezenek mint az kosoc: Es az halmoc mint az baran'oc.
Mi dolog te hozzád tenger hog' el futal: Es te Jordan vize hog' hatra terel.

Mi dolog ti hozzatoc heg'ek hog' öruendeztek mint az kosoc: Es ti halmok mint az iuhoknac barani. p 376

Az Jstennek orczaiatul fel indittatek az föld: Jacobnac Jstenenec orczaiatul.
 Ki az kö ziklakat allo vize fordította: Es az nag' köueket fo'o vizekke.
 Nem mi nekünc Ur Jsten nem mi nekünc: hanem czac az te nevednek ad az diczeretet.
 Az te irgalmassagodert es igassagodert segits es otalmaz minket: hog' valaha ne mondhassac az pogan'oc hol vag'on az kerez'teneknek Jstene.

Mert az mi Jstenünc men'országban vag'on: Es valamit akar mindent meg szerez. p 377
 Az pogan'oknac pedig baluan' Jstenek aran'bol es ezüstből öntettének: Es emberektől czinaltattanac.

Szaiok vag'on es nem szolhatnac: Szemek vag'on es nem lathatnac.
 Fülök vag'on es nem halhatnac: Orroc vag'on es nem illatozhatnac.
 Keszec vag'on es nem foghatnac: Laboc vag'on es nem iarhatnac es az ö torkockal nem üoölthetnek.

Oll'anoc leg'enek azokis az kic czinall'ac öket: Es mind azokis az kic azokban bizakodnac.
 Jzraelnek nemzetsége bizek az Ur Jstenben: Es az Ur Jsten lön ö nekic segedelmek es otalmok.

Aronnac nemzetsége bizek az Ur Jstenben: Es az Ur Jsten lön ö segedelmek es otalmok. p 378
 Az Ur Jsten emlekezek mi rolunc: Es minket meg alda.
 Meg alda Jzraelnek nemzetseget: Meg alda Aronnac nemzetseget.
 Meg alda mindeneket kic felic ötet: Kisdedeket nag'okkal eg'etemben.
 Oeregbicze az Jsten az ö aiandekát mi raitunk: Fiainkon es minden ö benne hiuökön.
 Aldg'on meg minket az Ur Jsten: Ki menn'et es földet teremtette.
 Az menn'et az Ur Jsten maganac valasztotta: Az földet penig ada az embereknek lako hel'ül.

Psal. 119.

B^[221] odogoc azoc kic tökelletesek eletekben es artatlansagban elnek: Es az kic iarnac az Ur Jstennek törüen'eben. p 379

Bodogoc azoc kic tanull'ac az Jstennek Jgeiet: Es az kic tell'es sziuel keresik ötet.
 Az kic nem czelekeznek hamissagot: hanem az ö utaiban iarnac.
 Te hattad Ur Jsten az te paranczolatidat: hog' igen meg örizzük.
 Vaiha igazgattatnanac az mi czelekedetinc: Az te paranczolatidnac örizesere.

Ackoron te elötted meg nem szeg'enülünc: Mikoron neszünc az te paranczolatidra. p 380
 Diczerünc teged az mi tizta sziuünköl: Mikoron meg tanulandg'uc az te igassagodnac törüen'et.
 Az te paranczolatidat meg örizzük: ha soha el nem hacz minket.
 Vall'ons miben iobbithatt'a meg az iffiu az ö eletet: Hanem az te beszedednek meg tartasaul.
 Tell'es sziuel keresünk tegedet Ur Jsten: Ne ves el minket az te paranczolatidtul.
 Az mi sziuünkben el reitettük az te beszédidet: hog' te ellened ne vetkezzünc.

Aldot uag' te Ur Jsten: Tanicz meg minket az te paranczolatidra. p 381
 Az mi n'eluünkkel mindennec hirdett'ük: Az te szadnac törüen'it.
 Az te paranczolatidnac utaban g'on'örködünc: Mikeppen minden gazdagsagokban.
 Az te paranczolatidrol gondolkodünc: Es az te ösuenidre nezünc.
 Az te paranczolatidban g'on'örköttettük magunkat. Es nem feletkezünc el az te bezedidról.
 Diczösege.

Psal. 119.

E^[222]

- p 382 Il fog'atkozot az mi lelkünc kiuuan az te szabaditasodat Ur Jsten: De az te beszededben igen biztunc.
El fog'atkoztanac az mi szemeinc kiuuan az te igeretedet: Menizer mondottuk hog' vall'ons mikor vigasztalz meg minket.
Mert meg aszot az mi börünc mint az füstre vetet tömlö: De azért el nem felettüc az te paranczolatidat.
Meni napoc vag'on meg az te hiueidnek: Mikoron bünteted meg azokat kic haborgatnac minket.
Az keuel'ek vermet astanac mi nekünc: Kic nem iarnac az te törüen'ed zerent.
- p 383 Jgazac te neked minden beszédid: Segel' meg minket hog' örizzüc az te paranczolatidat.
Meg alaztanac minket mind az földig: De azért el nem hadtuc az te paranczolatidat.
Az te irgalmassagod szerent vigasztal' meg minket: hog' örizzüc az te beszédidet.
Az te szent Jged Ur Jsten mind öröcke meg marad: Az magos men'orzagban.
Oeröckül öröcke meg marad az te igeretednek igassaga: Meg erössited ez földet es meg marad.
- p 384 Az te rendelesedből meg maradnac az napoc: Mert mindenek szolgálnac te neked.
Ha az te szent iged meg nem vigasztalt volna minket: Ketsegeben estünc volna az mi n'omorusaginkban.
Azert soha el nem feletkezünc az te beszédidről: Mert azokkal meg vigasztalz minket.
Tieid vag'unc Ur Jsten szabadicz meg minket: Mert szerettük az te paranczolatidat.
Az gonoszoc lestene minket hog' el veztenenek: de az te beszédedből ő ellenek meg tanittattunc.
Mindeneknec veget latt'uk: de mind öröcke meg marad az te beszéded.
Gloria.

Psal. 119.

U^[223]

- p 387
- p 388 Ur Jsten vigasztall'ad az te szolgaidat es elünc: Es örizzük az te beszédidet.
Meg nissad az mi lelki szemeinket: Es czuda dolgokat gondolunc az te beszédidből.
Jöueuen'ek vag'unc mi ez földön: Meg ielenczed mi nekünc az te paranczolatidat.
Nag' kiuansaggal kiuanta az mi lelkünc: Az te paranczolatidat minden időben.
Meg feddetted az keuel'eket: Atkoztac azoc kic el tauoznac az te paranczolatidat.
Ved el mi rolunc az karomlast es utalatossagot: Mert szerettük az te beszédidet.
Mert az feiedelmek tanaczkozuan le ülenek es mi ellenünc szolnac vala: De az te szolgaid foglalatossac valanac az te paranczolatidban.
Mert az te beszéded az mi gondolatinc: Es az te paranczolatid az mi tanacz adoinc.
Az mi büneinknek miatta mind az földig meg alaztattunc: Eltes minket az te beszéded szerent.
Bünösse hattuc magunkat te előtted es boczasd meg mi nekünc: *Es tanciz minket az te paranczolatidra.*
Az te paranczolatidnac czelekedetire tanciz minket: Es foglalatossac leszünc az te czudalatos dolgaidban.
Nag' banatnac miatta el fog'atkozot az mi lelkünc: Batoricz minket az te beszédiddel.
Tavoztasd el mi tölünk az hamissagnac czelekedetit: Es az te irgalmassagod szerent kön'örül mi raitunc.
Diczöse.

Psal. 119

M^[224]

eg emlekezzel Ur Jsten az te hivednec töt fogadasidrul: Mell'ekben remenseget attal mi nekünc.

p 393

Ez remenseg vigasztalt meg minket az mi n'omorusaginkban: Mert az te beszeded eltet minket. Az keuel'ek igen hamissan czelekednek mi ellenünc: De azért el nem tauoztunc az te törüen'edtül.

Meg emlekezünc Ur Jsten az te öröcke valo beszededrül: Es meg vigasztaltatunk. Jgen bankodtunc az gonoszokon kic el hattac az te törüen'edet: Szerettük enekleni az te igedet az mi életünkben.

Meg emlekeztünk haborusaginkban az te szent nevedről Ur Jsten: Es örizzük az te beszededet Ur Jsten.

Te vag' az mi iutalmunc Ur Jsten: El vegeztük mi magunkban hog' örizzüc az te törüen'edet. Tell'es sziuel kön'örgünc te neked: Kön'örül' raitunc az te beszeded szerent.

p 394

Meg gondoltuc az mi gonoz czelekedetinket: Es tertünc az te bezedidre.

Keszek vag'unc es nem restelkedünc: hog' örizzüc az te paranczolatidat.

Az gonoszok körn'ül vettenek minket: de azért el nem felettük az te szent igedet.

Az mi haborusaginkban segetsegül hittunc tegedet: Az te igaz beszededert.

Reszesek vag'unc mindenkkel kic felnek tegedet: Es kic öriszic az te paranczolatidat.

p 389

Az te igerettedel tell'es az föld: Tanicz meg minket az te beszededre.

Psal. 119.

M^[225]

el' igen szerett'ük Ur Jsten az te szent igedet: Egesz napon arrul gondolkodunc.

Az mi ellenseginknel tudosba töttel minket az te szent igeddal: Mert soha attul el nem szakadunc.

Az ven embereknel többet ertettünc: Mert szerettüc az te szent igedet.

Minden gonoz czelekedettül meg tartoztattuc mi magunkat: hog' inkab örizhetnöc az te beszededet.

Az te beszededtül el nem tauoztunc: Mert te tanitottal minket.

p 390

Mel' igen edessek mi nekünc az te bezedid: Minden fele meznel.

Az te bezedidből meg tanittattunc: hog' g'ülöll'üc minden gonossagot.

Szüetnek g'anant vag'on mi nekünc az te bezeded Ur Jsten: Es az mi czelekedetünket uilagosit'a.

Meg esküttünc es el vegeztüc mi magunkban: hog' örizzük az te igassagodnac iteletit.

Mindenestül fogua igen meg alaztattunc Ur Jsten: Vigasztal' meg minket az te bezeded szerent.

Az mi tizta lelki esmeretünknek halaadasit io keduel fogadg'ad Ur Jsten: Es tanicz meg az te bezededre minket.

p 391

Az vezedelemben mindenkoron variuc az mi halalunkat: De azért el nem tauoztunc az te beszededtül.

Oeröksegül kerestüc az te bezededet mindenkoron: Mert uigaztall'uc az mi sziuieinket.

Az mi sziuieinket haitottuk az te paranczolatidnac czelekedetire: Az te igerettedben valo hitünknek iutalmaert.

Diczösege.

Psal. 119.

C^[226]

p 392

zudalatossac Ur Jsten az te bizonsagid: Annac okaert azokrul gondolkodot az mi sziuünc.

Az te igednek ertelme meg vilagosit: Es ertelmet ad az egg'üg'üeknek.

Nag' kiuansaggal kiuantuc az te zent igedet: Mert kiuann'uk vala az te paranczolatidat.

Tekencz mi reanc es irgalmaz mi nekünc: Az te neuednek szeretöinek iteleti szerent.

Az mi czelekedetinket igazgasd az te beszeded szerent: hog' semmi hamissag ne uralkodg'ek mi raitunc.

p 385

Szabadicz meg minket az embereknek patuaroktul: Es örizzüc az te paranczolatidat.

Meg vilagosiczad az te szemeidet az te szolgaidon: Es tanicz minket az te igassagodra.

Nag' soc kön'uet hullattanac az mi szemeinc: Mert nem öriztüc az te törüen'edet.

Jgaz vag' te Ur Jsten: Es igaz az te iteledet.

Te hattad az te igassagodat: Es felette igen meg tartani az te paranczolatidat.

Jgen tizta es igaz az te beszeded: Az te szolgaid azt szeretic.

Jffiac vag'unc mi es meg utaltattunc: de az te igassagodrul el nem feletkez'tünc.

Az te igassagod öröcke meg maradando igassag: Es az te törüen'ed igassag.

p 386

Nag' soc haborusagoc es insegek talaltanac minket: De az te paranczolatid az mi gondolatunc.

Az te bizonsagid öröcke valo igassagoc: Ertelmet adg' mi nekünc es elünc.

Diczöseg.

Psal. 127.

H^[227]

Ha az Ur nem epitend mi nekünc hazat: Czak hiaban leszen minden munkank mi nekünk.

Es ha az Ur Jsten meg nem örizendi az mi varasinkat: Czak hiaban vig'aznak az mi szimeinc.

Hiaban leszen reggel fel kelestek: Ha hitelenség meg körm'ekez titeket.

Mert ad az Ur Jsten az ö hiueinek minden iokat: Es ime az Urnak öröksege az ö magzatt'okon g'ümölczözik.

Mikeppen az erős kezö embertöl az el löt nil: Azonkeppen hirtelen ell vesznek kic el hag'atnak Jstentöl.

Bodog ferfiu az kinek minden kiuansaga Jstentöl vag'on: Meg nem szeg'enittetik az ö ellenseginek tanaczabol.

Psal. 132

M^[228]

Meg emlekezzel Ur Jsten Daidrul: Es ö neki minden engedelmessegeröl.

Ki meg esküek az ö Uranak Jstenenek: Es fogadast tön az ö Uranak Jstenenek ezt monduan.

Be nem meg'ek az en hazamnak hailekaban: es nem meg'ek az en ag'amra.

Alomra sem boczatom szemeimet es szömöldökömet szun'adozasra: Es feimet n'ugodalomra.

Miglen helt nem zerzek az Ur Jstennenek: Es hailekot az kerez't'enek nec Jstennenek.

Jme latok neki hel'et sidosagban: Meg talaltuc neki hel'et az pogan nepek között.

Be menn'ünc az ö hailekaban: Hol imattatic mint bizon' Jsten es bizon' ember.

Kel' fel Ur Jsten az örök n'ugodalomra: Az te igassagod szerent es az te szentseges emberseged szerent.

p 396

Az te papid öltözzenek fel igassagban: Es az te szentid öruendezzenek.

Az te szolgadnac Daudid királ'nac töt fogadasidert: Meg mutasd mi nekünc az te szent Fiadat. Jgassagos esküest tön az Ur Jsten Daudid királ'nac es meg nem czalatek ö benne: Az te magzatodbol teszek feiedelmet az te birodalmadra.

Ha örizendik az te fiaid az en paranczolatimat kikre tanitom öket: Meg az fioknac fiais mind öröckön öröcke Uralkodnac az te birodalmadban.

Mert valazta az Ur Jsten az kereszt'enekeket: Es valazta öket *hog'* lakoznek ö benne.

p 395

Ez az en n'ugodalmam öröckön öröcke: Jt lakozom mert magamnac valasztottam ötet.

Oezueg'eket közöttetek meg alduan meg aldóc: Es az szegen'eket ken'erne böusegeuel meg elegitem.

Az ö papiait idusesegben fel öltöztetem: Es az ö szenti öruendezessel öruendeznek.

Ot en ki terieztem Daudid királ'nac hatalmat: Szerzek vilagossagot az en Cristusomnac.

Minden ellenseget ö neki meg szeg'enitem: Es ö raita otalmul leszen az en segetsegem.

Psal. 144.

A [229]

p 397

Idot leg'en az en Uram Jstenem: Ki igazgatt'a kemenseges hadakban az en kezeimet. Az ö irgalmassagabol vag'on ennekem eletem: Ö erössit engemet, es minden veszedelemböl meg szabadit.

Az Ur Jstenben bizom mert ö ennekem otalmam: Oe teszi az nepet engedelmesse az en birodalmamban.

Uram Jsten miczoda hazon vag'on az emberben hog' keduedben veszed ötet: Es ill' szorgalmatos vag' ö felöle.

p 398

Az ember hasonlatos minden hiusaghoz: Es az ö eletenek napia mint az arn'ek hamarsagal el mulic.

Uram Jsten nisd meg az eget es szal' le ez földnek szinere: Ronts meg kereszt'enidnek ellensegit es ted semmiue öket mint az tüznek füstit.

Boczas men' ütö köuet reaioc es puszticz el öket: Löd meg öket az te niladdal hog' el vesszenek.

Leg' segetseggel ennekem az te magos szekedböl: Szabadicz engemet ill' nag' soc veszedelemböl es ellensegimnek töretöl.

p 399

Kiknek az ö szaiok minden hitsagra nilatkozic: Es az ö hatalmoc minden gonossagra vag'on. Ur Jsten ha ig' teiendez en velem uy diczeretet eneklek en te neked: Minden vigassaggal halakot adoc en te neked.

Te adcz minden királ'oknac erös g'özedelmet: Te mentesz meg engemet te szolgadot ellensegimnek feg'ueretöl.

Szabadits meg engemet ellensegimnek kezekböl: Kiknek bezedek czak bün es hatalmoc minden gonossagra meg'en.

Hog' az mi fiainc neukedhessenec iffiusagokban: Mint im ez uyonnan ültetet szölö vessző.

p 400

Es az mi leaninc ekesülhessenec: Mint templomokban es királ'oc hazanal szokot lenni.

Büueits meg az mi hazainkat minden gazdagsaggal: Es adg'ad hog' nag' böuseggel minden eleseginc szarmazzanac.

Sokasits meg az mi iuhainkat: Es köuerits meg minden ökreinket.

Erössits meg hazainkat hog' el ne romoll'onac: Veg' ki minden haborusagos es siralmas bezedet az mi varasunkbol.

Bodognac mondg'ac az nepet kicnac ezek aduan vadnac: De bizon'ara bodog az a nep mell'et az Ur Jsten öriz es otalmaz.

Diczöseg. Mikeppen

Psal. 145.

F^[230]

- p 401 el magasztalunk tegedet Ur Jsten mi kiral'unc: Es diczeriük az te szent neuedet mind öröckön öröcke.
Minden naponkent tegedet diczerünk: Es diczeriük az te szent neuedet mind öröckön öröcke.
Nag' az Ur Jsten es igen diczeretes: Es az ő nag'saganac ninczen vege.
Minden nemzetseg diczeri az te czelekedetedet Ur Jsten: Es hirdeti az te hatalmatat.
Az te szentsegednek ő diczösegenec nag'sagat hirdetic: Es az te czudalatos dolgaidat beszellik.
- p 402 Es az te rettenetessegednek joszagat beszellig: Es az te hatalmas voltodat mondg'ak.
Az te böuseges io uoltodnac emlekezetit hirdetik: Es az te ioszagodban öruendeznek.
Jrgalmas es keg'elmes az Ur Jsten: Nag' türö es igen keg'elmes.
Keg'elmes az Ur Jsten mindeneknek: Es az ő irgalmassaga az ő teremtet allatin vag'on.
Diczernek teged Ur Jsten minden teremtet allatoc: Ez az szentid fel magasztalnac tegedet.
Az te orszagodnac ditsöseget hirdetik: Es az te hatalmatat beszellik.
- p 403 Hog' meg ielenczed az embereknec fiainac az te hatalmatat: Es az te orszagodnac diczöseget.
Az te orszagod öröcke valo orszag: Es az te orzaglasod minden nemzetsegröl nemzetsegre vag'on.
Jgaz az Ur Jsten minden beszedeiben: Es szentseges minden czelekedetiben.
Meg tart'a azokat kic el esendöc volnanac: Es meg vigasztall'a az bünösöket.
Mindeneknek szemei te benned biznac Ur Jsten es te benned remenlenek: Es te adcz ő nekic eledelt alkalmatos időben.
- p 404 Meg n'itod az te kezeidet Ur Jsten: Es be töltesz minden allatokat aldasoddal.
Közel vag'on az Ur Jsten azokhoz kic ötet segitsegül hiak: Es kic hiak minden igassagban.
Az ő hiueinek akaratt'okat teszi az Ur Jsten: Meg halgatt'a az ő kön'örgeseket es meg tart'a öket.
Meg örizi az Ur Jsten az ötet szeretöket: Es az hitetleneket mind el veszti.
Diczeriek az mi szíueink az Ur Jstent: Es minden ember diczerie az ő szent neuet mind öröckön öröcke.
Diczösege.

Confessio Athanasy: Quicumque vult saluus esse

V^[231]

- p 406 alaki akar iduezülni: Mindeneknek elötte szükség hog' tudg'a az kereszt'eni hitet.
Mel' hitet valaki ha tökelletessen es tell'esseggel meg nem tartandia: Ketsegnelkül öröcke el karhozic.
Ez penig az kereszt'eni hit: Hog' az eg' Jstent az szent haromsagban es az szent haromsagot tisztell'ük az eg' Jstensegben.
Az szemel'eket eg'be nem eg'elituen: Sem az ő allatt'okat el nem ualasztuan.
Mert mas szemel'e uag'on az At'a Jstennek mas az Fiu Jstennek: Mas az Szent Lelek Jstennek.
De az Att'anac Fiunac es szent Leleknek eg' Jstensege vag'on: Eg'enlő diczösege es öröcke ualo felsege.
Minemü az Att'a Jsten oll'atan az Fiu Jsten: oll'atan az szent Lelek Jsten.

Teremtelen az Att'a Jsten teremtelen az Fiu Jsten: Teremtelen az szent Lelek Jsten.
Foghatatlan az Att'a Jsten, foghatatlan az Fiu Jsten: Foghatatlan az Szent Lelek Jsten.
Oeröcke ualo az Att'a Jsten öröcke valo az fiu Jsten: Oeröcke ualo az szent Lelek Jsten.
De azert nem harom öröc Jstene: De eg' az öröc Jsten.

p 407

Mikeppen nem harom teremtelen Jstene es nem harom foghatatlan Jstene: de eg' az teremtelen Jsten es eg' az foghatatlan Jsten.
Mikeppen mindenható az Att'a Jsten mindenható az fiu Jsten: Mindenható az szent Lelek Jsten.

p 408

De azert nem harom mindenható Jstene: De csak eg' az mindenható Jsten.
Eckepen Ur az At'a Jsten, Ur az fiu Jsten: Ur az szent Lelek Jsten.
De azert nem harom Urak: De csak eg' az Ur Jsten.
Mikeppen kenszerítettünc mindenik szemelt az kereszt'eni igassagbol Jstenünknek es Urunknac uallani: Eckepen harom Jsteneket es Urakat mondani meg tiltatunc az kereszt'en hitből.

Az Att'a Jsten senkitől nem lött: Sem teremtetet sem születőt.
A Fiu tullaidon csak az Atyától vagy: nem lett, sem teremtött, de születött.
Az Szent Lelec az Atyától es Fiától nem szerzettött: sem teremtett, sem született, hanem szarmazic.

Egy azert az Atya nem harom Atyac, egy a Fiu nem harom fiac: egy a Szent Lelec, nem harom szent Lelec.

Es è haromsagba semmi nintsen előb valo sem vtolso, sem nagyob, sem küsseb: De mind a tellyes harom személyec egyenlő öröcke valoc, es egy mashoz valo egyenlőséggel vadnac.

Vgy a mint immar oda föl meg mondottuc, hogy minden keppen az Isten egyyeseg az Haromsagban: es az Haromsag az egyyesegben tiszteltetic.

A ki azert iduözülni akar: eckepen valo ertelme legyen a szent Haromsagrol.
De szükseg az öröc iduösseghez: hogy ember a mi Vruc Iesus Christusnac meg testesölesetis tökeltessen hidgye.

Ez azert az igaz hüt, hogy hidgyuc es vallyuc: hogy a mi Vruc Iesus Christus az Istennec fia, Isten es ember.

Istensegè szerént az Atyanac állattyabol öröc üdökne elötte született: embersege szerént kedig annyanc állattyabol üdö szerént született.

Egessz Isten, egesz ember: okos lelekből es emberi testből léuén.

Hasonlatos az Atyához Istensege szerent: küsseb az Atyanac embersege szerent.

Ki iol-lehet hogy Isten es ember: De maga nem kettö, hanem csak egy Christus.

Egy kedig nem az Istensegne testé valo változtatasaual: De az embersegne Istensegre valo föl veteleuel.

Egy à Christus mindenestől fogua, nem az ö állattyanac elegyiteseuel: De személyenec egyesegeben.

Mert mi keppen az okos Lelec es a test egy ember: azon-keppen az Isten es ember, egy Christus.

Ki a mi iduössegünkert kint szenuede: pokolra szállott, harmad napon halottaiból föl tamadott. Föl' ment mennybe, ül az Atya mindenható Istennec iobiara: Onnan leszen meg iöuendö, itelni eleueneket es holtakat.

Kinec el iöuetelere minden embereknec az ö testeckel föl kelly tamadnioc: es az ö tullaidon czelekedetokról szamot kelly adnioc.

Es a kic hütből iot czelekedtenec az öröc eletre mennec: a kic kedig gonoszt czelekedtenec öröc tüzre mennec.

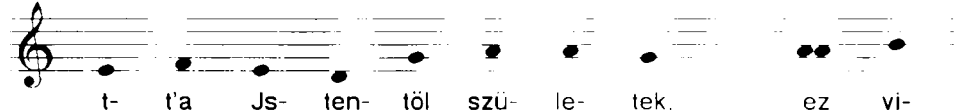
Ez azert az igaz Keresztyeni hüt: mellyet valaki bizonynal es tökeltessen nem hiend, altalan-fogua nem iduözülhet.

Diczöseg legyen Atyanac etc.

APPENDIX

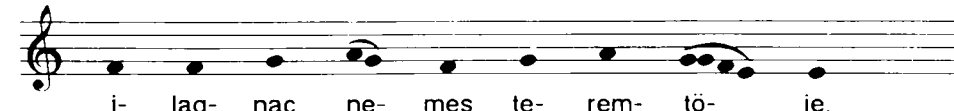
Hymni

[232] **A**

t- t'a Js- ten- től szü- le- tek, ez vi-
lag- nac kez- de- ti e- löt el- sö- nek es u-
tol- so- nac mon- da- tic ö kez- de- se es
ve- ge, az mikh uad- nac es uol- ta- nac, es
iö- uen- dö- ben lesz- nek mind ö- rök- kön ö- rök- ke.

[233] **V**

i- lag- nac ne- mes te- rem- tö- ie,
nap- nac ui- la- gat e- lö ho- zod, zer- zel e-
re- de- tet ez ui- lag- nac, ui- la- gos- sag- nac kez-
de- ti- bol.

[234] **M**

os- tan az i- dök el iöt- tek,
 mi- ko- ron ne- künc meg ie- lent, az i- gas- sag-
 nac ö nap- ia, Js- ten- nek io a- ka- rat- t'a.

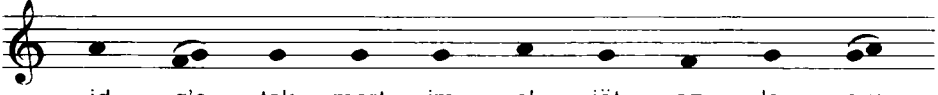
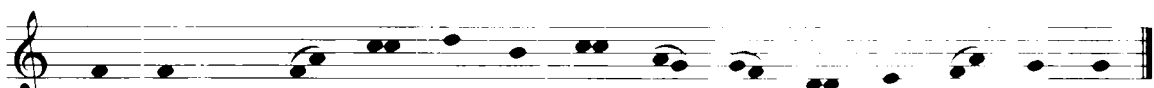
[235] **M**

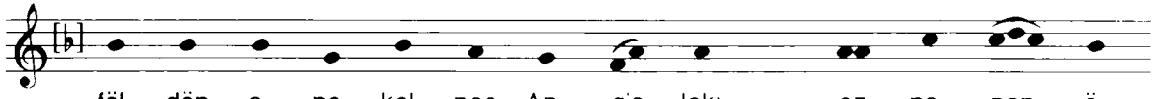
in- den mi szen- ue- de- sünk- nek, i-
 de- i mar el iöt- te- nek, hog' mi tes- tünk-
 ben zen- ued- g'ünc, es lel- künk- ben tisz- tac le- g'ünc.

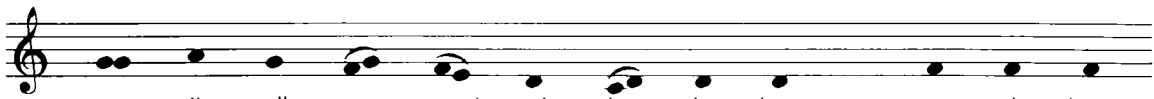
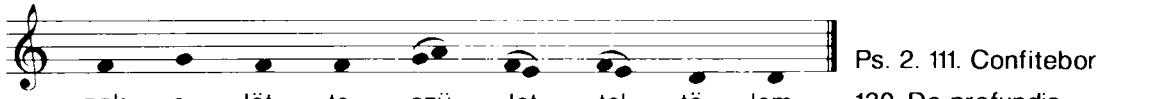
[236] **U**

r- nak vegh va- czo- ra- ia- ra,
 es ö al- do- zat- t'a- ra, ke- resz- t'en ne- pek
 men- n'e- tek, hog' e- rös le- g'en hi- te- tek.

Antiphonae

[237] **H** id- g'e- tek mert im el iöt az Je- sus
 Chris- tus, kit az At- t'a Ur Js- ten meg i- gert va- la.

[238] **E** z na- pon Chris- tus szü- le- tek: ez na-
 pon Jd- ue- zi- tönc meg ie- le- nek: ez na- pon
 föl- dön e- ne- kel- nec An- g'a- lok: ez na- pon ö-
 rül- nek az ke- resz- t'e- nek mond- van: di- czö- seg men'-
 or- szag- ban Js- ten- nek mind ö- rök- ke. Ps. 95. et 149.
32. 130. 111.

[239] **T** e ve- led va- g'ok en At- t'a Js- ten. az
 te di- czö- se- ged- nek i- de- ien. ez vi- lag-
 nak e- löt- te. szü- let- tel tö- lem. Ps. 2. 111. Confitebor
130. De profundis

[240] **A** z at- t'a Js- ten, ez vi- lag- ra bo- cza-

ta az ö szent fi- at, hog' ben- ne bi- zo- kat meg
 sza- ba- di- ta- na az ör- dög- nek ha- tal- ma- bol.

[241] **M**

i- kor szü- le- tek ne-künk czu- da- kep- pen,
 az szüz- nek me- he- böl, ac- kor be te- lec az szent
 i- ras: mi- kent az har- mat ez föld- re le iö- uel,
 hog' id- ue- zi- te- ned em- be- ri nem- zet- se- get; te-
 ged di- cze- rünc e- des Js- te- nünc.

[242] **A**

z be- ke- seg- nek ki- ral- l'a fel ma- gasz-
 tal- ta- tot, ki- nek szí- net lat- ni ki- uan- n'a mind
 ez e- gesz föld.

[243] **M**

in- den i- dö- ben ald- g'ad az Ur Js- tent,

es ker- ied hog' az te u- ta- i- dat i- gaz-
 gas- sa, es min- den i- dö- ben, az te ta- na-
 czid ö ben- ne ma- rad- g'o- nak.

[244] **V** al- last te- g'e- nek min- den fe- le ne- pek
 az Ur Js- ten- nek, es ö- tet di- czer- iek.

[245] **H** at- ra ter- ie- nek es meg sze- g'e- nül-
 tes- se- nek, kic go- nozt a- kar- nak ne- kem.

[246] **E** n Js- te- nem, sza- ba- dicz ki en-
 ge- met, az hi- tet- le- nek- nek ke- zek- böl. Ps.27.
 Jehova lux
 31. Jn te speravi

[247] **E** - lö a- la- nak az föl- di ki- ra- l'ok.
 es az fe- ie- del- mek öz- ue g'ü- le- nek U- runk- nac

el- le- ne, es az ö Chris- tu- sa el- len. Ps.2. et 52.
Quid gloriaris

[248] **S** i- dok- nac Ju- das, il- l'en ie- g'et a- da

mond- uan: az kit en meg czo- ko- lan- dok. az az

Chris- tus fog- ia- tok meg ö- tet.

[249] **A** z Ur Js- ten- nek an- g'a- la, le szal- la

men'- or- szag- bol, es ia- rul- uan, le- for- di- ta

az kö- uet az ko- por- so sza- ia- rul, es ül va-

la rai- ta, al- le- lu- ia, al- le- lu- ia. Ps. 110.
114.

[250] **E** n va- g'ok az Ur Js- ten, es az en ta-

na- czo- mat, nem köz- löm, hi- tet- le- nek- kel.

[251] **E** n el te- met- tet- tem va- la, es fel

ta- mat- tam, mert az en men- n'e- i szent At- t'am,

hoz- za fo- ga- da en- ge- met, al- le- lu- ia,

al- le- lu- ia.

[252] **A** z ke- g'el- mes Je- sus Chris- tus kö- n'ö-

rül- uen em- be- re- ken, ha- tal- mat vön ör-

dö- gön mi el- len- se- gün- kön, al- le- lu- ia.

[253] **F** el ta- ma- da az Je- sus Chris- tus, es U-

ral- ko- dic az ö men- n'e- i szent At- t'a- ual,

al- le- lu- ia, al- le- lu- ia.

[254] **F** el me- g'ek At- t'am- hoz, es az ti At- t'a-

tok- hoz: az en Js- te- nem- hoz, es az ti Js-

ten- tek- höz, al- le- lu- ia.

Ps. 33.

[255] **M** en- n'e- tek el ez sze- les vi- lag- ra,

b

hir- des- se- tek az E- uan- ge- li- o- mot min- den te-
 rem- tet al- lat- nak, az ki hi- end es meg ke- resz-
 tel- ke- dic id- ue- zül, az ki pe- dig nem hi- end,
 nil- uan el kar- ho- zik, al- le- lu- ia. Ps. 19.

J [256] ö- uel szent Le- lek Ur Js- ten, tölcz be a-
 ian- de- kod- dal, az te hi- ue- id- nek szi- ue- ket,
 es az te sze- rel- med- nek tü- zet, ö ben- nek
 fel ger- iezd, ki min- den po- gan ne- pe- ket, sok-
 fe- le n'el- ue- ken, az hit- nek eg- g'es- se- ge-
 re, ösz- ue g'öi- töt- ted: di- cze- ret te ne-
 ked szent Le- lek Ur Js- ten. Ps. 19. 149. Cantate

M [257] on- da Chris- tus az ö ta- nit- ua- ni- nak,

nem had- lak ti- te- ket ar- ua- ul, al- le- lu- ia,
 el me- g'ek es hoz- za- tok iö- uök, al- le- lu- ia,
 es ör- uen- dez az ti szi- ue- tek, al- le- lu- ia.

[258] **D** i- cze- ret es ö- rök di- czö- seg le- g'en
 At- t'a- nac, es az ö szent fi- a- nak, es az
 szent Le- lek Js- ten- nek, mind ö- rök- kön ö- rök- ke.

[259] **D** i- czö- seg le- g'en te ne- ked szent Ha-
 rom- sag, es ne- ked e- g'en- lö Js- ten- seg,
 mind e- le- i- töl fog- uan, most es mind ö- rök-
 kön ö- rök- ke.

[260] **M** eg so- ka- sul- ta- nak az mi el- len- se-

gink Ur Js- ten, es di- cze- ked- nek az ö e-
 re- iek- ben te el- le- ned: de ke- rünk te- ged Ur
 Js- ten, la- gits meg az ö ke- men' szi- uö- ket,
 hog' szent Lel- ked- nek al- ta- la, ter- ie- nek hoz-
 zad, fel- se- ges Ur Js- ten.

V [261] a- la- ki en- ge- met val- land em- be- rek
 e- löt, en- is val- lom ö- tet az en At-
 t'am e- löt.

N [262] em min- den ki mond- g'a ne- kem, U- ram,
 U- ram, me- g'en be men'- or- szag- ban, de ki
 te- szi At- t'am- nak a- ka- rat- t'at, csak az
 me- g'en be men- n'ek- nek or- sza- ga- ban.

Invitatoria

[263] **F**

el ta- ma- dot ki- ralt Je- sus Chris- tust
mi mind- n'a- ian ke- resz- t'e- nek i- mad- g'uk.
Jer- tek el ör- uen- dez- zünk U- runk- ban. es vi-
gad- g'unk id- ue- zi- tö Js- te- nünk- ben. men- uen
az ö te- ken- te- ti- nek e- le- i- ben di- cze- re-
tek- kel, es ui- gas- sa- gos e- nek- le- sek- kel,
e- ne- kel- l'ünk ö ne- ki. Mert nag' Ur az
mi U- runk Js- te- nünk, es fel- se- ges ki- ral'
min- de- nek- nek fe- let- te, el sem ve- ti tö-
le az ö ne- pet, mert ö ha- tal- ma- ban uad-
nak min- den föld- nek ha- ta- ri, es min- den he- g'ek-

nek ma- gos- sa- git al- tal lat- t'a. Mert ö-
 ue az ten- ger es ö te- rem- tet- te ö- tet,
 es az föl- det az ö ke- ze- i e- ke- si- tek:
 Jer- tek el a- zert i- mad- g'uk ö- tet nag' a- la-
 za- los- sag- gal. es sir- iunk az mi te- rem- tö
 Js- te- nünk e- löt: Mert ö az mi U- runk Js-
 te- nünc, es mi va- g'unk az ö ne- pe, es
 az ö me- ze- ie- nek iu- ha- i. Ez na-
 pon ha sza- uat hal- land- g'a- tok, az ti szi- ue-
 te- ket meg ne ke- me- ni- cze- tek; Mi- kep- pen
 az pusz- ta- ban az in- ger- les- nek es ke- ser- tes- nek
 i- de- ien, hol meg ke- ser- te- nek en- ge- met

az ti At- t'a- i- tok, meg es- mer- re- nek en-
 ge- met, es meg la- tak az en cze- le- ke- de- ti-
 met. Neg'- uen esz-ten- de- ig ban- tat- tam ez
 nem- zet- seg- től, es mon- dam hog' e- zek te- ue- l'eg-
 nek az ö szi- uek- ben min- den- ko- ron. es ök
 nem is- me- rek az en u- ta- i- mat, kik- nek
 meg es- küt- tem en ha- ra- gom- ban. hog' so- ha
 be nem men- nek az en n'ü- go- dal- mam- ban.
 Di- czö- seg At- t'a- nak es fi- u- nak. es az szent
 Le- lek- nek: Mi- kent uolt e- le- i- től fog-
 uan mos- tan es min- den- ko- ron, es mind ö-
 rök- kön ö- rök- ke Ug' le- g'en.

[264] **A**

z eg' bi- zon' Js- tent ha- rom- sag- ban,
 es az ha- rom- sa- got eg' Js- ten- seg- ben, ier mi
 ke- resz- t'e- nek i- mad- g'uk. Jö- ue- tek el ör-
 uen- dez- zünk U- runk- ban, es vi- gad- g'unk az mi
 id- ue- zi- tö Js- te- nünk- ben, men- uen az ö te-
 ken- te- ti- nek e- le- i- ben di- cze- re- tek-
 kel, es ör- uen- de- tes e- nek- le- sek- kel, e- ne-
 kel- l'ünk ö ne- ki. Mert nag' az mi U- runk Js-
 te- nünk, es fel- se- ges ki- ral' min- de- nek- nek
 fe- let- te: el sem ue- ti tö- le az ö ne- pet,
 mert ö ha- tal- ma- ban vad- nak min- den föld- nek ha-
 ta- ri, es min- den he- g'ek- nek ma- gos- sa- git

al- tal lat- t'a. Mert ö- ue az ten- ger es ö te- rem-
tet- te ö- tet, es az föl- det az ö ke- ze-
i e- ke- si- tek; Jö- ue- tek el a- zert i- mad-
g'uk ö- tet, nag' a- la- za- tos- sag- gal. es sir- iunk
az- mi te- rem- tö Js- te- nünk e- löt: Mert ö
az mi U- runk Js- te- nünk. es mi ua- g'unc
az ö ne- pe- i, es az ö me- ze- ie- nek iu-
ha- i. Ez na- pon ha sza- uat hal- land- g'a- tok,
az ti szi- ue- i- te- ket meg ne ke- me- ni-
cze- tek: Mi- kep- pen az pusz- ta- ban. az in- ger- les- nek
es ke- ser- tes- nek i- de- ien: hol meg ke- ser-
te- nek en- ge- met az ti At- t'a- i- tok,

meg ke- ser- te- nek en- ge- met, es meg la- tak az
 en cze- le- ke- de- ti- met. Neg'- uen esz- ten- de- ig ban-
 tat- tam ez nem- zet- seg- töl. es mon- dam hog' e-
 zek te- ue- l'eg- nek az ö szi- uek- ben, min- den- ko- ron,
 es ök nem is- me- rek az en u- ta- i- mat,
 kik- nek meg es- küt- tem en ha- ra- gom- ban,
 hog' so- ha be nem men- nek az en n'u- go- dal-
 mam- ban. Di- tsö- seg At- t'a- nak es fi- u- nak, es
 szent Le- lek Js- ten- nek: Mi- kep- pen uolt e- le-
 i- töl fog- uan, mos- tan es min- den- ko- ron,
 es mind ö- rök- kön ö- rök- ke Ug' le- g'en.

Introiti

[265] **S**

zent Le- lek- nek har- mat- t'at, men'- ből
At- t'a Js- ten e- resz- szed es szent i- ge- det
ter- iez- szed, or- sza- go- dat ep- pi- czed,
az te szent i- ge- det ben- nunc g'ü- möl- czöz-
tes- sed. Hi- uek ker- ie- tek az Ur Js- tent
hog' e- rez- zen az ö ne- pe- i kö- zi- ben
mun- ka- so- kat. Di- czö- seg at- t'a- nac es fi-
u- nac, es szent le- lek Js- ten- nek. mi- kep-
pen kez- det- ben di- czö- se- ges ua- la, mos- tan es
mind ö- rök- kön ö- rök- ke, ug' le- g'en. *Szent Leleknek
harmatt'at ...*

[266] **G**

yer- mek szü- le- tek mi ne- künc es be-

ke- seg- nek fe- ie- del- me a- da- tek ne- künc,
 kic bün- nek es lel- ki se- tet- seg- nek ha- tal- ma
 a- la vet- tet- tünc va- la. en- nek bi- ro- dal-
 ma va- g'on mi rai- tunc. ki ne- uez- te- tic
 Js- te- ni ta- nacz- nac kö- ue- te- nek. Di- czer-
 iüc az Ur Js- tent mind ö- röc- ke. Mert czu-
 da- la- tos. hog' az Js- ten ki ö- röc- ke volt,
 az mi id- ues- se- gün- kert em- ber- re lön.
 Di- czö- seg At- t'a- nac es fi- u- nac es szent le-
 lek Js- ten- nek: Mi- kep- pen kez- det- ben di-
 czö- se- ges va- la, mos- tan es mind ö- röc- kön
 ö- rö- cke. Ug' le- g'en. *Gyermek születek ...*

[267] **J**

me el iöt az u-ral-ko-do
 Chri-stus, es az or-szag va-g'on az ö ke-
 sze-ben, es az ha-ta-lom es az bi-ro-
 da-lom. Ur Js-ten az te i-te-le-te-det
 en-ged-g'ed az ki-ral'-nac: Es az te i-gas-
 sa-go-dat az szü-le-tet Je-sus Chri-stus-nac.
 Di-czö-seg At-t'a-nac es Fi-u-nac. es szent le-
 lek Js-ten-nek: Mi-kep-pen kez-det-ben di-czö-
 se-ges ua-la, mos-tan es mind ö-röc-kön ö-
 röc-ke ug' le-g'en. *Jme el iöt ...*

Sequentiae

[268] **A**

Id- g'uk min- n'a- ian az Ur Js- tent,
ki az ö szent fi- at; fel- ta- maz- ta di- czö-
seg- gel: Al- le- lu- ia, al- le- lu- ia, al- le-
lu- ia. Há- lat ad- g'unk most ö ne- ki, es
di- czer- iüc nag' io uol- tat mind ö- röc- ke,
Al- le- lu- ia, al- le- lu- ia, al- le- lu- ia.

[269] **J**

e- sus Chris- tus ma az men'- or- szag- ban fel
me- ne, hog' mi ne- künc helt zer- ze- ne, es min-
den szük- se- günk- röl gon- dot ui- sel- ne: Al- le
lu- ia, al- le- lu- ia, al- le- lu- ia. Es ü-
le az At- t'a Js- ten- nek iob- ia- ra, kit ua- runc

az i- te- let- re hog' min- ket hoz- za ha- son- la- tos-
 sa te- g'en, Al- le- lu- ia, al- le- lu- ia, al-
 le- lu- ia.

[270] **A**

t- t'a min- den- ha- to Js- ten- nek szent lel- ke,
 mel- l'et Chris- tus ne- künc n'e- re la- koz- zek mi ue- lünc
 ö- rök- kül ö- rök- ke, Al- le- lu- ia, al- le-
 lu- ia, al- le- lu- ia. Ki min- ket ui- gaz- tal-
 l'on, s ui- la- go- si- czon, es ui- zi- uet te- rem- czen,
 es min- den i- gas- sag- ba ö- el be ui- g'en,
 Al- le- lu- ia, al- le- lu- ia, al- le- lu- ia.

[271] **B**

ö- cza- ta az szüz- höz, nem min- den an- g'a- lat,
 de ö- e- rös- se- get, Gab- ri- el an- g'a- lat,

em- ber- nek sze- re- tö- ie. Kü- de mi e- ret-
tünk, ö e- rös an- g'a- lat, ter- me- sze- tet g'ö- zö,
mi bi- zon- sa- gunk- ra, zű- töl szű- le- tet- uen.
Ter- me- ze- tet meg g'ö- zö di- czö- seg- nek ki- ral- l'a,
bir- ion es or- sza- gol- l'on, es bü- nünk zöp- lö- iet,
ve- g'e ki köz- zü- lünk. Ke- ue- l'ek- nek es el tör- ie,
i- g'e- kö- ze- te- ket, ör- dö- gök- nek n'a- ko-
kat n'om- ia ha- tal- ma- ual, az ha- tal- mas ki- ral'.
Vi- lag el- len- se- get el küld- g'e mi ro- lunk,
es ue- le or- sza- gol- tas- son min- ket az ö szent
At- l'a- nak or- sza- ga- ban. Men' el te ki kü-
det- tel nag' ö- röm mon- da- ní, ie- lencz meg az re-

gi i- ras- nak mon- da- sat, kö- uet- seg- nek io-
 sza- gat. Men' el te io kö- uet, id- uez- l'ed az szü- zet,
 ke- g'e- lem- mel tel- l'es, Ur va- g'on te ve- led,
 es mon- g'ad Ma- ri- a- nak hog' ne fel- l'en. Szent szüz
 te fo- gad- g'ad, Ur Js- ten- nek fi- at, ki- ben meg
 tart- ha- tod, az zü- zes- seg- nek io- sza- gat,
 es min- den fo- ga- dast. Hal- la es fo- ga- da,
 Gab- ri- el mon- da- sat, hi- ue es fo- ga- da,
 es szü- le mag- za- tot, de nag' czu- da- la- tost.
 Em- be- ri nem- zet- nek szent- se- ges ta- na- czat,
 Js- tent es em- bert es At- t'at, em- be- rek- nek al-
 lan- do be- ke- se- get. Ki- nek e- rös- se- ge

min- ket ug' e- rös- si- czen, hog' ez vi- lag ha-
 bo- ru- ia, es tes- tünk e- se- ti, min- ket
 ne sert- hes- sen. De az ke- g'es szent Le- lek,
 bü- nün- ket meg bo- cza- sa, hal- las- nak al-
 ta- la, a- ian- de- koz- zon meg es ben- nünk la-
 koz- zek. Ki ne- künk en- ged- g'e bü- nünk- nec bo-
 cza- nat- t'at: Kit mi most tisz- te- lünk, ad- g'on
 la- ko- dal- mat, men- n'ek- nek or- sza- ga- ban.

[272] **M**

i ke- resz- t'e- nek al- doz- zunk, di- cze-
 re- tek- kel, hus- ue- ti ba- ran- nak. Ba- ran' iu- ha-
 it meg valt- uan, Chris- tus ar- tat- lan le- uen, bü- nö-
 sö- ket At- t'a- nak meg en- gesz- te- le. Ha- lal es

az e- let czu- da- kep- pen meg üt- kö- ze- nek,
 e- let- nek fe- ie- del- me meg ha- la. De fel
 ta- ma- da men'- ben im- mar u- ral- ko- dik, ö- riz,
 sza- ba- dit, es min- ket id- ue- zit. Mőnd meg ne- kőnk
 Ma- ri- a, mit lat- tal az ű- ton: E- lõ Chris- tus-
 nak ko- por- so- iat, es fel ta- ma- dot- nak di-
 cző- se- get lat- tam. Bő- zon- sa- gul an- g'a- lo- kat
 es az ő ru- ha- it. Fel ta- mat Chris- tus en
 re- men- se- gem, ki hi- ue- i- nek e- lõt- te
 me- g'en Ga- li- le- a- ban. Hid- g'őnk in- kab az eg'
 i- gaz Ma- ri- a- nak, hog' nem mint si- dok-
 nak ha- mis- sa- ga- nak. Tud- g'őnk Chris- tust i- ga- zan

ha- lot- ta- i- bol fel- ta- mad- tat len- ni. Te g'ö-

zö ki- ral' ir- gal- maz ne- künk, al- le- lu- ia.

[273] **A**

z min- den- ha- to ki- ral' ez ma- i

na- pon. Mind ez vi- la- got nag' ha- tal- ma- ual

meg val- ta. Gjö- ze- de- lem- mel az men' or- szag- ban fel

me- ne. Mert neg'- uen nap- ia hog' fel ta- ma- dot va- la.

Az szent na- po- kon szol- ga- it ba- to- ri- ta.

Es lel- ki be- ke- seg- nek ie- let A- pos- to- lok-

nak hag'- uan. Kik- nek a- da ol' ha- tal- mat, hog' em-

be- re- ket bü- nök- bö- l ol- doz- na- nak. El kül- de ö-

ket ez ui- lag- ra ke- resz- tel- ni min- den em- be-

re- ket At- t'a- nak es Fi- u- nak es szent Le- lek-

nek ne- ue- ben. Es ve- lek le- uen meg ha- g'a ne-
 kic hog' Je- ru- sa- lem- böl el ne men- ne- nek, de
 ot meg var- nak az ö i- ge- re- tit. Mert nem sok
 nap el mul- uan, el kül- döm ug' mond nek- tek az vi-
 gasz- ta- lo szent Le- lek Js- tent. Es lesz- tek ne- kem
 ta- nu- im Je- ru- sa- lem- ben, si- do- sag- ban es az
 sa- ma- ri- a- ban. Es hog' ezt meg mon- da ö lat-
 tok- ra fel e- mel- te- tek az egh fe- le. Es az
 fe- n'es köd kör- n'ül ve- ue ö- tet es kic az eg- ben
 öt nesz- nek va- la, i- me mel- let- tek ket an- g'al
 meg al- la fe- ier ru- hak- ban. Ne- kik ezt mond- uan:
 mit czu- dal- koz- toc ti men'- or- szag fe- le. Mert az

Je- sus ki fel ui- te- tek tö- le- tek At- t'a Js- ten-
 nek iob- ia- ra. Mint fel me- ne ek- kep- pen el iö min-
 ket fe- ien- kent mind meg i- tel- ni. Oh min- den- ha-
 to ö- rök Js- ten, az em- bert kit te- rem- tel, kit
 pa- ra- di- czom- bol. Nag' al- nok- sag- gal az ör- dög ki-
 ue- te, es ue- le ed- g'üt fog- uan ui- ue po- kol- ban.
 Az te szent ve- red- del kit meg val- tal Ur Js- ten. Js-
 met- len fel me- ne hon- nan eg'- czer le- e- sek, pa- ra-
 di- czom- nak di- czö- se- ge- ben. Mi- ko- ron iö- uen- dez
 ez ui- la- got i- tel- ni. Ke- rünk adg' mi ne- künk mind
 ö- rök- kön ö- rök- ke az szen- tek- kel ed- g'üt ö- rül- nünk.
 Hol te ne- ked e- ne- kel- l'ünk di- cze- re- tet

[274] **A** z szent Le- lek a- ian- de- ka le- g'en ve- lünk.

Ki az mi szi- ue- ink- nek bel- sö re- sze- ben la-
koz- zek. Min- den lel- ki bü- nö- ket mi tö- lünk el
ta- uoz- tat- uan. Vi- la- go- si- to es el- te- tö
szent Le- lek. Az mi szi- uünk- nek ho- ma- l'at meg tisz-
ti- czad. Jo a- ka- ra- tu ke- resz- t'e- nek- nek oh te
szent sze- re- tö- ie. Bo- czas- sad az te a- ian- de- ki-
dat az mi er- ze- ken- se- günk- ben. Te min- den go- nos-
sa- gos bü- nők- ből min- ket tiz- ti- to szent Le- lek.
Tiz- ti- czad meg ne- künk fe- ien- kent az mi lel- ki
sze- me- in- ket. Hog' lat- has- suk az mi fel- se- ges
te- rem- tö Js- te- nün- ket. Kit az tisz- ta szü- nek

sze- me- i ki- ual- kep- pen lat- hat- nak. Pro- phe- ta- kat
fel ger- iesz- tel, hog' az Chris- tus- nac ne- mes di- cze- re-
tit meg hir- det- nek. A- pos- to- lo- kat ba- to- ri-
tal, hog' az Chris- tus- nak ne- uet mind ez vi- la- gon
vi- sel- nek. Mi- ko- ron re- gen te- rem- te ez vi- la-
got az min- den- ha- to ö- rök Js- ten. Te az ui-
zek- nek fe- let- te a- ian- de- ko- dat ki ter- iesz- ted
szent Le- lek Js- ten. Az ke- rezt- se- get id- ues- se-
günk- re ne- künc szen- te- led. Szent a- ian- de- kod- dal
lel- künk- ben min- ket mind meg tisz- tit- uan. Sok n'el- ue-
ken osz- lot ui- la- got es szer- ze- se- ket meg eg- g'e-
si- tel. Bal- uan' i- ma- do- kat az Ur Js- ten- nek

i- ma- da- sa- ra, so- kat te- rit- uen. Te ne- ked
a- zert mi kö- n'ör- günk, meg hal- gas ke- g'el- mes- sen
szent Le- lek Js- ten. Ki- nel- kül min- den i- mat- sa-
gok csak hi- a- ban mon- dat- nak az Ur Js- ten- nek.
Oh- te ki min- den i- dö- be- li szen- te- ket
Meg ta- ni- tot- tad az te szent a- ian- de- kod- dal, ö-
ket te hoz- zad fog- lal- uan. Az nap is- met- len az
Chris- tus A- pos- ta- lit A- ian- de- ko- za nag'
czu- da a- ian- dek- kal, kit sen- ki nem hal- lot ua- la.
Es ez na- pot az- zal meg di- czö- i- ted.

N [275] ag' si- ra- lom- mal fo- haz- kod- g'unc az nag'
Ur Js- ten- höz, meg es- mer- uen bü- ne- in- ket

es a- zok- nac ve- get vet- uen. Nincz az eg a- lat
 i- gaz em- ber az Js- ten- nek e- löt- te, ki ma-
 ga- ual iol te- het- ne, es el- le- ne nem ve- te- ne.
 A- dam At- t'ank- tul fog- ua ha meg szam- lal- l'uk,
 az em- bert bün- ben ta- lal- l'uk csak az eg' Chris-
 tust el ki ua- lasz- t'uk. Min- de- nek mel- toc vol-
 tac az kar- ho- zat- ra, es az nag' tü- zes po-
 kol- ra, kic szü- let- te- nek ez ar- n'ek vi-
 lag- ra. Szent Da- uid az Js- ten- nek el- le- ne
 ve- tet va- la, mert pa- rász- nal- ko- dot va- la,
 es i- gaz em- bert ölt ua- la. Szent Pe- ter az Ur
 Js- tent ha- rom- zor meg ta- ga- da, hog' in-

g'en sem tut-ta vol-na, es so-ha nem lat-ta
vol-na. Ne kö-ues-sük vet-ke-ket, de csak az ö
hi-te-ke-t, es-mer-iük Js-te-nün-ke-t, meg bo-
czat-t'a bü-ne-in-ke-t. Nag' szép szo-ual hiu
min-ke-t, hog' el ve-szi bü-ne-in-ke-t, csak
val-l'uk mi hi-tün-ke-t, es kö-ues-sük Mes-te-
rün-ke-t. Ki nag' soc-i-ge-ret-tel, ki-nal
az ö-röc-e-let-tel, es vi-gasz-tal ezt mond-
uan, az ö-szent i-ge-ie-uel. Ter-ie-tek meg
en hoz-zam, mert en ir-gal-mas va-g'oc, es
az ti bü-ne-i-tek-nel, na-g'ob az en ir-
gal-mas-sa-gom. E-lök ug' mond en ö-rök min-den-

ha- to nag' Js- ten, nem a- ka- rom sen- ki- nek
 ve- sze- del- met kar- ho- zat- t'at. Va- la- mi- kor en
 hoz- zam az em- ber föl fo- haz- ko- dik, es
 az bün- böl ki te- rend ar- rol meg- nem em- le-
 ke- zem. Mos- tan va- g'on az ö- dö, mos- tan va-
 g'on az o- ra mert ez u- tan sen- ki- nek,
 nem a- da- tic id- uös- seg. Ter- iünc meg az Chris-
 tus- hoz, mi e- des meg- val- tonk- hoz, es lel-
 ki pasz- to- runk- hoz, men' or- sza- gi u- runk- hoz.
 Ker- iünk hi- tet ö- tö- le, es io cze- le- ke-
 dö a- ian- de- kat, hog' ked- ue- ben iar- has- sunc,
 es csak ne- ki szol- gal- has- sunc. Ki men- n'eg- ben

szent At- t'a- nac, iob ke- ze fe- löl ül, es iö-
 uen- dö i- tel- ni, min- de- ne- ket, hol- ta- kat
 es e- le- ue- ne- ket.

[276] **S** zent az At- t'a Js- ten min- de- nek- nek te-
 rem- tö- ie. Szent az Fi- u Js- ten az mi meg
 val- to U- runk Je- sus Chris- tus. Szent az vi- gasz- ta-
 lo es meg szen- te- lö szent Le- lek Js- ten, ha- rom
 sze- mel' eg' bi- zon' Js- ten, Se- re- gek- nek U- ra.
 Mind az men- nek föld- nek ke- rek- se- ge, tel- l'es
 nag' di- czö- se- ged- del, min- de- nek- nek te- rem- tö- ie.
 Leg' ir- gal- mas ne- künk bü- nö- sök- nek mi ke- g'es
 Js- te- nünk, i- gaz- gas az ö- rök e- let- re men-

n'ek- nek bo- dog- sa- ga- ra. Al- dot az mi U- runk Je-
sus Chris- tus ki szüz- töl szü- le- tek, id- ues- se- günk-
re ne- künk a- da- tek, Ur Js- ten- nek ne- ue- ben.
Leg' ir- gal- mas *ne- künk...* Js- ten- nek *bá- rá- nya le-*
sus Chris- tus mi id- vös- se- günk ki ál- do-
zat löt az ke- reszt lán, az mi bü- ne- in- kért.
Légy ir- gal- mas né- künk... Sok nyo- mo- ru- ság- ban, ki- ál-
tunk Vr Is- ten, se- gits az szent Lé- lek Is- ten-
nel, vi- gaz- tald megh lel- kün- ket: Adgy tes- ti és lel-
ki bé- kes- sé- get, hogy szol- gál- has- sunk mi té-
ge- det, mi V- runk, és mi Is- te- nünk.

Passio Christi

Matthaeus 26

Evangelista

[277] **M** i U- runk Je- sus Chris- tus- nak kin

szen- ue- de- set, ek- kep- pen ir- ta- meg szent Mat- the

E- uan- ge- lis- ta. Az i- dö- ben, mi- kor el kö-

zel- get- ne az hus- uet- nek in- ne- pe nap- ia, mon-

da U- runk Je- sus az ö ta- nit- ua- ni- nac.

Jesus

Tud- g'a- tok, hog' ket nap el mul- uan, hus- uet- nek

in- ne- pe nap- ia le- szen, es az em- ber- nek fi-

a el a- rul- ta- tik, hog' meg fe- zi- tes- sek.

Evangelista

Ac- ko- ron eg'- be g'ü- le- nek az pa- pi fe- ie-

del- mek, es az i- ras tu- dok az nep- nek e- löt-

te ia- ro- i- ual, az pa- pi fe- ie- de- lem- nek

ha- za- ban, ki mon- da- tik va- la Ca- i- phas- nac.
 Es ta- na- czot tar- ta- nac Je- sus el- len, hog' ö-
 tet cza- lard- sag- gal meg fog- na- iac, es meg öl-
Chorus
 ne- iek. Jm ezt mond- g'ak va- la. Nem az Jd- nep
 na- pon: ne ta- lan- tan zen- dü- les le- szen az köz
Evangelista
 nep kö- zöt. Mi- ko- ron a- zert vol- na Je- sus
 Be- tha- ni- a- ban, pok- los si- mon- nak ha- za- nal, ia-
 rul- uan ö hoz- za eg' asz- szo- ni al- lat, vi- uen
 a- la- bast- rom kö- böi czi- nalt e- den- ben dra- ga ke-
 ne- tet, es ön- te az le- te- le- pe- det Je-
 sus- nak fe- ie- re. Az ta- nit- ua- n'oc pe- dig ezt
 lat- uan, fe- let- te i- gen meg ha- bo- ro- da- nac

Chorus

rai- ta ezt mond-uan: Mi- czo- da ve- sze- de- lem ez:
El ad- hat- tak vol- na ez ke- ne- tet nag' soc pen-
zen, es az sze- ge- n'ek- nek oszt- hat- tak vol- na.

Evangelista

Meg is- mer- uen ezt Je- sus mon- da ö ne- kic.

Jesus

Mi- ert ha- bo- rod- ta- tok meg ez asz- szo- ni al-
lat- ra, mert io dol- got cze- le- ke- det en ve- lem.

Lam az sze- ge- n'ek min- den- ko- ron ve- le- tek vad-

nak, de en nem min- den- kor le- szek ti ve- le- tek.

Es mi- uel hog' ez asz- szo- ni al- lat, ez ke- ne-

tet az en tes- tem- re töl- töt- te, az en te- met- se-

gem- nek o- ka- ert mi- uel- te. Bi- zon mon- dom ti

nek- tek, va- la- hol az E- uan- ge- li- um hir- det- te-

tik ez sze- les vi- la- gon, ez is meg mon- da- tik, hog'
 ezt cze- le- ket- te, az ö em- le- ke- ze- ti- re.
Evangelista
 Ac- ko- ron el- me- ne eg' az ti- zen- ket ta- nit-
 ua- n'ok köz- zül, ki mon- da- tik va- la Ju- das Js-
 ca- ri- o- tes- nek, az pa- pi fe- ie- del- mek- höz
Princeps
 es mon- da ne- kik: Mit a- kar- tok en- ne- kem ad-
 ni, es en az Je- sust ti nek- tek ke- sze- tek- ben
Evangelista
 a- dom. Es a- zok i- ge- re- nek ö ne- ki har-
 mincz e- züst pen- zö- ket. Es ez u- tan Ju- das al-
 kal- ma- tos- sa- got ke- res va- la rai- ta, mi- kep-
 pen ö- tet kez- ben ad- hat- na- ia. Az hus- uet- nek
 in- ne- pe- nek el- sö nap- ian, ia- ru- la- nak az

Chorus

ta- nit- ua- n'ok Je- sus- hoz ezt mond- uan. Hol a- ka-
rod hog' meg sze- rez- zük te ne- ked meg en- ni az hus-
Evangelista
ue- ti ba- rant? Mon- da U- runk Je- sus ö ne-
Jesus
ki- ek. Men- n'e- tek be az va- ros- ban eg' em- ber-
höz, es mond- g'a- tok ezt ö ne- ki- e. Az mes-
ter azt mond- g'a: az en i- döm kö- zel va- g'on. te
na- lad szer- zem meg az veg va- czo- rat. az en ta-
Evangelista
nit- ua- nim- mal. Es ac- kep- pen cze- le- ke- de- nek
az ta- nit- ua- n'ok, mi- kep- pen meg mon- ta va- la
ö ne- ki- ek Je- sus. Es meg szer- zek az veg
va- czo- rat. Mi- ko- ron pe- nig be est- ue- le- det
vol- na, le te- le- pe- dek Je- sus az ö ti- zen-

ket ta- nit- ua- ni- ual, es az va- czo- ra köz- ben

mon- da ö ne- ki- ek: Bi- zon mon- dom ti nek-

tek, hog' ma ti köz- zü- le- tek eg' en- ge- met el

Evangelista

a- rul. Az ta- nit- ua- n'ok e- zen i- gen meg szo-

b

mo- rod- uan, mind- n'a- ian kez- dek ezt mon- da- ni- a:

Chorus *Evangelista*

A- uag' en va- g'ok- e az U- ram? Fe- le- le pe-

Jesus

nig U- runk Je- sus ezt mond- uan: Az ki az ö

ke- zet en ve- lem eg- g'üt az tal- ban be mar- t'a, az

a ki en- ge- met el a- rul. Jol- le- het hog'

az em- ber- nek fi- a ha- lal- ra me- g'en az mint ir-

uan va- g'on ö fe- lö- le, de iai az em- ber-

nek, az ki al- tal az em- ber- nek fi- a el a-

rul- ta- tik. Job volt vol- na, ha ez vi- lag- ra
Evangelista

nem szü- le- tet vol- na az em- ber. Fe- le- le pe-
Judas *Evangelista*

dig Ju- das az ki ö- tet el a- ru- la ezt
Judas *Evangelista*

mond- uan: Nem- de en va- g'ok- e az Mes- ter? Mon- da
Jesus *Evangelista*

ö ne- ki- e Je- sus: Te mon- dod. Az va-
Jesus

czo- ran ve- ue Je- sus az ke- n'e- ret. es ha- la-
Jesus

kot ad- uan meg sze- ge, es a- da az ö ta- nit-
Jesus

ua- ni- nac ezt mond- uan: Ve- g'e- tek es e- g'e-
Evangelista

tek ez az en tes- tem. Es vö- ue az po- hart- is
Jesus

ha- la- kot ad- uan, es a- da az ö ta- nit- ua-
Jesus

ni- nak ezt mond- uan: J- g'a- tok min- n'a- ian ez
Jesus

po- har- bol, mert ez az en ve- rem, uy tör- uen- nek

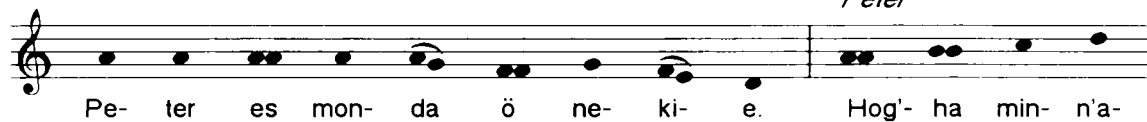
ve- re, mel' nag' so- ka- kert ki on- ta- tik bü- nök-
nek bo- cza- nat- t'a- ra. Mert azt mon- dom ti nek- tek,
nem i- szom, ez nap- sag- tul fog- ua ez szö- lö- nek ne-
me- böl, mind az na- pig- lan, mi- ko- ron i- jan- dom
azt ti ve- le- tek u- yon- nan, az en At- t'am- nak
Evangelista
or- sza- ga- ban. Es di- cze- re- tet mond- uan ki me-
ne- nek az o- lai fa- nak he- g'e- re, ho- lot mon-
Jesus
da Je- sus az ö ta- nit- ua- ni- nac. Mind- n'a- ian
ez e- iel ti meg bot- ran- koz- tok en ben- nem.
Mert ir- uan va- g'on: Meg ve- rem az pasz- tort,
es az n'ai- nak iu- ha- i el osz- lat- tat- nak.
De mi- nek u- ta- na fel ta- ma- dan- dok, e- löl

Evangelista

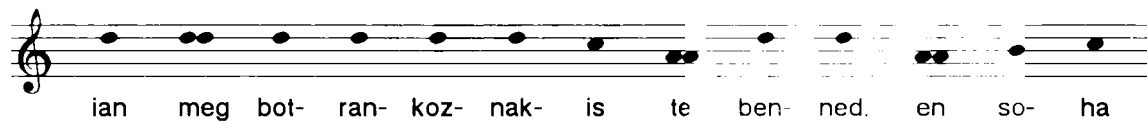

vesz-lek ti-te-ket Ga-li-le-a-ban. Fe-le-le

Peter

Pe-ter es mon-da ö-ne-ki-e. Hog'-ha min-n'a-

ian meg bot-ran-koz-nak-is te ben-ned. en so-ha

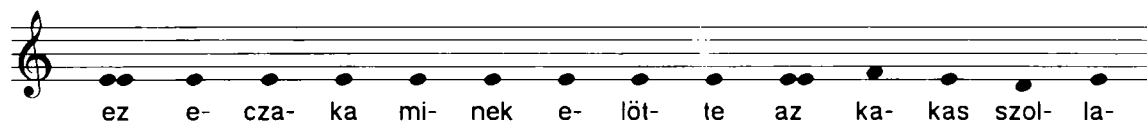

meg nem bot-ran-ko-zom. Mon-da ö-ne-ki-e

Jesus

U-runk Je-sus: Bi-zon mon-dom te ne-ked, hog'

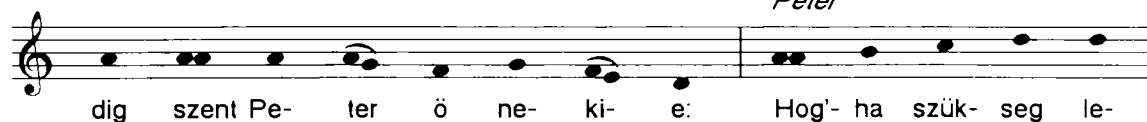
ez e-cza-ka mi-nek e-löt-te az ka-kas szol-la-

Evangelista

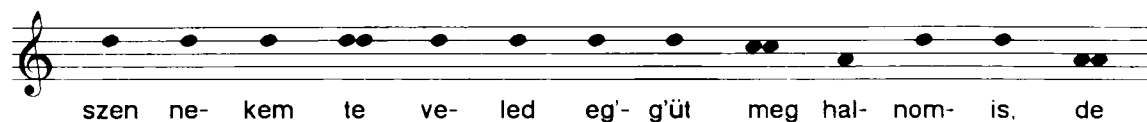

na, ha-rom-szor en-ge-met meg ta-gadz. Mon-da pe-

Peter

dig szent Pe-ter ö-ne-ki-e: Hog'-ha szük-seg le-

szen ne-kem te ve-led eg'-g'üt meg hal-nom-is, de

Evangelista

en te-ge-det meg nem ta-gad-lac. U-g'an a-

zon-kep-pen az ta-nit-ua-n'ok-is min-n'a-ian mon-

da-nak. Ac-ko-ron me-ne Je-sus az ö ta-nit-

ua- ni- ual az fa- lucz- ka- ban, mel' mon- da- tik Get-

se- ma- ne- nac, az ho- lot mon- da Je- sus az ö ta-

Jesus

nit- ua- ni- nak. Ül- l'e- tek vesz- teg it eg' ke- ues-

se, mig- len ta- uul me- g'ek es i- mat- ko- zom.

Evangelista

Es mel- le- ie ve- ue Pe- tert es Ze- be- de- us-

nak ket fi- at, kez- de szo- mor- kod- ni es ke- ser-

ge- ni. Ac- ko- ron mon- da Je- sus ö ne- kik.

Jesus

Szo- mo- ru az en lel- kem, mind ha- la- lig- lan.

Le- g'e- tek vesz- teg it es vi- g'az- za- tok en ve- lem.

Evangelista

Es on- net eg' ke- ues- se ta- uul men- uen, le bo-

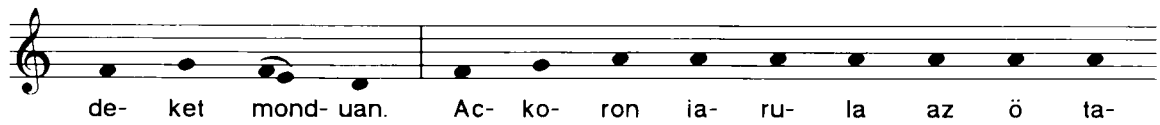
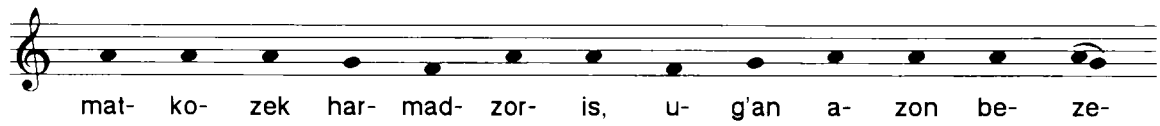
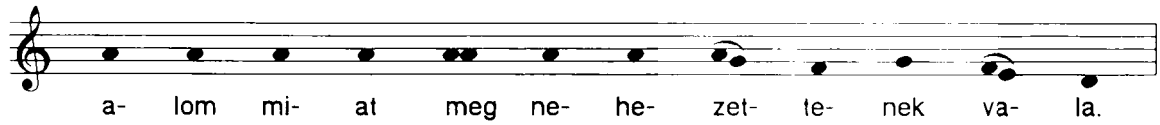
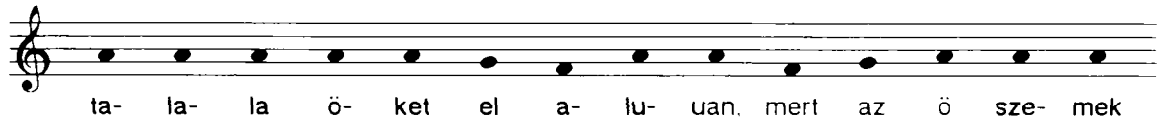
ru- la az ö or- cza- ia- ra, i- mat- koz- uan es

Jesus

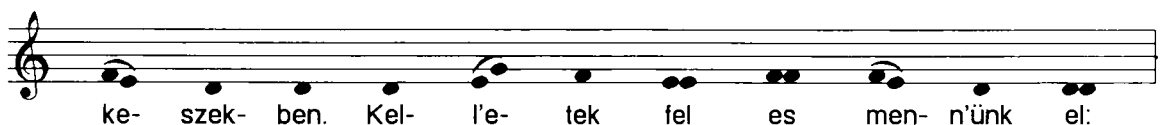
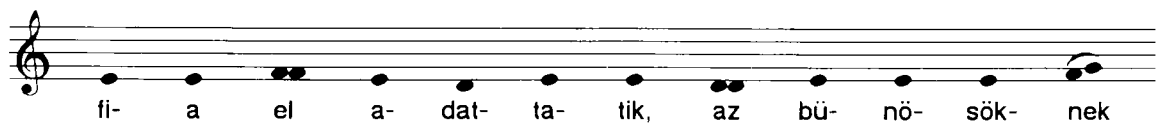
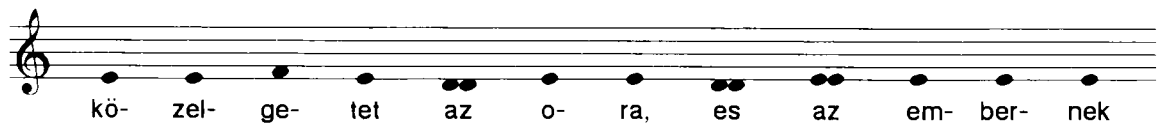
mond- uan: En szent At- t'am, ha le- het- se- ges ta- uoz-

zek el en tö-lem ez po- har. Jol- le- het nem
 ug' le- g'en az mint en a- ka- rom. de az mi- kep-
Evangelista
 pen te a- ka- rod. Es iö- ue az ö ta- nit- ua-
 ni- hoz, es ta- la- la ö- ket el a- lu- uan, es
Jesus
 mon- da Pe- ter- nek. Ec- kep- pen nem vi- g'az- hat-
 tok- e en ve- lem eg' o- ra- ig- lan. Vi- g'az- za-
 tok es i- mat- koz- za- tok, hog' ki- ser- tet- ben ne
 es- se- tek. Mert az le- lek ke- szen va- gyon, de az
Evangelista
 test i- gen e- röt- te- len. Es is- met- len ma- sod-
Jesus
 szor is el me- ne, es i- mat- ko- zek ezt mond- uan:
Jesus
 En szent At- t'am, hog' ha el nem ta- uoz- ha- tik en
 tö- lem ez po- har, ha- nem- ha meg kos- to- lom ö- tet,

Evangelista

Jesus

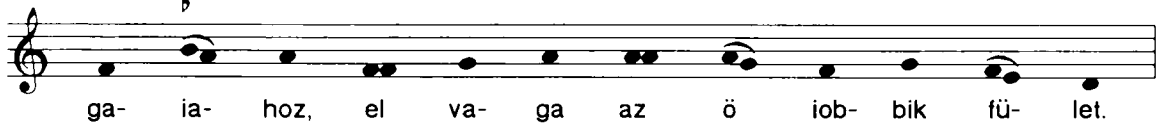
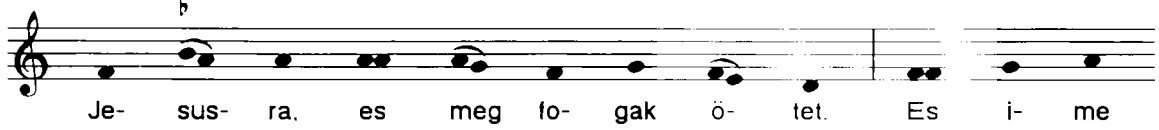
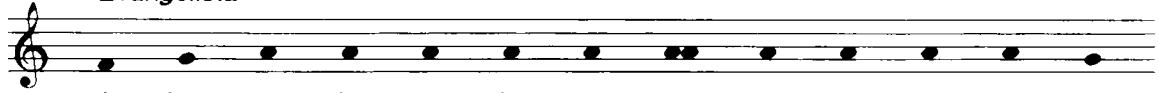
Evangelista

el a- rul. A- zon- köz- be mi- kor e- ze- ket be-
szel- le- ne, i- me Ju- das eg' az ti- zen- ket ta-
nit- ua- n'ok köz- zül el iö- ue. es ö ue- le
nag' sok si- do se- reg, feg'- ue- rek- kel es do- ron-
gok- kal, kic el kül- det- tek va- la az pa- pi fe-
ie- del- mek- töl, es az fő ne- pek- töl. Az ki
pe- dig ö- tet el a- ru- la. ill' ie- len- se- get
Judas
a- dot va- la ö ne- kic mond- uan: Va- la- kit en
meg czo- ko- lan- doc, az az Chris- tus meg fog- ia- toc
Evangelista
ö- tet. Es nag' ha- mar- sag- gal ia- ru- la Je-
Judas *Evangelista*
sus- hoz ezt mond- uan: Jd- uöz leg' Mes- ter! Es meg
czo- ko- la o- tet. Je- sus pe- dig mon- da ö

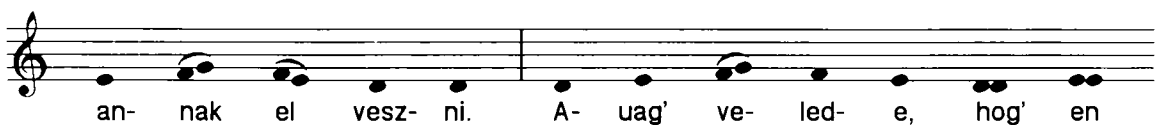
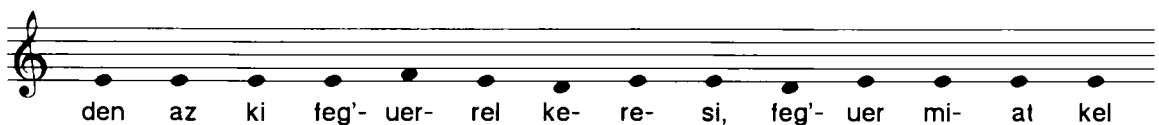
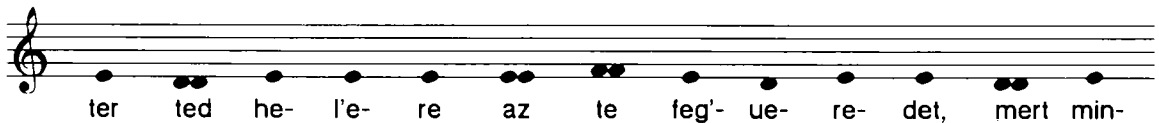
Jesus

Evangelista

Jesus

en- ne- kem nag' sok se- reg an- g'a- lo- kat. De mi-
 kep- pen tel- l'e- sed- ne- nek be az i- ra- sok, mert
Evangelista
 en- nek ek- kep- pen kel len- ni. Es a- zon o- ra-
Jesus
 ban mon- da Je- sus az se- re- gek- nek. Ki iöt- te-
 tek en re- am, ug' mint eg' go- noz te- uö- re, feg'- ue-
 rek- kel es do- ron- gok- kal, hog' meg fog- ia- tok en-
 ge- met. Min- den na- pon ü- lök ua- la ti ve- le-
 tek, ta- nit- uan az temp- lom- ban, es meg nem fo- ga- tok
Evangelista
 en- ge- met. Mind e- zek a- zert ec- kep- pen löt- te-
 nek, hog' be tel- l'e- sed- ne- nek az pro- phe- tak- nak
 i- ra- si. Ac- ko- ron az ta- nit- ua- n'ok ö- tet
 el hag'- uan mind- n'a- ian el fu- ta- nak. Az si-

b

dok pe- nig meg fog- uan U- runk Je- sust, vi- uek ö-

tet Ca- i- phas- nak az pa- pi fe- ie- de- lem- nek,

hol az i- ras tu- dok es az fő ne- pek ösz- ue

g'ül- te- nek va- la. Pe- ter pe- dig kö- ue- ti va-

la ö- tet ta- uul föl- dön, mind az pa- pi fe- ie-

de- lem- nek tor- na- cza- ig- lan. Es o- da be

men- uen ül va- la az szol- gak- kal, hog' az do- log-

nak ve- get lat- hat- na- ia. Az pa- pi fe- ie- del-

mek pe- dig es mind az e- gesz ta- nats, ke- res- nek

va- la ha- mis ta- nu- kat Je- sus el- len, hog' ö-

tet ha- lal- ra ad- hat- na- iak, es nem ta- la-

la- nak. Jol- le- het hog' sok ha- mis ta- nuk iöt-

b

te- nek va- la. Veg- re el iu- ta- nac ket ha- mis

Chorus

ta- nuk es ezt mon- dak: Ez az em- ber azt mon-

dot- ta, el tör- he- tem en az Js- ten- nek temp- lo-

mat, es har- mad na- pon is- met fel e- pit- he- tem

Evangelista

ö- tet. Es fe- lel- uen az pa- pi fe- ie- de-

Princeps

lem mon- da ö ne- ki Sem- mit nem fe- lelz- e

a- zok- ra, az mel- l'e- ket te el- le- ned bi- zo-

Evangelista

nit- nak? Je- sus pe- nig vesz- teg hal- gat va- la, es

az pa- pi fe- ie- de- lem mon- da ö ne- ki- e:

Princeps

Ken- sze- rit- lek te- ge- det az e- lö Js- ten- re, hog'

mond meg mi ne- künk, ha te vag' az Chris- tus, az e-

Evangelista

lö Js- ten- nek fi- a. Mon- da ö ne- ki- e

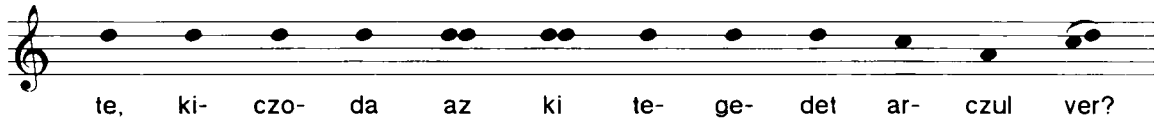
Jesus

Je- sus: Te ma- gad mon- dad. De bi- zon- n'al mon- dom
ti nek- tek, en- nek u- tan- na meg lat- t'a- tok az
em- ber- nek fi- at, ül- uen az Js- ten- nek iob ke-
sze fe- löl, es az i- te- let- re iö- uen az e-

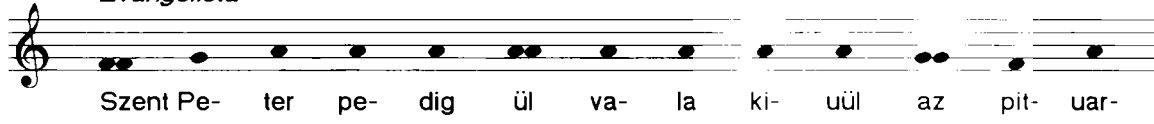
Evangelista

gek- nek föl- hö- i- ben. Ac- ko- ron az pa- pi fe-
Princeps
ie- de- lem ru- ha- iat szag- gat- uan mon- da. Ka- rom-
last szol- la. Mi szük- seg er- re töb ta- nu- kat
hoz- nunk, i- me mos- tan hal- l'a- tok az ö ka- rom-
Evangelista
la- sat, mint tec- zik ti nek- tek? A- zoc pe- dig fe-
Chorus *Evangelista*
lel- uen mon- da- nac: Mel- to ha- lal- ra. Ac- ko-
ron meg pök- dö- sek az ö or- cza- iat, es n'a- kon
ve- rik va- la ö- tet. Ne- mel- l'ek ar- czul ver- uen

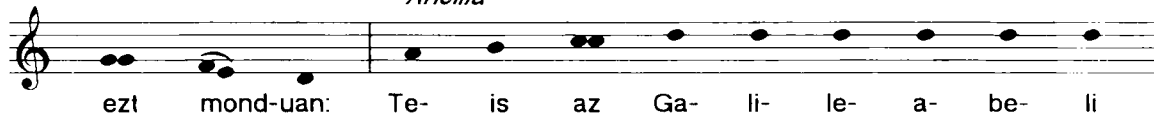
Chorus

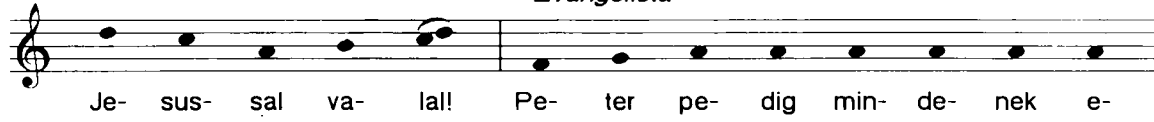
Evangelista

Ancilla

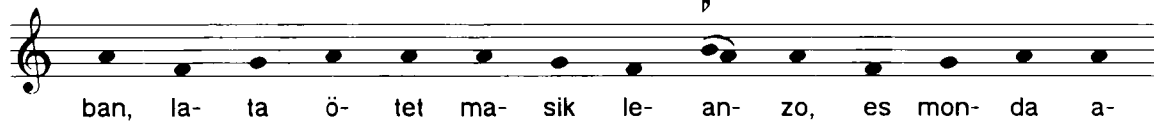
Evangelista

Petrus

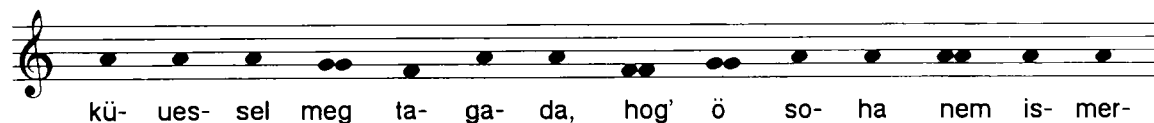
Evangelista

Ancilla

Evangelista

te vol- na az em- bert. Es ke- ues i- dö mul- uan,
 ia- ru- la- nak az kic ot al- nak va- la es mon-
Chorus
 da- nac Pe- ter- nek: Bi- zon te- is a- zok köz- zül
 va- lo vag', mert meg az szod- is bi- zo- n'os- sa te-
Evangelista
 szen te- ge- det. Ac- ko- ron kesz- de sza- bad- koz- ni
 es es- küd- ni, hog' in- g'en sem is- mer- te vol- na
 az em- bert. Es min- g'a- rast az ka- kas szo- la- la.
 Es meg em- le- kek Pe- ter U- runc Je- sus- nac
 be- sze- de- röl, Mert meg mon- dot- ta va- la ne- ki
 Je- sus, hog' mi- nek e- löt- te az ka- kas szol- la-
 na, ha- rom- szor ö- tet meg ta- gad- na- ia. Es on-
 nan ki men- uen Pe- ter, ke- ser- ve- sen si- ra.

Cap. 27. Pars. 2.

Evangelista

Mi- ko- ron pe- dig reg- gel löt vol- na, ta-
na- czot tar- ta- nak az pa- pi fe- ie- del- mek, es
az fö fö ne- pek Je- sus el- len, hog' ö- tet ha-
lal- ra ad- hat- na- iac. Es meg kö- töz- uen vi- uek
ö- tet, es a- dac Pon- ti- us Pi- la- tus- nak ke-
sze- ben, ki ac- ko- ron tisz- tar- to va- la. Lat- uan
Ju- das az ki ö- tet el a- rul- ta va- la, hog'
el kar- ho- zot vol- na, meg ba- na az ö cze- le-
ke- de- tit, visz- sza vi- ue az pen- ze- ket az pa-
pi fe- ie- del- mek- nek, es az fö ne- pek- nek ezt
Judas
mond- uan: Vet- kez- tem mert el a- rul- tam az ar- tat-

Evangelista

lan vert. Es a-zok fe-lel-uen mon-da-nac ö

Chorus

ne-ki. Nin-czen ne-künc ar-ra gon-dunk te las-sad

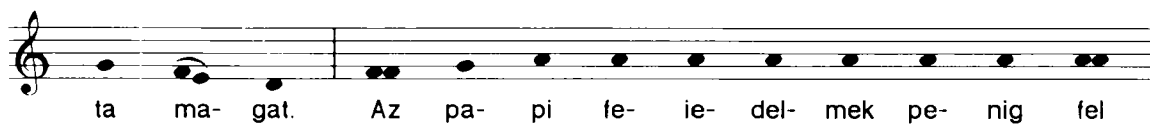
Evangelista

mit töt-tel. Es el vet-uen az pen-zö-ket az

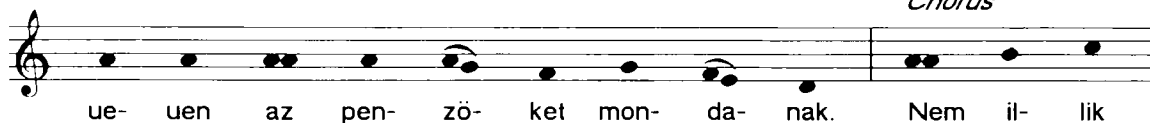

temp-lom-ban, ki men-uen on-nan Ju-das fel a-kasz-

ta ma-gat. Az pa-pi fe-ie-del-mek pe-nig fel

Chorus

ue-uen az pen-zö-ket mon-da-nak. Nem il-lik

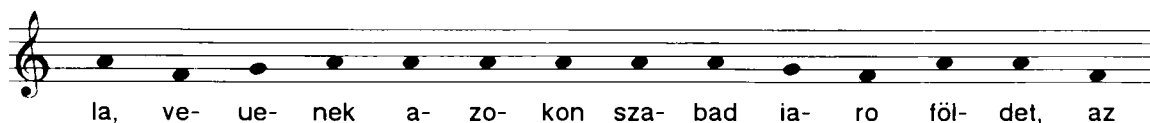

e-ze-ket az kös-seg-nek la-da-ia-ban vet-nünk,

Evangelista

mert ver-nek ar-ra. Es ta-na-czot tart-uan ro-

la, ve-ue-nek a-zo-kon sza-bad ia-ro föl-det, az

fa-zek g'ar-tok-nac me-ze-iet, u-ton ia-rok-nac

te-met-se-gek-re. An-nak o-ka-ert hi-uat-ta-

tek az a hel' ver-nek me-ze-ie-nek, mind ez na-

pig- lan. Ac- ko- ron tel- l'e- se- dek be az mit mon-
 dot va- la Je- re- mi- as pro- phe- ta ezt mond-uan:
 Es ve- uek az har- mincz e- züst pen- zö- ket. az bö-
 czült- nek iu- tal- mat, mel' az Jz- ra- el li- a- i-
 tul meg bö- czül- te- tet va- la. Es a- dac a- zo-
 kat az fa- zek g'ar- to me- ze- ie- ert, mi- kep- pen
 el ve- gesz- te en ro- lam az Ur Js- ten. Je- sus
 pe- dig meg al- la- pek Pi- la- tus e- löt, es ker- di
Pilatus
 va- la ö- tet ezt mond-uan: Te vag'- e az si- dok-
Evangelista
 nac ki- ral- l'a? Je- sus pe- dig mon- da ö ne- ki.
Jesus
 Te ma- gad mon- dad. Mi- ko- ron pe- dig va- dol- tat-
 nek az pa- pi fe- ie- del- mek- töl, es az fő fő

si- do ne- pek- töl, sem- mit nem fe- lel va- la.

Pilatus

Ac- ko- ron mon- da ne- ki Pi- la- tus. Nem hal- lod-

Evangelista

e me- ni so- kat szol- nak te el- le- ned: Es nem

fe- le- le ö ne- ki sem- mi be- sze- de- re, ug'

an- ni- ra hog' fe- let- te i- gen czu- dal- ko- zik

va- la rai- ta Pi- la- tus. Az id- nep na- pon pe-

dig szo- kot va- la Pi- la- tus, az fog- l'oc köz- zül az

se- reg- nek el bo- cza- ta- ni, az mel- l'et a- kar-

nac va- la. Ac- ko- ron pe- dig va- la ö ne- ki

eg' ie- les fog- l'a, ki mon- da- tik va- la Bar- ra-

b

bas- nac. Mi- ko- ron az si- do ne- pek fel g'ül- te-

b

nek vol- na, mon- da ö ne- ki- ek Pi- la- tus.

Pilatus

Kit a- kar- toc hog' el bo- czas- sak ti nek- tek: Bar-
ra- bast- e a- uag' az Je- sust, ki mon- da- tik Chris-
Evangelista
tus- nak? Mert tud- g'a va- la Pi- la- tus, hog' i- ret-
seg- nek mi- at- ta a- rul- tak vol- na el ö- tet.
Mi- ko- ron a- zert Pi- la- tus i- te- lö sze- ki- ben
ül- ne, kül- de az ö fe- le- se- ge ö hoz- za-
Uxor Pilati
ia ezt mond- uan. Sem- mi kö- zöd nin- czen te ne- ked
az i- gaz- zal, mert nag' so- kat szen- ued- tem ez e-
Evangelista
iel al- mom- ban ö e- ret- te. Az pa- pi fe-
ie- del- mek pe- nig es az fő ne- pek, ta- na- czul
a- dak az köz nep- nek, hog' Bar- ra- bast meg ker- ne-
iek U- runk Je- sust pe- nig meg öl- ne- iek. Fe- le-

Pilatus

le pe- nig Pi- la- tus mon- da ö ne- kic. Kit a-

kar- toc hog' ez ket- tö köz- zül el bo- czas- sac ti

Evangelista

nek- tek? A- zoc pe- nig fe- lel- uen mon- da- nac:

Chorus *Evangelista* *Pilatus*

Bar- ra- bast. Mon- da ne- kic Pi- la- tus. Mit te- g'ek

a- zert az Je- sus- nac, ki mon- da- tik Chris- tus- nac?

Evangelista *Chorus*

Mon- da- nac ne- ki- e min- n'a- ian: Meg fe- zi-

Evangelista

tes- sek! Pi- la- tus pe- nig mon- da ö ne- kic.

Pilatus *Evangelista*

Mi- czo- da go- nos- sa- got tött te- hat? A- zoc pe-

nig an- nal in- kab fel ki- alt- uan mon- da- nac:

Chorus *Evangelista*

Meg fe- zi- tes- sek. Lat- uan a- zert Pi- la- tus hog'

sem- mit nem hasz- nal- na, de hog' an- nal in- kab na-

g'ob zen- dü- les len- ne, vi- zet ker- uen meg mo- sa

az ö ke- zet az ne- pek e- löt mond- uan:
Pilatus

Ar- tat- lan va- g'oc en az i- gaz- nac ö ve- re-
Evangelista

töl, ti las- sa- tok! Es fe- lel- uen mind az
Chorus

kö- zön- se- ges ne- pek mon- da- nac: Az ö ve- re
Evangelista

mi rai- tunk le- g'en, es az mi fi- a- in- kon.
Evangelista

Ac- ko- ron el bo- cza- ta ne- kic bar- ra- bast, U-
 runk Je- sust pe- dig meg os- to- roz- uan, a- da ke-
 zek- ben hog' fel fe- zi- te- ne- iek. Az pi- la-
 tus szol- ga- i pe- dig vi- uek Je- sust az pit- uar-
 ban, es re- a g'öi- tek az e- gesz kös- se- get, mi-
 ko- ron ke- dig le vet- kez- tet- tek vol- na ö- tet,
 a- da- nak bar- son kön- töst ö re- a- ia, es tö-

uisk- ből czi- nalt Co- ro- nat tö- nek az ö fe- ie-

ben, es na- dat a- da- nak az ö iob ke- sze- ben,

es ter- det hait- uan czu- fol- l'ak va- la ö let ezt

Chorus
mond- uan: Jd- uöz leg' si- dok- nak ki- ral- l'a!

Evangelista
Es meg pök- dö- sek az ö or- cza- iat, es el ve-

uek ö tö- le az na- dat, es ve- rik va- la az

ö fe- iet. Es mi- nek u- tan- na meg czu- fol- tak

vol- na ö- tet, le vo- nac ö ro- la az bar- son

kön- töst, es öl- töz- te- tek ö- tet az ön- nön ru-

ha- ia- ban es el vi- uek ö- tet hog' meg fe- szi-

te- nek. Ki men- uen pe- dig az va- ros- bol, ta- la-

la- nak Cy- re- ne- us fa- lu- bol iö- uö em- bert, ki

si- mon- nak ne- uez- te- tik va- la. Ezt meg fog- uan
 re- a ke- sze- ri- tek, hog' vin- ne az ö ke- reszt
 fa- iat. Es mi- ko- ron iu- tot- tak vol- na az Gol-
 go- ta- nac he- g'e- re, az mel' mon- da- tik va- la
 kop- pasz- to hel'- nek. Es a- da- nac ö ne- ki in-
 n'a e- cze- tet me- reg- gel e- le- git- uen. Es mi-
 ko- ron meg kos- tol- ta vol- na nem a- ka- ra
 in- n'a. Mi- nek u- tan- na pe- dig fel fe- szi- tek
 ö- tet, el oz- tak ö köz- tők az ö ru- ha- iat,
 es az ö ru- ha- ia- ra sor- sot ve- te- nek, hog' be
 tel- l'e- sed- nek az mit mon- dot va- la da- uid Pro- phe-
 ta ezt mond- uan: Meg osz- tac ö köz- tők az en ru-

ha- i- mat. es az en ru- ham- ra sor- sot ve- te- nek.
 Vesz- teg ül- uen pe- nig i- g'e- kez- nek va- la ö re-
 a- ia. Es fel te- uek fe- ie fe- li- ben az ö ti-
 tu- lus- sat. im e- ze- ket ir- uan: Ez az Na- za-
 reth- be- li Je- sus. si- dok- nak ki- ral- l'a: Ac- ko-
 ron fel fe- szit- tet- te- nek ö ve- le ket tol- ua-
 iok- is. az eg- gik iob kesz fe- löl, es az ma- sik
 bal kesz fe- löl. Az kic pe- dig a- zon el men- nek
 va- la, hai- to- gat- uan az ö fe- ie- ket, szi- dal-
Chorus
 maz- zak va- la ö- tet ezt mond- uan: Te vag' e
 ki el tö- rőd az Js- ten- nek temp- lo- mat, es har- mad
 na- pon is- met fel e- pi- ted ö- tet. Sza- ba- dicz meg

mos- tan ten- nen ma- ga- dat, ha Js- ten- nek fi- a vag',
Evangelista
 szal' le az ke- reszt fa- rul. A- zon- kep- pen az
 Pa- pi fe- ie- del- mek, es az i- ras tu- dok az
 fő ne- pek- kel eg- g'üt, czu- fol- l'ak va- la mond- uan:
Chorus
 E- g'e- be- ket meg sza- ba- di- tot, es ön- nön ma-
 gat meg nem sza- ba- dit- hat- t'a. Hog' ha az
 si- dok- nak ki- ral- l'a, szal- l'on le most az ke- reszt fa-
 rol, es hi- szünk ö ne- ki. Bi- zot az Ur Js-
 ten- ben, sza- ba- di- cza meg ö- tet mos- tan ha a-
 kar- ia. Mert ö azt mon- dot- ta, hog' Js- ten- nek
Evangelista
 fi- a. U- g'an- a- zon- kep- pen az tol- ua- iok is,
 kic ö ve- le fel fe- szit- tet- te- nek va- la, ka-

rom- kod- nak va- la ö rea- ia. Es hat o- ra- tul

fog- ua, nag' se- tet- seg ta- ma- da mind az e- gesz

föl- dön, mind ki- lencz o- ra- ig- lan. Es ki- lencz

o- ra fe- le, ki- al- ta U- runk Je- sus nag' fel

szo- ual ezt mond- uan: *Jesus* E- li e- li la- ma-

za- bach- ta- ni. *Evangelista* az- az: En Js- te- nem; en

Js- te- nem; mi- ert ha- g' al el en- ge- met. Ne- mel-

l'ek pe- dig az kic ot al- nak va- la, mi- ko- ron

hal- lot- tak vol- na az ö ki- al- ta- sat mon- da- nak:

Chorus *Evangelista*

Az JI- lest hy- a ez: Es min- g'a- rast eg' ö

köz- zü- lök fu- ta- mek, es spon- gi- at e- lö ve-

uen meg töl- te e- czet- tel, es eg' nad szal- ra czi-

nal- uan ad va- la ne- ki- e in- n'a. Ne- mel- l'ek
Chorus
 pe- dig im ezt mond- g'ak va- la. Had el las- suk meg
 ha el iö az JI- les, meg sza- ba- di- ta- ni
Evangelista
 ö- tet. Je- sus pe- dig is- met ki- alt- uan nag' fel
 szo- ual, ki bo- cza- ta az ö szent lel- ket. Es i-
 me az temp- lom- nak kar- pit- t'a ket- tö sza- ka- da, az
 föl- sö re- sze- töl fog- uan mind az al- so re- sze-
 ig- len. Es az föld i- gen meg in- du- la, es az
 kö szik- lac meg re- pe- de- ze- nek, es az ko- por-
 sok fel ni- la- nak, es nag' soc szen- tek- nek tes- tek kic
 el a- lut- tak va- la fel ta- ma- da- nac. Es az
 ko- por- so- bol ki iö- uen az ö fel ta- ma- da- sa

u- tan, me- ne- nek az szent va- ros- ban, es nag' so-
kak- nak meg ie- le- ne- nek. Az Cen- tu- ri- o pe-
nig es az kic ve- le va- la- nak, ö- riz- uen Je- sus-
nak tes- tet lat- uan az föld in- du- last, es a- zo-
kat az mel- l'ek lesz- nek va- la, i- gen meg fe-
lem- le- nek mond- uan: *Chorus* Bi- zon' Js- ten- nek fi- a
Evangelista
volt ez. Va- la- nac ot mesz- szün- nen sok asz- szo-
ni al- la- tok, kik kö- ue- tik va- la Je- sust Ga- li-
le- a- bol, szol- gal- uan ö- ne- ki. Kik kö- zöt va-
la Ma- ri- a Mag- da- le- na, es Ma- ri- a Ja- co-
bi es Jo- seph- nek an- n'a, es Ze- be- de- us fi-
a- i- nak- is an- n'a. Mi- ko- ron a- zert be est-

ue- le- det vol- na, el iö- ue eg' gaz- dag em- ber
 A- ri- ma- the- a- bol, ki ne- uez- te- tik va- la
 Jo- seph- nek, ez is ua- la Je- sus- nac ta- nit-
 ua- n'a. Es ez el me- ne Pi- la- tus- hoz es meg
 ke- re Je- sus- nac szent tes- tet. Ac- ko- ron Pi- la-
 tus pa- ran- czo- la hog' meg ad- na- iak. El vi- ue
 a- zert Jo- seph Je- sus- nac tes- tet, es be ta- ka-
 ra ö- tet tisz- ta g'olcz- ban, es hel'- hez- te- te ö-
 tet az ö uij ko- por- so- ia- ban, kit kö szik- la- bol
 ki mec- ze- tet va- la, es hai- to- ga- ta nag'
 kö- uet az ko- por- so ai- ta- ia- ra, es el me-
 ne on- net. Va- la pe- nig ot Ma- ri- a Mag- da-

b

le- na, es az Ma- sik Ma- ri- a, ül- uen az ko-
 por- so- nac fe- let- te. De lam az id- nep
 es- ti- nek ma- sod nap- ian, fel g'ü- le- nec az pa-
 pi fe- ie- del- mek, es az szer- ze- tes ven si- doc,
 az pi- la- tus- hoz ezt mond- uan. U- ram em- le-
 kez- zünk meg ro- la, hog' a- maz cza- lard meg el- te-
 ben azt mond- g'a va- la, hog' har- mad nap u- tan
 fel ta- mad- na. Oe- riz- tes- sed a- zert az ö
 ko- por- so- iat, tel- l'es- seg- gel har- mad na- pig- lan,
 ne ta- lan- tan el iö- nek az ö ta- nit- ua- ni, es
 el lop- iac ö- tet, es osz- tan azt mond- g'ac az
 köz nep- nek, hog' ha- lot- ta- i- bol fel ta- ma- dot.

Es le- szen az u- tol- so te- uel'- ges sok- kal go-
Evangelista
 noszb, az el- sö te- uel'- ges- nel. Mon- da ne- kic
Pilatus
 Pi- la- tus. Le- g'en ö- ri- zö- tők. Men- n'e- tek
Evangelista
 el es meg ö- riz- ze- tek, mint iob- ban tud- g'a- toc.
Evangelista
 A- zok pe- dig on- net el men- uen, meg e- rös- si-
 tek az ko- por- sot, meg pe- cze- tel- uen az ko- por-
 so kö- uet, es ö- ri- zö- ket kör- n'ü- le hag'- uan.

ÁLTALÁNOS KÖZREADÓI MEGJEGYZÉSEK

Kiadványunk bevezető tanulmányában megtalálható a kézirat leírása, a zene és a szöveg lejegyzésére vonatkozó jellemzés.¹ A zenei és szövegjavítás problematikáját csak röviden érintettük, elsősorban a kézirat előzményének és környezetének vizsgálásakor, valamint a Ráday, a Batthyány és az Óvári graduál helyesírásával kapcsolatban. A kiadáshoz alkalmazott általános változtatási elvekkel és azok konkrét megvalósításával a következőkben foglalkozunk.

A jelen közreadásban minden tételt vagy egységet külön sorszámmal láttunk el: a Ráday graduál tételei az 1–231-ig, az appendixben közölt testvérgraduálok tételei a 232–277-ig terjedő sorszámot kapták. Ezt a közreadói sorszámot a tételek elején szögletes zárójelben adtuk meg, s ez jelenik meg a különböző indexekben is. A közreadói sorszámot a kottával ellátott tételeknél az eredeti incipithangok alatt, a csak szöveges tételeknél az iniciálé után tüntetjük fel.

A Ráday graduál eredeti paginaszámozása a margón követhető. Bár a paginaszámozás olykor pontatlan és nem folyamatos, sőt a 19. oldaltól az első paginaszámozást valaki áthúzta, ceruzával végig kettővel – olykor többel – magasabb számot írt, kiadványunkban minden esetben a legelső paginaszámozást tüntetjük fel. A kottával ellátott tételek előtt megadjuk az eredeti tétel kezdetét: az első három szótagra eső hangokat (valamint a néhány pótlólag beírt tételnél az eredeti kulcsot is). A graduál törzsanyagából hiányoznak a hangnemi meghatározást segítő kulcsok, így minden egyes tételnél külön-külön kellett megállapítani a megfelelő gregorián tónust. A helyes értelmezéshez, a hangnemek megállapításához elsősorban Rajeczky himnusz- és sequentia kiadványa² és a magyarországi középkori antifonarepertoár volt segítségünkre. (Természetesen a limitált protestáns anyaghoz, s azon belül is a szűkebb Ráday–Batthyány–Óvári körhöz ennek csak kis részét kellett igénybe venni.) Az appendixben, a testvérgraduálok tételeinek közlésénél az eredeti kulcs nélküli incipitet nem tüntettük fel, valamint a himnuszoknál a kotta nélküli versszakok közlését is elhagytuk.

A tételek jegyzetelésénél az Eperjesi graduál kiadásakor már alkalmazott módszert vettük alapul.³ A zenei javításokban többféle szempontot érvényesítettünk. A hiányzó kulcsokat külön megjegyzés és zárójel nélkül pótoltuk. Jegyzetben nem regisztráltuk, ha *csak* az incipit-hangokon, hangcsoportokon javítottunk, mert ez a változtatás az átírásban azonnal megmutatkozik. A jegyzetben tehát azt tüntetjük fel, ami az első három szótag után az eredetihez képest megváltozott. (Ezzel a jegyzetek száma jelentősen csökkent, mivel az első három szótagra eső módosításokat az előtte álló incipittel összevethetjük.) Néhány helyen a tétel elejétől adtuk meg a változtatást, mert az első három szótag leválasztása bonyolultabbá tette volna a jegyzetelés módját. A megváltoztatott részek eredeti alakját vagy hangnevekkel adtuk meg, vagy számmal és nyíllal azt jelöltük, hogy mely hangközzel és milyen irányba eltolva jegyezték le a kéziratban. A nyilakkal történő jelölésmód azért is alkalmazható következetesen, mert a hangmagasságot meghatározó kulcsok eredetileg is hiányoznak, s ezért könnyebb a közreadói értelmezéshez viszonyítani. Ha azonban az eredeti alakot hangokkal jelöltük meg, akkor azt minden esetben az eredeti alapján értelmeztett „közreadói” hangmagasságra vonatkoztattuk. A jegyzetekben a *zeneileg megváltoztatott szövegrészt* és a *javított hangokat* kurziváltuk.

A Ráday graduált (hasonlóan a Batthyány és az Óvári graduált is) néhány tételtől, elsősorban a későbbi bejegyzésektől eltekintve, kulcs nélkül jegyezték le. Átírásunkban egységesen g-kulcsban értelmeztük a tételeket, s elkerültük az oktávval mélyített violinkulcs használatát.

Közreadásunkban az elengedhetetlenül szükséges módosító jeleket a szisztémákon belül szögletes zárójelben pótoltuk, a módosító jelre vonatkozó közreadói javaslat (néhány himnusznál, antifonánál és egyéb műfajnál) pedig a szisztéma fölé került. Olykor egész tételeket láttunk el elő-

¹ Ld. *A Ráday graduál leírása és beosztása, A Ráday graduál testvérei ... és A Ráday, Batthyány és Óvári graduál zenei helyesírása* c. fejezeteket.

² Ld. az Irodalomban RajMel.

³ Ld. az Irodalomban Grad. Eccl. Hung. Epper.

jegyzéssel, ha az egy kedvezőbb transzpozícióba helyezett tétel hangnemi meghatározásához szükségesnek mutatkozott (pl. 2. tónusú antifona *d*-ről *g*-re helyezésekor). A szövegkiegészítést, a kézirat csonkulása végett szükségessé vált szövegpótlást kurziváltuk. Hasonlóképpen a megcsonkult tételek hangjait a normáltól elütő *kurzív jellegű* rombusz alakú hangokkal pótoltuk.

A Ráday graduál szövegének helyesírásában a 16. századi kódexeken túlmenően a nyomtatványokkal terjedő új helyesírást is megfigyelhetjük. Mivel kiadásunk elsősorban zenei központú, s a Batthyány graduál hasonló szövege már a *Nyelvmléktár* sorozatban megjelent,⁴ célszerűnek látszott, hogy a szövegkiadást egyszerűsítsük. Ez elsősorban azt jelenti, hogy a mai használattól eltérő külalakú betűket – elsősorban technikai okok miatt – a jelenlegi betűkészletünkkel írtuk át. A függőleges vonalból formált *s*-betű helyett minden esetben normál *s* betűt alkalmazunk. Az *o*, *u* és *w* betű (két utóbbi azonos értékű, de különbözőképpen jelölve) felett használt diakritikus *e* vagy egyéb (vonal vagy félkör) mellékjegyet egységesen pontokkal adtuk vissza, az *u*-értékű *w*-t pedig *u*-ra változtattuk.

A Ráday graduál lejegyzője nem következetes a *k* betű használatában, különösen a szóvégi *k* gyakran *c*-vel van jelölve (*öröc*, *adatec*, *nekünc*). Kettőzéskor az első *k* helyett általában *c*-t találunk (*ackor*, *öröcke*, *öröckön öröcke*). Az *sz* hangot gyakran csak *z*-vel (*zentsegünc*, *geriez*, *züz*, *zazlonc*), viszont a *z*-t olykor főlélegesen *sz*-vel jelölik (*veszesed*, *veszerlez*, *buszgosagokkal*). A *cs* hang alakja rendszerint *cz* vagy *ts* (*diczö*, *inczen*, *ditsöseg*). Az *i* és a *j* hang megkülönböztetés nélkül *i*-vel (ritkán *y*-nal) van jelölve (*regi*, *igeie*, *ielenek*). A szóeleji *v* hangot rendszeresen *v*-vel, a szó belsejében helyet foglalót ellenben *u*-val adják meg (*vilagossag*, *iöuendöben*), csak elvétve találunk az ellenkező megoldásra példát. Bár a nagy *u* hangot kövekezetesen *u*-val jelölik, az *Vrr* és *Vy* szóban (=Úr, Új) kivételként mégis *v*-vel jelenik meg. A felsorolt esetekben természetesen az eredeti ortográfiánál maradtunk. Hasonlóképpen a mássalhangzó-lágyítás mellékjegyét is megtartottuk.

Az átírás során kevés esetben változtattunk a szövegben. Jegyzetben csak az értelemzavaró hibákat regisztráltuk, és a megváltoztatott betűket kurziváltuk. Nem tekintettük hibának, ha az ékezet hiányzik, még ha ez a hiány értelemzavaró is. A lejegyző ugyanis csak kivételes esetben, néhány helyen használ ékezetet az *á* és *é* hangoknál (pl. p. 73 és természetesen a későbbi bejegyzések). Így még olyan esetben sem pótoltuk, amikor annak hiánya értelemzavaró (pl. *ag'at*, *haza*, *Istennel: ágyat*, *háza*, *Istennél* szavak helyett; *halot*, *halat*, *halakat: hálót*, *hálát*, *hálákat* szavak helyett; *szeles*, *terits: széles*, *térits* szavak helyett). Eljárásunkat az is alátámasztja, hogy nemcsak a Ráday, hanem a Batthyány és az Óvári graduál is hasonlóképpen ékezet nélkül került lejegyzésre. Néhány oldal elolvasása után azonban az ékezethiány megszokható és a szöveg helyesen értelmezhető. (A helyes értelmezésben némileg az is segít, hogy a graduál keletkezési helyén az *á* hangok palócos ejtése terjedt el, melynek írásbeli rögzítése nem igényel ékezetet.)

A jegyzetben kizárólag azoknak az eseteknek a megértését könnyítettük, amelyeknek eredeti alakja más irányba visz el: pl. *Úristen*, *neveld bennünk az igaz hitet* (Nr. 157) antifonában a latin eredeti (*Auge in nobis, Domine, fidei tuam*) alapján a *neveld* szót *növeld*-ként kell értelmezni (ld. a vonatkozó jegyzetet).

A kis és nagy betűk használata nem következetes és a betűk méretéből nem minden esetben állapítható meg a lejegyző szándéka. (Különösen a sorok elején zavaró.) Ezekben a helyeken jegyzetelés nélkül döntöttünk.

A szövegben gyakran előforduló rövidítéseket feloldottuk: pl. szóvégi *c* fölötti vonal *-nac*, *-nc* rövidítésére, *sz*: szent rövidítésére, az *Antiphona*, *Dicsőség* szavak vagy a litánia refrénsorainak különböző rövidített alakjai. A kiegészítéseket csak abban az esetben kurziváltuk, ha esetenként különböző rövidítést oldottunk fel, pl. a tételek latin címei. A kéziratban nem található, de azonosított és a középkori eredetre utaló latin *himmusz*- és *antifona*-címeket nem tüntetjük fel külön a jegyzetben, mivel ezeket a műfajok szerinti indexben megtaláljuk.

⁴ Ld. *Nyelvmléktár* 14.

JEGYZETEK

- 1 Cím (*Incipiunt ...*) első két betűje részben kivágva, részben leragasztva
czendesedek gfe
ielenek e, hagh
- 6, 7 pótlás a Batthyány graduál p. 13–14 alapján
- 8 *országabol* → *lesznek* 2 ↓
(ezen belül:) *feienek ae*
- 11 *halat* 3 ↓
- 12 kezdőbetűben: *Az kgl szolgaja Pany Janos 1633 (?)*
Minden kérés refrénnel zárul. A kérés (=recitáló szöveg) hosszúságától függ, milyen hosszan írták ki a refrént a sor végéig. A rövidített formulát általában megtartottuk.
p. 36 refrén: *Tegedet kerünc Ur Jsten* 5 ↓
- 13 *rettenetessen fdfgfe*
- 15 A himnusz utolsó, 9. verse nem került lejegyzésre. Megvan az Apostagi, Csurgói, Spáczai, Kálmáncsai, Eperjesi, Nagydobszai graduálban. Mi a Grad. Eccl. Hung. Epper. Nr. 175 utolsó (8.!) versét adjuk meg. (Az Eperjesi graduálból hiányzik a Ráday graduál himnuszának 2. versszaka.)
Adgyad bodog szent Haromssag'
hog' nalad minden dolgaink
kelemetessek legyenek
most és örökkön örökké. Ug' leg'en.
- 17 iniciáléban: *Rádai*
utolsó versszak után későbbi betoldás: *Ugy legen*, 4+2 tagú neumákkal
- 18 ötvonalas (!) szisztéma harmadik vonalán kezdődik, mint Huszár Gál 1574, f 236b, második kottasor négyvonalas, innen a tétel szeletenként csúszik;
a jegyzetelésben a legalsó vonalhoz viszonyítunk
ki vag' mi eg' f fg f fe
igassagunk bekesegünk 3 ↓
es valtsagunk, kerünk teged halgas 4 ↓
meg minket 3 ↓
- 19 cím: *Pange lingua gloriosa*
3. vsz.: *Mg'*
- 20 dallam mint Nr. 18
- 22 szekunddal feljebb kezdve, mint általában
diczerie ah
husvet innepet, esztendönkent 2 ↓
enekelven fe
szoval ghag
- 24 Cím: *Vita sanctorum* – a Nr. 25 elé illik
Jdvöz leg' Christus ez vilagnac Ura 2 ↑
- 25 *ekessege* 2 ↓

- 26 *ime gha*
ime az Christus 2 ↓
fel mene – előtt C-kulcs kitéve
 pótlás Batthyány graduál p. 79 szerint
- 27 5. vsz.: *leket*
- 28 2. vsz.: lelki ken'erünk; helyesen: lelki kene'rünk, ld. Nyelvemléktár 14, XXXIII.
- 32 Simeon éneke. Későbbi beírás, mellette: *Rádai*
 Clement Marot verse, Szenci Molnár Albert fordítása, kiadva RMKT XVII/6, 337.
- 34 szövegpótlás a Batthyány graduál p. 94 szerint
- 36–39 utolsó versszak eredetileg rövidítve, Nr. 35-ből átvéve
- 42 Es az vigasztalo szent Lelec *Jstent* 2 ↓
Óerök ditsöseghben → *aiandekoztassunc* 3 ↑
Jdvezits → tétel végéig 2 ↑
Tegeđ felseges Ur Jsten: magas *e-f*hangok a négyvonalas szisztéma fölött, pótvonal nélkül, értelmezésük a következő ötvonalas szisztéma szerint
 (A tételt *Ámen* vagy *Úgy legyen* formulával lehet lezárni.)
- 43 későbbi lejegyzés
- 44 tétel elején későbbi C-kulcs jelölés
- 45 *szivünkben hagh*
- 48 *keg'elmessegedet* 2 ↑
- 49 6. vsz.: rettegünk vala *előtted*
- 50 3. vsz.: n'omomoritottak
- 52 1. vsz.: ez az igaz szeretetben
- 54 *vilagnac ö Biroia* – először 3 ↑, majd ferde vonalakkal jelölve 3 ↓, de nem mindig pontosan
- 56 *keg'es es keg'elmes hh ag*
tisztelendő fiu 2 ↓, de vonalakkal a helyes magasságra javítva
vigasztalo eltető szent Lelec h h, f g f e f e d
- 57 *mindeneknek* 2 ↑
- 58 *menn'ei* 2 ↑
bölczesegünc, es dfed ff
 4. vsz. 3. sor elején fölösleges *es* (kötőszó)
- 60 *kereszt'enek* → *halgat* 2 ↓; C- és G-kulcsban való gondolkodásmód keveredik
- 61 *czac ö mi nekünk* – hang csak az előző sor őrhangjában
- 62 responsorium, különböző ünnepi verzusokkal, doxológia (*Ditsösegh* ...) az összes verzus után a p. 176-on, a könyörgő refrén (*Jrgalmaz* ...) vagy rövidítve van feltüntetve, vagy elmarad
- 65 *kerünc fa*

- 73 Halga/d meg
- 109 előtt fejezetcím részben levágva
R-iniciáléban: *Az én Betüm* (valószínűleg Rádai)
- 111 kerez't'enek 2 ↓
el közelget ah
- 113 magzato**d**bol ac h
- 114 szent 2 ↓
fiam 3 ↓
ez mai napon fa, h
- 120 Bölczek latvan az czillagot ... kenetet 2 ↑
- 121 tisztelünc 2 ↓
valtozek az men'egzöben → 3 ↓
- 123 azert, mert nem tudg'atok → mikoron az Ur Jsten el iövendő 2 ↓; ezen belül: el iövendő – öttagú
melizma utolsó két hangja helyes magasságban
- 124 oll'an volnek ch
- 125 imadsaginkat e fa
- 127 poenitentiat ah gff
- 133 n'ugoszik 2 ↑
- 134 fiat agahgf
- 135 Es meg n'ugoszom fg
- 137 alleluia 2 ↑
- 139 igazulasunkert, alleluia 2 ↑, 2 ↓, 2 ↑
- 145 lattokra ch
A 8. tónusú antifona szöveg- és dallamvariánsa hibás lejegyzéssel, ugyancsak kulcs nélkül Batthyány graduál p. 191, Óvári graduál p. 92: *Szemek lattara, fel emelkedek az Jesus, es az köd be foga ötet az men'ben, alleluia.*
- 147 be töltenek 2 ↓
valanac ah
- 149 nag'sagos → 3 ↑, de záróhang csak 2 ↑
- 151 Ur Jsten 2 ↑
- 153 diczöseget 5 ↓
es fiunak gd
- 154 pokolra veti 2 ↑
arn'ek ce

- 155 *Ur Jsten ce h*
paranczolatidat 2 ↑
- 156 *felelemben fa*
- 157 *neveld=növeld*
- 160 Az antifona két helyen a kiadáshoz képest egységesen 2 ↑ megváltoztatható:
Christusrol *vallast* ... örök *eletet* veszen; a közreadott alak is énekelhető
- 162 *az mi kön'örgesünket* 2 ↑
- 164 *kiral'i es papi meltsagot* 2 ↑
- 165 *teremtöie* 3 ↓
- 171 2. vsz. 6. sor: *az en szok büneimben*
8. vsz. 4. sor: *most meg engem*
12. vsz. 5. sor: *aad ereyet*
- 172–174 p. 233–238 rossz sorrendben bekötve
- 172 Clement Marot verse, Szenci Molnár Albert fordítása, kiadva RMKT XVII/6, 431.
- 173 Luther *Vom Himmel hoch da komm ich her* énekének fordítása. Nyomatásban először megjelent Lócse 1635; RMNny 1981, Nr. 1628; ld. még Grad. Eccl. Hung. Epper. Nr. 122, kottával
7. vsz. 4. sor: *amaz Jesus bizon'ara*
14. vsz. 1. sor: *Az menn'ei magos men'ben*
- 174 Kanizsai Pálfi János verse
későbbi bejegyzés, pótlás RMKT XVII/8, 183–184. alapján
az ének első nyomtatott kiadása: *Istenes énekek* (Bártfa 1635–40k.), *ibid.*, 532.
A versben a vesszők és ékezetek helyezése pontatlan.
- 175 lamentatio I: *elle futanac aga*
Jstenedhöz gfgaf
lamentatio II: *idnep napra. ellenenseg elöl el menenek, Jstenedhöz gfgaf*
lamentatio III: *n'ugodalmanac napiat, hatra tere, eleteröl, ellensegem,*
Jstenedhöz gfgaf
lamentatio IV–VIII: pótlás a Batthyány graduál, p. 445–450 alapján
lamentatio IV–V: záróformula a Batthyány graduálban eggyel kevesebb hang (először: *defgfe*); a Ráday graduál formuláját a pótlásokban is megtartottuk.
A Batthyány graduálban sok duplázott hang fordul elő olyan helyen, ahol a Ráday graduálban szimpla található; ezeken a helyeken a Ráday graduál elvét követtük.
lamentatio IV: *haragianac* 2 ↑
lamentatio VII: *szineben* (záróformula) *fefdefg*
lamentatio VIII: Batthyány graduálban hiányos, pótlás az Óvári graduál, p. 168 és az Öreg graduál, p. 264 alapján
- 176 pótlás Óvári graduál, p. 153–156 alapján
- 178 *Christus születek* 2 ↓
- 179 későbbi bejegyzés, pontatlan, hanyag kottairással
címe nincs, de előző lap alján: *Sequitur Kyrie puerorum*

minden egyes verzus után énekelni kell: *Irgalmazz ... Christus ... Ur Jsten*
 pótlás az Óvári graduál p. 102–103 (felirat: *Kyrie puerorum, ante passionem canenda*) alapján
Christus irgalmazz 2 ↓
Ur Jsten Irgalmazz 2 ↑
Christus Urunk 3 ↑
világot te hozzad 2 ↑

- 202 pótlás a Batthyány graduál, p. 256–257-ről
 A Ráday graduálban – a Batthyány graduálhoz hasonlóan – valószínűleg az 52. zsoltár következett az 51. után.
- 203 pótlás a Batthyány graduál, p. 259-ről
- 206 pótlás a Batthyány graduál, p. 267-ről
- 207 pótlás a Batthyány graduál, p. 267–268-ről
- 208 *U*-iniciáléban: *ako* (szlovákul=mint) *Rádai G.* (Gáspár?)
- 221– a 119. zsoltár versei: 1–16; 81–96; 17–29 (!); 49–64 (összevonva);
 226 97–112 (összevonva); 129–144 (összevonva)
- 223 pótlás a Batthyány graduál, p. 307–308-ről
- 224 pótlás a Batthyány graduál, p. 310–311-ről
- 227 pótlás a Batthyány graduál, p. 319-ről
- 228 pótlás a Batthyány graduál, p. 321–322-ről;
 p. 396–395 megrongálódva
- 231 pótlás Huszár Gál 1574, f C–CII szerint

Appendix

- 232 Batthyány graduál, p. 150, felirat: *Nativitatis, Corde nat(us)*, 6 vsz.
 mind öröckön öröcke *a f ag fg f*
- 233 Batthyány graduál, p. 152, felirat: *Post epiphantias*, 5 vsz.
napnac uilagat elő ea hc, ahd
- 234 Batthyány graduál, p. 154, felirat (előző oldalon): *Alius Jam ter quaternis. Dominica oculi*, 5 vsz.
- 235 Batthyány graduál, p. 155, felirat: *Alius. Dominica laetare: Jesu quadragenariae*, 6. vsz., kezdőbetű hiányzik, szintén kulcs nélkül, de az utolsó sorban (*zenuedg'ünc ...*) C-kulcs kitéve, ezért innen 3 ↑ értelmezhető. (A kulcsrakás a hangnem megállapításában félrevezető lehet.)
- 236 Batthyány graduál, p. 386, felirat (előző oldalon): *Alius*, 9 vsz.
- 237– *Antiphonae Nativitatis* sorozatból
 241
- 237 Batthyány graduál, p. 173, Óvári graduál, p. 74

- 238 Batthyány graduál, p. 174, Óvári graduál, p. 74
Christus születek hahc, fg
kereszt'enek gac
- 239 Batthyány graduál, p. 174, Óvári graduál, p. 74; a Ráday graduálban a *Téged az Atya Jsten*
antifonának (Nr. 117) felel meg
- 240 Batthyány graduál, p. 175, Óvári graduál, p. 75
- 241 Batthyány graduál, p. 176, Óvári graduál, p. 76
- 242–
244 *Antiphonae Epiphaniarum* sorozatból
- 242 Batthyány graduál, p. 177, Óvári graduál, p. 78
- 243 Batthyány graduál, p. 178, Óvári graduál, p. 78
- 244 Batthyány graduál, p. 178, Óvári graduál, p. 79
- 245–
248 *Antiphonae in magnis ferys* sorozatból
- 245 Batthyány graduál, p. 182, Óvári graduál, p. 83
- 246 Batthyány graduál, p. 182, Óvári graduál, p. 83
- 247 Batthyány graduál, p. 183, Óvári graduál, p. 83
tétel végén: *3 toni*, de az antifona 8. tónusban van
- 248 Batthyány graduál, p. 184, Óvári graduál, p. 84
- 249–
253 *Antiphonae Paschales* sorozatból
- 249 Batthyány graduál, p. 186, Óvári graduál, p. 86
Az Ur Jstennek gah
men'országbol ... es ül vala 2 ↓
- 250 Batthyány graduál, p. 187, Óvári graduál, p. 87
- 251 Batthyány graduál, p. 187, Óvári graduál, p. 88
alleluia, alleluia h a e
- 252 Batthyány graduál, p. 187, Óvári graduál, p. 88
embereken ce
alleluia ac
- 253 Batthyány graduál, p. 188, Óvári graduál, p. 89
alleluia, alleluia 2 ↓
- 254–
255 *In die Ascensionis* sorozatból
- 254 Batthyány graduál, p. 190, Óvári graduál, p. 91
Fel meg'ek Att'amhoz, es az ti Att'atokhoz 2 ↓
- 255 Batthyány graduál, p. 190, Óvári graduál, p. 91
alleluia 2 ↑
- 328

- 256– *Antiphonae in die Pentecostes* sorozatból
257
- 256 Batthyány graduál, p. 192, Óvári graduál, p. 93
- 257 Batthyány graduál, p. 194
- 258– *Antiphonae Communes* sorozatból
262
- 258 Batthyány graduál, p. 196, Óvári graduál, p. 50
Att'anac fa
szent *Lelek* Istennek 2 ↓
- 259 Batthyány graduál, p. 196, Óvári graduál, p. 50
öröckön 2 ↑
- 260 Batthyány graduál, p. 198, Óvári graduál, p. 52
- 261 Batthyány graduál, p. 204, Óvári graduál, p. 58
valland fg
emberek *előt fg*
enis *vallom ötet* 2 ↑
több graduálforrás alapján az eleje így is elképzelhető: *d d c f g f g a a*
- 262 Batthyány graduál, p. 205
Nem *minden ga*
de *ki teszi ah*
országban 2 ↑
- 263 Batthyány graduál, p. 358, javítás Öreg graduál, p. 104–107 alapján
Fel tamadot → *kereszt'enek* 2 ↑; ezen belül: *mindn'aian cdfa*
imadg'uk 3 ↑
iduezitö 2 ↑
*Diczöse*g *fgag*
Ug' leg'en fa gf efgfgagg
- 264 Batthyány graduál, p. 371, felirat: *Jmuitatorium Trinitatis*
enekell'ünk fa
es *mi uag'unc* az ő nepei és az ő mezeinek *iuhai ef, fa*
meg *kesertenek* engemet, es meg *latak ... hog' soha* be nem mennek *ef*
es *mind öröckön öröcke ef, fa*
- 265 Batthyány graduál, p. 341, felirat: *In die aduentu domini Rorate Coeli*
- 266 Batthyány graduál, p. 342, felirat: *In festo Natiuitatis domini Puer natus*
- 267 Batthyány graduál, p. 344, felirat: *In die Epiphaniarum domini*
Jesus *Christusnac ed*
ug' leg'en 2 ↓
- 268 Batthyány graduál, p. 157, felirat: *Pro paschatis*
(Az előző tétel, *Halat adg'unk minn'aian*, csak szöveggel, felirata: *Loco invocationis dicend. Pro Natiuitatis*)
minn'aian az g ah hch
ki *az ő* szent *fiat* 2 ↓
diczöseggel h ahag

Alleluia, alleluia, alleluia c, h achg, f
most ö neki hh ahag
diczeriuc 2 ↓
mind öröcke hh acha
Alleluia, alleluia, alleluia d, h acag g aa

- 269 Batthyány graduál, p. 158, felirat (előző oldalon): *pro festo Ascensionis*
mi nekünc 2 ↓
gondot 2 ↑
Alleluia, alleluia, alleluia d, gh, 2 ↑
Alleluia, alleluia, alleluia c d, 2 ↑, 2 ↑
- 270 Batthyány graduál, p. 158, felirat: *pro festo pentecostes*
szent lelke 2 ↑
öröckül öröcke 2 ↓
Alleluia, alleluia, alleluia gh, achg
uilagosiczon ... el be uig'en 2 ↑
Alleluia, alleluia, alleluia fd, gh, hcha
- 271 Batthyány graduál, p. 347, felirat: *Prosa in aduentu domini*
(*Mittit ad virginem*; RajMel Nr. 42)
pótlás Öreg graduál, p. 13 alapján
A kéziratban található eredeti javításokat figyelembe vettük, de külön nem jegyzeteltük.
Boczata ... Gabriel ang'alat ... Küldé ... bizonsagunkra 2 ↑
mi rolunk 3 ↑
Men' el te ki küldettel nag' öröm mondani, ielencz ce, aa gf, e d d f
iduezl'ed az szüzet → de nag'on czodalatost 3 ↓
keg'elemmel tell'es, Ur vag'on te veled e, cdchd hc c
az szüzessegnek 2 ↑
es minden fogadast cedcd
Halla es fogada, Gabriel mondasat, hiue achah, fa, h
Emberi nemzetnek szentseges ahagh, fa
Jstent es embert es Att'at, embereknek allando c, hch c
ug' erössiczen fgh
minket ne serthessen hdhah
De az keg'es ... hallasnak 2 ↓
- 272 Batthyány graduál, p. 356, felirat: *Prosa Paschatis*
(*Victimae paschali laudes*; RajMel Nr. 21)
A kéziratban található eredeti javításokat figyelembe vettük, de külön nem jegyzeteltük.
meg valtuan, Christus 2 ↓
bünösöket Att'anak 2 ↑
Halal s az elet 2 ↓
meg hala df
Mond meg nekünk → Galileaban 3 ↑; ezen belül:
Christusnak koporsoiat 2 ↓; Bizonsagul 2 ↑
- 273 Batthyány graduál, p. 362, felirat: *Prosa Ascensionis*
(*Rex omnipotens die hodierna*; RajMel Nr. 34a)
bekesegnek ielet 2 ↑
minden embereket af
el muluan df, d
vigasztalo hc h
Es hog' ezt meg monda → men'ország fele 3 ↓; ezen belül: az egh fele af
men'ország fele → feienkent 5 ↓
mind meg itelni → diczeretet 3 ↓; ezen belül: örök Jsten af
Nag' alnoksaggal 2 ↓

es uele ga
Az te szent ... Jsmetlen ... Mikoron ... Kerünk gc
uereddel ... eg'czer 2 ↓
diczeretet 2 ↑

274 Batthyány graduál, p. 367, felirat: *Prosa Pentecostes*
(*Sancti Spiritus assit nobis gratia*; RajMel Nr. 34)
Nr. 273-val azonos dallammal
leg'en velünk ... es eltető szent Lelek 2 ↑
homal'at meg tiszticzad → Te minden 2 ↑; ezen belül: aiandekidat 3 ↑, 2 ↑
lelki szemeinket ... kiualtkeppen ... vilagon 2 ↑
Mikoron regen → szent Lelek Jsten 3 ↓
lelkünkben minket d d
meg halgas keg'elmessen gh h h h
Oh te ki minden → meg diczöited 3 ↓; ezen belül:
Az nap ismetlen ... Aiandekozza gc
meg diczöited acha, cc

275 Batthyány graduál, p. 376, felirat: *Prosa poenitentiae*
Ur Jstenhöz ... Adam Att'anktul fogua ... meltoc voltac ... parasznalkodot 2 ↑
az embert bünben ... es az nag' tüzes pokolra 2 ↓
Szent Peter az Ur Jstent gh
es soha nem latta volna fe f
el veszi büneinket 2 ↓
mi hitünket, es köuessük fd ed d, df
Ki nag' soc igerettel, kinal az öröc elettel 2 ↑
Terietek meg en hozzam 2 ↓
nem akarom senkinek 3 ↓
veszedelmet 2 ↑
karhozatt'at 2 ↓
es az bünbül ki terend ... es lelki pasztorunkhoz 3 ↓
utunkhoz
iarhassunc f
Ki menn'egben df
iob keze felöl ül ... itelni, mindeneket 2 ↑
eleueneket 2 ↑, 3 ↑

276 Batthyány graduál, p. 383, felirat: *Sequuntur Ceremoniae de sacrosancta Coena Domini*
tropizált Sanctus, Agnus Dei (prózaserüen)
Értelmezhetetlenül hibásan lejegyzett tétel; kiadás, kiegészítés a tétel 2. verse, valamint az Öreg
graduál, p. 152–154 és a Spáczai graduál, p. 218 alapján, továbbá ld. Thannabaur 1962, Nr. 194,
nagyterces változat (!), Schildbach 1967, Nr. 56.
A teljes szöveget megadjuk és soronként, szükség esetén rövidebb szakaszonként jelöljük a változta-
tásokat.
Szent az Att'a Isten mindeneknek teremtőie 2 ↓
Szent az Fiu Jsten 2 ↓, 3 ↓
az mi meg valto Urunk Jesus Christus 2 ↓
Szent az vigasztalo es meg szentelő szent Lelek Jsten, három szemel' 3 ↓
eg' bizon' Jsten, Seregeknek Ura 2 ↓
Mind az mennek földnek 3 ↓
kerekege 4 ↓
tell'es nag' 3 ↓
diczösegeddel, mindeneknek teremtőie 2 ↓
Leg' irgalmas nekünk bünösöknek mi keg'es Jstenünk, igazgas az örök 3 ↓
eletre menn'eknek hodogsagara 2 ↓
Aldot az mi urunk Jesus Christus ki szüztől születek, iduességünkre 3 ↓
nekünk 4 ↓

nekünk adatek 3 ↓
adatek, Ur Jstennek neueben 2 ↓
Leg' irg: Jstennek 3 ↓

- 277 Batthyány graduál, p. 393, Óvári graduál, p. 104
Batthyány graduál, p. 393–398 dupla szöveg, a második szöveget később írták be (más kéz, más ortográfia) a Káldi fordítás (Bécs 1626) szerint
A második (vagy másik) bejegyző a hangfajra, kórusra utaló kiegészítéseket tett.
Óvári graduál passió-szövege eltérő
pótlás az Öreg graduál, p. 315 és az Óvári graduál, p. 145 alapján
Miert haborodtatok meg *d gfgae* – eltérő szótagolás
Az ki az ő kezét *dfefa*
Te mondod *defafe*
Szomoru az en lelkem 2 ↓
En *szent* Att'am, ha lehetséges *efa*
Eckeppen nem vig'azhattok-e *defa*
Ez az *ember* azt mondotta 2 ↑
Te magad mondad *defa*
Ninczen *nekünc* arra gondunk 2 ↑
az fazek g'artoknac *mezeiet* 3 ↑
Te magad mondad *defa*
miert *hag'al* el engemet 3 ↓

GENERAL EDITORIAL REMARKS

The description of the manuscript, the characteristic features of the musical notation and text can be found in the introductory study to the present edition.¹ The issue of the correction of music and words was only touched upon when the antecedents and the environment of the manuscript were discussed, and in connection with the spelling of the Ráday, Batthyány and Óvár Graduals. In the following the general principles of emendations applied in this edition as well as their concrete implementation will be dealt with.

In the present edition all items or units are provided with a separate serial number: the items of the Ráday Gradual are numbered 1–231, those of the sister graduals included in the Appendix are given the numbers 232 through 277. This editorial number in square brackets appears at the beginning of the items and also in the various indices. In case of items with music the editor's serial number is placed under the original incipit notes, in the exclusively textual items it appears after the initial.

The original pagination of the Ráday Gradual which is at times imprecise and has a broken sequence is given in the margin. (From page 19 onwards the first page numbering was crossed out and a figure higher by two – occasionally by more, was written in in pencil. In the present edition the very first pagination is used in each case.) The beginning of the original item, i.e. the notes falling on the first three syllables and also the original clef of some of the later added items are included in front of the items with music. In the corpus of the Gradual the clefs facilitating the definition of key are missing which implies that the relevant Gregorian tone had to be specified for each item separately. In the proper reading and definition of keys Rajeczky's publication of hymns and sequences² as well as the medieval Hungarian antiphon repertory proved to be of great help. (As a matter of fact, for purposes of identifying the limited Protestant material and, within it, the restricted Ráday–Batthyány–Óvár circle merely a small portion of this repertory was used.) In the Appendix where the items of the related graduals are enumerated the original incipit without clef has not been included and, in cases of hymns, the verses without music have been omitted.

Critical notes to the various items have been written in the spirit of the method applied in the edition of the Eperjes gradual.³ On carrying out musical emendations several different aspects have been reconciled. Missing clefs have been added without any remarks or brackets. Whenever *only* the incipit notes or note groups have been emended, this change has not been indicated in the Notes because it appears evident in the transcription. In the Notes the changes after the first three syllables compared to the original are listed. (By doing so, the number of notes has been considerably reduced because the modifications falling on the first three syllables can be collated with the preceding incipit.) In some cases the changes are enumerated from the beginning of the item as detaching the first three syllables would have complicated the manner of notation. The original form of the modified sections is either indicated by the letters of the notes or figures and arrows showing by which interval and in what direction they became displaced when being written down in the manuscript. Marking with arrows can be used consistently because the clefs determining pitch are missing throughout and therefore it is easier to compare it with the editor's reading. However, if the original form is given with notes, it refers to the „editorial” pitch interpreted on the basis of the original. In the notes the *musically altered text section* and *the emended notes* are given in italics.

Apart from some items, first of all later entries, the Ráday and similarly the Batthyány and Óvár Graduals were noted down without clefs. In the transcription all items are read unanimously in the G-clef; the use of the treble clef lowered by an octave has been avoided.

¹ See the chapters *The Description and Arrangement of the Ráday Gradual, Sisters of the Ráday Gradual...* and *The musical Orthography of the Ráday, Batthyány and Óvár Graduals*.

² See in Bibliography *RajMel*.

³ See in Bibliography *Grad. Eccl. Hung. Epper*.

In the present edition the absolutely necessary accidentals have been added in square brackets within the staves while the editorial suggestions concerning accidentals in case of hymns, antiphons and other genres appear above the staff. From time to time whole items have been provided with key signature if it proved necessary to define the key of a more favourable transposition of the item (e.g. to transpose an antiphon of the second tone from *d* to *g*). Text additions, supplying missing words necessitated by the deterioration of the manuscript, have been put in italics. Similarly, the notes of the truncated items have been added by cursive lozenge-shaped ones to differentiate them from the standard notes.

The orthography of the text of the Ráday Gradual shows peculiarities of the new spelling that spread widely through printing in addition to the writing manner of the 16th-century codices. As the present edition focuses above all on musical aspects and because the similar text of the Batthyány Gradual is already published in the series *Nyelvemléktár*⁴ it seemed reasonable to simplify the text edition. This implies that letters differing in shape from the present-day form were transcribed – mainly for technical reasons – by the set of characters used in our days. Instead of the *s* constructed from a vertical line, the standard *s* is applied. The diacritic *e* or any other auxiliary sign (line or semicircle) used above the letters *o*, *u* and *w* (the latter two in identical function but marked differently) are unanimously replaced by dots, and *w* in the meaning of *u* is changed into *u*.

The scribe of the Ráday Gradual is inconsistent in the use of the letter *k*, particularly at the end of the word which is frequently marked by *c* (*adatec*). When doubled, the first *k* is generally written as *c* (*öröcke*). The sound *sz* [pronounced as *s*] is often marked by the letter *z* only (*zentsegünc*) whereas *z* is sometimes written superfluously by *sz* (*veszerlez*). The sound *cs* [pronounced like *ch* in *chase*] is mostly written with the letters *cz* or *ts* (*inczen*, *dítsöseg*). For expressing the sounds *i* and *j* the letters *i* (seldom *y*) are used without distinction (*igeie*, *ielenek*). The sound *v* is usually written with *v* at the beginning of the word and with *u* within a word (*vilagossag*, *iöuendöben*), a solution to the contrary can be found only sporadically. Though the sound *u* is written consistently with the letter *u*, when capital letters are needed, in words like *Vrr* and *Vy* (= *Úr*, *Új*), it appears as *v* as an exception. In the enumerated cases the original spelling has naturally been adhered to. Similarly, the diacritic sign of the palatalization of the consonant has been retained.

In the course of transcription the text has been changed in a few instances only. In the Notes merely the errors distorting the sense are listed and the letters changed are given in italics. Whenever an accent was missing, it was not considered as an error even if its absence distorted the sense. The scribe used accent signs to denote the letters *á* and *é* in a few exceptional places (e.g. on p. 73 and the later entries). Consequently, it has not been added in cases either when due to its lack the sense is distorted (e.g. *ag'at*, *haza*; *halot*, *halat*; *szeles*, *terits* instead of the words *ágyat*, *háza*; *hálót*, *hálát*; *széles*, *térits*). This procedure is justified by the similar manner of writing without accents not only in the Ráday but the Batthyány and Óvár Graduals as well. After reading some pages, the eyes can get used to the lack of accent and the text can be understood properly.

In the Note understanding has been facilitated in cases only where the original form would be misleading, e.g. in the antiphon No. 157 the word *neveld* [educate] must be understood as *növeld* [increase] according to the Latin original (*Auge in nobis* ..., see the relevant critical note).

The use of small and capital letters is inconsistent and the scribe's intention cannot be deduced from the size of the letters in each case. (It is particularly disturbing at the beginning of the lines.) In these places a decision has been made which is not reflected by the Notes.

The frequently occurring abbreviations of the text have been written out in full: e.g. the line above *c* at the end of the word meant to abbreviate *-nac*, *-nec*; *sz* used to abbreviate *szent* [saint], the words *Antiphona*, *Dicsőség* [Glory] or the various shortened forms of the refrain lines of the litany. The additions are given in italics when a different abbreviation is being written out, e.g. the Latin titles of the items. The Latin titles of the hymns and antiphons identified but missing in the manuscript and pointing to medieval origin are not listed separately in the Notes because they can be found in the Index According to Genres.

⁴ See *Nyelvemléktár* 14.

NOTES

- 1 The first two letters of the title (*Incipiunt ...*) are partly cut out, partly stuck on
czendesedek gfe
ielenek e, hagh
- 6, 7 addition based on pp. 13–14 of the Batthyány Gradual
- 8 *országabol* → *lesznek* 2 ↓
(within it:) *feienek ae*
- 11 *halat* 3 ↓
- 12 in the initial: *Az kgl szolgaja Pany Janos 1633 (?)*
All prayers end in a refrain. It depends on the length of the prayer (= recitation text) how long the refrain was written out to the end of the line. The shortened form has generally been retained.
p. 36, refrain: *Tegedet kerünc Ur Jsten* 5 ↓
- 13 *rettenetessen fdfgfe*
- 15 The last, 9th stanza of the hymn is missing in the Ráday Gradual but occurs in the graduals of Apostag, Csurgó, Kálmánca, Eperjes, Nagydobsza. Below the last (8th!) stanza of *Grad. Eccl. Hung. Epper*. Nr. 175 is given. (The gradual of Eperjes omitted the second stanza of the hymn.)
Adgyad bodog szent Haromssag'
hog' nalad minden dolgaink
kelemetessek legyenek
most és örökkön örökké. Ug' leg'en.
- 17 in the initial: *Rádai*
later addition after the last strophe: *Ugy legen*, with 4+2-membered neumes
- 18 it starts on the third line of the five-line (!) staff like Huszár Gál 1574, f. 236b,
the second staff consists of four lines, from that point onwards the item shifts from section to section;
in the notes the bottom line is taken for a point of reference
ki vag' mi eg' f fg f fe
igassagunk bekesegünk 3 ↓
es valtsagunk, kerünk teged halgas 4 ↓
meg minket 3 ↓
- 19 title: *Pange lingua gloriosa*
3rd strophe.: *Mg'*
- 20 melody like No. 18
- 22 started by a second higher than usual
diczerie ah
husvet innepet, esztendönkent 2 ↓
enekelven fe
szoval ghag
- 24 title: *Vita sanctorum* – it should precede No. 25
Jdvöz leg' Christus ez vilagnac Ura 2 ↑
- 25 *ekessege* 2 ↓

- 26 *ime gha*
ime az Christus 2 ↓
 in front of *fel mene* the C-clef was added
 addition according to p. 79 of the Batthyány Gradual
- 27 5th strophe: *lelket*
- 28 2nd strophe.: *lelki ken'erünk; helyesen: lelki kenetünk*, see *Nyelvemléktár* 14, xxxiii.
- 32 The canticle of Simeon. Later entry, at its side: *Rádai*
 Poem by Clement Marot, translated by Albert Szenci Molnár, published in *RMKT* XVII/6, 337.
- 34 text addition according to p. 94 of the Batthyány Gradual
- 36–39 the last strophe was originally shortened, taken over from No. 35
- 42 *Es az vigasztalo szent Lelec Istent* 2 ↓
Öerök ditsösegeben → *aiandekoztassunc* 3 ↑
Jdvezits → to the end of the item 2 ↑
Teged felseges Ur Jsten: high *e-f* notes above the four-line staff, without ledger-line,
 their reading according to the next five-line staff
 (The item can be concluded with the formula *Amen*.)
- 43 later notation
- 44 at the beginning of the item a later indication of the C-clef
- 45 *szivünkben hagh*
- 48 *keg'elmessegedet* 2 ↑
- 49 6th strophe: *rettegünk vala előtted*
- 50 3rd strohe: *n'omomoritottak*
- 52 1st strophe.: *ez az igaz szeretetben*
- 54 *vilagnac ö Biroia* – first 3 ↑, then 3 ↓, marked by oblique strokes but not always precisely
- 56 *keg'es es keg'elmes hh ag*
tisztelendö fiu 2 ↓, but corrected in the proper height by strokes
vigasztalo eltetö szent Lelec h h, f g f e f e d
- 57 *mindeneknek* 2 ↑
- 58 *menn'ei* 2 ↑
bölczesegünc, es dfed ff
 a superfluous *es* (conjunction) at the beginning of the 3rd line of the 4th strophe
- 60 *kerezt'enek* → *halgat* 2 ↓; thinking in C and G clefs alternates
- 61 *czac ö mi nekünk* – a note only in the *custos* of the preceding line
- 62 responsory, with various festive versicles, doxology (*Ditsöse* ...) after all verses on p. 176, the rogational refrain (*Jrgalmaz* ...) appears either shortened or is omitted

- 65 kerünc *fa*
- 73 Halgald meg
- 109 the title of the chapter before it is partly cut off
in the initial *R*: *Az én Betüm* [my letter] (probably Rádai)
- 111 kerezte'enek 2 ↓
el közelget ah
- 113 magzatodból *ac h*
- 114 szent 2 ↓
fiam 3 ↓
ez mai napon fa, h
- 120 Bölczek latvan az czillagot ... kenetet 2 ↑
- 121 tisztelünc 2 ↓
valtozek az men'egzőben → 3 ↓
- 123 *azert, mert nem tudg'atok* → *mikoron az Ur Jsten el iövendő* 2 ↓; within it: *el iövendő* – the last two notes of the five-member melisma in proper height
- 124 oll'an volnek *ch*
- 125 imadsaginkat *e fa*
- 127 poenitentiat *ah gff*
- 133 n'ugoszik 2 ↑
- 134 fiat agahgf
- 135 Es meg n'ugoszom *fg*
- 137 alleluia 2 ↑
- 139 igazulasunkert, alleluia 2 ↑, 2 ↓, 2 ↑
- 145 lattokra *ch*
Text and melody variant of the antiphon in the 8th tone written down erroneously, also without clef on p. 191 of the Batthyány Gradual and p. 92 of the Óvár Gradual: *Szemek lattara, fel emelkedek az Jesus, es az köd be foga ötet az men'ben, alleluia.*
- 147 be töltenek 2 ↓
valanac ah
- 149 nag'sagos → 3 ↑, but final only 2 ↑
- 151 Ur Jsten 2 ↑
- 153 diczöseget 5 ↓
es fiunak gd
- 154 pokolra veti 2 ↑
am'ek ce

- 155 *Ur Jsten ce h*
paranczolatidat 2 ↑
- 156 *felelemben fa*
- 157 *neveld=növeld [educate=increase]*
- 160 compared to the edition the antiphon can be changed in two places by 2 ↑ uniformly:
Christusrol *vallast ... örök eleted* veszen; the form included can also be sung
- 162 *az mi kön'örgesünket 2 ↑*
- 164 *kiral'i es papi meltosagot 2 ↑*
- 165 *teremtőie 3 ↓*
- 171 2nd strophe, 6th line: *az en szok büneimben*
8th strophe, 4th line: *most meg engem*
12th strophe, 5th line: *aad ereyet*
- 172–174 pp. 233–238 bound in in the wrong order
- 172 poem by Clement Marot, translated by Albert Szenci Molnár, published in RMKT XVII/6, 431.
- 173 a translation of Luther's song *Vom Himmel hoch da komm ich her*. First printed 1635 in Lócse 1635;
RMNy 1981, No. 1628; see also Grad. Eccl. Hung. Epper. No. 122, with music
7th strophe, 4th line: *amaz Jesus bizon'ara*
14th strophe, 1st line: *Az menn'ei magos men'ben*
- 174 poem by János Kanizsai Pálfi
later entry added on the basis of RMKT XVII/8, pp. 183–184,
the first printed edition of the song: *Istenes énekek* (Bártfa, c 1635–40), i.l., 532.
In the poem the commas and accents are imprecisely placed.
- 175 lamentation i: *elle futanac aga*
Jstenedhöz gfgaf
lamentation ii: *idnep napra, ellenenseg elől el menenek, Jstenedhöz gfgaf*
lamentation iii: *n'ugodalmanac napiat, hatra tere, eleteröl, ellensegem,*
Jstenedhöz gfgaf
lamentation iv–viii: addition on the basis of pp. 445–450 of the Batthyány Gradual
lamentation iv–v: the closing formula has one note less in the Batthyány Gradual (first: *defgfe*); the
formula of the Ráday Gradual has been retained in the additions as well. In the Batthyány
Gradual there are a lot of doubled notes in places where the Ráday Gradual has only simple
ones; in these instances the principle of the Ráday Gradual has been followed.
lamentation iv: *haragianac 2 ↑*
lamentation vii: *szineben* (closing formula) *fefdefg*
lamentation viii: defective in the Batthyány Gradual, added on the basis of p. 168 of the Óvár
Gradual and p. 264 of the Large Gradual
- 176 addition according to pp. 153–156 of the Óvár Gradual
- 178 *Christus születek 2 ↓*
- 179 later entry with imprecise, sloppy musical notation
no title, but at the bottom of the preceding page: *Sequitur Kyrie puerorum*
after each verse it must be sung: *Irgalmazz ... Christus ... Ur Jsten*

addition according to pp. 102–103 of the Óvár Gradual (inscription: *Kyrie puerorum, ante passionem canenda*)

Christus irgalmazz 2 ↓

Ur Jsten *Jrgalmazz* 2 ↑

Christus Urunk 3 ↑

világot te hozzad 2 ↑

- 202 addition according to pp. 256–257 of the Batthyány Gradual
In the Ráday Gradual – similar to Batthyány Gradual – psalm No. 52 must have come after psalm No. 51.
- 203 addition according to p. 259 of the Batthyány Gradual
- 206 addition according to p. 267 of the Batthyány Gradual
- 207 addition according to pp. 267–268 of the Batthyány Gradual
- 208 in the initial *U: ako* (=as in Slovak) *Rádai G.* (Gáspár?)
- 221–226 verses of psalm No. 119: 1–16; 81–96; 17–29 (!); 49–64 (drawn together);
97–112 (drawn together); 129–144 (drawn together)
- 223 addition according to pp. 307–308 of the Batthyány Gradual
- 224 addition according to pp. 310–311 of the Batthyány Gradual
- 227 addition according to p. 319 of the Batthyány Gradual
- 228 addition according to pp. 321–322 of the Batthyány Gradual
pp. 396–395 are damaged
- 231 addition according to Huszár Gál 1574, f. C–CII

Appendix

- 232 Batthyány Gradual, p. 150, inscription: *Nativitatis, Corde na(tus)*, 6 strophes
mind öröckön öröcke *a f a g f g f*
- 233 Batthyány Gradual, p. 152, inscription: *Post epiphantias*, 5 strophes
napnac uilagat elö ea hc, ahd
- 234 Batthyány Gradual, p. 154, inscription (on the preceding page): *Alius Jam ter quaternis. Dominica oculi*, 5 strophes
- 235 Batthyány Gradual, p. 155, inscription: *Alius. Dominica laetare: Jesu quadragenariae*, 6. strophes
the initial letter is missing, also without clef, but in the last line (*zenuedg'ünc ...*) the C clef is written out, therefore from here 3 ↑ can be read. (The placement of clef can be misleading in identifying the key.)
- 236 Batthyány Gradual, p. 386, inscription (on the preceding line): *Alius*, 9 strophes
- 237–241 from the set *Antiphonae Nativitatis*
- 237 Batthyány Gradual, p. 173, Óvár Gradual, p. 74

- 238 Batthyány Gradual, p. 174, Óvár Gradual, p. 74
Christus születek *hahc*, fg
kereszt'enek *gac*
- 239 Batthyány Gradual, p. 174, Óvár Gradual, p. 74; in the Ráday Gradual it agrees with the antiphon
Téged az Atya Jsten (Nr. 117)
- 240 Batthyány Gradual, p. 175, Óvár Gradual, p. 75
- 241 Batthyány Gradual, p. 176, Óvár Gradual, p. 76
- 242– from the set *Antiphonae Epiphaniarum*
244
- 242 Batthyány Gradual, p. 177, Óvár Gradual, p. 78
- 243 Batthyány Gradual, p. 178, Óvár Gradual, p. 78
- 244 Batthyány Gradual, p. 178, Óvár Gradual, p. 79
- 245– from the set *Antiphonae in magnis ferys*
248
- 245 Batthyány Gradual, p. 182, Óvár Gradual, p.83
- 246 Batthyány Gradual, p. 182, Óvár Gradual, p. 83
- 247 Batthyány Gradual, p. 183, Óvár Gradual, p. 83
at the end of the item: *3 toni*, whereas the antiphon is in the 8th tone
- 248 Batthyány Gradual, p. 184, Óvár Gradual, p. 84
- 249– from the set *Antiphonae Paschales*
253
- 249 Batthyány Gradual, p. 186, Óvár Gradual, p. 86
Az Ur Jstennek *gah*
men'orszagbol ... es ül *vala* 2 ↓
- 250 Batthyány Gradual, p. 187, Óvár Gradual, p. 87
- 251 Batthyány Gradual, p. 187, Óvár Gradual, p. 88
alleluia, alleluia *h a e*
- 252 Batthyány Gradual, p. 187, Óvár Gradual, p. 88
embereken *ce*
alleluia *ac*
- 253 Batthyány Gradual, p. 188, Óvár Gradual, p. 89
alleluia, alleluia 2 ↓
- 254– from the set *In die Ascensionis*
255
- 254 Batthyány Gradual, p. 190, Óvár Gradual, p. 91
Fel meg'ek Att'amhoz, es az ti Att'atokhoz 2 ↓
- 255 Batthyány Gradual, p. 190, Óvár Gradual, p. 91
alleluia 2 ↑
- 340

- 256– from the set *Antiphonae in die Pentecostes*
257
- 256 Batthyány Gradual, p. 192, Óvár Gradual, p. 93
- 257 Batthyány Gradual, p. 194
- 258– from the set *Antiphonae Communes*
262
- 258 Batthyány Gradual, p. 196, Óvár Gradual, p. 50
Att'anac fa
szent *Lelek* Jstennek 2 ↓
- 259 Batthyány Gradual, p. 196, Óvár Gradual, p. 50
öröckön 2 ↑
- 260 Batthyány Gradual, p. 198, Óvár Gradual, p. 52
- 261 Batthyány Gradual, p. 204, Óvár Gradual, p. 58
valland fg
emberek *elöt fg*
enis vallom ötet 2 ↑
on the basis of several gradual sources the beginning can also be thus: *d d c f g f g a a*
- 262 Batthyány Gradual, p. 205
Nem *minden ga*
de ki teszi ah
országában 2 ↑
- 263 Batthyány Gradual, p. 358, emendation of the basis of pp. 104–107 of the Large Gradual
Fel tamadot → *kereszt'enek* 2 ↑; within it: *mindn'aian cdfa*
imadg'uk 3 ↑
iduezitö 2 ↑
Diczöseg fgag
Ug' leg'en fa gf efgfgagg
- 264 Batthyány Gradual, p. 371, inscription: *Inuitatorium Trinitatis*
enekell'ünk fa
es *mi uag'unc* az *ö nepei* és az *ö mezeinek iuhai ef, fa*
meg *kesertenek* engemet, es meg *latak ... hog' soha* be nem mennek *ef*
es *mind öröckön öröcke ef, fa*
- 265 Batthyány Gradual, p. 341, inscription: *In die aduentu domini Rorate Coeli*
- 266 Batthyány Gradual, p. 342, inscription: *In festo Natiuitatis domini Puer natus*
- 267 Batthyány Gradual, p. 344, inscription: *In die Epiphaniarum domini*
Jesus Christusnac *ed*
ug' leg'en 2 ↓
- 268 Batthyány Gradual, p. 157, inscription: *Pro paschatis*
(The previous item, *Halat adg'unk minn'aian*, is given only with text, inscribed: *Loco invocationis dicend. Pro Natiuitatis*)
minn'aian az g ah hch
ki az ö szent fiat 2 ↓
diczöseggel h ahag

Alleluia, alleluia, alleluia *c, h achg, f*
most ö neki *hh ahag*
diczeriüc 2 ↓
mind öröcke *hh acha*
Alleluia, alleluia, alleluia *d, h acag g aa*

- 269 Batthyány Gradual, p. 158, inscription (on the preceding page): *pro festo Ascensionis*
mi nekünc 2 ↓
gondot 2 ↑
Alleluia, alleluia, alleluia *d, gh, 2 ↑*
Alleluia, alleluia, alleluia *c d, 2 ↑, 2 ↑*
- 270 Batthyány Gradual, p. 158, inscription: *pro festo pentecostes*
szent lelke 2 ↑
öröckül öröcke 2 ↓
Alleluia, alleluia, alleluia *gh, achg*
uilagoscizon ... *el be uig'en 2 ↑*
Alleluia, alleluia, alleluia *fd, gh, hcha*
- 271 Batthyány Gradual, p. 347, inscription: *Prosa in aduentu domini*
(*Mittit ad virginem*; RajMel Nr. 42)
addition on the basis of p. 13 of the Large gradual
The original corrections in the manuscript have been taken into consideration but not listed in the notes separately.
Boczata ... Gabriel ang'alat ... Kúlde ... bizonsagunkra 2 ↑
mi rolunk 3 ↑
Men' el te ki küldettel nag' öröm mondani, ielencz *ce, aa g f, e d d f*
iduezl'ed az szüzet → *de nag'on czodalatost 3 ↓*
keg'elemmel tell'es, Ur vag'on te veled *e, cdchd hc c*
az szüzessegnek 2 ↑
es minden fogadast *cedcd*
Halla es fogada, Gabriel mondasat, hiue *achah, fa, h*
Emberi nemzetnek szentseges *ahagh, fa*
Jstent es embert es Att'at, embereknek allando *c, hch c*
ug' erössiczen *fgh*
minket ne serthessen *hdhah*
De az keg'es ... hallasnak 2 ↓
- 272 Batthyány Gradual, p. 356, inscription: *Prosa Paschatis*
(*Victimae paschali laudes*; RajMel Nr. 21)
The original corrections in the manuscript have been taken into consideration but not listed in the notes separately.
meg valtuan, Christus 2 ↓
bünösöket At'ának 2 ↑
Halal s az elet 2 ↓
meg hala *df*
Mond meg nekünk → *Galileaban 3 ↑*; within it:
Christusnak koporsoiat 2 ↓; *Bizonsagul 2 ↑*
- 273 Batthyány Gradual, p. 362, inscription: *Prosa Ascensionis*
(*Rex omnipotens die hodierna*; RajMel Nr. 34a)
bekesegnek ielet 2 ↑
minden embereket *af*
el muluan *df, d*
vigasztalo *hc h*
Es hog' ezt meg monda → *men'ország fele 3 ↓*; within it: *az egh fele af*
men'ország fele → feienkent 5 ↓

mind meg itelni → *diczeretet* 3 ↓; ezen belül: *within it: örök Jsten* af
Nag' alnoksaggal 2 ↓
es uele ga
Az te szent ... Jsmetlen ... Mikoron ... Kerünk gc
uereddel ... eg'czer 2 ↓
diczeretet 2 ↑

- 274 Batthyány Gradual, p. 367, inscription: *Prosa Pentecostes*
 (*Sancti Spiritus assit nobis gratia*; RajMel Nr. 34)
 the same melody as No. 273
leg'en velünk ... es eltető szent Lelek 2 ↑
homal'at meg tiszticzad → *Te minden* 2 ↑; *within it: aiandekidat* 3 ↑, 2 ↑
lelki szemeinket ... kiualtkeppen ... vilagon 2 ↑
Mikoron regen → *szent Lelek Jsten* 3 ↓
lelkünkben minket d d
meg halgas keg'elmessen gh h h h
Oh te ki minden → *meg diczöited* 3 ↓; *within it:*
Az nap ismetlen ... Aiandekozza gc
meg diczöited acha, cc
- 275 Batthyány Gradual, p. 376, inscription: *Prosa poenitentiae*
Ur Jstenhöz ... Adam Att'anktul fogua ... meltoc voltac ... parasznalkodot 2 ↑
az embert bünben ... es az nag' tüzes pokolra 2 ↓
Szent Peter az Ur Jstent gh
es soha nem latta volna fe f
el veszi büneinket 2 ↓
mi hitünket, es köuessük fd ed d, df
Ki nag' soc ígerettel, kinal az öröc elettel 2 ↑
Terietek meg en hozzam 2 ↓
nem akarom senkinek 3 ↓
veszedelmet 2 ↑
karhozatt'at 2 ↓
es az bünbül ki terend ... es lelki pasztorunkhoz 3 ↓
urunkhoz
iarhassunc f
Ki menn'egben df
iob keze felöl ül ... itelni, mindeneket 2 ↑
eleueneket 2 ↑, 3 ↑
- 276 Batthyány Gradual, p. 383, inscription: *Sequuntur Ceremoniae de sacrosancta Coena Domini*
 troped Sanctus, Agnus Dei (in a prosa-like manner)
 The item written down erroneously that does not allow any interpretation; additions based on the 2nd
 verse of the item, as well as on pp. 152–154 of the Large Gradual and p. 218 of the Spáczai Gradual,
 see further Thannabaur 1962, No. 194, a major third variant (!), Schildbach 1967, No. 56.
 The whole text is given with the changes marked line by line and by shorter passages, if necessary.
Szent az Att'a Isten mindeneknek teremtőie 2 ↓
Szent az Fiu Jsten 2 ↓, 3 ↓
az mi meg valto Urunk Jesus Christus 2 ↓
Szent az vigasztalo es meg szentelő szent Lelek Jsten, három szemel' 3 ↓
eg' bizon' Jsten, Seregeknek Ura 2 ↓
Mind az mennek földnek 3 ↓
kereksege 4 ↓
tell'es nag' 3 ↓
diczösegeddel, mindeneknek teremtőie 2 ↓
Leg' irgalmas nekünk bünösöknek mi keg'es Jstenünk, igazgas az örök 3 ↓
elotre menn'eknek bodogsagara 2 ↓
Aldot az mi urunk Jesus Christus ki szüztől születek, iduessegünkre 3 ↓

nekünk 4 ↓
nekünk adatek 3 ↓
adatek, *Ur Jstennek neueben* 2 ↓
Leg' irg: Jstennek 3 ↓

- 277 Batthyány Gradual, p. 393, Óvár Gradual, p. 104
Batthyány Gradual, pp. 393–398, double text, the second text was entered later (in another hand and with a different spelling) according to Káldi's translation (Vienna, 1626)
The second (or other) copyist added remarks concerning the type of voice and choir.
The Passion text of the Óvár Gradual is different.
addition performed on the basis of p. 315 of the Large Gradual and p. 145 of the Óvár Gradual
Miert habarodtatok meg *d gfgae* – different syllabication
Az ki az ö kezét *dfefa*
Te mondod *defafe*
Szomoru az en lelke 2 ↓
En *szent* Att'am, ha lehetséges *efa*
Eckeppen nem vig'azhattok-e *defa*
Ez az *ember* azt mondotta 2 ↑
Te magad mondad *defa*
Ninczen *nekünc* arra gondunk 2 ↑
az fazek g'artoknac *mezeiet* 3 ↑
Te magad mondad *defa*
miert *hag'al* el engemet 3 ↓

ALFABETIKUS INDEX / ALPHABETICAL INDEX

a kiadvány sorszámával, az appendix tételei dőlt betűvel / with the serial numbers of the edition, the items of the Appendix are given in italics;

rövidítések / abbreviations: A = antiphona, B = benedicamus, H = hymnus, Intr. = introitus, Invit. = invitorium, Ps. = psalmus, R = responsorium breve, S = sequentia (prosa), V = versiculus

<i>A békeességnek királya felmagasztaltatott</i> – A	242
Adjunk hálát, keresztyének, Krisztusnak – B	102
<i>A kegyelmes Jézus Krisztus könyörülvén</i> – A	252
A mi bűneinkről tartsunk penitenciát – A	127
A mi bűneink, Uram Isten – A	128
<i>A mindenható király e mai napon</i> – S	273
A mi szívünknek bősége énekle – Ps.	199
A mi Urunk, Istenünk igaz és irgalmas – Invit.	177
A mi Urunk, Jézus Krisztus meghala – A	139
A perzsiabeli három bölcsek ajándékozzák – V	81
<i>A Szentlélek ajándéka legyen velünk</i> – S	274
A Szentléleknek ajándékát bocsásd – V	93
A te háznak szerelme emészte – V	84
A te híveidnek szerelme, Úristen – A	129
A te magzatodból teszek a te birodalmadra – A	113
A teremtő Atya Isten és megváltó – B	98
Atya Istennek egy fia – H	54
Atya Istennek igéje – H	3
<i>Atya Istentől születék</i> – H	232
<i>Atya mindenható Istennek Szentleke</i> – S	270
Az asszonyállatok ülven a koporsó mellett – A	141
<i>Az Atya Isten evilágra bocsátá</i> – A	240
Az Atya mindenható Isten monda – Ps.	216
Az Atyának országából – H	8
<i>Az egy bizony Istent háromságban</i> – Invit.	264
Az éjszakai sötétség – H	55
Az én testem feltámadásnak reménységében – A	133
Az Istennek angyala monda a Máriáknak – A	137
Az Istennek igéje érettünk – V	79
Az Úré a föld minden ő teljes voltával – Ps.	193
<i>Az Úristennek angyala leszáll a mennyországból</i> – A	249
Az Úr legeltet engemet – Ps.	192
Az Úr uralkodik, örvendjen a föld – Ps.	212
Az Üdvözítőt régenten – H	5
Áldjad én lelkem az Úristent – Ps.	215
Áldj meg minket, Atya Úristen – A	152
Áldott legyen Izraelnek Ura, Istene – Canticum	213
Áldjuk az Atyát és a Fiút – V	92
Áldjuk mi mind, az Úristent, ki miértünk – B	103
<i>Áldjuk mindnyájan az Úristent, ki</i> – S	268
Áldjuk mindnyájan az Úristent, minden – R	67
Áldom az Úristent minden időben – Ps.	196
Áldott, aki jött az Úrnak nevében – V	76
Áldott Izraelnek Ura – H	2

Áldott legyen a Szentháromság – V	93
Áldott legyen az én Uram, Istenem – Ps.	229
Áldott legyen mindenknek teremtője – A	165
Áldott Úristen, segélj meg minket – A	126
Állatoknak megtartója – H	47
Állj bosszút értem, Uram – Ps.	198
Békességnek Ura e világra adatek – A	115
Bocsásd el, Úristen, a te hatalmatod – V	75
<i>Bocsáta a szűzhöz nem minden angyalát</i> – S	271
Boldog ember, ki féli az Úristent – Ps.	218
Boldog ember, ki nem jár – Ps.	180
Boldogok azok, kik tökéletesek életükben – Ps.	221
Bölcsék, látván a csillagot – A	120
Csillagoknak teremtője – H	7
Csodálatosak, Úristen, a te bizonyágid – Ps.	226
<i>Dicséret és örök dicsőség legyen</i> – A	258
Dicsérjétek Istennek szolgáló Uratokat – Ps.	219
Dicsérjétek, keresztyének, az Úristent – A	166
Dicsérjük mindnyájan az Úristent – H	16
<i>Dicsőség legyen tenéked, Szentháromság</i> – A	259
Egyhatalmú legyen velem – A	163
Elfogyatkozott a mi lelkünk, kívánván – Ps.	222
Eljöttek nekünk a penitenciának napjai – A	122
<i>Előállanak a földi királyok</i> – A	247
Eltökéle a hitetlen ömagában – Ps.	197
Emberi nemnek teremtő Istene – H	40
Emlékezzünk, keresztyének, az Istennek – B	105
<i>E napon Krisztus születék</i> – A	238
Én Istenem, én Istenem, miért hagyál el – Ps.	191
E széles földnek nagy bölcs teremtője – H	37
E világnak fényessége – H	23
Énekeljétek az Úrnak új éneket – Ps.	211
Énekeljünk, keresztyének – A	164
<i>Én eltemettem vala</i> – A	251
<i>Én Istenem, szabadíts ki engemet</i> – A	246
Én Uram, Istenem, tebenned bízom – Ps.	185
<i>Én vagyok az Úristen</i> – A	250
Felmagasztaljuk a felséges mindenható – B	96
Felmagasztalunk tégedet, Úrsten – Ps.	230
<i>Felmegek Atyámhoz és a ti Atyátokhoz</i> – A	254
Felmenvén a Krisztus mennyégbe, alleluia – A	144
Felméne a Krisztus mennyországba – V	89
Felséges Atya Úristen – H	52
Felséges Isten, mennynek földnek Ura, és – H	35
Felséges Isten, mennynek földnek Ura, ki – H	41
<i>Feltámad a Jézus Krisztus és uralkodik</i> – A	253
Feltámadott a Krisztus halottaiból – V	87
Feltámadott az Úr Jézus Krisztus – V	88
<i>Feltámadott királyt, Jézus Krisztust</i> – Invit.	263
Feltámadván a Krisztus, megjelenék – A	138
Fénylik a nap fényességgel – H	21
Fogadásod szerint, Úristen – V	71

Galileabeli férfiak, mit néztek föl az égbe – A	142
Gyermek születék és fiú adaték – V	77
<i>Gyermek születék minékünk</i> – Intr.	266
Gyermek születék nekünk – V	80
Gyógyíts meg minket, Úristen – R	65
Ha az Úr nem építend minékünk házat – Ps.	227
Ha embereknek és angyaloknak nyelveken – A	124
Halálra adatott vala a Krisztus – V	86
Hallgasd meg, Úristen, a mi könyörgésünket – V	73
Hallgasd meg, Úristen, az én imádságomat – Ps.	204
Hallgass meg engemet, én üdvözítő – Ps.	183
Hallgassuk figyelmetesen – H	13
Ha te meg nem tartasz, Uram Isten – A	158
Hálákat adok az én Uramnak, Istenemnek – Ps.	217
Három csodákkal megékesített szent napot – A	121
<i>Hátra térjenek és megszégyenültsenek</i> – A	245
<i>Higgyetek, mert im eljött a Jézus Krisztus</i> – A	237
Holval reggel húsvét napján – A	140
Húsvét napján hajnalban indulván – A	136
Igaz bíró, nagy Úristen – H	46
Igazságszerető Atya, mindenható – B	95
Íme, eljött az Atya Istennek fia – A	116
<i>Íme, eljött az uralkodó Krisztus</i> – A	267
Immár mostan, ó Szentlélek – H	45
Immáron a nap feljövén – H	44
Irgalmazz nekünk, Úristen – Kyrie puerorum	179
Istennek szent fia, a te segítségével – A	162
Istennek szent igéjéből – H	15
Izraelnek Egyiptomból való kijövésében – Ps.	220
Járjunk mi most, keresztyének – B	106
Jer, dicsérjük, keresztyének – H	60
Jeremiás Prófétának imádsága – Oratio Jeremiae	176
Jer, hirdessük mi Urunknak – H	19
Jézus Krisztus, élő Istennek szent Fia – R	62
<i>Jézus Krisztus ma a mennyországba felméne</i> – S	269
Jézus Krisztus, ki e napon a bölcseknek – B	104
Jézus Krisztus, ki e napon a szép szűznek – B	101
Jézus Krisztus, kit az Atya váltságunkra – B	99
Jézus Krisztus, mi mennyei egy mesterünk – H	58
Jézus Krisztus, mi váltságunk – H	27
Jobbítsátok meg életeteket, keresztyének – A	111
Jó keresztyének, kik vagyunk – H	11
Jöjj el, Úristen, minket megsegíteni – A	112
Jöjj mihozzánk, üdvözítő Jézus Krisztus – B	100
Jövel, népeknek megváltója – H	9
Jövel, Szentlélek Úristen, bánatinkban – H	29
Jövel, Szentlélek Úristen, ki Atyával – H	30
Jövel, Szentlélek Úristen, szállj be – H	31
<i>Jövel, Szentlélek Úristen, töltsd be</i> – A	256
Jövel, vigasztaló Szentlélek Isten – H	28
Kegyelmezz meg, ó, Úristen – Ps.	171
Keresztyéneknek serege – H	22

Kezeit felemelvén, égbe vitetik vala – A	146
Könyörögjünk az Istennek – H	53
Könyörülj énrajtam, én Istenem – Ps.	202
Könyörülj énrajtam, Úristen, könyörülj – Ps.	205
Könyörülj mirajtunk, Úristen – V	70
Könyörüljön mirajtunk az Úristen – Ps.	206
Könyörülj rajtunk, nagy Úristen – A	167
Könyörülj rajtunk, Úristen – A	125
Krisztusban szerelmes Atyánk – Cantio	43
Krisztusnak igazsága környékez – V	83
Krisztus születék nekünk – Invit. ant.	178
Krisztus Urunk Jézus e mai napon – A	143
Látod Isten szíveinket – H	48
Magasztalja az én életem az Urat – Canticum	214
Megemlékezzél, Úristen, a te híveidnek – Ps.	224
Megemlékezzél, Úristen, Dávidról – Ps.	228
Megfeszítvén Atya Istennek szent fiát – A	134
Meghallgassátok ezeket minden népek – Ps.	201
Megoszták ököztük az én ruháimat – A	131
<i>Megsokasultanak a mi ellenségink</i> – A	260
Megtartja a nagy Úristen az ő hű – A	154
Mely igen szerettük, Úristen, a te szent – Ps.	225
Menjete el, békességgel – B	108
<i>Menjete el e széles világra</i> – A	255
Mennyből az Ige lejöve – H	4
Mennyből jövök most hozzátok – Cantio	173
Mennynek és földnek nemes teremtője – H	36
Mennynek, földnek teremtőjét – H	14
Ments meg minket, Úristen, minden – A	132
Miért dühösködnek a pogányok – Ps.	181
Míglen felejtesz el engemet, Uram – Ps.	187
<i>Mi keresztyének áldozunk</i> – S	272
Mikoron betöltének volna az ötven napok – A	147
<i>Mikor születék nekünk csudaképpen</i> – A	241
Mindeneknek teremtője – H	6
Mindenhai könyörgésünk – V	64
<i>Minden időben áldjad az Úristent</i> – A	243
Mindenkor téged, Úristen – H	49
<i>Minden mi szenvedésünknek</i> – H	235
Minden népek vígassághoz készüljete – Ps.	200
Minden titkos bűneinkből – V	66
Minekutána zsidóság – Lamentatio Jeremiae	175
Mint egy vőlegény, az Úristen – A	119
Mi segítségünk vagy te, Úristen – V	68
<i>Mi Urunk, Jézus Krisztusnak kínszenvedését</i> – Passio	277
<i>Monda Krisztus az ő tanítványinak</i> – A	257
<i>Mostan az idők eljöttek</i> – H	234
Mostani ékes ünnepnap – H	26
Mutasd mihozzánk, Úristen – A	169
Nagy békességgel kimúlok e világból – A	135
Nagy dicséretes dicsőséget énekeljünk – A	153
Nagy sok hamis tanuk – A	130

<i>Nagy siralommal fohászkodjunk – S</i>	275
Ne emlékezzél meg, Úristen – A	170
Nem jött az Úristen az igazakért – V	74
<i>Nem minden, ki mondja nekem – A</i>	262
Ne szállj perbe énvelem – Cantio	174
Ó, áldott Atya Úristen – H	57
Ó, dicsőséges Szentháromság – H	33
Ó, felséges, áldott király – H	50
Ó, kegyelmes Jézus Krisztus – H	18
Ó, magas mennyek szentséges Istene – H	38
Ó, menyeei mi szent Atyánk – H	51
Ó, mi szent Atyánk, kegyes és kegyelmes – H	56
Ó, nagyhatalmú, felséges Úristen – H	39
Óláltokra mennybe felemelteték – A	145
Órizz meg engemet, én Istenem – Ps.	189
Órizz meg minket, Úristen – V	85
Örök mindenható Istennek irgalmasságáról – B	94
Örüljete, igazak, az Úristenben – Ps.	195
Örüljünk, mi áldottak és választottak – B	96
Örüljünk, mi keresztyének – B	107
Örvendezzen már e világ – H	17
Örvendezzünk, keresztyének – H	20
Régen elmúlt időkben – A	109
Segíts meg minket, mindenható Atya – A	159
Sok nyavalyánkban Atyánkhoz kiáltunk – H	61
Szabadíts meg, Úristen, mert sok – Ps.	207
<i>Szent az Atya Isten, mindeneknek teremtője – S (Sanctus, Agnus Dei)</i>	276
Szentekek jelentik az Úristennek dicsőségét – Ps.	190
Szentekeknek te vagy, Krisztus, ékessége – H	25
<i>Szentlélekeknek harmatját mennyből – Intr.</i>	265
Szóla énnekem az én szent Atyám – A	114
Szólnak vala külömb, külömb nyelveken – A	149
Szolgáljatek az Úrnak félelemben – A	156
Születék minékünk az Úr Jézus Krisztus – V	78
Szűz Máriának dicséretével dicsérjük – A	161
Tebenned bízom, én Uram Istenem – Ps.	194
Teljes e széles világon – H	10
Teljes szívvel tehozzád kiáltunk – R	63
Te parancsolád, Úristen, hogy mi – A	155
<i>Teveled vagyok én, Atya Isten – A</i>	239
Téged az Atya Isten, Úr Jézus Krisztus – A	117
Téged egynek állatban – A	151
Téged Isten, dicsérünk – Te Deum	42
Töröld el, Úristen – V	72
Tudjatek, mert közel vagyom – A	110
Új világosság jelenék – H	1
Uralkodó Úristen, királyoknak királya – A	168
Uram, a te haragodban ne fedj meg – Ps.	184
Uram, bocsássad el szolgáljatek – Cantio	32
Uram, ki sokan vannak, kik engemet – Ps.	182
Úristen, a mi bűneink szerint – V	69
Úristen, a te ítéletedet adjad a király – Ps.	209

Úristen, a te nevedért segíts meg – Ps.	203
Úristen, figyelmezzél a mi segítségünkre – Ps.	208
Úristen, irgalmazz nekünk – Lítania	12
Úristen, kicsoda lakozik – Ps.	188
Úristen, mely sokan vannak – Ps.	172
Úristen, mi Urunk, mely igen csodálatos – Ps.	186
Úristennek Szentlelke betölte – V	91
Úristennek Szentlelke betölte – A	150
Úristen, növeld bennünk az igaz hitet – A	157
Úristen, vedd jó kedvvel – V	82
Úristen, vigasztaljad a te szolgálóidat – Ps.	223
<i>Úrnak végvacsorájára</i> – H	236
Üdvöz légy, irgalmas Isten – H	59
Üdvöz légy, Krisztus, e világnak Ura – H	24
Üdvöz légy, örök Atya Isten – A	34
<i>Valaki engemet valland emberek előtt</i> – A	261
Valaki igaz hitből Krisztusról vallást – A	160
<i>Vallást tegyenek mindenféle népek</i> – A	244
Váltságot küldje az Úristen – A	118
Vigyázzatok, keresztyének, mert nem tudjátok – A	123
<i>Világnak nemes teremtője</i> – H	233
Zúgás lön az égből hirtelenséggel – A	148
<i>Zsidóknak Júdás ilyen jegyet ada</i> – A	248

INDEX MŰFAJOK SZERINT / INDEX ACCORDING TO GENRES

Hymnus

T = text; M = music;
zárójelben a Rajeczky *Melodiarium* (RajMel), valamint a *Répertoire* (RPHA) sorszámai (ld. *Irodalom*) / in brackets the numbers of Rajeczky's *Melodiarium* (RajMel), and those of *Répertoire* (RPHA; see Bibliography)

Atya Istennek egy fia	54
T: <i>Christe redemptor omnium</i> (RajMel Nr. 70)	
M: cf. Nr. 49 (Mindenkor téged, Úristen) (RPHA Nr. 106)	
Atya Istennek igéje	3
T: <i>Verbum superbum prodiens</i> (RajMel Nr. 18, 34; RPHA Nr. 108)	
Atya Istentől születék	232
<i>Corde natus ex parentis</i> (RajMel Nr. 105; RPHA Nr. 109)	
Az Atyának országából	8
T: <i>Corde natus ex parentis</i> (RajMel Nr. 105)	
M: <i>Pange lingua gloriosi Corporis</i> (RajMel Nr. 99) (RPHA Nr. 119)	
Az éjszakai sötétség	55
T: <i>Nox et tenebrae et nubila</i> (RajMel Nr. 55, 59)	
cf. Nr. 49 (Mindenkor téged, Úristen) (RPHA Nr. 123)	
Az Üdvözítőt régenten	5
M: <i>Verbum supernum prodiens</i> (RajMel Nr. 18, 34) (RPHA Nr. 145)	
Áldott Izráelnek Ura	2
M: <i>Verbum supernum prodiens</i> (RajMel Nr. 18, 34)	
Állatoknak megtartója	47
T: <i>Rerum Deus tenax vigor</i>	
cf. Nr. 45 (Immár mostan, ó, Szentlélek) (RPHA Nr. 92)	
Csillagoknak teremtője	7
T: <i>Conditor alme siderum</i> (RajMel Nr. 38) (RPHA Nr. 227)	
Dicsérjük mindnyájan az Úristent	16
T: cf. Nr. 15 (Istennek szent igéjéből)	
M: cf. Nr. 13 (Hallgassuk figyelmetesen) (RPHA Nr. 278)	
Emberi nemnek teremtő Istene	40
T: <i>Plasmator hominis Deus</i> (cf. RajMel Nr. 54)	
M: cf. Nr. 35 (Felséges Isten, mennynek, földnek Ura) (RPHA Nr. 347)	
E széles földnek nagy bölcs teremtője	37
T: <i>Telluris ingens conditor</i> (RajMel Nr. 59)	
cf. Nr. 35 (Felséges Isten, mennynek, földnek Ura) (RPHA Nr. 301)	

E világnak fényessége	23
T: <i>Lux mundi beatissima</i>	
M: cf. Nr. 18 (Ó, kegyelmes Jézus Krisztus) (RPHA Nr. 306)	
Felséges Atya Úristen	52
T: <i>Iam lucis orto sidere</i> (cf. RajMel Nr. 59) (RPHA Nr. 406)	
Felséges Isten, mennynek, földnek Ura, és mindeneknek	35
T: <i>Lucis creator optime, lucem</i> (RajMel Nr. 19)	
M: cf. Sok nyavalyánkban Atyánkhoz kiáltunk (Nr. 61) <i>Ut queant laxis</i> (RajMel Nr. 90) (RPHA Nr. 412)	
Felséges Isten, mennynek, földnek Ura, ki mindeneknek	41
T: <i>Deus Creator omnium</i> (cf. RajMel Nr. 62)	
M: cf. Nr. 35 (Felséges Isten, mennynek, földnek Ura, és) (RPHA Nr. 403)	
Fénylik a Nap fényességgel	21
T: <i>Aurora lucis rutilat</i>	
M: cf. <i>Veni redemptor gentium</i> (RajMel Nr. 65) (RPHA Nr. 418)	
Hallgassuk figyelmetesen	13
T: <i>En, tempus acceptabile</i>	
M: <i>Ex more docti mystico</i> (RajMel Nr. 50) (RPHA Nr. 509)	
Igaz bíró, nagy Úristen	46
T: <i>Rector potens, verax Deus</i> (cf. RajMel Nr. 51, 53)	
M: cf. Nr. 45 (Immár mostan, ó Szentlélek) (RPHA Nr. 562)	
Immár mostan, ó Szentlélek	45
T: <i>Nunc Sancte nobis Spiritus</i> (RajMel Nr. 51, 53)	
M: <i>Lauda mater Ecclesia</i> (RajMel Nr. 42) (RPHA Nr. 583)	
Immáron a nap feljövén	44
T: <i>Iam lucis orto sidere</i> (RajMel Nr. 23, 74)	
M: <i>Novo decurrens lumine</i> (RajMel Nr. 43) (RPHA Nr. 584)	
Istennek szent ígéből	15
M: cf. Nr. 13 (Hallgassuk figyelmetesen) (RPHA Nr. 611)	
Jer, dicsérjük, keresztyének	60
M: <i>Pange lingua gloriosi Corporis</i> (RajMel Nr. 99) (RPHA Nr. 642)	
Jer, hirdessük mi Urunknak	19
<i>Pange lingua gloriosi praelium</i> (RajMel Nr. 102) (RPHA Nr. 648)	
Jézus Krisztus, mi mennyei egy mesterünk	58
M: cf. <i>Ave maris stella</i> (RajMel Nr.1) (RPHA Nr. 670)	
Jézus Krisztus, mi váltságunk	27
T: <i>Jesu nostra redemptio</i> (RajMel Nr. 6) (RPHA Nr. 673)	

Jó keresztyének, kik vagyunk	11
M: <i>A solis ortus cardine</i> (RajMel Nr. 77) (RPHA Nr. 682)	
Jövel, népeknek megváltója	9
T: <i>Veni redemptor gentium</i> (RajMel Nr. 65) (RPHA Nr. 696)	
Jövel, Szentlélek Úristen, bánatinkban	29
T: cf. <i>Veni Sancte Spiritus et emitte</i> (RajMel Nr. II.19) M: cf. Nr. 28 (Jövel, vigasztaló Szentlélek Isten) (RPHA Nr. 698)	
Jövel, Szentlélek Úristen, ki Atyával	30
T: cf. <i>Veni Sancte Spiritus et emitte</i> (RajMel Nr. II.19) M: cf. Nr. 28 (Jövel, vigasztaló Szentlélek Isten) (RPHA Nr. 699)	
Jövel, Szentlélek Úristen, szállj be	31
T: <i>Veni, creator Spiritus</i> (RajMel Nr. 73) cf. Nr. 28 (Jövel, vigasztaló Szentlélek Isten) (RPHA Nr. 703)	
Jövel, vigasztaló Szentlélek Isten	28
<i>Veni, creator Spiritus</i> (RajMel Nr. 73) (RPHA Nr. 706)	
Keresztyéneknek serege	22
<i>Chorus novae Jerusalem</i> (RajMel Nr. 54) (RPHA Nr. 733)	
Könyörögjünk az Istennek	53
T: <i>Lux ecce surgit aurea</i> (cf. RajMel Nr. 59) (RPHA Nr. 772)	
Látod Isten szíveinket	48
M: <i>De patre verbum prodiens</i> (RajMel Nr. 61) (RPHA Nr. 829: Látod Isten bűneinket)	
Mennyből az Ige lejöve	4
T: <i>Verbum supernum prodiens</i> (RajMel Nr. 18, 34) (RPHA Nr. 888)	
Mennynek és földnek nemes teremtője, minden	36
T: <i>Immense coeli conditor</i> (cf. RajMel Nr. 59) M: cf. Nr. 35 (Felséges Isten, mennynek, földnek Ura, és) (RPHA Nr. 897)	
Mennynek, földnek teremtőjét	14
M: cf. Nr. 13 (Hallgassuk figyelmetesen) (RPHA Nr. 899)	
Mindeneknek teremtője	6
T: <i>Conditor alme siderum</i> (RajMel Nr. 38) (RPHA Nr. 971 vel 972)	
Mindenkor téged, Úristen	49
M: <i>Quem terra, pontus, aethera</i> (RajMel Nr. 37) (RPHA Nr. 982)	
Minden mi szenvedésünknek	235
M: <i>Jesu quadragenariae</i> (RajMel Nr. 10) (RPHA Nr. 962)	
Mostan az idők eljöttek	234
<i>Iam ter quaternis trahitur</i> (RajMel Nr. 48) (RPHA Nr. 1010)	

Mostani ékes ünnepnap	26
<i>Festum nunc celebre</i> (RajMel Nr. 30) (RPHA Nr. 1022: Mostani nagy ünnep)	
Ó, áldott Atya Úristen	57
M: <i>Lucis creator optime</i> (RajMel Nr. 19) (RPHA Nr. 1096)	
Ó, dicsőséges Szentháromság	33
<i>O lux, beata Trinitas</i> (RajMel Nr. 19) (RPHA Nr. 1102)	
Ó, felséges, áldott király	50
M: <i>Veni redemptor gentium</i> (RajMel Nr. 65) (RPHA Nr. 1111)	
Ó, kegyelmes Jézus Krisztus	18
T: <i>O. Gottes Sohn</i> (RPHA Nr. 1117) M: <i>Vexilla regis prodeunt</i> (RajMel Nr. 32)	
Ó, magas mennyek szentséges Istene	38
T: <i>Coeli Deus Sanctissime</i> (cf. RajMel Nr. 59) M: cf. Nr. 35 (Felséges Isten, mennynek, földnek Ura, és) (RPHA Nr. 1120)	
Ó, mennyei mi szent Atyánk	51
T: <i>O Pater pie coelestis</i> (RPHA Nr. 1122)	
Ó, mi szent Atyánk, kegyes és kegyelmes	56
<i>O Pater sancte, mitis atque pie</i> (RajMel Nr 81) (RPHA Nr. 1124)	
Ó, nagyhatalmú, felséges Úristen	39
T: <i>Magnae Deus potentiae</i> (cf. RajMel Nr. 59) M: cf. Nr. 35 (Felséges Isten, mennynek, földnek Ura, és) (RPHA Nr. 1129)	
Örvendezzen már e világ	17
T: <i>Magno salutis gaudio</i> (cf. RajMel Nr. 9: Magnum salutis gaudium) cf. <i>Rex Christe factor omnium</i> (RajMel Nr 16) (RPHA Nr. 1166)	
Örvendezzünk, keresztyének	20
<i>Vexilla regis prodeunt</i> (RajMel Nr. 32) (RPHA Nr. 1167)	
Sok nyavalyánkban Atyánkhöz kiáltunk	61
M: <i>Ut queant laxis</i> (RajMel Nr. 90) (RPHA Nr. 1262)	
Szenteeknek te vagy, Krisztus, ékessége	25
<i>Vita sanctorum, decus angelorum</i> (RajMel Nr. 87) (RPHA Nr. 1323)	
Teljes e széles világon	10
T: <i>A solis ortus cardine</i> (RajMel Nr. 77)	
Új világosság jelenék	1
T: cf. <i>Novum sidus emicuit</i> (RajMel Nr. 3) M: <i>Lauda mater Ecclesia</i> (RajMel Nr. 42) (RPHA Nr. 1415)	
Úrnak végvacsorájára	236
<i>Ad coenam agni providi</i> (RajMel Nr. 25) (RPHA Nr. 1448)	

Üdvöz légy, irgalmas Isten	59
M: cf. Nr. 49 (Mindenkör téged, Úristen)	
(RPHA Nr. 1396: Üdvöz légy, irgalmas Jézus)	
Üdvöz légy, Krisztus, e világnak Ura	24
T: <i>Christe, rex regum, dominator orbis</i>	
M: cf. <i>Martyris Christi colimus triumphum</i> (RajMel Nr. 86)	
(RPHA Nr. 1400)	
Üdvöz légy, örök Atya Isten	34
<i>Salve rex misericordiae (Salve rex misericors et clemens)</i>	
(RPHA Nr. 1403)	
Világnak nemes teremője	233
<i>Deus creator omnium</i> (RajMel Nr. 62)	
(RPHA Nr. 1488)	

Antiphona

zárójelben az antifona tónusának száma, valamint a középkori latin forrás mellett Hesbert 1968 sorszáma (ld. Irodalom), annak hiányában az összevethető bibliai hely / in brackets there are the tone number of the antiphons as well as after the medieval Latin source the serial number of Hesbert 1968 (see Bibliography), or in its absence a comparable place in the Bible

A békeségnek királya felmagasztaltott (8)	242
<i>Rex pacificus magnificatus est</i> (H 4657)	
A kegyelmes Jézus Krisztus könyörölvén (7)	252
cf: <i>In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.</i>	
(I. Epist. Joanni 3, 8)	
A mi bűneinkről tartsunk penitenciát (8)	127
<i>Agite paenitentiam</i> (H 1309)	
A mi bűneink, Uram Isten (1)	128
cf.: ... <i>iniquitatem meam ego cognosco,</i>	
<i>et peccatum meum contra me est semper</i> (Ps. 51/50, 5)	
A mi Urunk, Jézus Krisztus meghala (1)	139
cf.: ... <i>qui traditur est propter delicta nostra,</i>	
<i>et resurrexit propter justificationem nostram.</i>	
(Epist. ad Romanos 4, 25)	
A te híveidnek szerelme, Úristen (8)	129
<i>Zelus domus tuae comedit me</i> (H 5516)	
A te magzatodból teszek a te birodalmadra (8)	113
<i>De fructu ventris tui</i> (H 2106)	
Az asszonyállatok ülven a koporsó mellett (1)	141
<i>Mulieres sedentes ad monumentum</i> (H 3826)	
Az Atya Isten e világra bocsáta (1)	240
cf: <i>Tecum principium</i> (H 5127)	
Az én testem feltámadásnak reménységében (7)	133
<i>Caro mea requiescet in spe</i> (H 1775)	
Az Istennek anygala monda a Máriáknak (8)	137
<i>Respondens autem angelus, dixit mulieribus</i> (H 4630)	
Az Úristennek anygala leszálla mennyországból (8)	249
<i>Angelus autem domini descendit</i> (H 1408)	
Áldj meg minket, Atya Úristen (1)	152
<i>Benedicat nos Deus Pater</i> (H 1691)	

Áldott legyen, mindeneknek teremtője (6)	165
<i>Benedictus Dominus Deus meus</i> (H 1720)	
Áldott Úristen, segélj meg minket (8)	126
Cf.: A te híveidnek szerelme, Úristen (Nr. 129)	
Békességnek ura e világra adaték (8)	115
Cf.: A békességnek királya felmagasztaltatott (Nr. 242)	
Bölcsek, látván a csillagot (1)	120
<i>Magi viderunt stellam</i> (H 3655)	
Dicséret és örök dicsőség legyen (2)	258
<i>Laus et perennis gloria</i> (H 3601)	
Dicsérvétek, keresztyének, az Úristent (6)	166
<i>Laudate Dominum, omnes gentes</i> (H 3586)	
Dicsőség legyen tenéked, Szentháromság (1)	259
<i>Gloria tibi, Trinitas</i> (H 2948)	
Egyhatalmú legyen velem (1)	163
Cf.: <i>Sede a dextris meis</i> (H 4853)	
Eljöttek nekünk a penitenciának napjai (8)	122
<i>Advenerunt nobis dies paenitentiae</i> (H 1294)	
Előállanak a földi királyok (8)	247
<i>Astiterunt reges terrae</i> (H 1506)	
E napon Krisztus születék (6)	238
<i>Hodie Christus natus est</i> (H 3093)	
Énekeljünk, keresztyének (1)	164
Cf.: <i>Sede a dextris meis</i> (H 4853)	
Én eltemettem vala és feltámadtam (8)	251
<i>Ego dormivi et somnum coepi et resurrexi</i> (H 2572)	
Én Istenem, szabadíts ki engemet (8)	246
<i>Deus meus, eripe me de manu peccatoris</i> (H 2174)	
Én vagyok az Úristen (2)	250
<i>Ego sum qui sum</i> (H 2599)	
Felmegyek Atyámhoz és a ti Atyátokhoz (7)	254
<i>Ascendo ad Patrem meum</i> (H 1493)	
Felmenvén Krisztus mennyégbe, alleluia (6)	144
<i>Ascendens Christus in altum, alleluia</i> (H 1487)	
Feltámad a Jézus Krisztus és uralkodik (8)	253
<i>Resurrexit Dominus, alleluia/a mortuis</i> (H 4642)	
Feltámadván a Krisztus, megjelenék (6)	138
(...) <i>Pax vobis, ego sum</i> (H 4254)	
Galileabeli férfiak, mit néztek fel az égbe (7)	142
<i>Viri Galilaei, quid aspicitis in coelum?</i> (H 5458)	
Ha embereknek és angyaloknak nyelveken (5)	124
<i>Si linguis hominum loquar. et angelorum</i> (Epist. ad Corinthios 13, 1)	
Ha te meg nem tartasz, Uram Isten (1)	158
<i>Nisi tu Domine servabis nos</i> (H 3885)	
Három csodákkal megékesített szent napot (2)	121
<i>Tribus miraculis ornatum diem</i> (H 5184)	
Hátra térjenek és megszégyenültsenek (8)	245
<i>Avertantur retrorsum et erubescant</i> (H 1547)	
Higgyetek, mert ím eljött a Jézus Krisztus (8)	237
<i>Scitote quia prope est regnum Dei</i> (H 4834)	

Holval reggel húsvét napján (8)	140
Cf.: <i>Et valde mane una sabbatorum</i> (H 2728)	
Húsvét napján hajnalban indulván (8)	136
<i>Et valde mane una sabbatorum</i> (H 2728)	
Íme, eljött az Atya Istennek fia (4)	116
Cf.: Jöjj el, Úristen, minket megsegíteni (Nr. 112)	
Istennek szent fia, a te segítségedben (7)	162
cf.: <i>In tribulatione mea invocavi Dominum</i> (Ps. 18/17, 7)	
vel: <i>Exaudiat te Dominus in die tribulationis</i> (Ps. 20/19, 2)	
Jobbítsátok meg, életeteket (8)	111
<i>(Dicit Dominus:) Paenitentiam agite</i> (H 2195)	
Jöjj el, Úristen, minket megsegíteni (4)	112
<i>Veni, Domine, et noli tardare</i> (H 5320)	
Jövel, Szentlélek Úristen, töltsd be (8)	256
<i>Veni, Sancte Spiritus, reple tuorum</i> (H 5327)	
Kezeit felemelvén, égbe vitetik vala (4)	146
<i>Elevatis manibus</i> (H 2635)	
Könyörülj rajtunk, nagy Úristen, könyörülj mirajtunk (8)	167
<i>Miserere mei, Domine, miserere mei</i> (H 3775)	
Könyörülj rajtunk, Úristen (8)	125
<i>Miserere mihi/mei Domine</i> (Hung.)	
Krisztus Urunk Jézus e mai napon (8)	143
Cf.: <i>Videntibus illis</i> (H 5392)	
Megfeszítvén Atya Istennek szent fiát (1)	134
<i>Posuerunt super caput ejus</i> (H 4343)	
Megoszták ököztük az én ruháimat (8)	131
<i>Diviserunt sibi vestimenta mea</i> (H 2260)	
Megsokasultanak a mi ellenségink (8)	260
Cf.: <i>Iniquitates nostrae, Domine, multiplicatae sunt</i> (H 3346)	
Megtartja a nagy Úristen az ő hű (7)	154
<i>Custodit Dominus omnes diligentes se</i> (H 2085)	
Menjetek el e széles világra (1)	255
<i>Euntes in mundum universum</i> (H 2739)	
Ments meg minket, Úristen, minden (8)	132
<i>Libera nos, Deus</i> (Hung.)	
Cf.: <i>Liberavit nos Dominus ab inimicis nostris</i> (H 3625)	
Mikoron betöltének volna az ötven napok (3)	147
<i>Dum autem complerentur dies Pentecostes</i> (H 2438)	
Mikor születék nekünk csudaképpen (3)	241
<i>Quando natus est ineffabiliter</i> (H 4441)	
Minden időben áldjad az Úristent (8)	243
<i>Omni tempore benedic Deum</i> (H 4136)	
Mint egy vőlegény, az Úristen (8)	119
<i>Tamquam sponsus, Dominus procedens</i> (H 5101)	
Monda Krisztus az ő tanítványinak: nem hagylak titeket árvául (2)	257
(...) <i>Non vos relinquam orphanos</i> (H 3941)	
Mutasd mihozzánk, Úristen (8)	169
<i>Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam</i> (Ps. 85/84, 8)	
(...) <i>Domine, exaudi orationem meam</i> (Ps. 102/101, 2)	
Nagy békességgel kimúlok e világból (8)	135
<i>In pace in idipsum dormiam</i> (H 3265)	
Nagy dicséretes dicsőséget énekeljünk (3)	153

Nagy sok hamis tanuk reám támadának (8)	130
<i>Insurrexerunt in me testes iniqui</i> (H 3358)	
Ne emlékezzél meg, Úristen (4)	170
<i>Ne reminiscaris, Domine</i> (H 3861)	
Nem minden, ki mondja nekem (8)	262
<i>Non omnis qui dicit mihi</i> (H 3926)	
Őláttokra mennybe felemelteték (8)	145
<i>Videntibus illis elevatus est</i> (H 5392)	
Régen elmúlt időkben (1)	109
<i>Ab antiquis nos audivimus</i> (H 1198)	
Segíts meg minket, mindenható Atya (1)	159
<i>Adesto Deus unus omnipotens</i> (H 1268)	
Szóla énnekem az én szent Atyám (1)	114
<i>Dominus dixit ad me</i> (H 2406)	
Szolgáljatok az Úrnak félelemben (1)	156
<i>Servite Domino in timore</i> (H 4876)	
Szólnak vala külömb, külömb nyelveken (7)	149
<i>Loquebantur variis linguis</i> (H 3634)	
Szűz Máriának dicséretével dicsérjük (1)	161
Te parancsolád, Úristen, hogy mi (7)	155
<i>Tu mandasti, Domine, mandata tua</i> (H 5214)	
Teveled vagyok én, Atya Isten (1)	239
<i>Tecum principium in die virtutis tuae</i> (H 5127)	
Téged az Atya Isten, Úr Jézus Krisztus (1)	117
Cf.: <i>Tecum principium in die virtutis tuae</i> (H 5127)	
Téged egynek állatban (1)	151
<i>Te unum in substantia</i> (H 5126)	
Tudjátok, mert közel vagyok (8)	110
<i>Scitote quia prope est regnum Dei</i> (H 4834)	
Uralkodó Úristen, királyoknak királya (6)	168
Úristennek Szentlelke betöltte (4)	150
<i>Spiritus Domini replevit</i> (H 4998)	
Úristen, növeld bennünk az igaz hitet (8)	157
<i>Auge in nobis, Domine, fidem tuam</i> (H 1531)	
Valaki engemet valland emberek előtt (1)	261
<i>Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus</i> (Matthaeus 10, 32)	
Valaki igaz hitből Krisztusról vallást (7)	160
cf: ... <i>si confitearis in ore tuo Dominum Jesum,</i> <i>et in corde tuo credideris quod Deus illum suscitavit a mortuis,</i> <i>salvus eris.</i> (Epist. ad Romanos 10, 9)	
Vallást tegyenek mindenféle népek (4)	244
Cf.: Jöjj el, Úristen, minket megsegíteni (Nr. 112)	
Váltságot küldte az Úristen (7)	118
<i>Redemptionem misit Dominus</i> (H 4587)	
Vigyázzatok, keresztyének, mert nem tudjátok (2)	123
<i>Vigilate omnes et orate: nescitis</i> (H 5421)	
Zúgás lön az égből hirtelenséggel (8)	148
<i>Factus est repente de caelo</i> (H 2847)	
Zsidóknak Júdás ilyen jegyet ada (1)	248
<i>Traditor autem dedit eis signum</i> (H 5169)	

Psalmus

A Ráday graduál zsoltárszámozása általában a héber eredetit követi, ezért a Vulgatával való összevetés megkönnyítése végett a protestáns szám mellett kurzív szedéssel a *Vulgata* szerinti számozást is megadjuk. Három helyen előfordul, hogy a másoló a katolikus számozást tartotta meg, ezekben az esetekben az elsőként megadott *protestáns* számozást kurzíváltuk. /

The numbering of psalms in the Ráday Gradual follows in general the Hebrew original; for the sake of facilitating comparison with the *Vulgata* the numbering according to the *Vulgata* is given in italics at the side of the Protestant one. In three places the copyist retained the Catholic numbering; in these cases the Protestant numbering given in the first place is distinguished by italics.

A mi szívünknek bősége énekle – 45/44	199
Az Atya mindenható Isten monda – 110/109	216
Az Úré a föld minden ő teljes voltával – 24/23	193
Az Úr legeltet engemet – 23/22	192
Az Úr uralkodik, örvendjen a föld – 97/96	212
Áldjad én lelkem az Úristent – 103/102	215
Áldom az Úristent minden időben – 34/33	196
Áldott legyen az én Uram, Istenem – 144/143	229
Állj bosszút értem, Uram, és vedd fel – 43/42	198
Boldog ember, ki féli az Úristent – 112/111	218
Boldog ember, ki nem jár – 1	180
Boldogok azok, kik tökéletesek életükben – 119/118	221
Csodálatosak, Úristen, a te bizonyágid – 119/118	226
Dicsérjétek, Istennek szolgái, Uratokat – 113/112	219
Elfogyatkozott a mi lelkünk, kívánván – 119/118	222
Eltökéle a hitetlen ömagában – 36/35	197
Énekeljétek az Úrnak új éneket – 96/95	211
Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el – 22/21	191
Én Uram, Istenem, tebenned bízom – 7	185
Felmagasztalunk tégedet, Úristen – 145/144	230
Ha az Úr nem építend minékünk házat – 127/126	227
Hallgasd meg, Úristen, az én imádságomat – 55/54	204
Hallgass meg engemet, én üdvözítő – 4	183
Hálákat adok az én Uramnak, Istenemnek – 111/110	217
Izraelnek Egyiptomból való kijövéseben – 114/113	220
Kegyelmezz meg, ó, Úristen – 51/50 – Vers	171
Könyörülj énrajtam, én Istenem – 51/50	202
Könyörülj énrajtam, Úristen, könyörülj – 57/56	205
Könyörüljön mirajtunk az Úristen – 67/66	206
Megemlékezzél, Úristen, a te híveidnek – 119/118	224
Megemlékezzél, Úristen, Dávidról – 132/131	228
Meghallgassátok ezeket minden népek – 49/48	201
Mely igen szerettük, Úristen, a te szent – 119/118	225
Miért dühösködnek a pogányok – 2	181
Míglen felejtesz el engemet, Uram – 13/12	187
Minden népek vígassághoz készüljétek – 47/46	200
Őrizd meg engemet, én Istenem – 16/15	189
Örüljétek, igazak, az Úristenben – 33/32	195
Szabadíts meg, Úristen, mert sok – 69/68	207
Szentek jelentik az Úristennek dicsőségét – 19/18	190

Tebenned bízom, én Uram, Istenem – 31/30	194
Uram, a te haragodban ne fedj meg – 6	184
Uram, ki sokan vannak, kik engemet – 3	182
Úristen, a te ítéletedet adjad a király – 72/71	209
Úristen, a te nevedért segíts meg – 54/53	203
Úristen, figyelmezzél a mi segítségünkre – 70/69	208
Úristen, keresztyéneknek pásztora – 80/79	210
Úristen, kicsoda lakozik – 15/14	188
Úristen, mely sokan vannak – 3 – parafrázis	172
Úristen, mi Urunk, mely igen csodálatos – 8	186
Úristen, vigasztaljad a te szolgálóidat – 119/118	223

Sequentia (prosa)

A mindenható király e mai napon	273
A Szentlélek ajándéka legyen velünk	274
Atya mindenható Istennek Szentlelke	270
Áldjuk mindnyájan az Úristent	268
Bocsáta a szűzhöz nem minden angyalát	271
Jézus Krisztus ma a mennyországba felméne	269
Mi keresztyének, áldozzunk	272
Nagy siralommal fohászkodjunk	275
Szent az Atya Isten, mindeneknek teremtője	276

Responsorium

Áldjuk mindnyájan az Úristent	67
Gyógyíts meg minket, Úristen	65
Jézus Krisztus, élő Istennek szent Fia	62
Teljes szívvel tehozzád kiáltunk	63

Versiculus

A perziabeli három bölcsek ajándékozzák	81
A Szentléleknek ajándékát bocsásd	90
A te háznak szerelme emészte	84
Az Istennek ígéje érettünk	79
Áldjuk az Atyát és a Fiút	92
Áldott legyen a Szentháromság	93
Áldott, aki jött az Úrnak nevében	76
Bocsásd el, Úristen, a te hatalmadat	75
Felméne a Krisztus mennyországba	89
Feltámadott a Krisztus halottaiból	87
Feltámadott az Úr Jézus Krisztus	88
Fogadásod szerint, Úristen	71
Gyermek születék és fiú adaték	77

Gyermek születék nekünk	80
Halálra adatott vala a Krisztus	86
Hallgasd meg, Úristen, a mi könyörgésünket	73
Könyörülj mirajtunk, Úristen	70
Krisztusnak igazsága környékez	83
Mindenhai könyörgésünk	64
Minden titkos bűneinkből	66
Mi segítségünk vagy te, Úristen	68
Nem jött az Úristen az igazakért	74
Őrizd meg minket, Úristen	85
Születék minékünk az Úr Jézus Krisztus	78
Töröld el, Úristen	72
Úristen, a mi bűneink szerint	69
Úristennek Szentlelke betöltte	91
Úristen, vedd jó kedvvel	82

Benedicamus

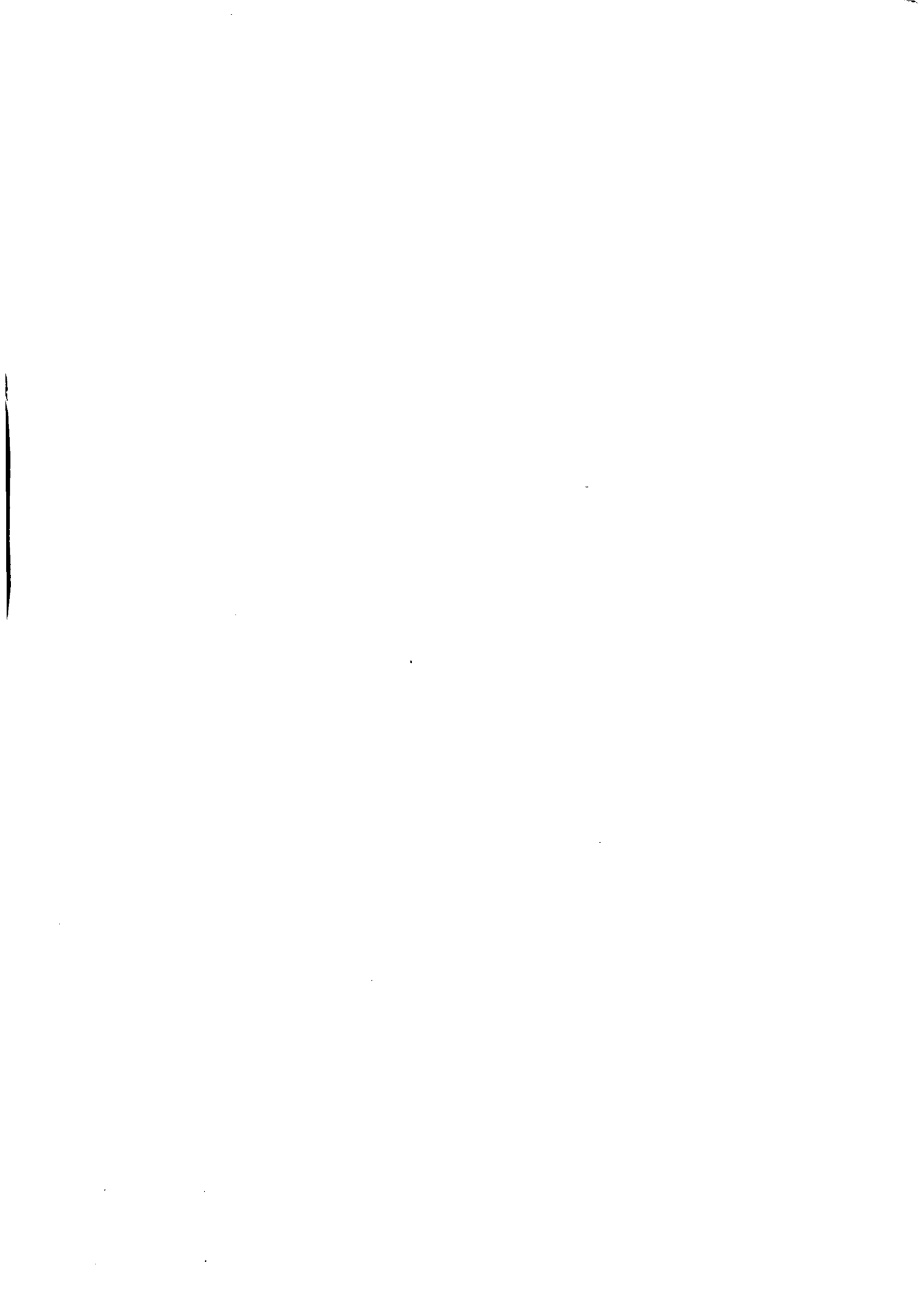
zárójelben az RPHA sorszámái (ld. Irodalom) / in brackets the serial numbers of the *RPHA* (see Bibliography)

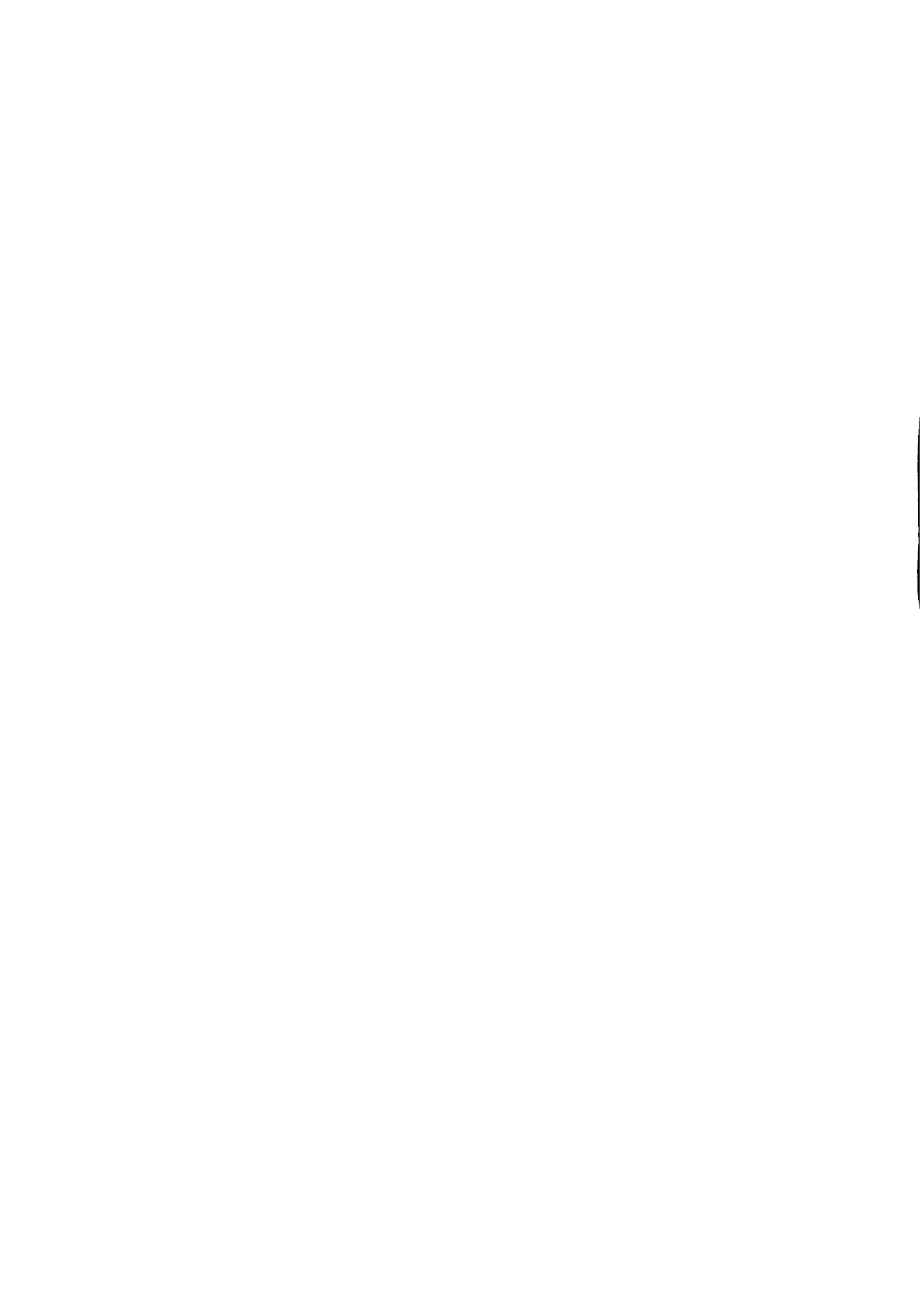
Adjunk hálát, keresztyének, Krisztusnak (RPHA Nr. 3501)	102
A teremtő Atya Isten és megváltó (RPHA Nr. 3500)	98
Áldjuk mi mind, az Úristent, ki miértünk (RPHA Nr. 3502)	103
Emlékezzünk, keresztyének, az Istennek (RPHA Nr. 3504)	105
Felmagasztaljuk a felséges mindenható (RPHA Nr. 405)	96
Igazságszerető Atya, mindenható (RPHA Nr. 565)	95
Járjunk mi most, keresztyének (RPHA Nr. 3506)	106
Jézus Krisztus, ki e napon a bölcseknek (RPHA Nr. 3507)	104
Jézus Krisztus, ki e napon a szép szűznek (RPHA Nr. 3508)	101
Jézus Krisztus, kit az Atya váltságunkra (RPHA Nr. 667)	99
Jöjj mihozzánk, üdvözítő Jézus Krisztus (RPHA Nr. 3510)	100
Menjete el békességgel (RPHA Nr. 3511)	108
Örök mindenható Istennek irgalmasságáról	94
Örüljünk, mi áldottak és választottak (RPHA Nr. 1165)	97
Örüljünk, mi keresztyének (RPHA Nr. 3513)	107

Varia

Áldott legyen Izraelnek Ura, Istene – Canticum Zachariae	213
Magasztalja az én életem az Urat – Canticum Mariae	214
A mi Urunk, Istenünk igaz és irgalmas – invitorium (antiphona)	177
Az egy bizony Istent háromságban – invitorium	264
Feltámadott királyt, Jézus Krisztust – invitorium	263
Krisztus születék nekünk – invitorium	178
Gyermek születék minékünk – introitus	266
Íme, eljött az uralkodó Krisztus – introitus	267
Szentléleknek harmatját mennyből – introitus	265

Irgalmazz nekünk, Úristen – Kyrie puerorum	179
Jeremiás Prófétának imádsága – Oratio Jeremiae	176
Minekutána zsidóság – Lamentatio Jeremiae	175
Mi Urunk, Jézus Krisztusnak kínszenvedését – passio	277
Úristen, irgalmazz nekünk – litania	12
Valaki akar üdvözülni, mindeneknek felette – Confessio Athanasii	231
Téged, Isten, dicsérünk – Te Deum	42
Krisztusban szerelmes Atyánk – cantio	43
Mennyből jövök most hozzátok – cantio	173
Ne szállj perbe énvelem – cantio	174
Uram, bocsássad el szolgádat – cantio (canticum Simeonis)	32

A MUSICALIA DANUBIANA a Magyar Tudományos Akadémia Zene-tudományi Intézetének gondozásában megjelenő forráskiadvány-sorozat. Mint a sorozatcím is jelzi, nem szorítkozik a mai Magyarországon őrzött vagy készült forrásokra, hanem annak a szélesebb körzetnek örökségéből merít, melyet az elmúlt századokban szoros kulturális kapcsolatok fűztek össze. A sorozat a középkortól a 19. század elejéig jelentet meg írásos forrásokat. Célja a kutatások ösztönzése, s nem összefoglalása. Így bevezető tanulmányai részletes elemzésre nem vállalkoznak, megadják azonban a forrás értékeléséhez szükséges legfontosabb adatokat, az eddigi irodalom információit, s elsősorban arra a kérdésre akarnak válaszolni, hogy mit (milyen hagyományt, alkotó- és befogadó közösséget, zenei életet és stílusirányt) képvisel az adott forrás.

MUSICALIA DANUBIANA is a series of source-material publications issued under the auspices of the Institute for Musicology of the Hungarian Academy of Sciences. As the title indicates, the series is not confined to sources preserved or originating in today's Hungary. It draws on the inheritance of a wider region which shared close cultural ties down the centuries. The sources published range from the Middle Ages to the early 19th century and the series aims to stimulate rather than summarize research. The introductory studies are not intended to provide detailed analyses, only to present the main information required to evaluate the source, making use of what has been written and recorded before.

MUSICALIA DANUBIANA

- 1 **Missale Notatum Strigoniense ante 1341 in Posonio**
- 2 **Andreas Rauch: Musicalisches Stammbüchlein (1627)**
- 3 **Benedek Istvánffy (1733-1778): Church Music Works**
- 4 **Georg Druschetzky (1745-1819): Partitas for Winds**
- 5 **Tabulatura Vietoris saeculi XVII**
- 6 **Joseph Bengraf (1745-1791): Six Quartets**
- 7 **Hungarian Dances 1784-1810**
- 8 **Zacharias Zarewutius (1605?-1667): Magnificats and Motets**
- 9 **Graduale Ecclesiae Hungaricae Epperiensis (1635)**
- 10 **Pál Esterházy: Harmonia caelestis (1711)**
- 11 **Valentin Deppisch (1746?-1782): Te Deum, Magnificat, Vesperae de Confessore**
- 12 **Graduale Strigoniense (s. XV/XVI)**
- 13 **Benedek Istvánffy: Missa "Sanctificabis Annum Quinquagesimum" (1774)**
- 14 **Codex Caioni saeculi XVII**
- 15 **Anton Zimmermann (1741-1781): XII Quintetti**
- 16 **Graduale Ráday saeculi XVII**

Other volumes in preparation:

Georg Joseph Werner (1693-1766): Hymni de Beata Virgine, de Apostolis et aliis Festis Breviarium Notatum Strigoniense (s. XIII)